

# BURSA ESKİŞEHİR BİLECİK BÖLGE PLANI

2010-2013  
BURSA ESKİŞEHİR BİLECİK  
BÖLGE PLANI







# BURSA ESKİŞEHİR BİLECİK BÖLGE PLANI



**BEBKA**  
Bursa Eskişehir Bilecik  
Kalkınma Ajansı





Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı  
2010-2013

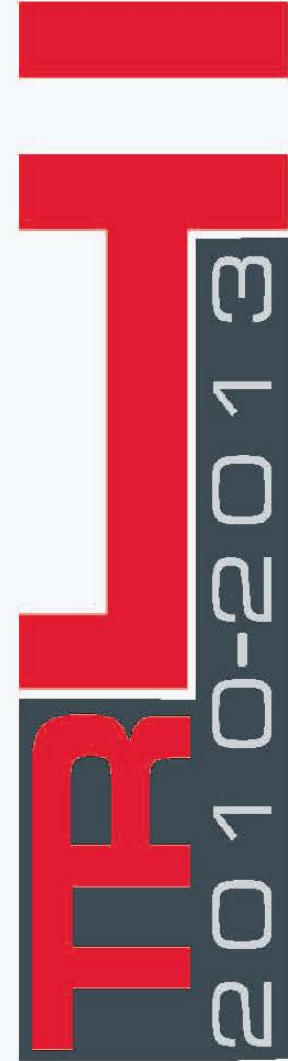
Baskı tarihi  
Şubat 2011

Baskı Yeri  
Bursa

Grafik Tasarım, Uygulama ve Görseller  
Ajans Lim5

BEBKA - 2011  
Tüm Hakları Saklıdır

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı  
Yeni Yalova Yolu  
4. km. Buttim Plaza  
6. Kat  
Osmangazi  
Bursa  
Türkiye  
Telefon  
0224 211 13 27  
Fax  
0224 211 13 29  
bebka@bebka.org.tr  
www.bebka.org.tr



# İÇİNDEKİLER



**BEBKA**  
Bursa Eskişehir Bilecik  
Kalkınma Ajansı

Kısaltmalar	V
Tablolar	IX
Haritalar	XIII
Şekiller	XV
ÖNSÖZ	1
SUNUŞ	3
YÖNETİCİ ÖZETİ	4
PLAN HAZIRLAMA SÜRECİ VE KATILIMCILIK	12
Genel Değerlendirme ve Kapsam	12
Bölge Planlama Süreci ve Katılımcılık	13
<b>1. GENEL BİLGİLER</b>	<b>19</b>
<b>2. SOSYAL SERMAYE VE KURUMSAL YAPI</b>	<b>21</b>
2.1. TR41 Bölgesi'nde Mevcut Durum	22
2.1.1. Merkezi İdare, Yerel Yönetimler ve Özel Kesimin Bölgede Örgütlenmesi	22
<b>3. DEMOGRAFİK YAPI</b>	<b>26</b>
3.1. Demografik Göstergeler	27
3.1.1. Nüfusun Temel Göstergeleri	29
3.1.2. Göç	32
<b>4. SOSYAL YAPI</b>	<b>35</b>
4.1. Gelir dağılımı, Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma	36
4.1.1. Gelir, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk	36
4.1.2. Sosyal Dışlanma ve Yoksullukla Mücadele	38
4.2. Sosyal Hizmetler	39
4.2.1. Bursa	39
4.2.2. Eskişehir	40
4.2.3. Bilecik	42
4.3. Gençlik ve Spor	43
4.3.1. Bölgede Gençlik ve Spor	43
4.4. Eğitim	45
4.4.1. Örgün Eğitim	46
4.4.2. Yaygın Eğitim	49
4.5. Sağlık	51
4.5.1. Sağlık Hizmetleri	52
<b>5. İŞGÜCÜ VE İSTİHDAM</b>	<b>54</b>
5.1. İşgücü, İstihdam ve İşsizlik	55
5.1.1. İşgücü	56
5.1.2. İstihdam	57
5.1.3. İşsizlik	61
<b>6. EKONOMİK YAPI</b>	<b>64</b>
6.1. Genel Ekonomik Görünüm	65
6.2. Sektörel Gayri Safi Katma Değerleri	65
6.3. Vergi Gelirleri	66
6.4. Sanayi Sektörü	67
6.4.1. TR41 Bölgesi Sanayi Sektörü Genel Durumu	68



6.4.2.	Bölgede Önde Gelen Sanayi Dallar	73
6.4.3.	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ)	77
6.4.4.	Organize Sanayi Bölgeleri	77
6.4.5.	Küçük Sanayi Siteleri (KSS)	80
6.4.6.	Serbest Bölgeler	81
6.5.	Ar-Ge, Yenilikçilik ve Kümelenme	82
6.5.1.	Araştırma-Geliştirme ve Yenilikçilik	82
6.5.2.	Kümelenme	86
6.6.	İnşaat Sektörü	89
6.7.	Tarım Sektörü	92
6.7.1.	Doğal ve Tarımsal Kaynaklar	92
6.7.2.	Arazi Dağılımı	94
6.7.3.	Sulama Potansiyeli	97
6.7.4.	Tarımsal Yapı ve Üretim Sistemi	99
6.7.5.	Hayvansal Üretim	104
6.7.6.	Su Ürünleri	108
6.8.	Bankacılık Sektörü	111
6.8.1.	İllere ve Sektörlere Göre Bankacılık	112
6.8.2.	Kişi Başına Ortalama Mevduat ve Kredi	113
6.9.	Ticaret Sektörü	114
6.9.1.	TR41 Bölgesi'nde Ticaret	114
6.9.2.	Dış Ticaret	118
6.10.	Ulaşım ve Lojistik	124
6.10.1.	Bölgede Lojistik Sektörüne Genel Bakış	125
6.10.2.	Karayolu Taşımacılığı	127
6.10.3.	Denizyolu Taşımacılığı	129
6.10.4.	Havayolu Taşımacılığı	130
6.10.5.	Demiryolu Taşımacılığı	131
6.10.6.	Kent içi Ulaşım	132
6.10.7.	Haberleşme ve İletişim	133
6.11.	Turizm ve Kültür	134
6.11.1.	Bölgedeki Mevcut ve Potansiyel Turizm Ürünleri	135
6.11.2.	TR41 Bölgesi'nin Turizm Verileri	138
6.11.3.	Kültürel Yapı	142
6.12.	Girişimcilik	146
7.	<b>YATIRIMLAR</b>	<b>148</b>
7.1.	Kamu Yatırımları	149
7.2.	Uluslararası Doğrudan Yatırımlar	151
7.3.	Yatırım Teşvikleri	155
8.	<b>ÇEVRE</b>	<b>159</b>
8.1.	Bölgede Biyolojik Çeşitlilik ve Koruma Alanları	160
8.2.	Su Altyapısı	161
8.2.1.	Yeraltı ve Yerüstü Su Kaynakları	161
8.2.2.	Havza Yönetimi	163
8.2.3.	İçme ve Kullanma Suyu	163
8.3.	Atık Yönetimi	164

8.3.1.	Atıksu	164
8.3.2.	Katı Atıklar	165
8.3.3.	Tıbbi Atıklar	166
8.4.	Çevresel Harcamalar	166
8.5.	Su Kirliliği	166
8.6.	Toprak Kirliliği	167
8.7.	Hava Kirliliği	168
8.8.	Gürültü Kirliliği	168
9.	<b>ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR</b>	<b>170</b>
9.1.	Enerji	171
9.1.1.	Elektrik	171
9.1.2.	Doğalgaz	174
9.1.3.	Yenilenebilir Enerji Kaynakları	174
9.1.4.	Enerji Altyapısı	179
9.1.5.	Enerji Verimliliği	179
9.2.	Tabii Kaynaklar	180
	<b>GÜÇLÜ VE ZAYIF YÖNLER, FIRSATLAR VE TEHDİTLER (GZFT) ANALİZİ</b>	<b>182</b>
	GZFT Analizi Metodolojisi	183
	PESTLE ANALİZİ	187
	BÖLGENİN TÜRKİYE ve DÜNYADAKİ YERİ	194
	VİZYON VE TEMEL İLKELER	204
	GELİŞME EKSENLERİ, AMAÇ VE HEDEFLER	206
	BÖLGENİN MEKANSAL GELİŞİMİ	257
	FINANSMAN	260
	PERFORMANS GÖSTERGELERİ	261
	KOORDİNASYON, İZLEME VE DEĞERLENDİRME	263
	EKLER	264
	EK-1: Tanımlar ve Kavramlar	264
	EK-2: GZFT Envanteri	270
	REFERANSLAR	285

# KISALTMALAR





AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AÇSAP	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AHCI	Art and Humanities Citation Index (Sanat ve İnsan Bilimleri Atrf Endeksi)
Ar-Ge	Araştırma - Geliştirme
AŞ	Anonim Şirketi
BESOB	Bursa Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği
BİLSEM	Bilim ve Sanat Merkezi
BORSAB	Bozüyük Organize Sanayi Bölgesi
BTSO	Bursa Ticaret ve Sanayi Odası
BUSEB	Bursa Serbest Bölgesi
BUSMEK	Bursa Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları
BUTGEM	Bursa Teknoloji ve Tasarım Geliştirme Merkezi
DGKÇ	Doğalgaz Kombine Çevrim Santrali
DOSAB	Demirtaş Organize Sanayi Bölgesi
DSİ	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
DTM	Dış Ticaret Müsteşarlığı
EBK	Eskişehir-Bilecik-Kütahya Seramik İş kümesi
EİE	Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü
EOSB	Eskişehir Sanayi Odası Organize Sanayi Bölgesi
EPDK	Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
ESA 95	Avrupa Hesaplar Sistemi
ESO	Eskişehir Sanayi Odası
ESTRAM	Eskişehir Hafif Raylı Sistemi
ETKB	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
EÜAŞ	Elektrik Üretim A.Ş.
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda-Tarım Örgütü
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GB	Gümrük Birliği
GEPA	Güneş Enerjisi Potansiyel Atlası
GÜSAB	Gürsu Organize Sanayi Bölgesi
GSGM	Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü
GSİM	Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü
GSKD	Gayri Safi Katma Değer
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HES	Hidroelektrik Santrali
HOSAB	Hasanağa Organize Sanayi Bölgesi
HRS	Hafif Raylı Sistem
İBBS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
İDO	İstanbul Deniz Otobüsleri
İFOAM	Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu
İGEP	İç Göç Entegrasyon Projesi

İGE	İnsanî Gelişmişlik Endeksi
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
İTU	İyi Tarım Uygulamaları
IUCN	Uluslararası Doğa Koruma Birliği
KASDEP	Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi
KGM	Karayolları Genel Müdürlüğü
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSAB	Kestel Organize Sanayi Bölgesi
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSS	Küçük Sanayi Sitesi
KYB	Kalkınma ve Yatırım Bankası
MB	Mevduat Bankası
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MTA	Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
NOSAB	Nilüfer Organize Sanayi Bölgesi
OÇEM	Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
ÖSYM	Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
RAM	Rehberlik Araştırma Merkezi
RAMSAR	Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Sözleşmesi
REPA	Rüzgar Enerjisi Potansiyel Atlası
RES	Rüzgar Enerjisi Santrali
SAM	Seramik Araştırma Merkezi
SCI	Science Citation Index (Bilimsel Atıf Endeksi)
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
SRAP	Sosyal Riski Azaltma Projesi
SSCI	Social Science Citation Index (Sosyal Bilimler Atıf Endeksi)
STA	Serbest Ticaret Anlaşması
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
SYDGM	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
SYDT	Fonu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TEİAŞ	Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi
TİGEM	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TİM	Türkiye İhracatçılar Meclisi
TKİ	Türkiye Kömür İşletmeleri
TMO	Toprak Mahsulleri Ofisi
TMS	Türkiye Muhasebe Standartları
TMSK	Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
TSKB	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası

<b>TÜBİTAK</b>	<b>Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu</b>
<b>TEYDEB</b>	<b>Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı</b>
<b>TÜİK</b>	<b>Türkiye İstatistik Kurumu</b>
<b>UDY</b>	<b>Uluslararası Doğrudan Yatırımlar</b>
<b>UEA</b>	<b>Uluslararası Enerji Ajansı</b>
<b>UIB</b>	<b>Uludağ İhracatçı Birlikleri</b>
<b>UFRS</b>	<b>Uluslararası Finansal Raporlama Standartları</b>
<b>URAK</b>	<b>Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu</b>
<b>WTO</b>	<b>Dünya Ticaret Örgütü</b>
<b>YHT</b>	<b>Yüksek Hızlı Tren</b>
<b>YOSAB</b>	<b>Yenişehir Organize Sanayi Bölgesi</b>



# TABLÖLAR



**BEBKA**  
Bursa Eskişehir Bilecik  
Kalkınma Ajansı

Tablo 1.	Yerel Yönetim Birimleri ve Sayıları (2009)	23
Tablo 2.	Mahalli İdareler Gelir ve Giderleri (2009)	23
Tablo 3.	Mahalli İdareler İnsan Kaynakları Sayıları (2009)	24
Tablo 4.	Sivil Toplum ve Meslek Kuruluşları Sayıları (2010)	25
Tablo 5.	Demografik Göstergeler	27
Tablo 6.	Nüfusun Temel Göstergeleri (2009)	29
Tablo 7.	İkamet Edilen İle Göre Nüfus (2009)	29
Tablo 8.	Göç, Verilen Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı (2008-2009 Dönemi)	32
Tablo 9.	TR41 Bölgesi'nin En Fazla Göç Aldığı ve Verdiği İller (2009)	33
Tablo 10.	SYDT Fonu Yardımlarının Dağılımı (2009)	38
Tablo 11.	Bursa İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar (2010)	39
Tablo 12.	Bursa İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nün Diğer Hizmetleri (2010)	40
Tablo 13.	Eskişehir İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar (2010)	40
Tablo 14.	Eskişehir İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nün Diğer Hizmetleri (2010)	41
Tablo 15.	Bilecik İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar (2010)	42
Tablo 16.	Bilecik İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nün Diğer Hizmetleri (2010)	42
Tablo 17.	Lisanslı ve Faal Sporcu Sayıları (2010)	43
Tablo 18.	Spor Kulübü Sayıları (2010)	43
Tablo 19.	GSİM Spor Tesisi Sayıları (2010)	44
Tablo 20.	Genel ve Eğitim Sektörü Gelişmişlik Sıralaması (2003)	46
Tablo 21.	Ülke ve Bölgedeki Okur-Yazarlık Oranları (2009, %)	46
Tablo 22.	Öğretmen, Öğrenci ve Derslik Sayıları (2009-2010)	46
Tablo 23.	Brüt ve Net Okullaşma Oranları (2009-2010, %)	47
Tablo 24.	Ortaöğretimde Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları (2009-2010)	47
Tablo 25.	Ortaöğretimde Derslik ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları (2009-2010)	48
Tablo 26.	Ortaöğretim Kurumlarında Okullaşma Oranları (2009-2010, %)	48
Tablo 27.	Üniversiteler ve Birimleri (2009-2010)	48
Tablo 28.	Yükseköğretimde Öğrenci, Öğretim Elemanı ve Bilimsel Yayın Sayıları	49
Tablo 29.	Özel Eğitim, Rehberlik ve Danışma Hizmeti Veren Kurumlar (2009-2010)	50
Tablo 30.	Özel Öğretim Kurumları (2009-2010)	50
Tablo 31.	Diğer Özel Öğretim Kurumları (2009-2010)	51
Tablo 32.	Sağlık Sektörü ve Genel Gelişmişlik Sıralaması (2003)	51
Tablo 33.	Bebek ve Anne Ölüm Hızları (2009)	52
Tablo 34.	Sağlık Kuruluşları Sayıları (2010)	52
Tablo 35.	Sağlık Kuruluşları Başına Düşen Nüfus (2010)	53
Tablo 36.	Sağlık Personeli Sayıları (2010)	53
Tablo 37.	100 Bin Kişi Başına Düşen Sağlık Personeli Sayıları (2010)	53
Tablo 38.	Nüfusun Sosyal Güvenlik Açısından Dağılımı (2010)	53
Tablo 39.	Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu (15+ Yaş)	56
Tablo 40.	Yaş Gruplarına Göre Temel İşgücü Göstergeleri (2009)	56
Tablo 41.	Temel İşgücü Göstergeleri	56
Tablo 42.	İstihdamın Cinsiyete Göre Dağılımı (15+ Yaş Nüfus)	58
Tablo 43.	Çalışan Nüfusun İşteki Durumu (2009, Bin Kişi)	59
Tablo 44.	Eğitim Düzeyine Göre İstihdam (2009, Bin kişi)	60
Tablo 45.	SGK Kayıtlılığına Göre İstihdam Edilenler (2009, Bin Kişi)	60



Tablo 46.	İşsizlik Oranları (2009, %)	62
Tablo 47.	Vergi Gelirleri (2009)	66
Tablo 48.	İşletme ve KOBİ Sayılarının İllere Göre Dağılımı (2008)	77
Tablo 49.	KOSGEB Destek Yönetmeliği Kapsamında Verilen Destekler (2003-2009)	77
Tablo 50.	TR41 Bölgesi OSB Verileri	78
Tablo 51.	Küçük Sanayi Siteleri (2006)	81
Tablo 52.	Patent Başvurularının İllere Göre Dağılımı	83
Tablo 53.	Yıllara Göre Bölge Üniversitelerinin SCI-Endeksi Akademik Yayın Sayıları	83
Tablo 54.	Kümelenmede Tespit Edilen 32 Kategori	86
Tablo 55.	Bölge İlleri Sektör Yoğunlukları	88
Tablo 56.	İş Kayıtlarına Göre Girişim Sayıları (2009)	89
Tablo 57.	Yapı Kullanma İzin Belgelerine Göre Bina Sayısı (2008)	89
Tablo 58.	Yerel Birimlere Göre Temel Göstergeler (2007)	89
Tablo 59.	Tarımsal Organizasyon Fonksiyonları ve Sorumlulukları	92
Tablo 60.	Tarım Sektöründeki Nitelikli İnsan Kaynakları (2005-2006)	93
Tablo 61.	Tarımsal Alet ve Makineler (2009)	94
Tablo 62.	DSİ ve KHGM Tarafından Yapılan Toprak ve Sulama Tesisleri (2005)	94
Tablo 63.	Arazi Kullanım Biçimlerine Göre Dağılım (2004)	95
Tablo 64.	Tarım Alan Kullanımı (2009, hektar)	95
Tablo 65.	Toprak Yapısı ve Arazinin Kullanım Kabiliyetlerine Göre Dağılımı (2005, Hektar)	96
Tablo 66.	Tarım Arazilerinin Sulanabilirlik Durumu (2006)	97
Tablo 67.	Tarımsal Üretim ve Arazi Durumu (2001)	99
Tablo 68.	Tarla Bitkileri Üretimi (2008)	100
Tablo 69.	Sebze Üretim Miktarları (2008, Ton)	100
Tablo 70.	Meyve Üretimi (2007-2008, Ton)	101
Tablo 71.	Süs Bitkileri Ekiliş Alanları (2004, Dekar)	102
Tablo 72.	Örtü Altı Sebze ve Meyve Üretimi ve Alanları (2008)	102
Tablo 73.	Organik Tarım (2008)	103
Tablo 74.	Kültür Mantarı Üretim Alanları ve Miktarları (2005)	104
Tablo 75.	Sertifikalı Fidan ve Tohum Üretim Miktarları (2005)	104
Tablo 76.	Süt Üretimi (2009, Ton)	106
Tablo 77.	At Sayısı	107
Tablo 78.	Arıcılık Faaliyet Durumu (2009)	108
Tablo 79.	İpekböcekçiliği (2009)	108
Tablo 80.	Avlanan İç Su Balık Miktarı (2009, Ton)	109
Tablo 81.	Ülke Geneline Faaliyet Gösteren Bankalar (2009)	111
Tablo 82.	İllere Göre Mevduat Bankaları Şube Sayıları (2009)	111
Tablo 83.	İllere Göre Mevduat (2009, Milyon TL)	112
Tablo 84.	Sektörlere Göre Kredi (2009, Milyon TL)	113
Tablo 85.	Kişi Başına Ortalama Mevduat ve Kredi (2008)	113
Tablo 86.	Serbest Ticaret Anlaşmalarımız	114
Tablo 87.	BTSO'ya Kayıtlı Üye Sayısı 1.000'in Üzerinde Olan Sektörler (2009)	115
Tablo 88.	Bursa'daki Üye Sayısı 1.000'in Üzerinde Olan Esnaf ve Sanatkar Odaları (2010)	115
Tablo 89.	Eskişehir'deki Esnaf ve Sanatkar Odaları (2010)	116
Tablo 90.	Bilecik'teki Esnaf ve Sanatkar Odaları (2010)	117
Tablo 91.	Esnaf ve Sanatkar Odaları (2010)	117



Tablo 92.	Bölge İllerinde Gerçekleşen İhracat ve İthalat (Milyon \$)	118
Tablo 93.	Ülke İhracatında İlk 10 İl	119
Tablo 94.	Bölge İhracatında İlk 10 Ülke (2009)	120
Tablo 95.	İlk 1000 İhracatçının İllere Dağılımı	120
Tablo 96.	İl Bazında İhracatçı ve İthalatçı Firma Sayıları	121
Tablo 97.	Bursa İhracatının Sektörel Dağılımı (2009)	121
Tablo 98.	Eskişehir İhracatının Sektörel Dağılımı (2009)	122
Tablo 99.	Bilecik İhracatının Sektörel Dağılımı (2009)	122
Tablo 100.	Lojistik Performans Endeksi (2010)	124
Tablo 101.	Dış Ticarete Kullanılan Taşıma Modu Oranları (2010, %)	125
Tablo 102.	Karayolu Uzunlukları (2010, km)	127
Tablo 103.	Trafik Kaza, Ölü ve Yaralı Sayısı (2008)	127
Tablo 104.	Karayollarında Gerçekleşen İthalat - İhracat İstatistikleri (2009)	129
Tablo 105.	Karayolları Üzerindeki Seyir ve Taşımalar (2009, km)	129
Tablo 106.	Limanlar Bazında İthalat-İhracat Miktarları (2008, Ton)	130
Tablo 107.	Denizyolu Taşımacılığında Yıllara Göre Dağılım (2008, Ton)	130
Tablo 108.	Tüm Uçuş ve Yolcu Trafiği (2009)	131
Tablo 109.	Demiryolu Ana Hat Uzunluğu (2009, km)	131
Tablo 110.	Yerel Basın Yayın Kuruluşları (Temmuz 2010)	134
Tablo 111.	Türkiye Turizm Stratejisi 2023'te TR41 İlleri	135
Tablo 112.	Turizm Ürünleri (2010)	135
Tablo 113.	Turizm İşletme Belgeli Tesisler (2010)	139
Tablo 114.	Turizm Yatırım Belgeli Tesisler (2010 Temmuz)	141
Tablo 115.	Sit Alanları Sayısı (2010)	142
Tablo 116.	Tescilli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları (2010)	144
Tablo 117.	Kongre ve Kültür Merkezleri (2010)	144
Tablo 118.	Müzeler (2008)	145
Tablo 119.	Tiyatro Verileri (2008)	145
Tablo 120.	Sanat Galerileri (2008)	145
Tablo 121.	Kütüphane Verileri (2010)	146
Tablo 122.	Girişim Sayıları (2009)	146
Tablo 123.	2010 Yılı Planlanan Kamu Yatırımlarının Dağılımı (Bin TL)	150
Tablo 124.	İllere Göre Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (2009)	152
Tablo 125.	UDY Teşvik Belgeli Yatırım Projeleri Dağılımı (2005-2009)	152
Tablo 126.	UDY Teşvik Belgeli Yatırım Projelerinin İllere Göre Dağılımı	153
Tablo 127.	Teşvikler Kapsamındaki Sabit Yatırımların Dağılımı (Bin TL)	156
Tablo 128.	2009-2010 Yıllarının Ocak-Mayıs Dönemlerinde Verilen Teşvikler	158
Tablo 129.	Su Varlıkları (2007)	163
Tablo 130.	Su Yüzeyleri (2007, Hektar)	163
Tablo 131.	Atıksu Verileri (2008)	165
Tablo 132.	Sanayi Tüketim Oranları (%)	172
Tablo 133.	Jeotermal Kaynaklar (2005)	175
Tablo 134.	Tüzel Kişilikler ve DSI-EİE Tarafından Geliştirilen HES (2009)	178
Tablo 135.	Madenler	180

# HARİTALAR



**BEBKA**  
Bursa Eskişehir Bilecik  
Kalkınma Ajansı



Harita 1 .	İlçelerin Gelişmişlik Düzeyleri (2000)	36
Harita 2.	Sanayi Yoğunlaşma Haritası	72
Harita 3.	TR41 Bölgesi OSB'leri	78
Harita 4.	Türkiye Havza Planları (2009)	96
Harita 5.	Ulaşım Ağları ve Yerleşimlerin Nüfus Dağılımı	126
Harita 6.	Karayolları Kullanımı Yoğunluk Haritası (2009)	128
Harita 7.	Devlet Demiryolları Şebekesi (2009)	132
Harita 8.	Uluslararası Yatırımların Dağılımı (2009)	151
Harita 9.	REPA Haritaları	176
Harita 10.	GEPA-Türkiye	178

# ŞEKİLLER



**BEBKA**  
Bursa Eskişehir Bilecik  
Kalkınma Ajansı

Şekil 1.	Yıllara Göre Nüfus (Bin Kişi)	28
Şekil 2.	Nüfus Projeksiyonu (Bin Kişi)	28
Şekil 3.	İkamet Edilen ile Göre Nüfus (2009)	29
Şekil 4.	TR41 Bölgesi Nüfusunun Eğitim Düzeyi (2009)	30
Şekil 5.	Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus (2008, Bin Kişi)	31
Şekil 6.	Yaş Gruplarına Göre Evlenme-Boşanma Sayıları (2008, E: Erkek, K: Kadın, Bin kişi)	31
Şekil 7.	Yaş Grubuna Göre Ölüm Sayısı (İl-İlçe Merk) (2008, E:Erkek, K:Kadın, Bin Kişi)	32
Şekil 8.	TR41 Bölgesi'nin Verdiği ve Aldığı Göç (2009)	33
Şekil 9.	Bursa, Eskişehir, Bilecik İlçe Nüfusları ve Değişim Oranları (2008-2009)	34
Şekil 10.	Düzy 2 Bölgelerinin Türkiye Toplam Maaş ve Ücretleri İçindeki Payları (2006)	36
Şekil 11.	Yüzdelik Gelir Dilimlerinin Toplam Gelir İçindeki Payları (2003)	37
Şekil 12.	Harcama Türlerine Göre Hanehalkı Tüketim Harcamalarının Dağılımı	37
Şekil 13.	Yüz Bin Kişi Başına Düşen Spor Kulübü Sayıları (2010)	44
Şekil 14.	Yüz Bin Kişi Başına Düşen Spor Tesisi Sayıları (2010)	44
Şekil 15.	Türkiye'de Yaygın Eğitim Kurumu Sayısı	49
Şekil 16.	TR41 ve Türkiye'de İşgücüne Katılım, İşsizlik ve İstihdam Oranları	55
Şekil 17.	İşgücüne Dahil Olmayan Nüfusun Dahil Olmama Nedenleri (2009)	57
Şekil 19.	İstihdamın Sektörel Dağılımı	58
Şekil 18.	İstihdamın Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2009)	59
Şekil 20.	Eğitim Düzeyine Göre İstihdam (2009)	60
Şekil 21.	SGK Kayıtlılığına Göre İstihdam Payları (2009)	61
Şekil 22.	Düzy 2 Bölgeleri ve Türkiye'deki İşsizlik Oranları (2009)	61
Şekil 23.	İşsizliğin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2009)	62
Şekil 24.	Yaş Gruplarına ve Eğitim Düzeyine Göre İşsizlik Oranları (2009)	63
Şekil 25.	Genel ve Tarım Dışı İşsizlik Oranları	63
Şekil 26.	GSKD'in Sektörlere Göre Dağılımı	66
Şekil 27.	Sanayi Çalışanları Sektörel Dağılımı	68
Şekil 28.	Sanayi İşletmeleri Sektörel Dağılımı	69
Şekil 29.	Bölgenin Yoğunlaşma Katsayıları	71
Şekil 30.	Türkiye Toplam Sanayi İhracatı ve TR41 Payı (Milyar Dolar, % Pay)	73
Şekil 31.	Proje Başvurularının İllere Göre Dağılımı (1995-2009, Birikimli, İlk 18 İl)	82
Şekil 32.	Ar-Ge Merkezlerinin İllere Göre Dağılımı (2010 Ocak)	83
Şekil 33.	İşlemeli Tarıma Uygun Toprak (2005)	97
Şekil 34.	Sebze Üretimi (2008)	101
Şekil 35.	Toplam Büyükbaş Hayvan (Sığır ve Manda) Sayısı (Bin)	105
Şekil 36.	Küçükbaş Hayvan Sayısı (Bin)	105
Şekil 37.	At Varlığı (2009)	107
Şekil 38.	Et ve Yumurta Tavuğu Sayıları (Bin)	107
Şekil 39.	Bal Üretimi (2009, Ton)	108
Şekil 40.	İç Su Balık Payları (2009)	109
Şekil 41.	Avlanan Deniz Balığı (2009, Ton)	109
Şekil 42.	Kullanılan Banka Kredileri (Milyon TL)	113
Şekil 43.	Bölge Bazında Dış Ticaret (Milyon \$)	118
Şekil 44.	Bölge İllerinin İhracat ve İthalat Payları (2009)	119
Şekil 45.	Bölge İlleri İhracatı (2009)	123
Şekil 46.	Bilgi ve İletişim Pazar Payı Büyüklüğü ve Sabit Telefon Abone Sayısı	133



Şekil 47. Yerli ve Yabancı Turistlere Ait Konaklama Sayıları	138
Şekil 48. Yerli ve Yabancı Turistlere Ait Geceleme Sayıları (Bin Kişi)	138
Şekil 49. Ortalama Geceleme Miktarı (Yerli ve Yabancı)	139
Şekil 50. Otellerin Yıllara Göre Doluluk Oranları (%)	140
Şekil 51. Gelen Turistlerin Aylara Göre Dağılımı (2008)	140
Şekil 52. TR41 Bölgesi'ne En Fazla Turist Gönderen Ülkeler (2009)	141
Şekil 53. Açılan ve Kapanan Kuruluş (Şirket-Kooperatif ve Ticari İşletme Toplamı) Sayısı	147
Şekil 54. 2010 Yılı Planlanan Kamu Yatırımları	149
Şekil 55. Gerçekleşen Kamu Yatırımları	149
Şekil 56. Bölgedeki Yabancı Sermayeli Firmaların Sektörel Dağılımı (31.12.2010 itibari ile)	153
Şekil 57. İllere Göre Teşvik Belgesi Sayıları (2005-2009)	155
Şekil 58. Teşvikler Kapsamında Sabit Sermaye Yatırımları (Milyon TL)	156
Şekil 59. Teşvikler Kapsamındaki Sabit Sermaye Yatırımlarının Dağılımı (2007-08 toplamı)	157
Şekil 60. Teşvikler Kapsamında İstihdam Sayıları (Kişi)	157
Şekil 61. Orman Varlığı (2008)	160
Şekil 62. Arıtma Tesisi Hizmetine Sahip Nüfusun Belediye Nüfusundaki Oranı (2008,%)	164
Şekil 63. Kanalizasyon Şebekesi ve Atıksu Arıtma Tesisi Hizmetleri (2008)	164
Şekil 64. Bertaraf Yöntemine Göre Atık Miktarı (2008, Ton)	165
Şekil 65. Belediyelerin Toplam Çevresel Harcamaları (2008, Milyon TL)	166
Şekil 66. TR41 Bölgesi'nde Su Kaynaklarının Kirlenme Nedenleri Dağılımı (2007-2008)	167
Şekil 67. Hava Kirliliği Ölçümleri (2009, mg/m <sup>3</sup> )	168
Şekil 68. Enerji Arz Çeşitliliği (2009)	171
Şekil 69. Türkiye Elektrik Üretimi (Bin GWh)	171
Şekil 70. Bölge İleri Elektrik Üretim Potansiyeli (2009)	172
Şekil 71. Türkiye Elektrik Tüketim Değerleri (GWh)	172
Şekil 72. Kişi Başına Sanayi ve Mesken Elektrik Tüketimi (2008, kWh)	174







# Önsöz

Bölge Planı, bölge vizyonuna ulaşma hedefine yönelik olarak gelişme eksenlerini belirleyen ve yerel kaynakların bu yönde harekete geçirilmesini öngören temel bir belgedir; hiyerarşik olarak ulusal kalkınma planından sonra gelmektedir.

Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinden oluşan TR41 Düzey 2 Bölgesi için hazırlanan 2010-2013 Bölge Planının vizyonu “Yaşayan tarihi, kültürü ve doğasıyla turizmde çekim merkezi; girişimci ruhuyla lider; yenilikçi ve bilgi odaklı sanayi ve tarımıyla Avrupa’nın en rekabetçi üretim merkezi; çevreye ve insana duyarlı müreffeh bir bölge” olarak belirlenmiştir.

TR41 Bölge Planı, katılımcı sosyal bir süreçle, yenilikçi ve stratejik bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Bölge planlama çalışmalarına kamu, özel sektör ve sivil toplumu kapsayan paydaş analizi ve paydaş ziyaretleriyle başlanmıştır. Bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel tüm sektörlerine ilişkin mevcut durum tespit çalışmaları yapılmıştır. Ardından 9-10 Ağustos 2010 tarihlerinde Kalkınma Kurulu üyeleri ile kamu, özel kesim ve sivil toplumu temsilen 220 kişinin katılımıyla “Bölge Planı Çalıştayı” gerçekleştirilmiştir. Çalıştayı ardından gelişme eksenleri altında yer alan amaç, hedef ve stratejileri geliştirmek amacıyla sektörel ve tematik toplantılar düzenlenmiştir.

TR41 Bölge Planı, kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirerek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak, bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmaya hizmet edecektir.

Bu çalışmada emeği geçen Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, BEBKA Yönetim ve Kalkınma Kurulu üyeleri, BEBKA Genel Sekreterliği, Bölge Planı hazırlama sürecinde katkı veren kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından tüm paydaşlarımıza teşekkürlerimi sunarım.

Mehmet KILIÇLAR  
Eskişehir Valisi  
BEBKA Yönetim Kurulu Başkanı





# sunus

Günümüzde ulusal kalkınma politikaları, bölgeler arası gelişmişlik farklarının dengeli bir yapıya kavuşturulması ve bunun etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi için bölgesel düzeyde ele alınmaya başlanmıştır. Bu kapsamda ülkemizde yerel sorunların tespitini, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlayacak bölgesel yönetim mekanizmalarına olan ihtiyaç her zamankinden daha çok artmıştır. Bu amaçla bölgesel düzeydeki plan, program ve projelerin yönlendirilmesine ilişkin temel görevleri yürütmek için Kalkınma Ajansları kurulmuştur.

Bölgesel gelişmeye yön verecek amaç ve öncelikleri içeren stratejik bir belge olan ve Bursa Eskişehir Bilecik illerini kapsayan 2010-2013 Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı, kamu kurum ve kuruluşlarının, sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektör temsilcilerinin geniş katılımıyla hazırlanmıştır. **“Yaşayan tarihi, kültürlü ve doğasıyla turizmde çekim merkezi; gelişimci ruhuyla lider; yenilikçi ve bilgi odaklı sanayi ve tarımıyla Avrupa’nın en rekabetçi üretim merkezi; çevreye ve insana duyarlı müreffeh bir bölge”** vizyonunu benimseyen plan, bölgedeki potansiyeli en üst düzeyde harekete geçirmeyi hedeflemektedir.

Plan vizyon da belirtildiği gibi bölgenin küresel rekabet gücünün artırılmasını desteklerken, sosyal ve çevresel bileşenleri de göz ardı etmeyen sürdürülebilir bir kalkınma hedefini benimsemektedir. Bu doğrultuda belirlenen gelişme eksenleri ekonomik sektörlerde rekabetçiliğin artırılmasını, sosyal alanda yaşam kalitesinin yükseltilmesini ve çevreye duyarlı bir yaklaşımı öngörmektedir.

Söz konusu amaçlara ulaşabilmek için üretimde yenilikçiliğin ve verimliliğin sağlanması, kurumsal altyapının güçlendirilmesi, ulaşım altyapısının geliştirilmesi ve enerji verimliliğinin sağlanması öncelikli hedeflerimiz arasındadır. Ayrıca bölgenin ihtiyaçları doğrultusunda istihdamın ve işgücü niteliğinin artırılması, eğitim ve sağlık

hizmetlerinin geliştirilerek sosyal sermayenin güçlendirilmesi ve sağlıklı kentleşmenin gerçekleştirilmesi de bölge vizyonuna ulaşılmasında kritik öneme sahip hususlar arasındadır.

Plan kapsamında belirlenen amaç ve hedeflerin hayata geçirilmesinde Ajansın bölgesel düzeydeki destekleyici rolü bölgedeki kamu kesimi, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin işbirliği ve uyum içerisinde çalışmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu süreçte DPT’nin ulusal düzeyde koordinasyonu bölgesel kalkınmanın doğru ve etkin yönetimi için yol gösterici niteliktedir.

Bölge planının hazırlanmasında başta DPT olmak üzere, Yönetim Kurulu ve Kalkınma Kurulumuzun değerli üyelerine, katılımları ve kıymetli görüşleri ile planın şekillenmesinde katkıda bulunan kamu, özel sektör ve sivil toplum temsilcilerine teşekkürü borç biliriz.

Ayrıca, bölge planının hazırlanmasında emeği geçen Ajansımızın değerli uzmanlarına, destek personeline ve diğer çalışanlarına teşekkür ederiz.

Dr. Mehmet Salt CÜLFİK  
BEBKA Genel Sekreteri



# yönetici özet

Küreselleşme sosyal, kültürel ve politika alanlarında değişimi ve yeniden yapılanmayı gerektiren bir ekonomik süreç olup, bu süreçte bölgeler daha rekabetçi olabilmek ve küresel piyasalarla bütünleşerek ekonomik büyümelerini hızlandırmak için büyük çaba sarf etmektedirler. Küreselleşme bir yandan rekabeti artırırken, öte yandan bölgelere çeşitli fırsatlar yaratmaktadır<sup>1</sup>. Dış dünyadaki fırsatları kullanarak küresel ekonomiye kolay uyum sağlayabilen bölgelerin hızla büyüdüğü ve bölgede yaşayanlara refah artışı sağladıkları görülmektedir.

Yeni dünya düzeninde, bölge ekonomilerinin rekabet koşullarına ayak uydurma yeteneğini geliştirmek ve gerekli her türlü altyapıyı hazırlayabilmek için çabuk karar alıp uygulayabilen, esnek ve dinamik yeni kurumsal yapılara ihtiyaç duyulmuş bu

ihtiyaçtan hareketle Devlet Planlama Teşkilatı koordinasyonunda düzey 2 bölgeleri baz alınarak Kalkınma Ajansları kurulmuştur. Kalkınma Ajanslarının kurulmasıyla düzey 2 bölgeleri planlama ve kalkınma birimleri haline gelmiştir .

Bölgelerin sosyoekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetlerin ve alt yapıların dağılımını belirlemek üzere hazırlanan planlar bölge planı olarak adlandırılmaktadır. Daha önce Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde bazı bölge planları yapılmış olmakla birlikte artık günümüzde bu planlar Devlet Planlama Teşkilatı koordinasyonunda Kalkınma Ajansları tarafından hazırlanmaktadır.

Bursa merkez olmak üzere 14.07.2009 tarih ve 15236 sayılı Bakanlar Kurulu

kararı ile kurulan Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA) kurumsallaşma faaliyetlerini tamamlamasının ardından bölge planlama çalışmalarına Haziran 2010 tarihi itibarıyla başlamıştır.

2010-2013 dönemini kapsayan TR41 Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı'nın amacı ekonomik, *sosyal ve kültürel alanda bütüncül bir yaklaşımla dengeli, rekabetçi ve insan odaklı kalkınmayı sağlamak ve sürdürülebilir kılmaktır.*

<sup>1</sup> Eraydın (2010)



# Bölge Planlama Süreci ve Katılımcılık

Bölge planı hazırlama süreçlerine paydaşların tam katılımı ve katkı sağlaması, bölge planının sahiplenilmesi ve uygulamanın gerçekleştirilmesi açısından özel önem taşımaktadır. Bu sebeple bölge planı çalışmalarına paydaş analizi ile başlanmıştır. Bölgedeki kamu, özel kesim, üniversite ve sivil toplum kuruluşları bölge planı kararlarından etkilenme ve etkileme düzeyleri ve önem derecelerine göre analiz edilmiş ve paydaş analizi hazırlanmıştır. Bölgedeki önemli paydaşlara ziyaretler yapılmış BEBKA'nın faaliyetleri ve bölge planlama süreci hakkında bilgi verilmiştir.

Bölgenin mukayeseli üstünlüklerini, ekonomik ve sosyal yapısını, vizyona ulaşma yönünde engellerini, dış dünyayla ilişkilerini ve bölge dışından kaynaklanan fırsatlarını ortaya koyabilmek amacıyla; nüfus-demografik yapı, kurumsal yapı, eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, tarım, turizm sanayi, ticaret, ulaşım, çevre ve enerji gibi başlıklarda mevcut durum tespit çalışmaları yürütülmüştür. Mevcut durum tespit çalışmalarının ardından katılımcı toplantılar ile paydaşların bölge planlama sürecine dahil olmaları sağlanmıştır.

9-10 Ağustos 2010 tarihlerinde Kalkınma Kurulu üyeleri ve bunun dışında kamu, özel kesim ve sivil toplumu temsilen 220 kişinin katılımıyla "Bölge Planı Çalıştayı" gerçekleştirilmiştir. Çalıştay ortak akıl yaratmayı amaçlayan katılımlı bir planlama metodolojisi olan "Arama Konferansı" tekniği ile yönetilmiştir. Bölge planı çalıştayı sonucunda bölgenin GZFT envanteri çıkarılmış, bölge vizyonuna ilişkin temel kavramlar ortaya konmuştur. Bölgeyi kalkınma vizyonuna ulaştıracak gelişme eksenlerinin çerçevesi çizilmiş ve bu amaçlara ulaşabilmek için hedef ve stratejiler için paydaşların görüş ve katkıları alınmıştır. Çalıştayı ardından gelişme eksenleri altında yer alan amaç, hedef ve stratejileri daha ayrıntılı hale getirmek, sektörün sorunlarını derinlemesine inceleyebilmek için Yenilenebilir

Enerji, Gıda, Tekstil-Hazır Giyim, Metal-Makine ve Otomotiv sektörlerine ilişkin toplantılar ile Tarım ve Kırsal Kalkınma Toplantıları düzenlenmiştir. Söz konusu toplantılara kamu kurum ve kuruluşları, üniversite öğretim üyeleri ve sivil toplum kuruluşları katılmışlardır.

Bölge planı çalıştayı sonucu ortaya çıkan GZFT envanteri yapılan sektörel ve tematik çalıştaylarda daha da geliştirilmiştir. Mevcut durum raporu ve GZFT analizi BEBKA kurumsal web sitesinde yayınlanmış, ayrıca paydaşlara posta yoluyla gönderilerek öneri ve katkıları talep edilmiştir. GZFT analizi çalışmasını daha da derinleştirmek ve dış dünyadaki fırsat ve tehditleri daha iyi analiz edebilmek için PESTLE anketi hazırlanmış ve tüm paydaşlara gönderilmiştir. Anket sonuçları değerlendirilerek muhtemel ve önemli fırsatlar ve bölgenin karşı karşıya gelebileceği tehditler analiz edilmiş önlem alınması gereken, bölge kalkınmasına engel olabilecek riskli alanlar belirlenmiştir.

Bölgenin paydaşlarını ortak bir gelecek paydasında birleştiren bölge vizyonu, vizyona ulaşmak için gelişme eksenleri, amaç, hedef ve stratejiler katılımcı planlama yöntemleri kullanılarak yapılan arama konferansı, çalıştay ve ziyaretler ile bölgedeki paydaşların görüşleri alınarak oluşturulmuştur. 2010-2013 Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı web sitesinde yayınlanarak paydaşların görüşlerine sunulmuştur.

Bölge planının en önemli önceliği ulusal ve yerel kalkınma çabalarını uyumlu hale getirmek ve bu şekilde kalkınmayı hızlandırmaktır. Bunu sağlamak amacıyla bölge planının üst kademesinde yer alan Kalkınma Planı ve özel ihtisas komisyonu raporları ayrıca diğer ulusal strateji belgeleri incelenmiş bölgeye ve bölgedeki öncelikli sektörlerle ilişkin stratejiler plana veri olarak girmiştir. Diğer taraftan bölge planının alt kademesinde yer alan bölge illerine ait 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planları, yerel yönetimlere ve üniversitelere ait stratejik planlar ve diğer strateji belgeleri incelenmiş bölge planına gerekli katkılar yapılmıştır.



## Bölgenin Mevcut Durumu

İç Anadolu Bölgesi ile Marmara Bölgesi'ni birbirine bağlayan TR41 Bölgesi 29.095 km<sup>2</sup>'lik yüzölçümüne ve 3.508.133 nüfusa sahiptir. Bölge Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinden oluşmaktadır. Bölgenin yıllık nüfus artışı % 18,8, nüfus yoğunluğu 123 kişi/km<sup>2</sup>, şehirleşme oranı da % 87,5 olup bu değerler Türkiye ortalamalarının üzerindedir. Ortalama hane halkı büyüklüğü ise 3,8 ile Türkiye ortalamasının altındadır. Yüksek nüfus artış hızının ana nedeni bölge dışından alınan göçtür.

DPT'nin 2003 yılında yayımladığı İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması çalışmasında 4. sırada yer alan TR41 Bölgesi'nde Bursa birinci, Eskişehir ve Bilecik ise ikinci derecede gelişmiş iller arasındadır. Ancak bölge ilçelerinin sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerinde farklılıklar çok daha belirgindir. Ayrıca Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK)'ın 2008-2009 yılı iller arası Rekabetçilik Endeksi sonuçlarına göre, Bursa, en rekabetçi 5. şehir konumundayken, Eskişehir, 6. sırada, Bilecik ise 54. sırada yer almıştır.

Bölgede toplam okuryazarlık oranı %96'dır. TR41 Bölgesi eğitim sektörü gelişmişlik sıralamasında Düzey 2 bölgeleri arasında 4. sıradadır. Net okullaşma oranlarında bölge özellikle okul öncesi eğitim ve ortaöğretimde ülke ortalamasının oldukça üstündedir. Bölgede sanayiye paralel olarak meslekî ve teknik ortaöğretim kurumları genel liselerden daha fazladır. Eskişehir'de iki, Bursa ve Bilecik'te birer üniversite faaliyet göstermektedir. Özellikle Anadolu Üniversitesi ülke çapında açık öğretim ihtiyacını karşılayan öncü bir kurumdur. Kuruluşu yakın zamanda onaylanan Bursa Teknik Üniversitesi bölgenin 5. üniversitesi olarak bir sanayi üssü olan Bursa'ya teknik alanda hizmet verecektir.

Sağlık sektöründe bölge Türkiye geneline göre iyi durumdadır. Sağlık personeli erişiminde Eskişehir en avantajlı konumdaki il iken Bursa ve Bilecik'te daha fazla sağlık personeline ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Bölge Düzey 2 bölgeleri arasında kişi başı GSKD düzeyinde 9.377\$

ile en yüksek 3. bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber gelir dağılımında derin farklar vardır. 2009 yılında TR41 Bölgesi işsizlik oranı %13,9 ile Türkiye geneline yakın seyretmiştir. Ayrıca ekonomik kriz döneminde bölge istihdam oranı da azalmıştır. Erkeklerde %70,3, bayanlarda %26,8 olan işgücüne katılım oranı, iller bazında yoğun öğrenci nüfusuna sahip Eskişehir dışında, Türkiye ortalamasının üzerindedir. Nitelikli işgücüne ihtiyaç duyan sanayi sektörünün toplam istihdamdaki payı %41'dir. Ticaret ve hizmetler sektörünün istihdam payı artmakta, tarım sektörünün payı ise azalmaktadır. Ticaret ve hizmetler sektörüne tarım sektöründen göçle yapılan geçişler bu durumun ana nedenidir.

TR41 Bölgesi sanayide özellikle tekstil ve hazır giyim, otomotiv, gıda, makine, elektrikli teçhizat ve seramik sektörleri ile ön plana çıkmaktadır. Ayrıca kimya, mobilya, madencilik ve metal sanayi gibi birçok sektörde de Türkiye'nin önemli imalatçıları bölgede mevcuttur. Dış Ticaret Müsteşarlığı öncülüğünde yapılan "Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi" kapsamında istihdama dayalı kümelenme analizleri bölge için benzer sektörleri ön plana çıkarmış, Eskişehir-Bilecik-Kütahya (EBK) Seramik İş Kümesi pilot kümeler içinde ilk tüzel kişiliğe sahip küme olmuştur. Rekabet üstünlüğüne de sahip lokomotif sektörlerde öncü markalar bulunmakla beraber, markalaşmada henüz tatmin edici seviyeye gelinmemiştir. Bölgede toplam 22 Organize Sanayi Bölgesi bulunmaktadır, yenilerinin yapılması düşünülmektedir. Küçük sanayi siteleri bölgede yoğundur ve Türkiye geneline paralel olarak işletmelerin %99,7'sini KOBİ'ler oluşturmaktadır. Bursa Serbest Bölgesi de (BUSEB) 2009'da 1,3 milyar dolar ticaret hacmiyle bölgenin önemli ticaret ve sanayi merkezlerindendir. Sanayide ileri teknoloji ürünlerin üretimi Ar-Ge faaliyetlerine bağlıdır. Bölgede artan çalışmalara rağmen etkin bir üniversite-sanayi işbirliğine geçilememiş, Ar-Ge potansiyeli açığa çıkarılamamıştır.

TR41 Bölgesi dış ticaret fazlası ile ülke ekonomisine önemli katkıda bulunmaktadır. 2009 yılı ihracatı 9,6 milyar dolar, ithalatı ise 7,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Dış ticaretin tamamına yakını Bursa'dan yapılmaktadır. Bölgenin ihracatında sırasıyla Fransa, İtalya ve Almanya başı çekmektedir. Otomotiv, tekstil-hazır giyim, gıda, ana metal sanayi, çimento ve toprak ürünleri, kimya-plastik sektörü en önemli ihracat kalemlerindendir. İhracat ve istihdam açısından önem arz eden uluslararası doğrudan yatırımlarda özellikle Bursa iyi bir konumdadır, Bilecik ve Eskişehir de ciddi bir potansiyele sahiptir.



Tarım sektörü katma değerinde, Türkiye genelinde olduğu gibi, düşüş eğilimi görülmektedir. Ülkemizdeki tarım alanlarının %3,9'u TR41 Bölgesi'ndedir. Tarım alanlarının %60'ı ekilen alanlarken, kalanını sebze bahçeleri, meyvelikler, zeytinlikler, yem bitkileri ve nadas alanları oluşturmaktadır. Bölgede arazinin %36'sında işlemeli tarım yapılabilir. Tarım arazisinin yaklaşık dörtte biri sulamaya uygundur fakat bunun ancak yarısı sulanabilmektedir. Ekonomik işletmecilikten uzak, 50 dekardan küçük tarımsal işletmelerin çoğunlukta olması toplulaştırma ihtiyacını açığa çıkarmaktadır. TR41 Bölgesi şeker imalatında kullanılan bitkiler ve tahıl ürünleri, şeftali, armut, zeytin, siyah incir, kiraz ve özellikle tarımsal sanayiye girdi sağlayan domates gibi sebze-meyve üretiminde yoğunlaşmıştır. Siyah incir, şeftali, nar ve ahududu marka oluşturan ürünler olarak öne çıkmaktadır. Hayvancılıkta bölge çok iyi bir durumda değildir, özellikle çayır ve mera yetersizliği küçükbaş ve büyükbaş hayvancılığın önemli bir sorunudur.

Bursa ili denizyolu ve karayolu taşımacılığında gelişmiş iken, Eskişehir ile Bilecik'te karayolu ve demiryolu taşımacılığından söz etmek mümkündür. Bölge lojistiğinde en önemli problem, üretim yerlerinden deniz, demiryolu ve havayolu terminallerine erişim zorluklarıdır. Bölge illerinden Eskişehir ve Bilecik için TCDD tarafından planlanan lojistik köy projeleri mevcuttur. Gebze Körfez geçişi, Bursa-İzmir otoyolu projesi lojistik sektörünü olumlu etkileyecek projelerdir. Bölge deniz taşımacılığı Bursa'daki Gemlik limanı üzerinden sağlanmaktadır. Ayrıca Eskişehir ve Bursa'da birer havaalanı bulunmaktadır. Kamu yatırımları Bursa ve Bilecik'te ulaştırma sektöründe yoğunlaşmıştır. TCDD, Ankara-İstanbul hızlı tren hattına eklenecek Bilecik-Bursa bağlantısını önümüzdeki 4 senede bitirmeyi planlamaktadır.

TR41 Bölgesi tarih ve kültür mirası ile birlikte doğal zenginlikleri açısından çeşitlilik göstermektedir. Bölge Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulduğu yerdir. Frigya-Roma-Bizans kültür ve medeniyeti açısından da önemli arkeolojik kalıntılar bulunmaktadır. Bölgede kış, termal-sağlık, tarih-kültür, inanç, fuar-kongre, doğa, hava sporları, oto safari, av, kıyı turizmi imkanları vardır. Aynı zamanda yat turizmi, golf turizmi, spor, gastronomi, alışveriş, akarsu (rafting) turizmi için de potansiyel olup bunların değerlendirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Turistlerin geceleme sürelerinin ülke ortalamasının altında kalması ve konaklama tesis doluluk oranlarının düşüklüğü verimlilik ve tanıtım gibi sorunların varlığını göstermektedir.

Giderek artan çevre kirliliği bölge için bir tehdit unsurudur. Doğalgazın yaygınlaşmasıyla hava kirliliğinin azalması hedeflenmektedir. Ayrıca katı atık ayırma, geri dönüşüm ve sağlıklı çöp depolama tesis inşaatları önem kazanmaktadır. Jeotermal, rüzgar, güneş, hidroelektrik gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı çevre kirliliğini azaltmada ve elektrik üretimi doğalgaz bağımlılığını düşürmede önem kazanmaktadır. Bu kapsamda Eskişehir ilinde hidroelektrik potansiyelinin değerlendirilmesi amaçlı enerji sektörü yatırımları ön plandadır. Bölge tabii kaynaklar açısından da zengindir. Özellikle Bilecik'te mermer, Eskişehir'de Lületaş ve bor, Bursa Uludağ'da volfram bölgenin öne çıkan yer altı zenginliklerindendir. Madenlerin işlenerek katma değer yaratılması, linyit sahalarının termik santrallerle yerinde değerlendirilmesi, bor gibi stratejik madenlerde alternatif ürün çalışmalarının yürütülmesi bu konudaki önceliklerdendir.



# Vizyon & Temel İlkeler

**Vizyonumuz** 2010-2013 TR41 Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı'nın vizyonu "Yaşayan tarihi, kültürü ve doğasıyla turizmde çekim merkezi; girişimci ruhuyla lider; yenilikçi ve bilgi odaklı sanayi ve tarımıyla Avrupa'nın en rekabetçi üretim merkezi; çevreye ve insana duyarlı müreffeh bir bölge" olarak belirlenmiştir.

**Temel İlkelerimiz** Bu bağlamda bölge vizyonuna ulaşılmasında aşağıdaki ilkeler temel alınacaktır:

- Bilgi Odaklı Girişimcilik
- Toplumsal İletişim ve Katılımcılık
- İnsana ve Çevreye Duyarlılık

# Gelişme Eksenleri

2010-2013 dönemini kapsayan  
Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı'nın  
gelişme eksenleri:

- Sanayide Verimlilik ve Rekabetçilik
- Tarımda Verimlilik ve Kırsal Kalkınma
- Turizmde Çeşitlilik
- Sosyal Kalkınma ve İstihdam
- Sürdürülebilir Çevre ve Enerji
- Ulaşım ve Lojistik

Tüm paydaşların ortak akli ile oluşturulan bölge vizyonuna ulaşabilmek için 6 gelişme ekseninde 27 amaç, 68 hedef, muhtelif stratejiler ve performans göstergeleri belirlenmiştir. Gelişme eksenleri ve amaçları aşağıda yer alan şekilde özetlenmektedir.

# GELİŞME EKSENLERİ VE AMAÇLAR

## SANAYİDE VERİMLİLİK VE REKABETÇİLİK

- Amaç 1 : Sanayi üretiminde kurumsallaştırmayı geliştirerek ve işbirliği oluşumlarını destekleyerek verimliliği arttırmak
- Amaç 2 : Sanayide Ar-ge ve yenilikçeleği geliştirerek rekabetçiliği arttırmak
- Amaç 3 : Markalaşma ve girişimcilik faaliyetlerini destekleyerek rekabet gücünü ve verimliliği arttırmak
- Amaç 4 : Sanayide katma değeri yüksek mal üretimini arttırmak

## SOSYAL KALKINMA VE İSTİHDAM

- Amaç1 : Mesleki ve teknik eğitimi bölgenin temel ihtiyaçlarına göre yeniden yapılandırıp geliştirerek, işgücü niteliğinin artırılması
- Amaç 2 : İstihdamın artırılması
- Amaç 3 : Eğitim ve sağlık hizmetlerinin Güçlendirilmesi
- Amaç 4 : Bölgeye özgü sosyal içermeye stratejilerinin geliştirilmesi
- Amaç 5 : Sosyal ve Kültürel Faaliyetlerin Yaygınlaştırılarak Kentli Kimliğinin Güçlendirilmesi

## SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE VE ENERJİ

- Amaç 1: Çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin kontrol altına alınması
- Amaç 2: Sürdürülebilir atık yönetiminin sağlanması
- Amaç 3: Sağlıklı kentleşme ve afet risklerinin azaltılması
- Amaç 4: Uluslararası sözleşmelere (Kyoto, Ramsar vb.) uyum ve farkındalığın artırılması
- Amaç 5: Yenilenebilir enerji ptansiyelinin ortaya konulması ve kullanılması
- Amaç 6: Enerjinin verimliliğinin sağlanması

## TARIMDA VERİMLİLİK VE KIRSAL KALKINMA

- Amaç 1 : İstikrarlı bir ortamda, katma değer üreten rekabetçi hayvansal üretim yapılması
- Amaç 2 : Gıda güvenliği ile birlikte, kalite ve verimliliği artırarak, pazar şansı yüksek bitkisel ürünlerin üretimini yapmak
- Amaç 3 : Tarım, hayvancılık ve sanayi entegrasyonunun sağlanması ve tarımsal pazarlama altyapısının güçlendirilmesi
- Amaç 4 : Kırsal ekonominin gelişimini destekleyerek, kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlanması ve kırsal toplumun yaşam şartlarının iyileştirilmesi



**YAŞAYAN TARİHİ, KÜLTÜRÜ VE DOĞASIYLA  
TURİZMDE ÇEKİM MERKEZİ;  
GİRŞİMCİ RUHUyla LİDER;  
YENİLİKÇİ BİLGİ ODAKLI  
SANAYİ VE TARIMIYLA  
AVRUPA’NIN EN REKABETÇİ  
ÜRETİM MERKEZİ;  
ÇEVREYE VE İNSANA DUYARLI  
MÜREFFEH BİR BÖLGE**

### **TURİZMDE ÇEŞİTLİLİK**

- Amaç 1 : Alternatif turizm ürünleri geliştirerek turizmin 4 mevsime yayılması
- Amaç 2 : Konaklama kapasitesinin nitelik ve nicelik bakımından geliştirilmesi
- Amaç 3 : Bölgedeki turizm imkanlarının etkin şekilde tanıtılması
- Amaç 4 : Tarihi eserlerin korunması, turizm altyapısı ve hizmet kalitesinin geliştirilmesi
- Amaç 5 : Bölgeye özgü folklorik değerlerin yaşatılması

### **ULAŞIM VE LOJİSTİK**

- Amaç 1 : Ulaşım altyapısını geliştirilmesi ve ulaşım ağları arasında entegrasyonun sağlanması
- Amaç 2 : Lojistik sektörünün geliştirilmesi
- Amaç 3 : Kent içi ulaşımın hızlı, güvenli ve entegre hale getirilmesi

# PLAN HAZIRLAMA SÜRECİ VE KATILIMCILIK

## Genel Değerlendirme ve Kapsam



Devlet Planlama Teşkilatı ve Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2001 yılında yapılan çalışma sonucunda, Türkiye’de üç düzey halinde İstatistik Bölge Birimleri tanımlanmış ve bu sınıflandırma 28 Ağustos 2002 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konmuştur. Söz konusu karar kapsamında bölgesel politikaların bu bölgeler esas alınarak yönlendirilmesi de uygun bulunmuştur.

Bu çerçevede, bölgesel gelişme politikalarının Düzey 2 bölgeleri esas alınarak bölgesel kalkınma planları aracılığıyla yönlendirilmesi bu sayede yerel dinamikleri ve potansiyeli ortaya çıkararak en iyi şekilde değerlendirmek, ulusal ve yerel kalkınma inisiyatiflerini uyumlaştırarak kalkınmaya ivme kazandırmak amaçlanmaktadır. Bölgesel kalkınma planlarını yapma, yaptırma ve onaylama yetkisi 3194 sayılı İmar Kanunun 8. Maddesi gereğince Devlet Planlama Teşkilatı’na (DPT) aittir. Bu çerçevede henüz bölge planı olmayan Düzey 2 bölgelerinde, 2010-2013 yılları kapsayacak Bölge Planlarının Kalkınma Ajansları tarafından hazırlanması DPT Müsteşarlığı tarafından uygun görülmüştür.

Bursa merkez olmak üzere 14.07.2009 tarih ve 15236 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kurulan Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA), Genel Sekreter atamasıyla birlikte kurumsallaşma çabalarına hız vermiş; geçen süre içerisinde ajansın çalışma alanının temini, uzman ve destek personeli alımını gerçekleştirmiştir. Haziran 2010 tarihi itibarıyla bölge planlama çalışmalarına başlayan BEBKA, çalışmalarını DPT tarafından hazırlanan Bölge Planı Hazırlama Kılavuzu çerçevesinde yürütmüştür.

Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerini kapsayan bölge ve komşu bölgelerde onaylı ve yürürlükte herhangi bir bölge planı bulunmamaktadır. Ulusal plana uygun bir şekilde hazırlanacak olan bölge planının komşu bölgelerle uyum içerisinde hazırlanması amacıyla Marmara Bölgesi kalkınma ajansları arasında genel sekreter ve uzman düzeyinde farklı toplantılar yapılmış, planlamaya ilişkin yöntem, süreç ve stratejiler paylaşılmıştır.



Bölge planı üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; planlama süreci ve yöntemi, katılımcılık stratejisi ve yönetici özetini içermekte ve giriş niteliği taşımaktadır. Planın ikinci bölümünde bölgemizdeki üç ile ilişkin verilerin bölge ve Türkiye karşılaştırmaları ile detaylı anlatıldığı, nüfus ve demografi, eğitim, sağlık, sosyoekonomik yapı, çevre, ulaşım, altyapı, enerji gibi başlıklar kapsayan mevcut durum verilerinin tespiti yer almaktadır. Yine bu bölümde yer alan ve katılımcı yöntemlerle hazırlanan GZFT analizinde, bölgenin güçlü ve zayıf yönleri ile dış eğilimler ışığında fırsat ve tehditler değerlendirilmektedir. Bu bölümde yapılan diğer bir analiz bölgenin kalkınmasına ivme kazandıracak veya engel teşkil edebilecek fırsat ve tehdit unsurlarının etkisini kavramaya ve değerlendirmeye imkan veren PESTLE Analizidir. İkinci bölümde bölgenin kalkınma amaçlarına ulaşmasında etkili

olabilecek beşeri kaynakları, ekonomik ve sosyal yapısı, kalkınmaya ivme kazandıracak fırsat ile vizyona ulaşma yönünde tehdit ve engeller farklı analiz yöntemleri kullanılarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bölge planının üçüncü bölümünün başlangıcında Dokuzuncu Kalkınma Planı ve diğer ulusal stratejilerde bölgeye ilişkin üst ölçekli plan kararlarının sentezi ve uluslararası gelişmeler ışığında bölgenin rolü değerlendirilmektedir. Yine bu bölümde, ulusal plan ve politikalarla uyumlu bir şekilde, bölgenin Dünya ve Türkiye'deki yeri, mevcut durum ve potansiyeli dikkate alınarak oluşturulan gelecek vizyonu, vizyona ulaşmak için belirlenen gelişme eksenleri, amaç, hedef ve stratejiler yer almaktadır.

## Bölge Planlama Süreci ve Katılımcılık

### Mevcut Durum Analizi

Bölge planlama mevcut durum analiz çalışmasıyla başlamıştır. Öncelikle mevcut durum tespitine yönelik literatür taraması yapılarak tüm ilgili verilerin toplanması, iller bazında bir araya getirilerek derlenmesi ve analiz edilmesi sağlanmıştır.

Diğer taraftan bölge planlama sürecinde görüş ve katkılarına ihtiyaç duyulan tüm ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversite, özel sektör temsilcileri ve sivil toplum kuruluşlarının dahil edildiği paydaş analizi çalışması yürütülmüştür.

Bölge planı hazırlama süreçlerine paydaşların tam katılımı ve katkı sağlaması, bölge planının sahiplenilmesi ve uygulamanın gerçekleştirilmesi açısından özel önem taşımaktadır. Bu noktadan hareketle mevcut durum analiz çalışmaları devam ederken özel sektör, üniversite, kamu ve sivil toplumdan 43 paydaş ziyaretli de eş zamanlı olarak yürütülmüştür. Bu ziyaretlerinin amacı kalkınma ajansının yeni bir yapılanma olması sebebiyle paydaşlarımıza kurumun tanıtılması, yapılacak bölge planı ve diğer faaliyetler hakkında bilgi verilmesi ve mevcut durum analizi çalışmalarında bilgi ve katkılarının dahil edilmesidir.

Mevcut durum analiz çalışmaları kapsamında yürütülen diğer çalışma, bölge planının üst kademesinde yer alan ulusal plan, sektörel/tematik planlar ve AB uyum sürecinde hazırlanan dokümanlarda yer alan bölgeye ve sektörlerle ilişkin öngörü ve stratejilerin taranmasıdır.

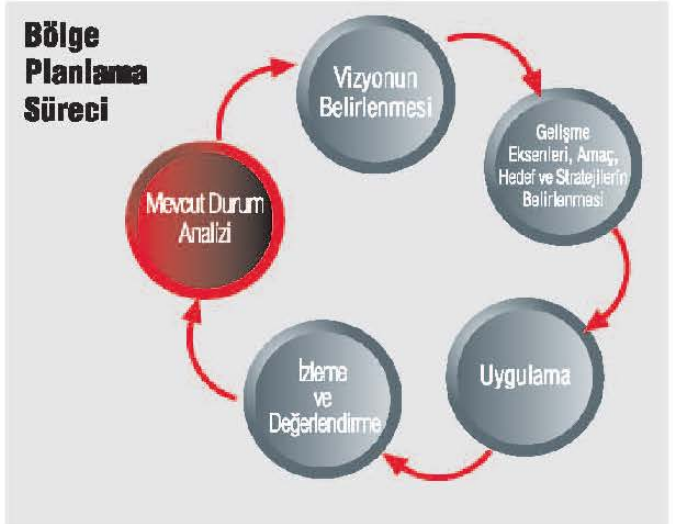
Ayrıca, bölge planı ölçeğinin alt kademesinde yer alan;

- Bursa, Eskişehir ve Bilecik'e ait 1/100.000 ölçekli İl Çevre Düzeni

Planları,

- İl Özel İdareleri Stratejik Planları,
  - 50.000 nüfusun üzerindeki belediyelerin stratejik planları,
  - Üniversitelerin, Ticaret ve Sanayi Odalarının Stratejik Planları,
- kurum ve kuruluşlardan talep edilmiştir. Bu planlarda yer alan bölge planını ilgilendirecek içerikteki GZFT çalışmaları, sektörel öncelikler ve stratejiler bir araya getirilerek analiz edilmiştir.

Mevcut durum raporu ve GZFT analizi tamamlandıktan sonra Bölge Planı Çalıştayı katılımcılarına gönderilmiş ve ajansın kurumsal web sitesinde yayınlanarak paydaşların görüş ve katkıları alınmıştır.







# Katılımcı Toplantılar

## Bölge Planı Çalıştayı:

Bölge planının temel esaslarını oluşturacak olan vizyon, gelişme eksenleri ve hedeflerin tüm paydaşların görüşlerini yansıtacak şekilde ve katılımcı bir süreçle belirlenebilmesi için 9-10 Ağustos 2010 tarihlerinde Bölge Planı Çalıştayı düzenlenmiştir.

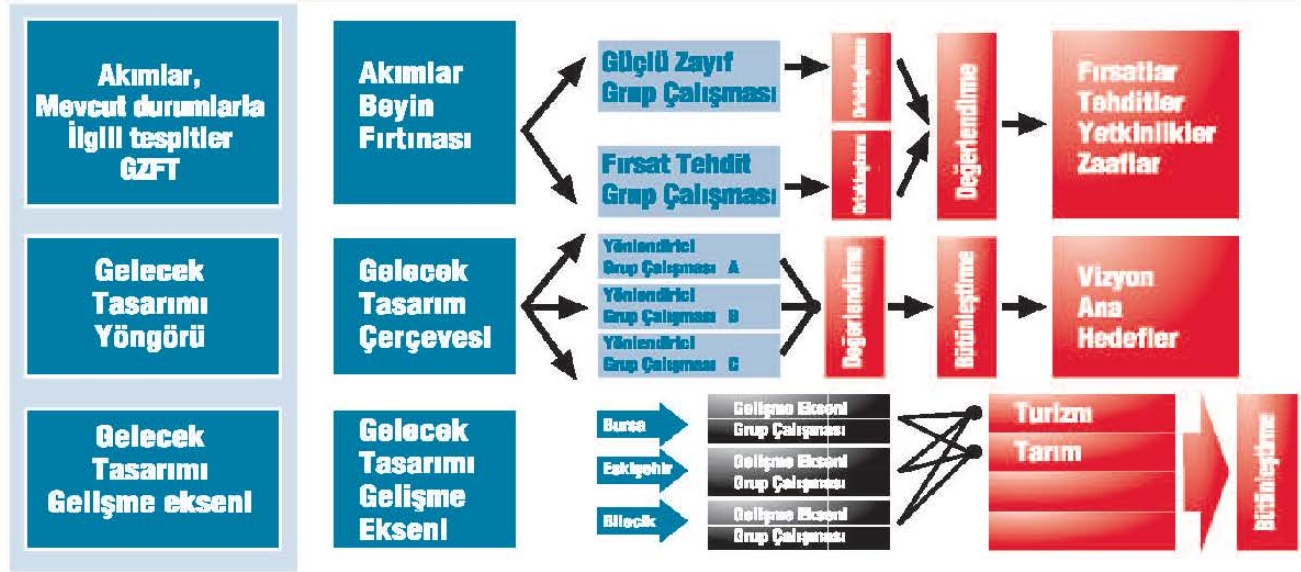
Çalıştaydan önce katılımı artırmak ve yapılacak çalışmanın metodunu anlatmak üzere Bursa, Eskişehir ve Bilecik'te bilgilendirme toplantıları gerçekleştirilmiştir. İllerin Vali, Vali yardımcıları ve BEBKA Genel Sekreteri'nin başkanlık ettiği toplantılarda bölge planı süreci, bölge planı çalıştay metodolojisi ve yapılacak çalışmalar hakkında bilgi verilerek, çalıştaya katılımın önemi vurgulanmıştır.

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı

Bölge Planı Çalıştayı'na Bursa, Eskişehir, Bilecik illerinden Kalkınma Kurulu üyeleri ve bunun dışında kamu kesimi, özel sektör ve sivil toplumu temsilen toplam 220 kişi katılmıştır.

Çalıştay ortak akıl yaratmayı amaçlayan katılımlı bir planlama metodolojisi olan "Arama Konferansı" tekniği ile gerçekleştirilmiş ve toplantının moderasyonu hizmet alımı yoluyla profesyonel bir ekip tarafından yapılmıştır. 8-10 kişilik küçük çalışma gruplarında fikirlerin geliştirilmesi, fikirlerin bir araya getirilerek ortaklaştırılması ve genel oturumlarda tüm katılımcıların görüşlerinin alınmasına imkan tanıyan ve ortak akla ulaşmayı amaçlayan arama konferansı çalışma sistematigi aşağıdaki şemada sunulmaktadır.

## Arama Konferansı Süreci



Çalışmanın ilk bölümünde bölgeyi etkileyen akımlara ve mevcut durumun tespitine yönelik tüm katılımcıların yer aldığı bir beyin fırtınası gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın ardından, beyin fırtınası baz alınarak GZFT analizi için katılımcılar iki ana gruba ayrılmışlardır. Birinci grup kendi içinde 7 küçük gruba ayrılarak bölgenin güçlü ve zayıf yanlarını, ikinci grup da kendi içinde 7 küçük gruba bölünerek fırsat ve tehditleri çalışmış, küçük gruplar kendi içlerinde yaptıkları çalışmaları sunarak çıktılarını ortaklaştırmışlardır. Ortaklaştırılan güçlü ve zayıf yönler ile fırsat ve tehditler genel oturumda tüm katılımcılara sunulmuş ve katkılar alınarak ortak akıl bulunmaya çalışılmıştır.

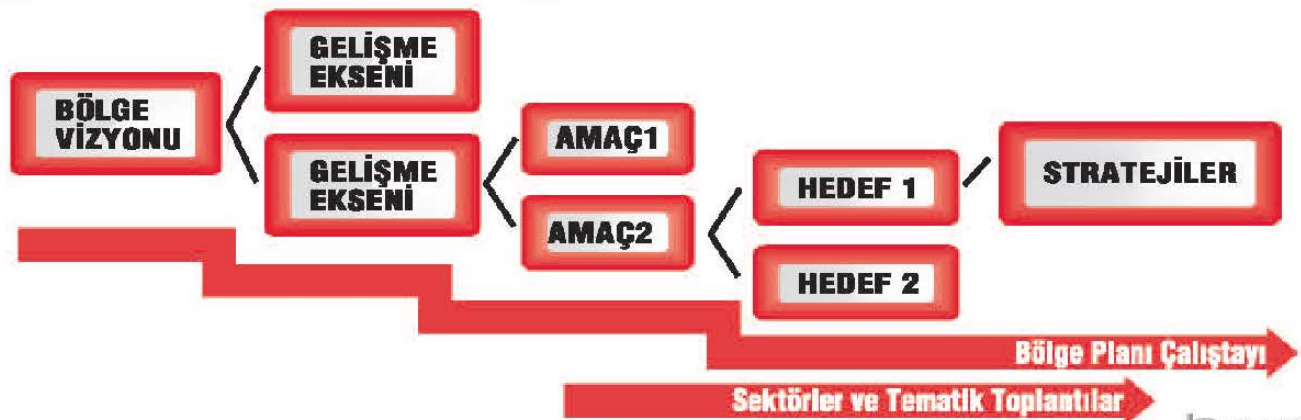
Çalışmanın ikinci bölümünde bölge vizyonunun ve gelişme eksenlerinin belirlenebilmesi için tüm katılımcılar yine iki gruba ayrılmış ve her ana grupta 5 küçük çalışma grubu oluşturulmuştur. Küçük grup çalışmalarının sunumu ve ardından ortaklaştırılması gerçekleştirilmiş ve genel oturumda tüm katılımcılar tarafından bölge vizyonuna ve gelişme

eksenlerine katkılar yapılması sağlanmıştır.

Çalışmanın üçüncü kısmında, gelişme eksenleri altındaki amaç, hedef ve stratejilerin geliştirilmesi amacıyla katılımcılar Bursa, Eskişehir ve Bilecik illeri bazında ayrılarak üç paralel grupta çalışmışlardır. İl bazlı ana çalışma grupları gelişme eksenleri başlıkları altında 7 küçük çalışma grubuna ayrılarak bölgenin kalkınmasına yönelik amaç, hedef ve stratejileri geliştirmiştir. 21 küçük çalışma grubunun sunumları genel oturumda yapılarak tüm katılımcıların katkı ve önerileri alınmıştır.

Bölge planı çalışmayı sonucunda bölgenin GZFT envanteri çıkarılmış, bölge vizyonuna ilişkin temel kavramlar ortaya konmuştur. Bölgeyi kalkınma vizyonuna ulaştıracak gelişme eksenlerinin çerçevesi çizilmiş ve bu amaçlara ulaşabilmek için hedef ve stratejiler için paydaşların görüş ve katkıları alınmıştır.

## Bölge Planı Metodolojisi ve Katılımcı Toplantılar





## Sektörel ve Tematik Toplantılar

Bölge planı çalıştayında bölgenin vizyonuna dair kavramsal çerçeve, GZFT envanteri, gelişme eksenleri ve gelişme eksenlerine ulaşabilmek için hedef ve stratejilere ilişkin öneriler geliştirilmiştir. Gelişme eksenleri altında yer alan amaç, hedef ve stratejileri daha ayrıntılı hale getirmek, sektörün sorunlarını derinlemesine inceleyebilmek için sektörel/tematik toplantılar düzenlenmiştir.

Sanayide rekabet gücünün ve verimliliğin artırılmasına yönelik sektörel stratejilerin geliştirilmesi amacıyla "Gıda, Tekstil-Hazır Giyim, Metal-Makine ve Otomotiv Sektörleri" temsilcileri ve KOSGEB ile toplantılar gerçekleştirilmiştir. Özel sektör temsilcileri, Uludağ Üniversitesi öğretim üyeleri ve BEBKA Genel Sekreteri ve uzmanlarının katıldığı toplantılarda sektörlerin geleceğine yönelik öngörüler değerlendirilmiş, bölge planının hedef ve stratejilerine katkı sağlanmıştır.

Çevre ve çevrenin korunmasına yönelik bölge planlama çalıştayında ortaya konan amaç ve hedefleri daha detaylı bir şekilde geliştirebilmek amacıyla İl Çevre Müdürlüğü yönetici ve uzmanları ile günlük çalışma toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesine yönelik bölgemizde yapılması gereken çalışmalar görüşülmüş stratejiler belirlenmiştir.

Bölgede var olan yenilenebilir enerji potansiyelinin değerlendirilmesi ve enerji verimliliği konusunda özel sektör temsilcileri, kamu kurumları ve üniversiteden öğretim üyelerinin katılımıyla "Yenilenebilir Enerji Sektörü Toplantısı" düzenlenmiştir. Toplantıda yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği konusunda bölge planı kararları gözden geçirilmiş ve katkılar alınmıştır.

Bölgesel rekabette önemli gelişme eksenlerinden biri olan turizm konusunda Bursa ve Eskişehir Valilikleri tarafından 2009 yılında, geniş paydaş katılımıyla Turizm Çalıştayları gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple, turizm konusunda bu çalıştayların çıktılarından faydalanılmasına karar verilmiş ve yeni bir çalıştay düzenlenmesine gerek görülmemiştir. Konuyla ilgili olarak üniversiteden akademisyenler ve İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri ile görüşmeler yapılmış böylece bölge planı stratejilerine katkılar sağlanmıştır. Sosyal kalkınma alanında yerel yönetimlerin sosyal hizmet müdürleri ve uzmanlarıyla toplantılar yapılmış bölge planı kararları hakkında görüş ve düşünceleri alınmıştır. Ayrıca "İç Göç Entegrasyon Projesi" gibi sosyal kalkınma alanında bölgede uygulanmış olan AB projelerinin stratejik eylem planlarından faydalanılmıştır.

## Tarım ve Kırsal Kalkınma Toplantıları:

DPT tarafından hazırlanan ve 2004 yılında yayınlanan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre bölgemizde gelişmişlik sıralamasında dördüncü ve beşinci grupta yer alan ilçelerde toplantılar gerçekleştirilerek sorunları ve çözüm önerilerini bölgede yaşayanlarla birlikte değerlendirmek amaçlanmıştır.

Bu kapsamda Bursa'da görece geri kalmış dağ yöresindeki Büyükorhan ve Harmancık İlçeleri, Bilecik'te Yenipazar ve İnhisar İlçeleri ile Eskişehir'de Alpu ve Mihalicçık İlçeleri ziyaret edilmiştir. İlçe toplantılarına İlçe kaymakamları, belediye başkanları, muhtarlar, ilçe sağlık ve milli eğitim müdürleri, tarım kooperatifleri davet edilerek tarım ve kırsal kalkınma alanında sorunlar ve çözüm önerileri tartışılmış ve bölge planına katkılar alınmıştır.

## Vizyon, Gelişme Eksenleri, Amaç, Hedef ve Stratejilerin Belirlenmesi

Aşağıda yer alan bölge planlama akış şemasından da takip edilebileceği gibi, bölgenin paydaşlarını ortak bir gelecek paydasında birleştiren bölge vizyonu, vizyona ulaşmak için gelişme eksenleri, amaç, hedef ve stratejiler katılımcı planlama yöntemleri kullanılarak yapılan arama konferansı, çalıştay ve ziyaretler ile bölgedeki paydaşların görüşleri alınarak oluşturulmuştur. Tüm paydaşlarımızın bölge planı hakkında görüş ve katkılarını alabilmek için planın ajansın kurumsal web sitesinde yayınlanması ve paydaşların öneri ve katkılarının alınması sağlanmıştır.

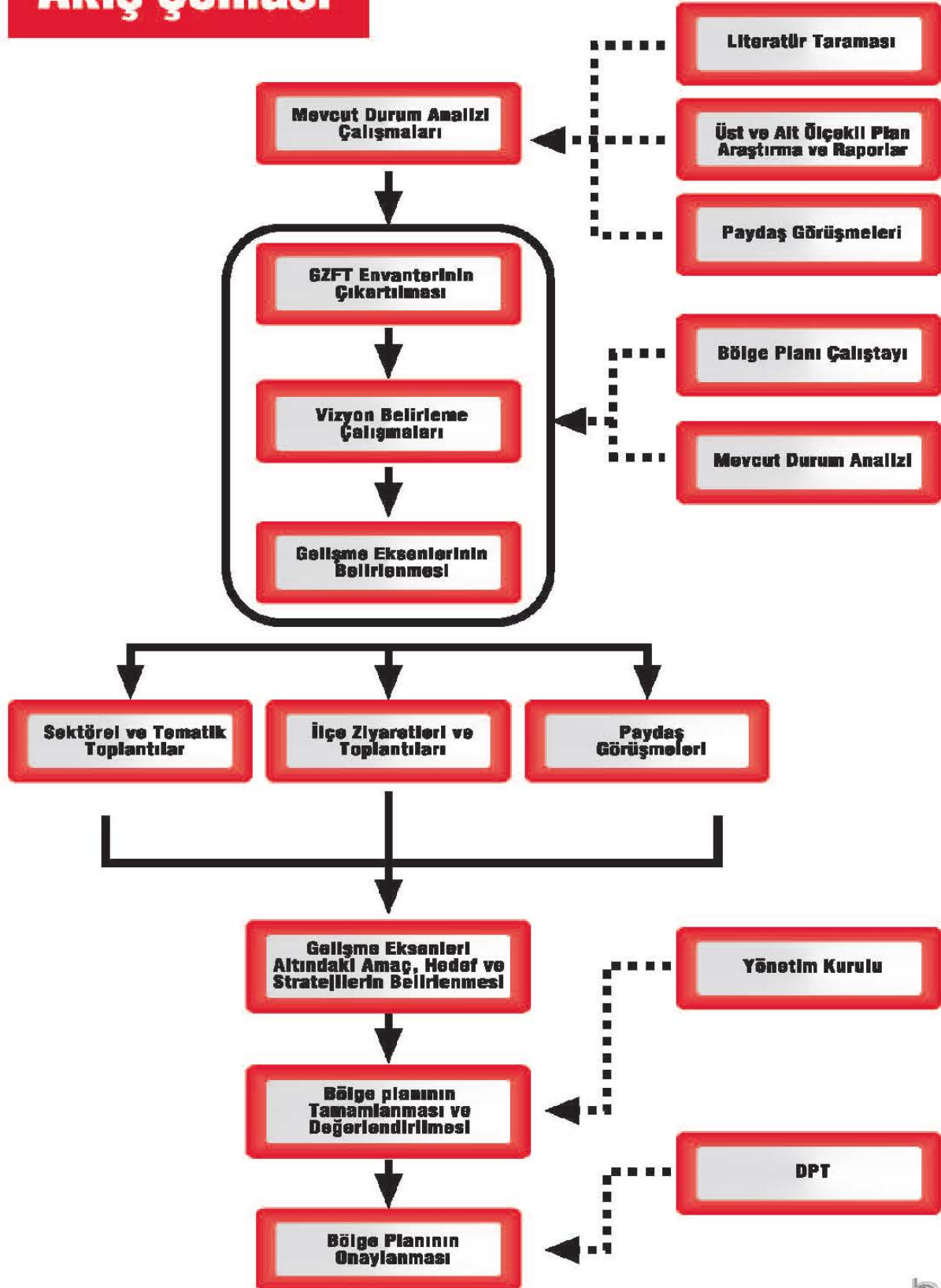
Plan kararlarının ulusal plan ve programlara uygun ve yerel önceliklerle uyumlu olmasına özel önem verilerek bölge planının üst ve alt ölçeğinde yer alan plan çalışmalarının bölgeye özgü öncelikleri ve stratejileri plana dahil edilmiştir.

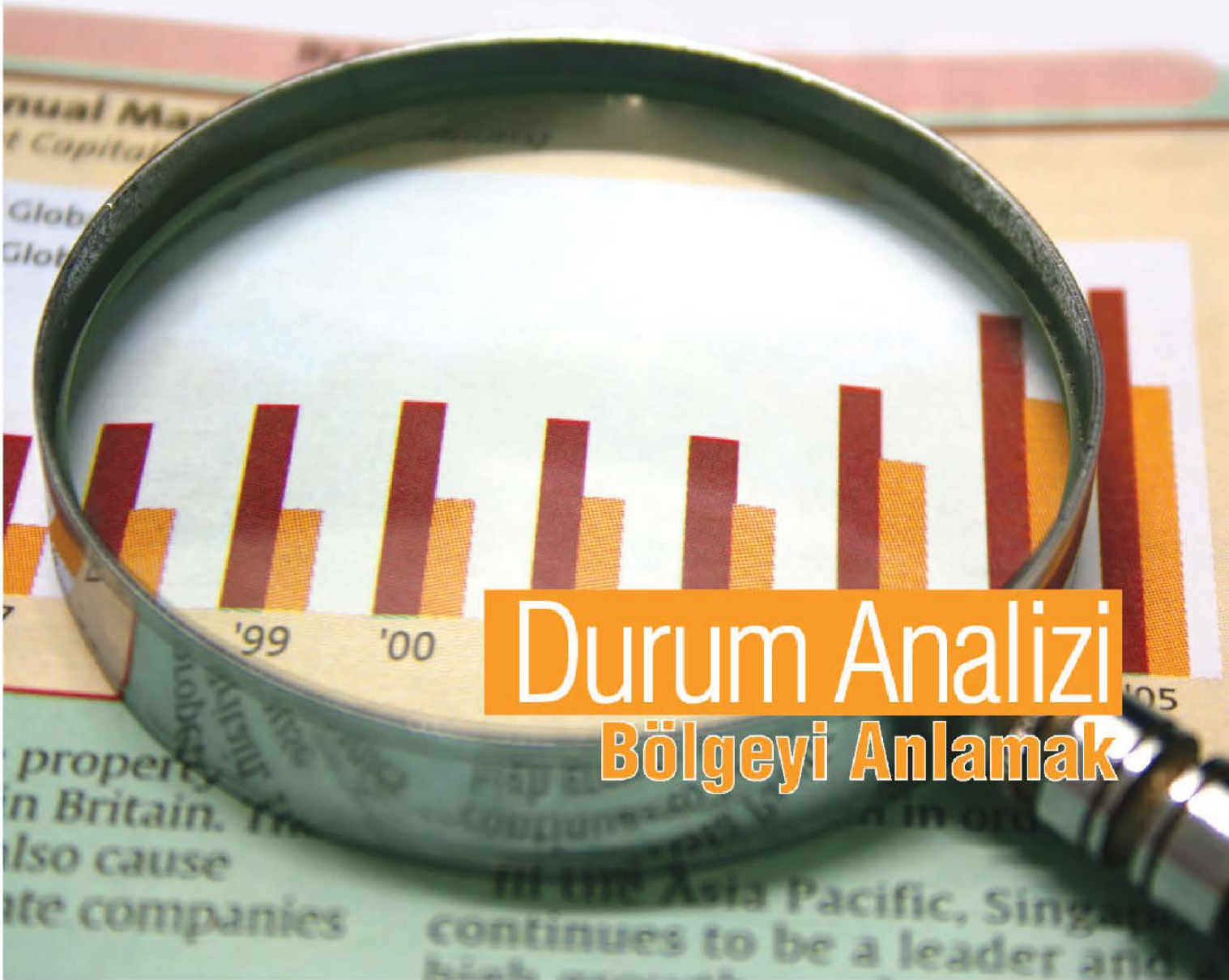
Yönetim Kurulu üyelerinin görüşüne sunulan TR41 Bursa Eskişehir Bilecik Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı onayına sunulmuştur.



# Bölge Planlama Süreci

## Akış Şeması





# Durum Analizi

## Bölgeyi Anlamak



# GENEL BİLGİLER



**İç Anadolu Bölgesi ile Marmara Bölgesi'ni birbirine bağlayan TR41 Bölgesi, 29.095 km<sup>2</sup>'lik yüzölçümü ile Türkiye yüzölçümünün %3,7'sine denk gelmektedir. Bölge Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinden oluşmaktadır.**

TR41 Bölgesi'ndeki Bursa ili, Ege ile Marmara'yı birbirine bağlayan İstanbul-İzmir karayolu üzerinde yer alırken, Eskişehir ili Güney Marmara ve Ege bölgelerini İç Anadolu'ya, Bilecik ili ise Marmara ile Akdeniz Bölgesi'ni birbirine bağlayan karayolları üzerinde bulunmaktadır.

Bölgenin batısında yer alan Uludağ 2543 m. yüksekliği ile bölgenin en yüksek dağı ve Bursa Ovası'nın su kaynağı durumunda olup, ülkenin en önemli kış turizm merkezidir. Yine bölgede yer alan Samanlı ve Sündiken önemli sıradağlar arasındadır. Bölgedeki dağlar genellikle geniş ormanlık alanlarla kaplı olup, içlerinde zengin ağaç türleri mevcuttur. Ayrıca flora ve fauna açısından ülkedeki önemli merkezler durumundadır.

TR41 Bölgesi içerisinde bulunan Bursa ilinde Bursa, İnegöl, Karacabey, M. Kemalpaşa, İznik ve Orhangazi Ovaları'nda ağırlıklı olarak sulu tarım yapılmakta olup, sebze yetiştiriciliği önemli bir geçim kaynağıdır. Bilecik'te Bozüyük, Gölpazarı, Osmaneli ve Pazaryeri Ovaları; Eskişehir ilinde Porsuk, Sarısu ve Yukarı Sakarya Ovaları bölgenin diğer başlıca ovaları arasında yer almaktadır.

Bölgenin önemli su varlıkları İznik ve Uluabat doğal gölleri, Sakarya Nehri, Nilüfer Çayı, M. Kemalpaşa Çayı, Porsuk Çayı, Sarısu ve Şeydi Suyu'dur. Uluabat ve İznik göllerinde balıkçılık önemli bir gelir kaynağıdır. Uluabat Gölü göçmen kuşların uğrak yerlerindendir. Eskişehir ilinde Sakarya Irmağı üzerinde Yenice ve Gökçekaya Baraj Gölü ile Porsuk Çayı üzerinde Porsuk Baraj Gölü su ürünleri açısından önem taşımaktadır.

Bölgede Bursa ili Gemlik ilçesinde yer alan serbest bölge ve limanlar, Bursa ve yakın bölgelerde üretilen sanayi ve tarım ürünlerinin ihracat ve ithalat kapısıdır. Ayrıca Mudanya limanından İstanbul bağlantılı yolcu ve feribot seferleri ile ihtiyaç durumuna göre ithal ve ihraç ürünlerin kargo taşımacılığı da yapılmaktadır.

TR41 Bölgesi'nin Marmara Denizi'ne yakın olan bölgelerinde Karadeniz ve Akdeniz iklimi, Bursa ve Bilecik illerinin güney kesimleri ile Eskişehir ilinde ise karasal iklim görülmektedir.

Bölgede alçak kesimlerde bulunan maki bitki örtüsü yükseklerle çıktıkça yerlerini ormanlara bırakmaktadır. Eskişehir ilinde İç Anadolu'nun step bitkileri, Kuzey Anadolu ve Batı Anadolu'nun orman bitkilerinin etkisi altında olup orman genellikle karaçam ağaçlarından oluşmaktadır.

Bursa ve Bilecik illerinde karaçam, kızılçam gibi iğne yapraklı ağaçların yanı sıra kestane, kayın, gürgen, çınar gibi yüksek boylu ağaçlar da bulunmaktadır. Bursa ilinin Marmara Denizi'ne yakın olan kesimlerinde geniş zeytinlik alanlar, Karacabey ve M.Kemalpaşa Ovalarında büyük mera alanları mevcuttur. Uludağ yöresi ise zengin bir botanik kompozisyona sahiptir.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2009 verilerine göre 3.508.133 nüfusa sahip olan bölgenin kilometrekareye 123 kişi olan nüfus yoğunluğu, 94 olan ülke nüfus yoğunluğunun üzerindedir. Bölge illerinden Bursa'nın nüfus yoğunluğu 245 ile bölge değerinin üzerinde iken, Eskişehir 55 ve Bilecik 47 ile bölge rakamının oldukça altında kalmıştır. Bölgenin 2009 yılı yıllık nüfus artış oranı %18,8'dir.

Bölge nüfusunda genç nüfusun ağırlığı dikkat çekicidir. 2009 yılında bölge nüfusunun %38'i 25 yaşın altındadır. 25-65 yaş arası nüfus, toplam nüfusun %54'ünü, 65 yaş üstü nüfus, toplam nüfusun %8'ini oluşturmaktadır. 2009 yılında şehir nüfus oranı %87'dir.

2009 yılında istihdam edilenlerin %47,4'ü hizmetler, %11,9'u tarım ve %40,7'si sanayi sektöründe çalışmaktadır. Bölgenin işsizlik oranı yine aynı yıl için %13,9, işgücüne katılma oranı %48,4, tarım dışı işsizlik oranı %15,4 ve istihdam oranı %41,7'dir.

TR41 Bölgesi'nin 2008 yılında toplam tarımsal alanı 969.344 hektardır. Bu alanın 874.870 hektarı toplam işlenen tarım alanı, geri kalanı ise uzun ömürlü bitkiler alanıdır. Bölgede, daha çok sebze ve meyve üretimi yapılmakta birlikte tahıl üretimi de önem teşkil etmektedir. Eskişehir ili şekerpancarı üretiminde ülke genelinde ilk sıralarda yer alır. Hayvansal ürünlerde ise, süt ürünleri başta olmak üzere kırmızı et, beyaz et üretimi mevcuttur.

Bölgede ayrıca çeşitli tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve tarihi zenginlikleri bulunmaktadır.



# SOSYAL & KURUMSAL SERMAYE & YAPI



# B

ölgesel Gelişme Planı, belli bir coğrafi alanı hedef alan çeşitli toplumsal, ekonomik ya da yönetsel aktörlerin karar alması, politikalar benimsemesi, benimsenen bu politikaların uygulanması ve değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Planın amacı, bölge sınırları içinde yaşayan insanlar için bir gelecek tasarlamaktır. Bu yönü ile plan, geleceği tasarlanan toplumun katılımı, ortak mutabakatı, bilimsel verileri, dünyada oluşmakta olan akımları ve bu akımların bölgeye olan etkilerini de içermelidir. Diğer yönü ile ulaşılabilecek vizyonu ve bu vizyona ulaşmak için belirlenen hedefleri ve süreçleri de göstermelidir.

Böyle bir plan süreci, kurumsallaşma kavramının önemini de beraberinde getirmektedir. Amaca uygun bir kurumsallaşma yapısı olmaksızın, bölgesel kalkınma planı gelişme eksenlerini belirlemek, politika ve stratejilerini saptamak, oluşum ve akımları değerlendirmek, gereken değişimleri gerçekleştirmek mümkün olmayacaktır. Bu açıdan kurumsallaşma, bölge planının başarısı için öncelikli koşullardan biri olarak nitelendirilebilir.

## 2.1. TR41 Bölgesi'nde Mevcut Durum

Bölgenin kurumsal yapısı, kamu örgütleri ve sivil toplum örgütlerinden oluşmaktadır. Özel kesim, sivil toplumun en önemli ögesidir. Üretim ve kar amacına göre örgütlenmiş olan özel kesim kurumsal yapısını da buna göre oluşturmuştur.

Sivil toplumun diğer bir ögesi ise, (genellikle) kar amacı gütmeyen ve çoğu kez, uzmanlaştığı bir alanda kamusal yarar elde etmek için çalışan gönüllü örgütlerden oluşmaktadır.

Kurumsal yapının kamu kesimi, merkezden yönetim, valilikler ve kaymakamlıklar eliyle yürütülmektedir. Bölgede 3 valilik ve 39 kaymakamlık bulunmaktadır. Merkezden yönetim taşra teşkilatı, mülki idare ve bölge kuruluşları biçiminde örgütlenmiştir. Bölge kuruluşları biçiminde örgütlenen ve bölge müdürlükleri olan Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Karayolları Genel Müdürlüğü, Türkiye İstatistik Kurumu, Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi birimler de bölgede etkin bir şekilde çalışmaktadırlar. Yerel yönetim ise il özel idareleri, belediyeler ve köy yönetiminden oluşmaktadır.

### 2.1.1. Merkezi İdare, Yerel Yönetimler ve Özel Kesimin Bölgede Örgütlenmesi

Merkezi idarenin bölge teşkilatı şeklinde örgütlenen kurumlar ile özel kesimin temsilcisi sayılabilecek bankaların faaliyet alanları incelenerek bölgenin kurumsal anlamda bağlı olduğu merkezler ve hizmet verdiği alanlar belirlenmektedir.

Buna göre İller Bankası'nın Türkiye genelinde 18 bölge müdürlüğü bulunmaktadır. TR41 Bölgesi illeri ise 2 ayrı bölge müdürlüğü'nün hizmet alanındadır. İller Bankası 2. Bölge, Bursa, Balıkesir, Çanakkale illerine ve Yalova/Armutlu belediyesine hizmet vermektedir. 4. Bölge ise Afyon, Bilecik, Eskişehir ve Kütahya illerini kapsamaktadır.

Türkiye genelinde 16 bölge müdürlüğü ile örgütlenen Karayolları Genel Müdürlüğü'nün 4. Bölgesi, Ankara, Eskişehir, Bolu, Düzce ve Kırıkkale illerini, 14. Bölge ise Bursa, Bilecik, Balıkesir, Kütahya ve Çanakkale illerini kapsamaktadır.

TR41 Bölge'sinde 3 valilik ve 39 kaymakamlık bulunmaktadır. Ayrıca il özel idareleri, belediyeler ve köy yönetimleri gibi yerel yönetimler dışında birçok kamu kuruluşuna ait müdürlükler de bölge içerisinde etkin bir şekilde faaliyet göstermektedir.



TR41 Bölgesi, DSI'nin Bursa, Yalova ve Kocaeli illerinden oluşan 1. Bölge ve Eskişehir, Bilecik, Kütahya ve Sakarya illerinden oluşan 3. Bölge'nin faaliyet alanındadır. Bursa ve Eskişehir'de KOSGEB Hizmet Merkezi Müdürlüğü bulunmaktadır. Bilecik ili Eskişehir Hizmet Merkezi Müdürlüğü'ne bağlıdır.

Türkiye genelinde şubelerle örgütlenen Merkez Bankası'nın Bursa ve Eskişehir'de şubesi vardır. Vakıflar Genel Müdürlüğü yapılanmasında Bursa Bölge Müdürlüğü, Bilecik ve Sakarya illerini de kapsamaktadır. Eskişehir ise Ankara Bölgesi'nin içinde yer almaktadır. Ticari bankaların şubelerinin bağlı olduğu bölge müdürlüklerinin örgütlenmeleri incelendiğinde birçok bankanın bölge

merkezinin Bursa ilinde bulunduğu gözlenmektedir.

Merkezi idare ve özel kesim yapılanması ile TR41 Bölge sınırının örtüşmediği gözlenmektedir. Ancak bölge merkezleri ve bölge merkezlerinin faaliyet alanları, yerleşmelerin kademelenmesi ile doğrudan ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla kamu kesimi, özel sektör ve ticari bankalar açısından oluşan bölgesel örgütlenme biçiminin, diğer kentsel fonksiyonlardaki (örneğin ulaşım, depolama ve dağıtım fonksiyonları) örgütlenme için de geçerli olması Bursa'nın bölge merkezi olarak öne çıkmasına, Eskişehir'in de Ankara'nın etki alanında kalmasına yol açmıştır.

## II Özel İdareleri ve Belediyeler

TR41 Bölgesi'nde 1.273 köy, 82 belediye ve 3 il özel idaresi bulunmaktadır. Bölgedeki belediyelerden 2'si

büyükşehir belediyesi, 9'u büyükşehir ilçe belediyesi, 29'u ilçe belediyesi, biri il belediyesi ve 41'i belde belediyesidir.

Tablo 1. Yerel Yönetim Birimleri ve Sayıları (2009)

	İLÇE SAYISI	BELEDİYE SAYISI	BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	İL BELEDİYE SAYISI	MERKEZ İLÇE BELEDİYESİ	İLÇE BELEDİYESİ	BELDE SAYISI	KÖY SAYISI	BİRLİK SAYISI
Bursa	17	37	1	0	7	10	20	659	38
Eskişehir	14	28	1	0	2	12	14	371	21
Bilecik	8	15	0	1	0	7	7	243	11
TR 41	39	82	2	1	9	29	41	1.273	70
Türkiye	957	2.949	16	65	143	749	1.976	34.673	1.806

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

Bölgedeki mahalli idarelerinin gelir ve giderleri baz alınarak kişi başına düşen gelir ve giderler incelendiğinde kişi

başına düşen gelirin 528,8 TL ve giderin 563,1 TL olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Mahalli İdareler Gelir ve Giderleri (2009)

	NÜFUS	BÜTÇE GELİRLERİ (Bin TL)	KİŞİ BAŞINA (Bin TL)	BÜTÇE GİDERLERİ (Bin TL)	KİŞİ BAŞINA (Bin TL)	BÜTÇE DENGESİ (Bin TL)
Bursa	2.550.645	1.344.709	527,2	1.408.561	552,2	-63.852
Eskişehir	755.427	422.172	558,8	480.111	635,5	-57.939
Bilecik	202.061	88.472	437,8	86.810	429,6	1.662
TR41	3.508.133	1.855.353	528,8	1.975.482	563,1	-120.129
Türkiye	72.561.312	42.477.177	585,3	48.227.119	664,6	-5.749.942
İstanbul	12.915.158	10.650.456	824,6	13.963.572	1081,2	-3.313.116
Ankara	4.650.802	4.015.150	863,3	4.742.688	1019,8	-727.538
İzmir	3.868.308	3.831.183	990,4	3.756.123	971,0	75.060
Kocaeli	1.522.408	2.250.817	1478,5	2.188.071	1437,2	62.746

Kaynak: Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü

Türkiye ortalaması ve gelişmişlik sıralamasında önde olan illere bakıldığında bölge illeri ortalamalarının düşük kaldığı ortaya çıkmaktadır.

büyük kentlerde yaşama isteğinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

TR41 Bölgesi İl Özel İdareleri ve Büyükşehir Belediyeleri'nde çalışanların %28'i memur, %53'ü işçilerden oluşmaktadır. Bölgedeki belediyelerin çoğu mühendis ve teknik insan kaynağının yetersiz olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca kırsal alanlarda teknik personeli olmayan belediyeler de mevcuttur. Bu sorunun belediyelerin teknik personel için yeterince kaynak ayıramamasından ve yeterli donanımı olan insanların da

TR41 Bölgesi'nde 3 il özel idaresi, 82 belediye ve 1.273 köy bulunmaktadır. Bölgedeki belediyeler 2 büyükşehir, 1 il belediyesi, 9 merkez ilçe, 29 ilçe ve 41 belde belediyesinden oluşmaktadır.

Tablo 3. Mahalli İdareler İnsan Kaynakları Sayıları (2009)

	MEMUR	GEÇİCİ	SÖZLEŞMELİ	İŞÇİ	TOPLAM
Bursa İl Özel İdaresi	152	0	45	655	852
Bursa Büyükşehir Belediyesi	691	5	160	1.054	1.910
Eskişehir İl Özel İdaresi	114	1	10	389	514
Eskişehir Büyükşehir Belediyesi	281	489	133	166	1.069
Bilecik İl Özel İdaresi	47	0	9	201	257
Bilecik Belediyesi	62	5	13	88	168
TR41	1.347	500	370	2.553	4.770

Kaynak: İl Özel İdareleri ve Belediye Stratejik Planları

Bölgedeki belediyelerde bilgisayar donanımı, bilgisayar yazılımı ve bilgisayar ağı altyapıları bakımından çeşitli

eksiklikler bulunmakla beraber son yıllarda belediyeler bu tür eksikliklerini hızla gidermeye çalışmaktadırlar.

## Sivil Toplum ve Meslek Kuruluşları

Üretim, ticaret ya da hizmetler alanında çalışan özel sektör dernekleri, yarı kamusal kimlik taşıyan örgütler, dernekler ve vakıflar ile yapısal bir örgütlenme söz konusu olmaksızın bir araya gelen insan toplulukları, sivil toplum kuruluşları olarak adlandırılırlar. Bu kuruluşlar, bölgesel kalkınma planlarında sektörel gelişme kararlarını almak, politika ve stratejileri saptamak, plan kararlarını uygulamaya geçirmek ve sonuçlarını değerlendirmek açısından son derece önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

TR41 Bölgesi sivil toplum oluşumları bakımından güçlü bir potansiyele sahiptir. Bölgede etkin ve güçlü dernekler mevcuttur. Dernekler özellikle sosyal, kültürel, dini hizmetler ve spor alanlarında yoğunlaşmıştır. Vakıf örgütlenmesinde ise bölge, zengin tarihi birikim ve varlığa rağmen oldukça zayıf kalmıştır. Sanayi ve Ticaret Odaları'nda ise özellikle Bursa ve Eskişehir'deki kuruluşlar oldukça etkindir.



Tablo 4. Sivil Toplum ve Meslek Kuruluşları Sayıları (2010)

	DERNEK	VAKIF	SANAYİ VE TİCARET ODASI	TİCARET BORSASI	ESNAF ODASI
Bursa	3382	82	8	5	106
Eskişehir	1013	48	2	1	39
Bilecik	350	11	2	0	13
TR41	4745	141	12	6	158
Türkiye	85291	4516	183	113	3123

Kaynak: Dernekler Dairesi Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, TOBB ve TESK Verileri

Sonuç olarak, TR41 Bölgesi kurumsal yapısı kamu kesimindeki modern yönetim anlayışı ve güçlü sivil toplum yapısı ile katılımcılığı üst seviyede sağlayarak tüm

kesimlerin mutabık olduğu, bölgeyi daha da ileriye taşıyacak bir bölge planı yapma potansiyeline sahiptir.

TR41 Bölgesi'nde aktif olan ve genel olarak sosyal, kültürel, dini hizmetler ve spor alanlarında yoğunlaşan birçok sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Bu kuruluşların yanında özellikle Bursa ve Eskişehir'deki sanayi ve ticaret odaları etkin bir şekilde faaliyetlerini sürdürmektedirler.





# DEMOGRAFİK YAPI

### 3.1. Demografik Göstergeler

TR41 Bölgesi'nin demografik göstergelerine bakıldığında bölge, 3.508.133 kişilik nüfusu ile Türkiye toplam nüfusunun %4,8'ini oluşturmaktadır. Bölgenin nüfus

yoğunluğu, yıllık nüfus artışı ve şehirleşme oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Tablo 5. Demografik Göstergeler

	YIL	BURSA	ESKİŞEHİR	BİLECİK	TR 41	TÜRKİYE
Toplam Nüfus (kişi)	2009	2.550.645	755.427	202.061	3.508.133	72.561.312
Şehirleşme Oranı (yüzde)	2009	88,2	88,6	73,4	87,5	75,5
Nüfus Yoğunluğu	2009	245	55	47	123	94
Toplam Yaş Bağımlılık Oranı	2009	43,3	39,5	43,6	42,5	49,3
Yıllık Nüfus Artış Hızı (binde)	2009	16,9	18,3	45	18,8	14,5
Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması	2003	5	6	18	4	
Doğurganlık Hızı (adet)	2000	1,98	1,74	1,98		2,53
Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü (kişi)	2000	3,9	3,66	3,72		4,5
Medyan Yaş	2009	27,97	29,44	28,91		24,83

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

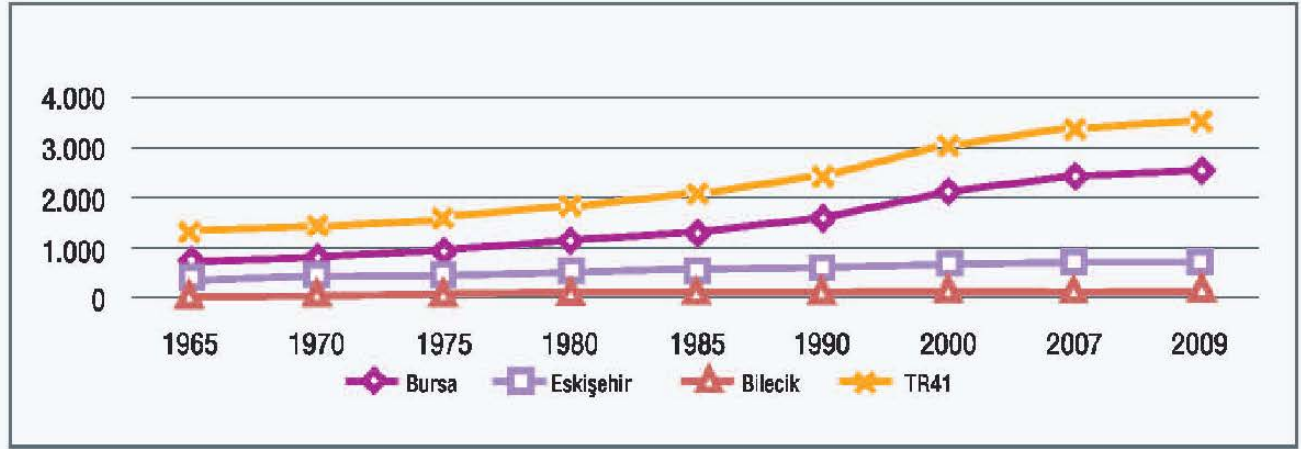
TR41 Bölgesi'nin illeri olan Bursa, Eskişehir ve Bilecik sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasında da ön sıralarda yer almaktadırlar. Ortalama hane halkı büyüklüğünde ise tüm bölge illeri Türkiye ortalamasının altındadır.

Doğurganlık hızının Türkiye ortalamasından düşük olmasına rağmen, bölge genelinde nüfus artış hızının yüksek olması alınan göç ile açıklanabilir.

TR41 Bölgesi Türkiye toplam nüfusunun %4,8'ini oluşturmaktadır. Bölgenin nüfus yoğunluğu ve şehirleşme oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir. Yoğun göç alan bölgede nüfus artış hızı doğurganlık hızından yüksektir.



Şekil 1. Yıllara Göre Nüfus (Bin Kişi)

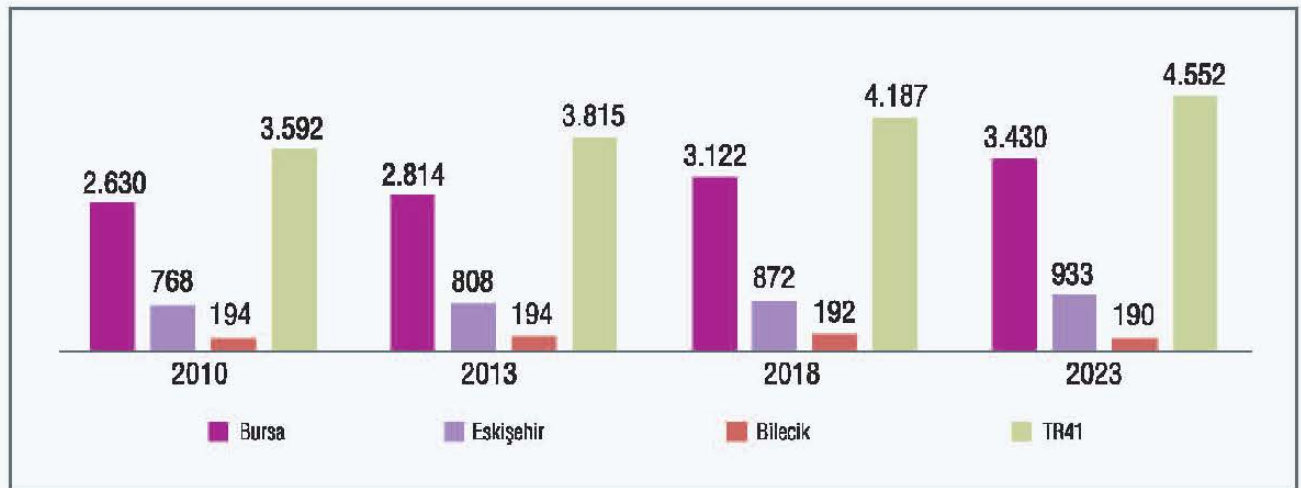


Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

Bölgede özellikle 1985'ten sonra hızlı nüfus artışı gözlenmektedir. Bursa ilindeki nüfus, sürekli artış göstermiş, bölgenin de eğilimini belirlemiştir. Eskişehir ve Bilecik illerindeki nüfus artışı ise nispeten daha azdır. Bölge nüfusunun önümüzdeki yıllarda kademeli bir artış

göstermesi öngörülmektedir. Bölge illerinden Bursa'nın cazibe merkezi olma konumunun devam etmesi beklenmekte, Bilecik ilinde ise nüfusun azalacağı tahmin edilmektedir.

Şekil 2. Nüfus Projeksiyonu (Bin Kişi)



Kaynak: TÜİK İstatistik Araştırma Sempozyumu Nüfus Projeksiyonları

### 3.1.1. Nüfusun Temel Göstergeleri

TR41 Bölgesi nüfusunun temel göstergeleri Tablo 6'da verilmiştir. Türkiye'deki şehirleşme oranları sıralamasında bölge illeri üst sıralarda yer almaktadır. Nüfus yoğunluğunda ise bölge Türkiye ortalamasının üzerinde yer almakta ve özellikle Bursa ili nüfus yoğunluğu ile öne

çıkılmaktadır. Toplam yaş bağımlılığında ise bölge Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Cinsiyet oranına bakıldığında ise bölgede kadın ve erkek nüfusunun hemen hemen eşit olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Nüfusun Temel Göstergeleri (2009)

	BELEDİYE SAYISI	İLÇE SAYISI	KÖY SAYISI	ŞEHİR NÜFUSUNUN TOPLAM NÜFUS İÇİNDEKİ ORANI		NÜFUS YOĞUNLUĞU		TOPLAM YAŞ BAĞIMLILIK ORANI		YILLI NÜFUS ARTIŞ ORANI		CİNSİYET ORANI	
				(%)	sıra	kiş/km <sup>2</sup>	%	sıra	(%0)	sıra	(%0)	sıra	(%0)
Bursa	37	17	659	88,2	6	245	5	43,3	70	16,9	21	99,7	56
Eskişehir	28	14	371	88,6	5	55	44	39,5	79	18,3	16	98,6	65
Bilecik	15	8	243	73,4	14	47	58	43,6	66	45	2	110,2	3
TR41	82	39	1 273	87,5	4	123	8	42,5	22	18,8	7	100	17
Türkiye	2 935	957	34 367	75,5	-	94	-	49,3	-	14,5	-	101	-

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

TR41 Bölgesi'nin en fazla nüfusa sahip ili olan Bursa'nın barındırdığı nüfusun %42'si diğer illere kayıtlıdır. Bu oran Bursa'nın yoğun göç aldığı kanıtlamaktadır. Eskişehir

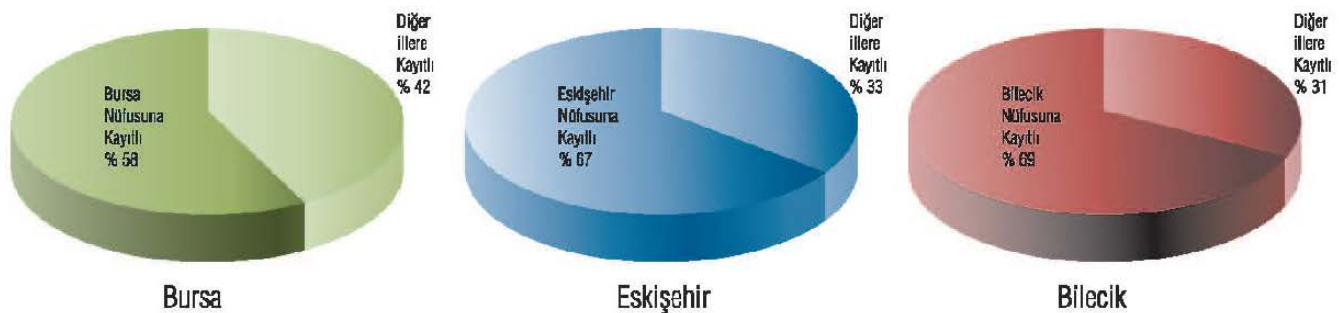
ve Bilecik illerinde diğer illere kayıtlı nüfus oranı daha düşüktür.

Tablo 7. İkamet Edilen İle Göre Nüfus (2009)

	BURSA	ESKİŞEHİR	BİLECİK
Diğer illere Kayıtlı	1.058.826	250.298	62.771
Kendi Nüfusuna Kayıtlı	1.477.097	503.561	139.002
Toplam Nüfus	2.535.923	753.859	201.773

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

Şekil 3. İkamet Edilen İle Göre Nüfus (2009)



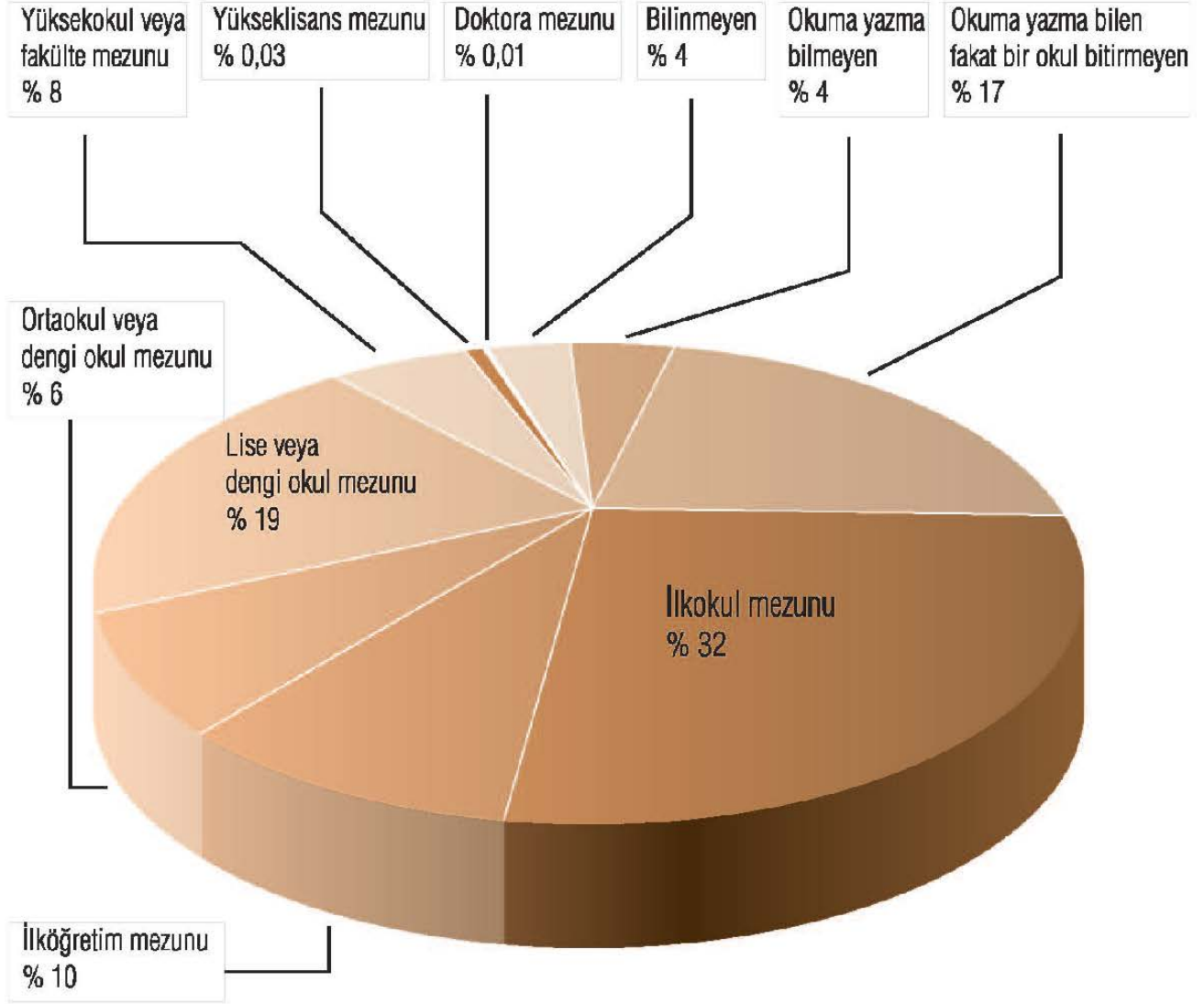
Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler



Bölgede toplam okuryazarlık oranı %96'dır. Erkek okuryazarlık oranı %98,5, kadınlarda okuryazarlık oranı

ise %93'tür. Şekil 4 bölgedeki nüfusun eğitim düzeylerini göstermektedir.

Şekil 4. TR41 Bölgesi Nüfusunun Eğitim Düzeyi (2009)

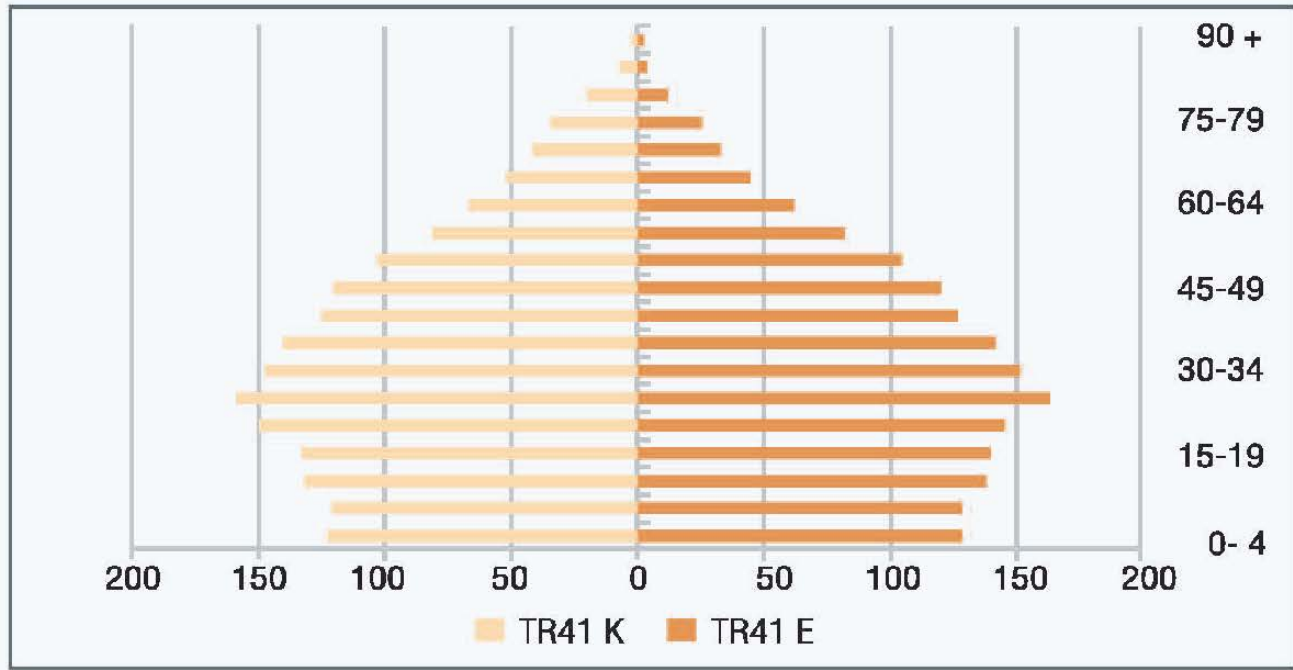


Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

Şekil 5'te 2009 yılı itibarı ile TR41 Bölgesi'nin yaş grubu ve cinsiyete göre nüfusu verilmiştir. Buna göre bölge

nüfusunun çoğunluğunun genç nüfus olduğu görülmektedir.

Şekil 5. Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus (2008, Bin Kişi)



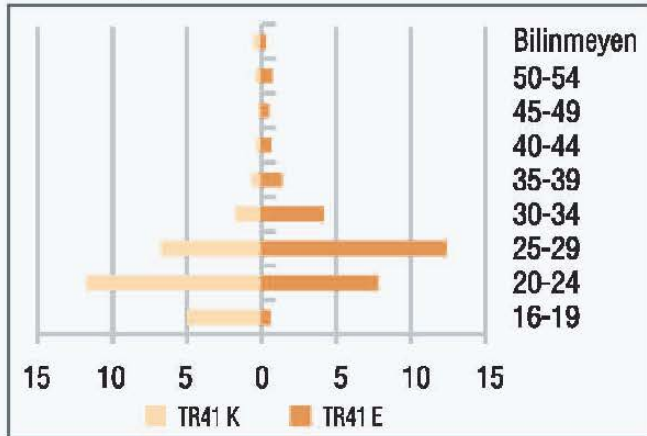
Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

Şekil 6 yaş gruplarına göre evlenme ve boşanma sayılarını göstermektedir. Buna göre kadınlarda 20-24 ve erkeklerde 25-29 yaşları arasında yapılan evlilik sayıları göreceli olarak daha yüksektir. Bunun nedeni kırsal bölgelerdeki

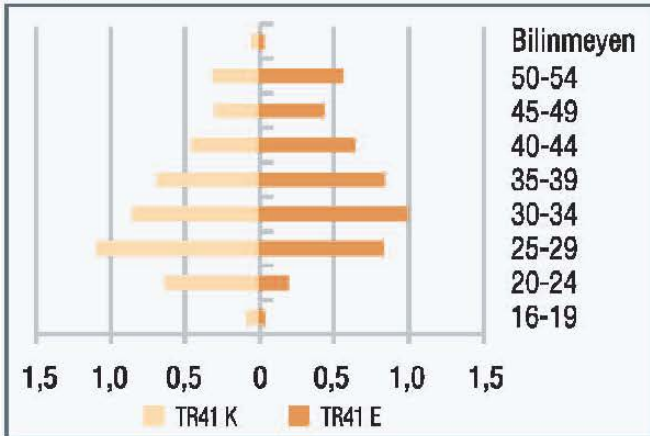
kadın nüfusun erken evlendirilmesidir. Boşanma sayılarında ise en yüksek rakamlar kadınlarda 25-29, erkeklerde ise 30-34 yaş aralıklarında görülmektedir.

Şekil 6. Yaş Gruplarına Göre Evlenme-Boşanma Sayıları (2008, E: Erkek, K: Kadın, Bin kişi)

Evlenme Sayıları



Boşanma Sayıları



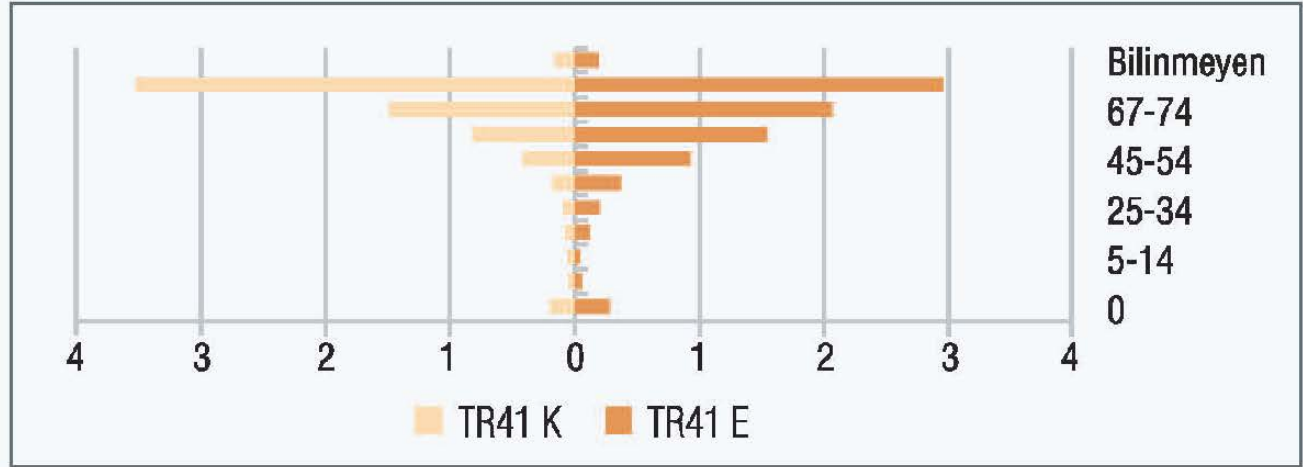
Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler



TR41 Bölgesi'nin cinsiyet ve yaş grubuna göre ölüm sayısının gösterildiği Şekil 7'ye göre ölümler genelde 45

yaş üzerinde yoğunlaşmış gözükmemektedir. Ayrıca diğer yoğunlaşma 0 yaş grubundaki bebek ölümlerindedir.

Şekil 7. Yaş Grubuna Göre Ölüm Sayısı (İl-İlçe Merk.) (2008, E:Erkek, K:Kadın, Bin Kişi)



Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

### 3.1.2. Göç

TR41 Bölgesi yoğun göç alan bir bölge konumundadır. Tablo 8'e göre bölgede sayı olarak en fazla göçü Bursa ili

almaktadır. Net göç hızında ise Eskişehir birincidir.

Tablo 8. Göç, Verilen Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı (2008-2009 Dönemi)

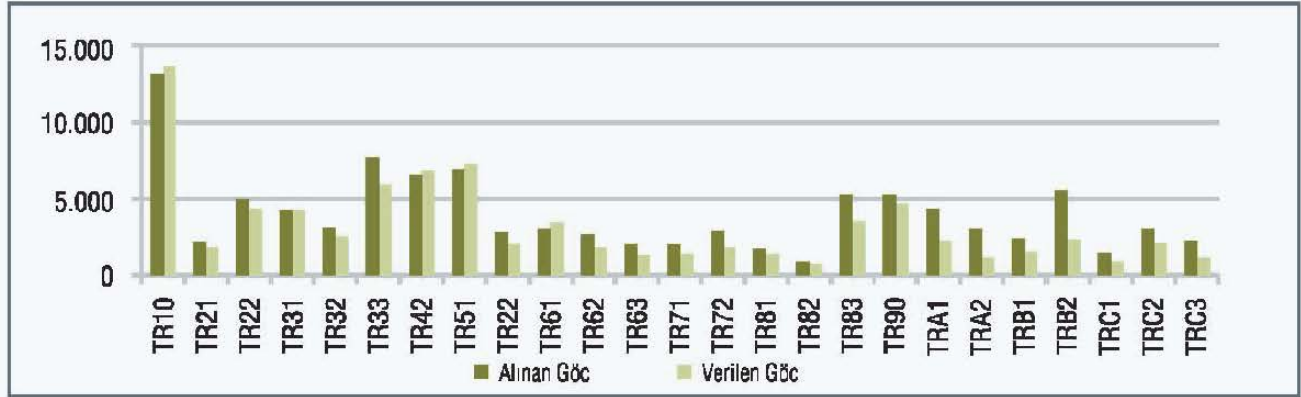
	ADNKS 2009 Nüfusu Aldığı göç	ALDIĞI GÖÇ	VERDİĞİ GÖÇ	NET GÖÇ	NET GÖÇ HIZI
Bursa	2.550.645	66.615	56.368	10.247	4,03
Eskişehir	755.427	32.346	23.225	9.121	12,15
Bilecik	202.061	8.283	8.251	32	0,16
TR41	3.306.072	107.244	87.844	19.400	5,44
Türkiye	72.561.312	2.236.981	2.236.981	0	0

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

TR41 Bölgesi, TR10, TR42, TR51 ve TR61 Bölgelerine bu bölgelerden aldığı göçten daha fazla göç vermektedir. Bu

4 bölge dışında, diğer tüm bölgelerden alınan göçler, bu bölgelere verilen göçlerden fazladır.

Şekil 8. TR41 Bölgesi'nin Verdiği ve Aldığı Göç (2009)



Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

TR41 Bölgesi'ndeki iller genelde çevre illerden, İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyükşehirlerden göç almaktadırlar. Yalnızca Bursa ili aldığı göçün önemli bir kısmını Erzurum, Muş, Samsun ve Diyarbakır gibi bölge dışı ve uzak yerlerden

almaktadır. Yine Bursa ili çok göç aldığı Artvin ilinden eskisi kadar göç almamaktadır. TR41 Bölgesi'ndeki illerin genelde çevre illere, İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyükşehirlere göç vermekte olduğu görülmektedir.

Tablo 9. TR41 Bölgesi'nin En Fazla Göç Aldığı ve Verdiği İller (2009)

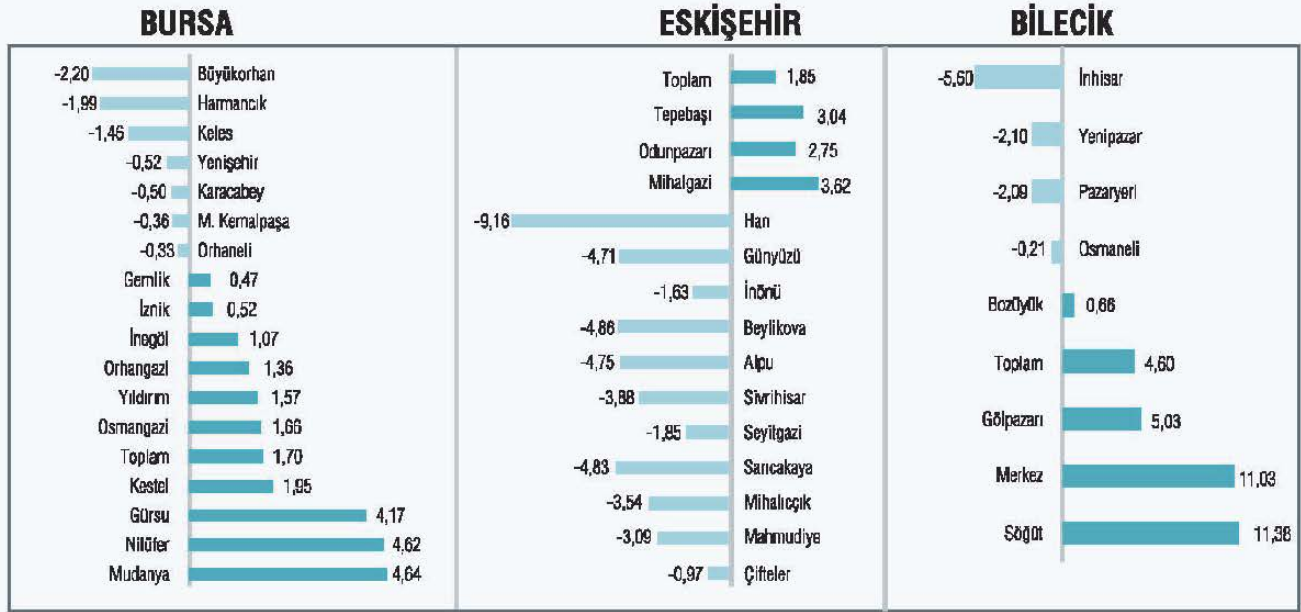
ALINAN GÖÇ						VERİLEN GÖÇ					
BİLECİK		BURSA		ESKİŞEHİR		BİLECİK		BURSA		ESKİŞEHİR	
İstanbul	%15,02	İstanbul	%13,60	Ankara	%11,48	Eskişehir	%19,76	İstanbul	%16,78	Ankara	%14,32
Bursa	%12,41	Erzurum	%4,81	İstanbul	%9,26	İstanbul	%14,30	Ankara	%6,25	İstanbul	%13,28
Eskişehir	%11,57	Balıkesir	%4,58	Afyon	%5,79	Bursa	%12,08	Balıkesir	%4,78	İzmir	%5,83
Kütahya	%3,91	Muş	%4,49	Bursa	%5,34	Ankara	%5,04	İzmir	%4,55	Bursa	%5,79
Sakarya	%3,74	Ankara	%4,42	Bilecik	%5,04	Sakarya	%4,33	Kocaeli	%3,54	Antalya	%5,12
Ankara	%3,51	Samsun	%3,80	İzmir	%5,01	Kütahya	%4,30	Samsun	%3,10	Afyon	%4,18
Kocaeli	%3,30	İzmir	%3,64	Konya	%3,66	Kocaeli	%3,91	Eskişehir	%3,07	Bilecik	%4,12
Balıkesir	%2,49	Kocaeli	%2,62	Antalya	%3,52	İzmir	%2,81	Kütahya	%2,95	Kütahya	%3,44
Konya	%1,90	Kütahya	%2,46	Kütahya	%3,37	Antalya	%2,15	Trabzon	%2,87	Kocaeli	%3,03
İzmir	%1,84	Diyarbakır	%2,13	Kocaeli	%2,20	Balıkesir	%1,77	Erzurum	%2,60	Konya	%3,01
Van	%1,80	Eskişehir	%2,02	Balıkesir	%2,16	Diyarbakır	%1,70	Antalya	%2,47	Balıkesir	%2,28

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler



## TR41 Bölgesi'nin İlçe nüfusları ve değişim oranları

Şekil 9. Bursa, Eskişehir, Bilecik İlçe Nüfusları ve Değişim Oranları (2008 - 2009)

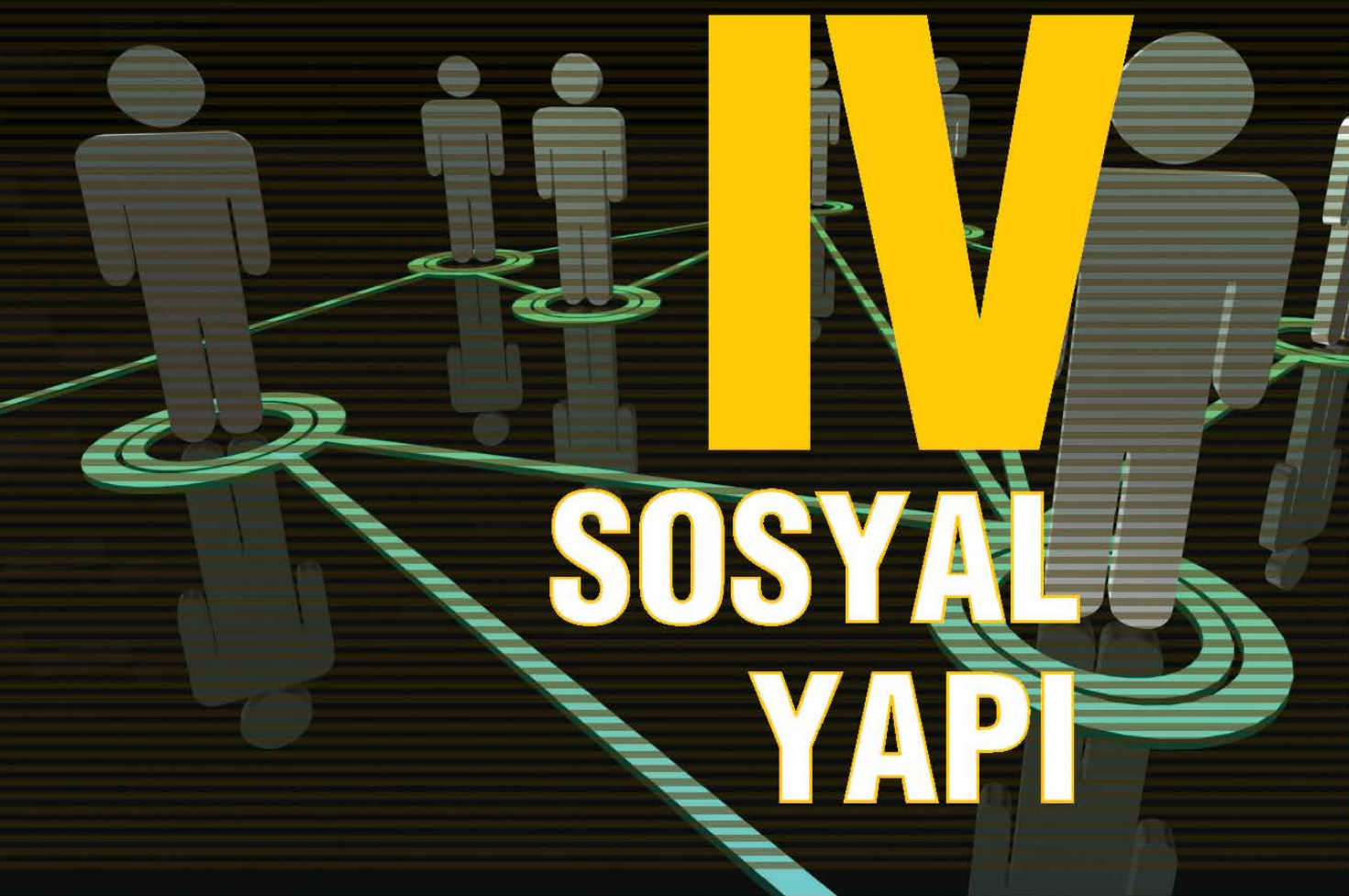


Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

Bursa ilinde dağ ilçeleri olan Büyükorhan, Hamzacık ve Keles büyük oranda göç vermektedir. Yeni cazibe merkezleri Nilüfer, Mudanya ve Gürsu yüksek oranda göç almaktadır. Eskişehir ilinde ise merkez ilçeler olan Tepebaşı ve Odunpazarı ile Mihalgazi dışındaki tüm ilçeler göç vermektedir. Özellikle Han İlçesi'nin nüfusundaki

azalış dikkat çekicidir. Bilecik ilinde ise özellikle merkez ilçe ve Söğüt yoğun göç alırken, Inhisar ciddi bir nüfus kaybı yaşamaktadır. TR41 Bölgesi'ndeki tüm illerde, gelişmişliği az olan ilçelerden şehir merkezlerine doğru göç görülmektedir.

TR41 Bölgesi genel olarak çevredeki İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük illerden göç alırken, verdiği göç de yine bu illere yoğunlaşmıştır. Ayrıca, Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinden de göç almaktadır. Bölge illeri içinde ise az gelişmiş ilçelerden şehir merkezlerine doğru göçlerin belirgin olduğu gözlenmektedir.



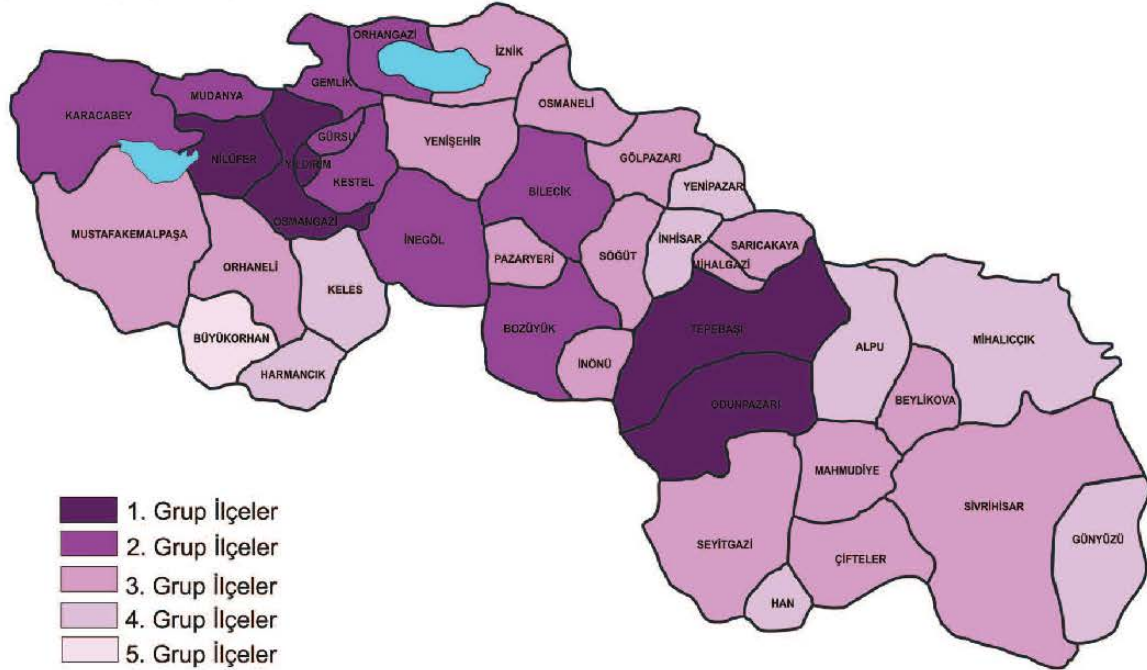


## 4.1. Gelir dağılımı, Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma

DPT tarafından 2003 yılında yayımlanan İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması çalışmasında 4. sırada yer alan TR41 Bölgesi'nde Bursa, birinci derecede gelişmiş iller arasında, Eskişehir ve Bilecik ise ikinci

derecede gelişmiş iller arasında yer almaktadır. Ancak bölge ilçelerinin sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerinde farklılıklar çok daha belirgindir<sup>2</sup>.

Harita 1. İlçelerin Gelişmişlik Düzeyleri



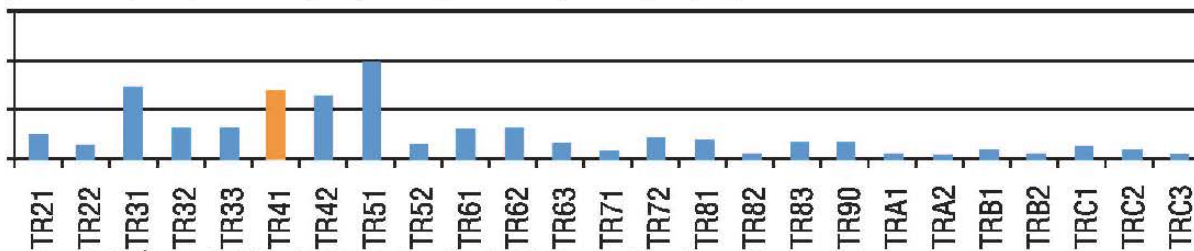
Kaynak: İlçelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2004)

### 4.1.1. Gelir, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk

Şekil 10'da Düzey 2 bölgelerinin 2006 yılındaki Türkiye toplam maaş ve ücretleri içindeki payı verilmiştir. Buna göre TR41 Bölgesi'nin TR10 (İstanbul), TR51 (Ankara)

ve TR31 (İzmir) bölgelerinden sonra en yüksek paya sahip 4. bölge olduğu görülmektedir.

Şekil 10. Düzey 2 Bölgelerinin Türkiye Toplam Maaş ve Ücretleri İçindeki Payları (2006)



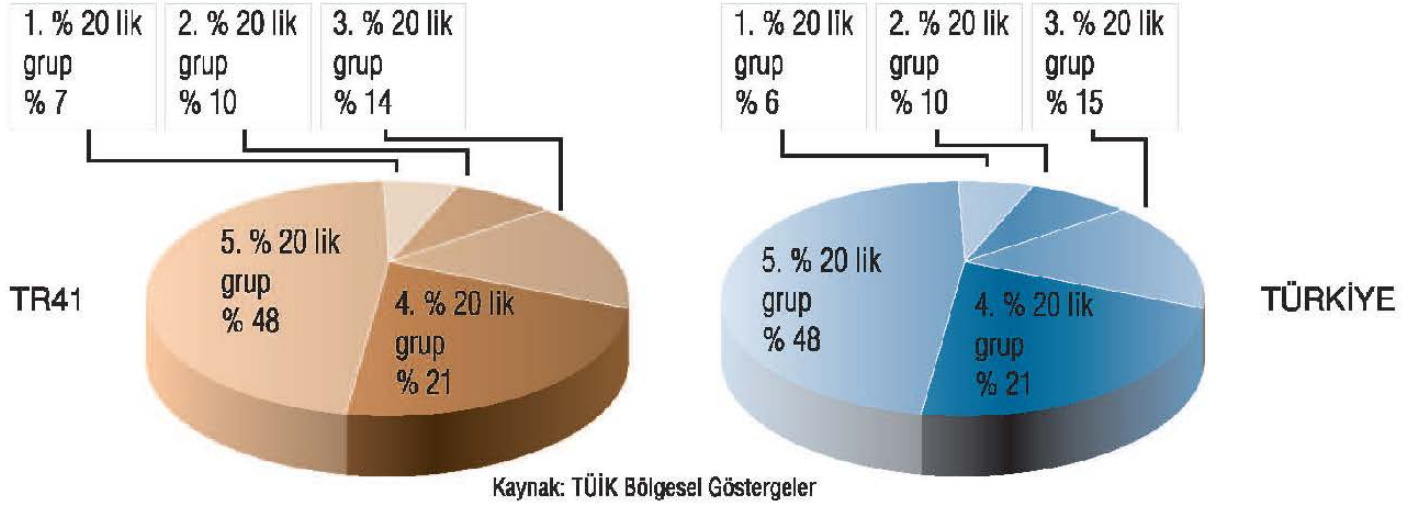
Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

<sup>2</sup> DPT (2004)

Şekil 11'de 2003 yılındaki hane halkı kullanılabilir gelirlerinin toplam gelir içindeki payları gösterilmektedir. Ülke ve bölge genelindeki haneler 5 eşit parçaya bölünmüş olup, bunların toplam gelir içinde aldığı paylar incelenmiştir. Buna göre TR41 Bölgesi ve Türkiye genel

olarak benzer bir gelir dağılımı yapısına sahiptir. Fakat hem bölge hem de Türkiye genelinde gelir dağılımında eşitsizlikler bulunmaktadır. Örneğin, en zengin %20'lik nüfusun, bölge ve Türkiye genelinde toplam gelirlerin yarısına sahip olduğu görülmektedir.

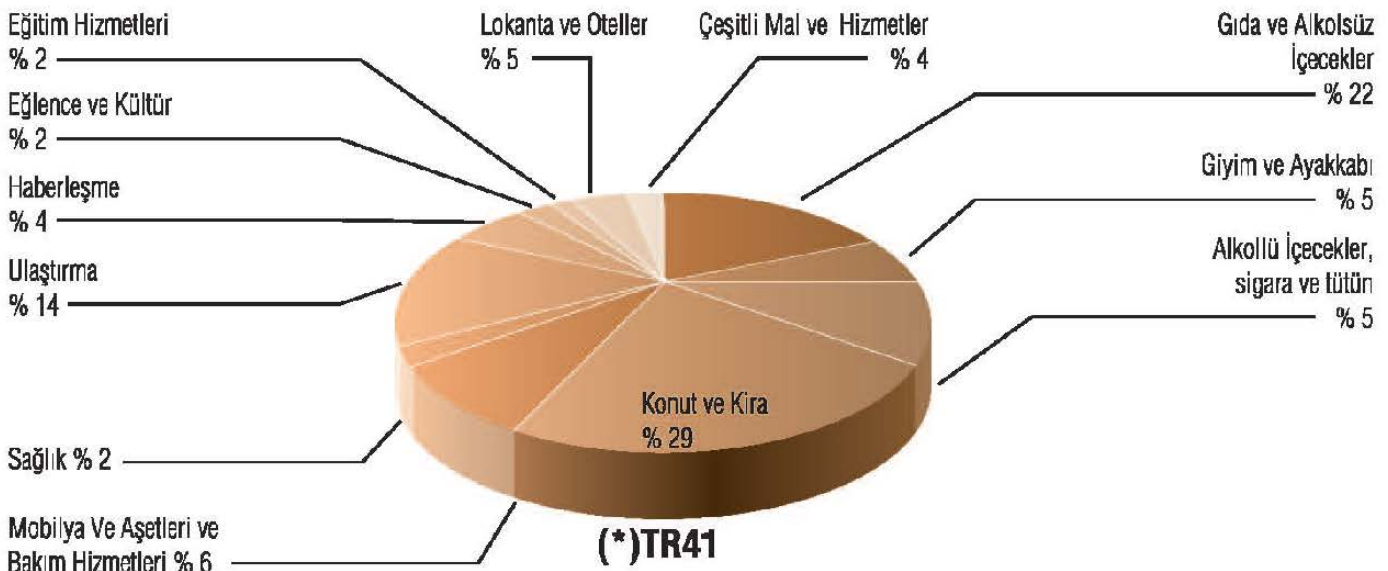
Şekil 11. Yüzdelik Gelir Dilimlerinin Toplam Gelir İçindeki Payları (2003)



Bir bölgedeki insanların gelirlerini hangi alanlara harcadığı sahip olunan hayat standartları açısından önemli bir göstergedir. Bu kapsamda hane halkı harcamaları incelendiğinde TR41 Bölgesi'nde genel olarak konut-kira,

gıda-alkolsüz içecekler, sigara ve tütün için yapılan harcamaların toplam harcamaların yarısını oluşturduğu görülmektedir. Bu da hane halklarının gelirlerinin büyük kısımlarını zorunlu harcamalara ayırdığını göstermektedir.

Şekil 12. Harcama Türlerine Göre Hanehalkı Tüketim Harcamalarının Dağılımı



(\*)TR41 Bölgesi verileri 2006-2008 yılları ortalamasına aittir.  
Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler



#### 4.1.2. Sosyal Dışlanma ve Yoksullukla Mücadele

Göç, eğitim, sağlık ve istihdamda dezavantajlılık gibi bileşenlerden oluşan yoksunluk ve kent yoksulluğu günümüzde önemli sosyal problemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle yoğun iç göç alan TR41 Bölgesi'nde, göçten kaynaklanan entegrasyon ve sosyal dışlanma sorunları ciddi boyutlara ulaşmaktadır. Özellikle Bursa'da iç göçle gelen dezavantajlı gruplarda, istihdam oranlarının il geneline göre düşük düzeyde olduğu, ortalama hane halkı büyüklüğü ve doğurganlık hızının ise il geneline oranla yüksek olduğu tespit edilmiştir<sup>3</sup>. Bu durumun yanı sıra kırsal alanlarda da gelir dağılımındaki eşitsizlik ve temel hizmetlere erişim konusundaki yetersizlikler Bursa,

Eskişehir ve Bilecik'te, bölge içi kır-kent arası gelişmişlik farklılıklarını artırmaktadır.

Yukarıda belirtilen sosyal dışlanma ve dezavantajlılıkla mücadelede sosyal yardım transferleri önemli bir yer tutmaktadır. Dezavantajlı gruplara yönelik sosyal yardımların dağıtımında SHÇEK, SYDGM, Vakıflar Genel Müdürlüğü, SGK, yerel yönetimler ve STK'lar rol almaktadır. Sosyal yardımların dağıtımının tek bir çatı altında değil de dağınık olması ve bu alanda sağlıklı bir veri tabanı olmaması önemli bir sorun oluşturmaktadır.

Sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasında 4. sırada yer alan TR41 Bölgesi'nde özellikle kırsal alanlarda gelir dağılımındaki eşitsizlikler ve temel hizmetlere erişim sorunları nedeniyle, kır-kent yerleşmeleri arasında ciddi gelişmişlik farkları ortaya çıkmaktadır.

Tablo 10. SYDT Fonu Yardımlarının Dağılımı (2009)

SOSYAL YARDIMIN TÜRÜ	BURSA	ESKİŞEHİR	BİLECİK
Periyodik Transfer	14.297.400	4.868.800	989.700
Sermaye Transfer	0	0	0
Sağlık Transferi	267.737	121.010	22.922
Özürlü Destek Transfer	0	12.190	0
Mesleki Eğitim ve İstihdama Yönelik Transfer	158.710	0	0
Eğitim Transferi	6.193.948	2.333.413	962.894
Aile Destek Transferi	9.412.800	3.178.700	1.665.900
Sosyal ve özel Amaçlı Transfer	37.000	0	40.000
Vakıflara Diğer Transferler	19.000	88.900	47.000
KASDEP Transfer	768.000	671.650	0
Gelir getirici projelere Transfer	989.679	116.611	301.055
Genel Toplam (TL)	32.144.274	11.391.274	4.029.471
İl/Türkiye Oranı (%)	1,78	0,63	0,22

Kaynak: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü

Yukarıdaki Tablo 10'da da görüldüğü üzere bölge illerinde periyodik transferler dışında en çok ağırlık

verilen alan aile destek ve eğitim transferleridir.

<sup>3</sup>İGEP (2010)

## 4.2. Sosyal Hizmetler

Ülkemizdeki sosyal hizmet politikalarının başlıca uygulayıcısı konumunda olan SHÇEK (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu)'ın yürüttüğü hizmetler özellikle son on yıllık süreçte çeşitlenerek artmıştır. Aile, kadın ve toplum hizmetleri, özellikle büyükşehirlerde sokakta yaşayan/çalışan ve madde bağımlısı çocuklara

yönelik olarak yürütülen hizmetler ve engellilere yönelik bakım ve rehabilitasyon hizmetleri SHÇEK'in yürüttüğü başlıca hizmetlerdir.

TR41 Bölgesi'nde toplam 39 adet sosyal hizmet kuruluşu vardır. Bölgede aile, kadın ve toplum hizmetleri ile engellilere yönelik bakım ve rehabilitasyon hizmetleri konularında yetersizlikler bulunmaktadır.

### 4.2.1. Bursa

#### İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nün faaliyetleri

Önemli derecede iç göç alan ve nüfus yoğunluğunun hem TR41 ve hem de Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu Bursa'da İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'ne bağlı toplam

20 kuruluştaki çocuk ve gençlik hizmetleri, yaşlı hizmetleri, bakım ve rehabilitasyon hizmetleri ile aile, kadın ve toplum hizmetleri verilmektedir.

Tablo 11. Bursa İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar (2010)

KURULUŞ TÜRÜ	SAYI	KAPASİTE	KAYITLI KİŞİ SAYISI	FİLEN BAKILAN KİŞİ SAYISI (Yatılı)	YIL İÇİNDE HİZ YAPAN KİŞİ SAY. (Gündüzlü)
Çocuk Yuvası (0-6)	1	40	131	41	-
Çocuk Evi (0-12)	9	49	57	57	-
ÇOGEM Gündüzlü	1		306		-
Gözlem Evi (İlk Adım İstasyonu)	1	8	6		-
Erkek Yetiştirme Yurtları	1	60	115	62	-
Kız Yetiştirme Yurtları	2	100	161	74	-
Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi	1	20	10		-
Huzurevi (Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi)	1	316	287	287	-
Kadın Konukevi	1	30	30		-
Toplum Merkezi	1				1398
Bakım Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezi	1				363

Kaynak: Bursa İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü

Bursa'da çocuk ve gençlik hizmetleri ile özellikle sokakta yaşayan/çalışan ve madde bağımlısı çocuklara yönelik hizmet kapasitesinin artırılması gerekmektedir. Kadın konukevi hizmetlerinde ise kuruluş kapasitelerinin yetersiz olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından yapımı devam etmekte olan kadın konuk evinin tamamlanması önemlidir. Öte yandan TOKİ,

Yenişehir Belediyesi ve SHÇEK işbirliğiyle Yenişehir ilçesinde yapılacak olan huzurevi de yaşlı bakım hizmetleri alanında önemli bir eksiği giderecektir. Bu huzurevinin çevre ilçelere de hizmet vermesi planlanmaktadır. İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü bünyesinde özürli evde bakım yardımı, aynî-nakdî yardım, koruyucu aile, evlat edindirme ve özürli kimlik kartı gibi hizmetleri de verilmektedir.



Tablo 12. Bursa İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nün Diğer Hizmetleri (2010)

DİĞER SOSYAL HİZMET FAALİYETLERİ	FAYDALANICI SAYISI
2010 yılı itibariyle Özürlü Evde Bakımdan Yararlanan Kişi Sayısı	4.125
Aileye Döndürülen Çocuk Sayısı	19
Koruma Altına Alınmadan Nakdî Yardımla Aile Yanında Desteklenen Çocuk Sayısı	51
Koruyucu Aile Sayısı	46
Koruyucu Aile Yanındaki Çocuk Sayısı	53
Evlat Edindirme Hizmetlerinden Yararlanan Çocuk Sayısı	34
Ücretsiz Kreş ve Bakımevlerinden Yararlanan Çocuk Sayısı	13
Özürlü Kimlik Kartı	3.347

Kaynak: Bursa İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü

İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü dışında Yıldırım Belediyesi'ne bağlı olarak hizmet veren 20 kapasiteli bir kadın konukevi bulunmaktadır. İlde ayrıca bir özel bakım merkezi ve bir özel huzurevi mevcuttur.

AB Sosyal İçerme Stratejisi gereğince SHÇEK'in 2007 yılından beri ulusal düzeyde başlattığı engelli envanteri oluşturma ve evde bakım ücreti uygulamasının yoğunlaşarak devam ettiği görülmektedir.

## Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin faaliyetleri

Bursa Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı bünyesinde faaliyet gösteren bir adet çocuk merkezi ve 310 kapasiteli bir huzurevi bulunmaktadır. Çocuk merkezinde özellikle sokakta çalışan çocuklara hizmet verilmektedir. Ayrıca BUSMEK meslek edindirme

çalışmaları kapsamında 13 kurs merkezinde ve 74 branşta mesleki eğitim verilmektedir. Bunun yanı sıra dezavantajlı gruplara yönelik aynî ve nakdî sosyal yardımlar da yapılmaktadır.

### 4.2.2. Eskişehir

## İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nün faaliyetleri

Eskişehir'de yatılı ve gündüzlü olarak faaliyet gösteren toplam on dört adet sosyal hizmet kuruluşu bulunmaktadır.

Tablo 13. Eskişehir İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar (2010)

KURULUŞ TÜRÜ	SAYI	KAYITLI KİŞİ (Yatılı)	FAYDALANICI SAYISI (Gündüzlü)
Çocuk Yuvası(0-12)	1	122	-
Çocuk Evi	2	10	-
Çocuk Yuvası(7-12)	1	43	-
Erkek Yetiştirme Yurdu	1	127	-
Kız Yetiştirme Yurtları	1	85	-
ÇOGEM (Çocuk ve Gençlik Merkezi)	1	269	-
Toplum Merkezi	1	-	442
Huzurevi (Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi)	3	211	-
Yaşlı Hizmet Merkezi	1	-	-
Kadın Konukevi	1	7	-
Kadın Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi	1	50	-

Kaynak: Eskişehir İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü

Bursa, Eskişehir, Elazığ, Karaman, Kırıkkale

Eskişehir’de toplum merkezi, zihinsel özürlü erkeklere yönelik rehabilitasyon merkezi, suça sürüklenen ve suç mağduru çocuklara yönelik sosyal rehabilitasyon merkezi konusunda eksiklik görülmektedir. Bu kapsamda önümüzdeki dönemde Eskişehir İl Özel İdaresi ve Eskişehir İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü işbirliğiyle bu konularda yatırımlar yapılması planlanmaktadır.

Eskişehir İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü’nün özürlü evde bakım yardımı ve özürlü kimlik kartı verdiği kişi sayılarının da Bursa ilinde olduğu gibi yüksek düzeylerde seyrettiği görülmektedir. Öte yandan Eskişehir İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü’nün aynî-nakdî yardımları da öne çıkmaktadır.

Tablo 14. Eskişehir İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü’nün Diğer Hizmetleri (2010)

DİĞER SOSYAL HİZMET FAALİYETLERİ	FAYDALANICI SAYISI
Temmuz 2010 itibariyle Özürlü Evde Bakımdan Yararlanan Kişi Sayısı	1.830
2009 yılı içerisinde özürlü kimlik kartı alan kişi sayısı	7.600
2009 yılı içerisinde Evlat Edindirme Hizmetlerinden Yararlanan Çocuk Sayısı	43
Danışmanlık Tedbiri Uygulanan Çocuk Sayısı	34
2009 yılı içinde Koruma Altına Alınmadan Nakdî Yardımla Aile Yan. Destek. Çocuk Sayısı	243
Koruyucu Aile Sayısı	26
Evlat Edindirme Hizmetinden Yararlanan Çocuk Sayısı	43

Kaynak: Eskişehir İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü





## Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin faaliyetleri

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren Her Ev Bir Atölye Kadın Eğitim Merkezi, Necati Bey Meslek Edindirme ve Eğitim Merkezi, Emek Sosyal Hizmet Binası ve Yunus Emre Eğitim Merkezi'nde el sanatları, İngilizce ve bilgisayar

kursları düzenlenmektedir. Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi'nde ise kadınlara yönelik sağlık, rehberlik ve danışma hizmeti verilmektedir. Ayrıca bu hizmetler dışında sportif etkinlikler, giysi, kırtasiye yardımları, sağlık tedavi desteği gibi hizmetler de sunulmaktadır.

### 4.2.3. Bilecik

## İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nün faaliyetleri

Bilecik ilinde bir huzurevi ile biri kız çocuklar ve biri de erkek çocuklar için olmak üzere iki adet yetiştirme yurdu bulunmaktadır.

Tablo 15. Bilecik İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar (2010)

KURULUŞ TÜRÜ	SAYI	KAPASİTE	FİİLEN BAKILAN KİŞİ
Erkek Yetiştirme Yurdu	1	50	37
Kız Yetiştirme Yurdu	1	75	29
Huzurevi	1	80	73

Kaynak: Bilecik İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü

Bilecik'te aile, kadın ve toplum hizmetleri alanında müracaatçı vatandaşlar, çevre illerdeki sosyal hizmet kuruluşlarına yönlendirilmektedir. Bu kapsamda Bilecik'te toplum merkezi ve kadın konukevine ihtiyaç vardır. Ayrıca engelli bakım ve rehabilitasyonu konusunda da eksiklik

olduğu görülmektedir. Bilecik İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü de yatılı kuruluşlarının yanı sıra, özürllülere evde bakım ücreti vermekte ve diğer sosyal hizmet alanlarında faaliyetlerini sürdürmektedir.

Tablo 16. Bilecik İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nün Diğer Hizmetleri (2010)

DİĞER SOSYAL HİZMET FAALİYETLERİ	FAYDALANICI SAYISI
Temmuz 2010 itibariyle Özürllü Evde Bakımdan Yararlanan Kişi	534
2009 yılı içerisinde özürllü kimlik kartı alan kişi	58
2009 yılı içerisinde Evlat Edindirme Hizmetlerinden Yararlanan Çocuk	3
Alo 183 Sosyal Hizmet Danışma ve Yardım Hattı Faydalanıcı	7
2009 yılı içinde Koruma Altına Alınmadan Nakdî Yardımla Aile Yanında Desteklenen Çocuk	43
Koruyucu Aile	1
Koruyucu Aile Yanındaki Çocuk	1
Aynî yardım(gıda, kömür, giyim vb.) Sağlanan Aile	93

Kaynak: Bilecik İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü

### 4.3. Gençlik ve Spor

Son yıllarda ulusal düzeyde gençlik ve spor faaliyetlerinden sorumlu olan Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü (GSGM)'nin yanı sıra yerel yönetimlerin gençliğe yönelik

faaliyetleri (gençlik meclisleri, gençlik konseyleri vb.) de artmaktadır.

#### 4.3.1. Bölgedeki Gençlik ve Spor

Bölgedeki sporcu sayılarının gösterildiği Tablo 17'ye göre faal sporcu sayıları, lisanslı sporcu sayılarından kayda değer miktarda düşüktür. Ayrıca kadın ve erkek sporcu

sayıları arasında da önemli bir fark bulunmaktadır. Buna göre sporda yeterli katılımın sağlanamadığı görülmektedir.

Tablo 17. Lisanslı ve Faal Sporcu Sayıları (2010)

TÜRKİYE GENELİ ÖZERK FEDERASYON SPORCU SAYILARI						
	LİSANSLI			FAAL		
	KADIN	ERKEK	TOPLAM	KADIN	ERKEK	TOPLAM
Bursa	13.470	54.944	68.414	2.804	6.953	9.757
Eskişehir	10.575	19.584	30.159	1.402	2.741	4.143
Bilecik	1.980	3.984	5.964	209	426	635
TR41	26.025	78.512	104.537	4.415	10.120	14.535
Türkiye	469.732	1.213.235	1.682.967	73.688	188.836	262.524

Kaynak: Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü

TR41 Bölgesi'ndeki spor kulüplerinin türlerine göre sayıları Tablo 18'de verilmiştir. Buna göre bölgedeki kulüp sayısı

Türkiye'deki toplam kulüp sayısının %5.6'sını oluşturmaktadır.

Tablo 18. Spor Kulübü Sayıları (2010)

	ASKERİ	İHTİSAS	MÜESSESE	OKUL	SPOR KULÜBÜ	TOPLAM
Bursa	1	15	5	24	329	374
Eskişehir	1	6	29	16	87	139
Bilecik	-	5	14	3	34	56
TR41	2	26	48	43	450	569
Türkiye	11	608	1.216	1.562	6.846	10.243

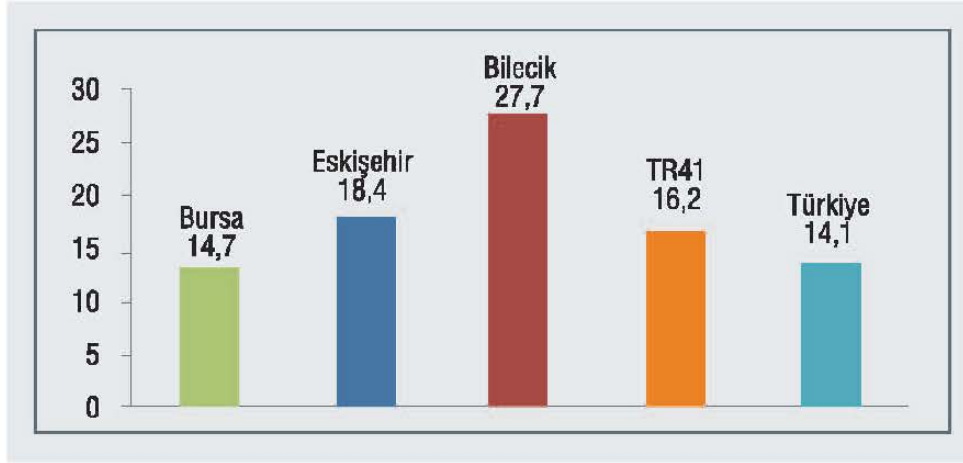
Kaynak: Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü

Spor kulübü sayıları il nüfuslarına oranlandığında, TR41 Bölgesi'ndeki bütün illerin Türkiye ortalamasının üzerinde

olduğu görülmektedir. Bilecik ilinde nüfusun nispeten az olması nedeniyle bu oran diğer iki ile göre daha yüksektir.



Şekil 13. Yüz Bin Kişi Başına Düşen Spor Kulübü Sayıları (2010)



Kaynak: Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü

Tablo 19'da verilen spor tesisi sayılarına göre Türkiye'deki toplam spor tesisi sayısının %5,4'ü TR41 Bölgesi'nde bulunmaktadır. Ayrıca yüz bin kişi başına düşen spor tesisi

sayısında bölge Türkiye ortalamasının yaklaşık dört katı bir değere sahiptir.

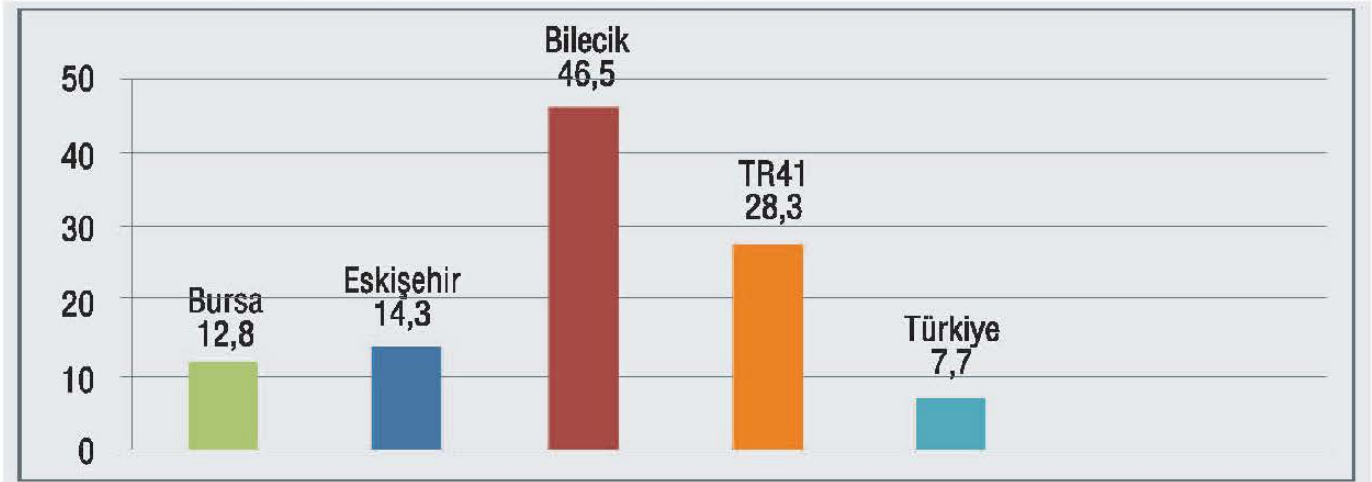
Tablo 19. GSİM Spor Tesisi Sayıları (2010)

	GENÇLİK VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜNE AİT TESİSLER
Bursa	195
Eskişehir	214
Bilecik	94
TR41	503
Türkiye	9.287

Kaynak: Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü

TR41 Bölgesi'nde Bursa'da 2, Eskişehir ve Bilecik'te birer adet gençlik ve spor merkezleri bulunmaktadır. Bu merkezlerde sosyal ve kültürel birçok alanda eğitimler verilmekte ve kurslar düzenlenmektedir. Ayrıca ulusal ve uluslararası değişim programları da bu merkezlerin yürüttüğü aktiviteler arasındadır.

Şekil 14. Yüz Bin Kişi Başına Düşen Spor Tesisi Sayıları (2010)



Kaynak: Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü

## Bölgede Gençlik ve Spor Merkezleri

Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'ne bağlı gençlik merkezleri bünyesinde AB Eğitim ve Gençlik projeleri konusunda Ulusal Ajans'la işbirliği içerisinde bilgilendirme, eğitim ve seminer çalışmaları yapılmaktadır. Bölgede ikisi Bursa'da, biri Eskişehir'de ve biri de Bilecik'te olmak üzere dört adet gençlik merkezi ile bir adet sporcu kamp ve eğitim merkezi bulunmaktadır. Bu merkezlerde bilgisayar, İngilizce, gitar, resim, satranç, takı tasarımı, Türkçe güzel

konuşma, el sanatları, tiyatro, futbol ve basketbol alanlarında kurslar düzenlenmektedir. Bunun yanı sıra sinema günleri, sosyal sorumluluk projeleri, gezi ve ziyaretler, ulusal ve uluslararası düzeyde gençlik değişim programları gibi faaliyetler yürütülmektedir. 2002 yılında Eskişehir'de kurulan Yunus Emre Sporcu Kamp ve Eğitim Merkezi güreş, atletizm ve judo branşlarında toplam 49 öğrenciye hizmet vermektedir.

## 4.4. Eğitim

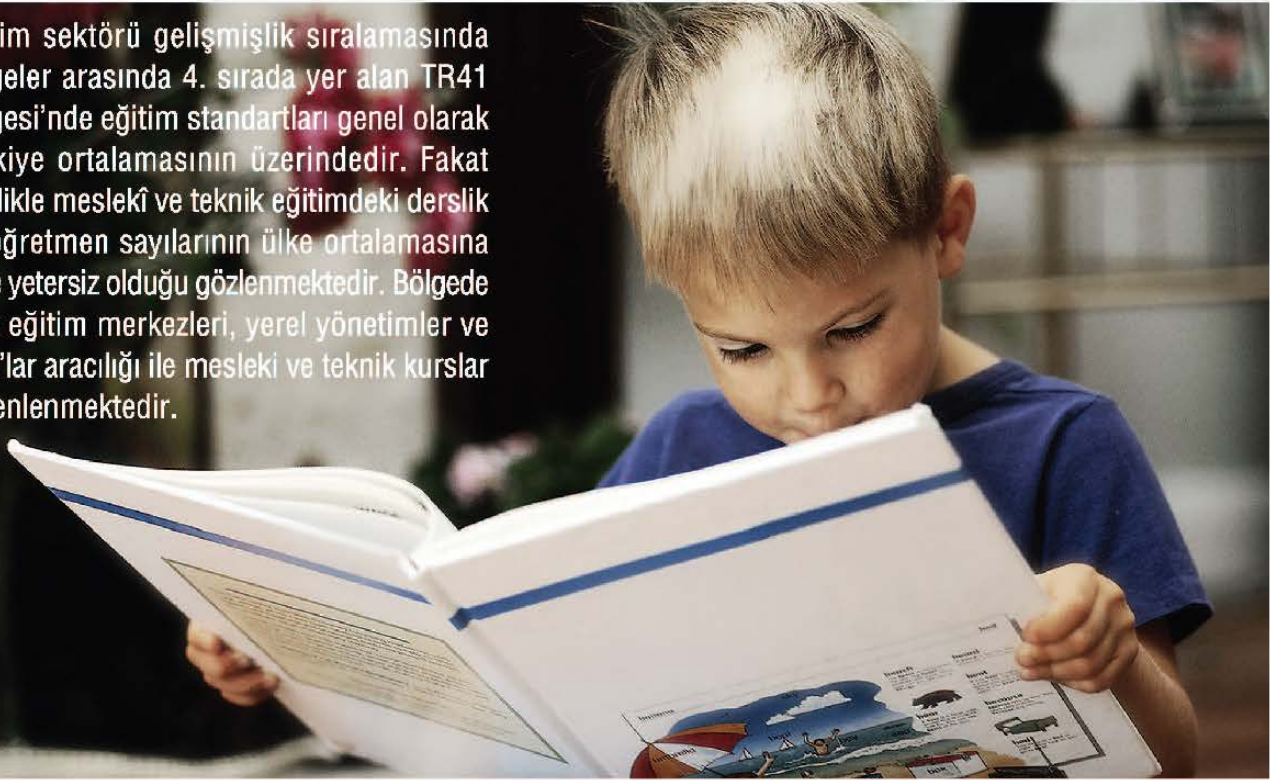
Bilgi odaklı yeni ekonomik sistemde nitelikli insan gücüne olan ihtiyaç her geçen gün artmakta ve bu durum eğitim hizmetlerinin olabildiğince yaygınlaştırılması ve niteliğinin yükseltilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda eğitimin işgücü talebine duyarlılığının artırılması hususuna ve eğitim-istihdam ilişkisine özel vurgu yapılmaktadır.

Eğitim alanındaki başlıca göstergelerden biri olan ilköğretimdeki net okullaşma oranlarında Türkiye son on

beş yılda büyük bir gelişme kaydetmiştir. Buna göre 1995 yılında 89,3 olan net okullaşma oranı 2010 yılına gelindiğinde 98,17 seviyesine yükselmiştir.<sup>4</sup>

Öte yandan, eğitim alanında özellikle son yirmi yılda öne çıkan "yaşam boyu öğrenme" anlayışı çerçevesinde eğitim ve öğretim politikalarının toplumun tümünü içerecek şekilde yaygınlaştırılmasına ve bilgi toplumu stratejisi gereğince eğitimde bilgi iletişim sistemlerinin kullanımına ağırlık verilmektedir.

Eğitim sektörü gelişmişlik sıralamasında bölgeler arasında 4. sırada yer alan TR41 Bölgesi'nde eğitim standartları genel olarak Türkiye ortalamasının üzerindedir. Fakat özellikle meslekî ve teknik eğitimdeki derslik ve öğretmen sayılarının ülke ortalamasına göre yetersiz olduğu gözlenmektedir. Bölgede halk eğitim merkezleri, yerel yönetimler ve STK'lar aracılığı ile mesleki ve teknik kurslar düzenlenmektedir.



<sup>4</sup> 2009-2010 yıllarına ait Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim İstatistikleri verileridir.



TR41 Bölgesi eğitim sektörü gelişmişlik sıralamasında<sup>5</sup> Düzey 2 bölgeleri arasında 4. sırada, Eskişehir iller bazında 3. sırada yer almaktadır.

Tablo 20. Genel ve Eğitim Sektörü Gelişmişlik Sıralaması (2003)

	EĞİTİM GELİŞMİŞLİK SIRASI	GENEL GELİŞMİŞLİK SIRASI
Bursa	11	5
Eskişehir	3	6
Bilecik	13	18
TR41	4	4

Kaynak: DPT, İllerin ve Bölgelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması 2003

Kadınların okur-yazarlık oranı, ülke genelinde olduğu gibi erkeklerin okuryazarlık oranına göre daha düşüktür.

Tablo 21. Ülke ve Bölgedeki Okur-Yazarlık Oranları (2009, %)

	KADIN	ERKEK	TOPLAM
Bursa	93	99	96
Eskişehir	95	99	97
Bilecik	94	99	97
TR41	93	98,5	96
Türkiye	89	98	93

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

#### 4.4.1. Örgün Eğitim

##### Okulöncesi Eğitim ve İlköğretim

Milli Eğitim Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planı'nda okul öncesi eğitimde okullaşma oranlarının yükseltilmesi amaçlanmıştır. Öte yandan ilköğretimde net okullaşma oranının %100 seviyesine çıkarılması ve bu düzeydeki okul terklerinin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Ayrıca bölgesel farklılıklar da gözönüne alınarak ilköğretimde derslik

başına düşen öğrenci sayılarının azaltılması da öngörülmüştür.

TR41 Bölgesi'nde okulöncesi eğitimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ülke ortalamasından daha yüksek iken derslik başına düşen öğrenci sayısında tersi bir durum söz konusudur.

Tablo 22. Öğretmen, Öğrenci ve Derslik Sayıları (2009-2010)

	OKUL ÖNCESİ				İLKÖĞRETİM			
	ÖĞRETMEN	ÖĞRENCİ	ÖĞRETMEN BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ	DERSLİK BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ	ÖĞRETMEN	ÖĞRENCİ	ÖĞRETMEN BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ	DERSLİK BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ
Bursa	1084	26.440	24	21	14.679	338.496	22	38
Eskişehir	355	9.959	28	18	4.467	84.757	18	25
Bilecik	159	2.968	19	21	1.194	23.364	19	21
TR41	1.598	39.367	25	20	20.340	446.617	21	33
Türkiye	42.716	980.654	23	21	485.677	10.916.643	22	32

Kaynak: TÜİK Eğitim İstatistikleri, Millî Eğitim İstatistikleri

<sup>5</sup> Eğitim Sektörü Gelişmişlik Sıralaması okur-yazar nüfus oranı, okur-yazar kadın nüfus oranı, üniversite mezunu oranı ve ilköğretim, liseler ile mesleki ve teknik liselerdeki okullaşma oranları değişkenleri kullanılarak oluşturulmuştur.

İlköğretimde ise bölgenin öğretmen başına düşen öğrenci sayıları ülke ortalamasından düşük iken, derslik başına düşen öğrenci sayıları ülke ortalamasından daha yüksektir. Derslik başına düşen öğrenci sayısında bölge ortalamasını Bursa'daki nüfus yoğunluğu yukarı geçmektedir. Eskişehir

ve Bilecik illerinde bu sayıların Bakanlığın stratejik planına göre istenilen düzeyde olduğu görülmektedir. Buna göre bölgedeki derslik ihtiyacının nüfus artışına oranla yeterli düzeyde artırılması gerektiği görülmektedir.

Tablo 23. Brüt ve Net Okullaşma Oranları (2009-2010, %)

	OKUL ÖNCESİ				İLKÖĞRETİM			
	(3-5 YAŞ)		(4-5 YAŞ)		(3-5 YAŞ)		(4-5 YAŞ)	
	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN
Bursa	24,04	22,85	34,52	32,87	107,16	106,34	99,73	99,29
Eskişehir	38,21	36,66	53,56	51,88	106,08	104,73	98,8	98,75
Bilecik	38,77	36,79	54,81	53,81	105,07	103,17	98,27	97,98
TR41	33,67	32,1	47,63	46,18	106,1	104,74	98,93	98,67
Türkiye	27,34	26,48	39,17	37,91	107,05	105,88	98,47	97,84

Kaynak: Millî Eğitim İstatistikleri 2009-2010

Okul öncesi eğitim okullaşma oranlarında da benzer bir durum söz konusudur; Eskişehir ve Bilecik illerinin ülke ortalamasının oldukça üstünde, yüksek bir seviyede olduğu

gözlenmektedir, ancak Bursa ülke ortalamasının altındadır. Bunun sebebi olarak yine sürekli iç göç alan Bursa ilinin nüfus yoğunluğu gösterilebilir.

## Ortaöğretim

Bölgedeki liselerin okul, öğretmen ve öğrenci sayılarına bakıldığında meslekî ve teknik ortaöğretim kurumlarının

sayıca genel liselerden daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 24. Ortaöğretimde Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları (2009-2010)

	GENEL			MESLEKİ VE TEKNİK			TOPLAM ORTAÖĞRETİM		
	OKUL	ÖĞRETMEN	ÖĞRENCİ	OKUL	ÖĞRETMEN	ÖĞRENCİ	OKUL	ÖĞRETMEN	ÖĞRENCİ
Bursa	92	3.110	66.533	84	3.992	85.267	176	7.102	151.800
Eskişehir	50	1.326	21.940	61	1.362	21.971	111	2.688	43.911
Bilecik	14	283	4.954	38	432	7.040	52	715	11.994
TR41	156	4.719	93.427	183	5.786	114.278	339	10.505	207.705
Türkiye	4.067	111.896	2.420.691	4.846	94.966	1.819.448	8.913	206.862	4.240.139

Kaynak: İl Millî Eğitim Müdürlükleri, TÜİK Bölgesel Göstergeler

Genel ortaöğretimde derslik başına ve öğretmen başına düşen öğrenci sayıları itibarıyla bölgenin ülke ortalamasına göre daha iyi bir durumda olduğu görülmektedir. Ancak meslekî ve teknik eğitimdeki derslik ve öğretmen sayılarının ülke ortalamasına göre yetersiz olduğu gözlenmektedir.

Özellikle Bursa'da meslekî ve teknik eğitim alanında derslik başına düşen öğrenci sayısının hem bölge ortalamasından ve hem de ülke ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir.



Tablo 25. Ortaöğretimde Derslik ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları (2009-2010)

	GENEL ÖĞRETİM		MESLEKİ VE TEKNİK ORTA ÖĞRETİM		TOPLAM ORTAÖĞRETİM	
	ÖĞRETMEN BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ	DERSLİK BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ	ÖĞRETMEN BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ	DERSLİK BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ	ÖĞRETMEN BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ	DERSLİK BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ
Bursa	17	32	19	45	18	39
Eskişehir	15	26	15	36	15	30
Bilecik	14	17	16	22	15	20
TR41	16	29	18	41	17	35
Türkiye	18	31	17	36	18	33

Kaynak: İl Millî Eğitim Müdürlükleri, Millî Eğitim İstatistikleri

Okullaşma oranlarında bölgedeki kadın nüfus genel liselerde, erkek nüfus ise meslekî ve teknik liselerde daha yüksek bir orana sahiptir. Genel liselerdeki okullaşma

oranlarında bölge Türkiye ortalamasına göre çok büyük bir farklılık arz etmezken meslekî ve teknik ortaöğretimdeki okullaşma oranları ülke ortalamasının oldukça üzerindedir.

Tablo 26. Ortaöğretim Kurumlarında Okullaşma Oranları (2009-2010, %)

	GENEL ORTAÖĞRETİM				MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM				TOPLAM ORTAÖĞRETİM			
	BRÜT		NET		BRÜT		NET		BRÜT		NET	
	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN
Bursa	39,84	43,3	29,22	33,49	59,35	46,75	48,26	39,29	99,19	90,5	77,48	72,78
Eskişehir	45,61	57,8	36,77	49,18	61,63	41,14	51,84	34,07	107,24	98,94	88,6	83,25
Bilecik	40,93	46,48	29,56	38	68,24	55,45	61,18	50,17	109,17	101,93	90,74	88,18
TR41	42,12	49,19	31,85	40,22	63,07	47,78	53,76	41,17	105,02	96,97	85,59	81,4
Türkiye	49,09	46,98	34,92	36,41	40,05	32	32,63	25,79	89,14	78,97	67,55	62,21

Kaynak: İl Millî Eğitim Müdürlükleri, Millî Eğitim İstatistikleri

Ortaöğretimdeki toplam okullaşma oranı da Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir. Bu okullaşma verileri, öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayılarıyla

birlikte ele alındığında, bölgedeki talebe cevap vermek için meslekî ve teknik eğitim hizmet kapasitesinin yükseltilmesi gerektiği görülmektedir.

## Yüksek Öğretim

Bölgede ikisi Eskişehir’de, birisi Bursa’da ve birisi de Bilecik’te olmak üzere dört üniversite vardır. Bu üniversite lerden Anadolu Üniversitesi uzaktan öğretim modeli

aracılığıyla ülke bazında açık öğretim ihtiyacını karşılayan öncü bir kurum niteliğindedir.

Tablo 27. Üniversiteler ve Birimleri (2009-2010)

	FAKÜLTE	ENSTİTÜ	YÜKSEKOKUL	M.Y.O.	MERKEZ
Uludağ Üniversitesi	11	4	3	15	19
Anadolu Üniversitesi	12	9	6	3	38
Osmangazi Üniversitesi	9	5	2	3	12
Bilecik Üniversitesi	3	2	1	6	-
TR41	35	20	12	27	69

Kaynak: ÖSYM 2009-2010 Yükseköğretim İstatistikleri

Bölge, öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısına göre ülke ortalamasında n daha iyi durumda iken, öğretim üyesi

başına düşen yayın sayılarında ise ortalamanın altındadır.

Tablo 28. Yükseköğretimde Öğrenci, Öğretim Elemanı ve Bilimsel Yayın Sayıları

	ÖĞRENCİ SAYISI (2009-2010)	TOPLAM ÖĞRETİM ELEMANI SAYISI (2009-2010)	ÖĞRETİM ÜYESİ SAYISI (2009-2010)	YAYIN SAYISI (SCI+SSCI+ AHCL2008)	ÖĞRETİM ELEMANI BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI (2009-2010)	ÖĞRETİM ÜYESİ BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI (2009-2010)	ÖĞRETİM ÜYESİ BAŞINA DÜŞEN YAYIN SAYISI (2008)
Bursa	47.790	2.315	780	500	20.5	61.2	0.66
Eskişehir	39.931	2.989	1.222	502	13.3	32.6	0.43
Bilecik	9.888	148	36	6	66.8	274.6	0.17
TR41	97.609	5.452	2.038	1.008	17.9	47.8	0.52
Türkiye	2.096.555	105.427	42.181	22.564	19.8	49.7	0.59

Kaynak: TÜİK TR41 Bölgesel Göstergeler 2009, ÖSYM 2009-2010 Yükseköğretim İstatistikleri, YÖK İstatistikleri 2008

Kuruluşu yakın zamanda onaylanan Bursa Teknik Üniversitesi bölgenin 5. üniversitesi olarak bir sanayi üssü

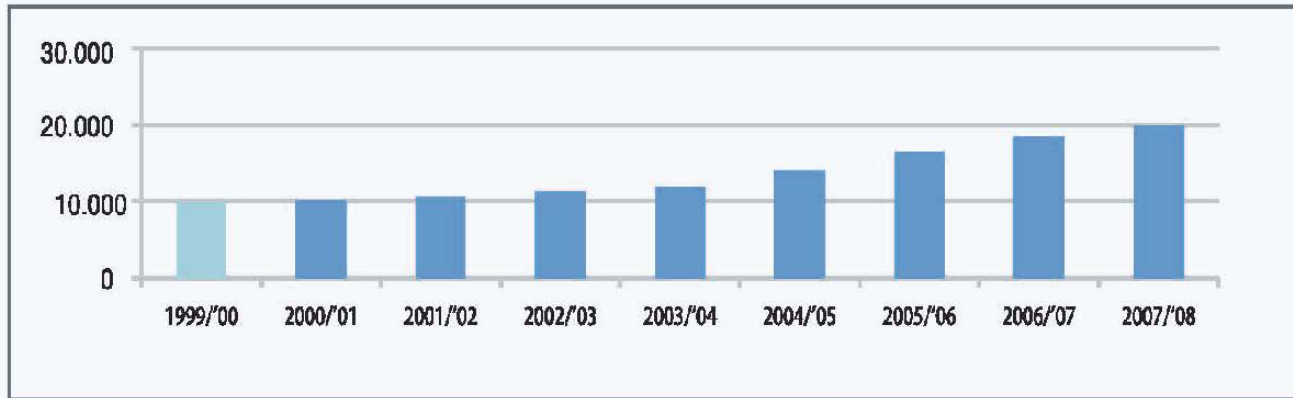
olan Bursa'ya teknik alanda hizmet verecektir.

#### 4.4.2. Yaygın Eğitim

Ülkemizde son on yılda yaygın eğitim kurumlarının sayısının iki katına çıkarak 2007-2008 eğitim-öğretim yılında 20.045'e

ulaştığı görülmektedir. Bu durum eğitimde yaşam boyu öğrenme anlayışının yerleşmeye başladığını göstermektedir.

Şekil 15. Türkiye'de Yaygın Eğitim Kurumu Sayısı



Kaynak: TÜİK Yaygın Eğitim İstatistikleri

#### Özel Eğitim, Rehberlik ve Danışma Hizmetleri

Bölgemizde özel eğitime ihtiyaç duyan engelli ve üstün yetenekli çocuklara yönelik hizmet veren kuruluşlar Tablo 29'da gösterilmiştir. Bu kurumlar eğitimdeki stratejik

hedeflerin ve sosyal devlet olmanın gereği olarak bu alandaki bireylerin eşit bir şekilde eğitime erişimini ve sosyal hayata katılımını amaçlamaktadır.



Tablo 29. Özel Eğitim, Rehberlik ve Danışma Hizmeti Veren Kurumlar (2009-2010)

	BURSA	ESKİŞEHİR	BİLECİK	TR41
İşitme Engelliler İ.Ö.O.	2	1		3
Eğitim Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi	3	1	1	5
Zihinsel Engelliler İ.Ö.O. ve İş Okulları	3	1	2	6
İşitme Engelliler Meslek Lisesi	1	-	-	1
Hastane İ.Ö.O.	1	3	-	4
OÇEM (Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi)	1	1	-	2
BİLSEM (Bilim ve Sanat Merkezleri)	2	1	1	4
RAM (Rehberlik Araştırma Merkezleri)	4	1	2	7
Toplam	17	9	6	32

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü

## Özel Eğitim Kurumları

Özel sektörün eğitim alanındaki potansiyelinden faydalanmak ve kapasitesini artırmak doğrultusunda devlet tarafından denetleyici ve destekleyici rol üstlenilmesi özel öğretimde bir strateji olarak benimsenmiştir. Bu doğrultuda

bakıldığında özel dershaneler ve özel okulların ülkemizdeki gibi bölgemizde de önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 30. Özel Öğretim Kurumları (2009-2010)

	BURSA	ESKİŞEHİR	BİLECİK	TR41
Özel Anaokulları	42	16	1	59
Özel Dershaneler	148	49	10	207
Özel Etüd Eğitim Merkezleri	6	2	-	8
Özel İlköğretim Okulları	25	7	2	34
Özel Liseler	27	9	-	36
Özel Motorlu Taşıt Sürücüleri Kursu	119	36	10	165
Özel Muhtelif Kurslar	46	47	3	96
Özel Eğitim Okulu	1	1	-	2
Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	39	17	2	58
Toplam	453	184	28	665

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü

## Meslekî Eğitim ve Halk Eğitimi

Ülkemizde yaygın eğitimin kolları olan meslekî ve teknik eğitim ile halk eğitimi önemli bir yere sahiptir. Bu kurumlar hayat boyu öğrenme ve bilgi toplumu yaklaşımının bir gereğidir. Meslek eğitim merkezlerindeki kurslarla beşeri

sermayenin geliştirilmesi ve eğitim-istihdam ilişkisinin güçlendirilmesine ağırlık verilmektedir. Halk eğitim merkezlerinde düzenlenen sosyal ve kültürel kurslarla da yaşam kalitesinin artırılması hedeflenmektedir.

Tablo 31. Diğer Özel Öğretim Kurumları (2009-2010)

	PRATİK KIZ SANAT OKULU	OLGUNLAŞMA ENSTİTÜSÜ	MERKEZİ EĞİTİM MERKEZLERİ	HALK EĞİTİM MERKEZLERİ	TOPLAM
Bursa	12	1	7	17	37
Eskişehir	5	1	1	13	20
Bilecik	3	-	2	8	13
TR41	20	2	10	38	70

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü

MEB'e bağlı meslekî eğitim merkezleri ve halk eğitim merkezlerinin yanı sıra bölgemizde yerel yönetimler ve STK'lar tarafından sürekli hale getirilen meslekî ve teknik kurslar ile sosyal, kültürel ve sanatsal dallarda hizmet veren kurslar da yaygın eğitim faaliyetlerinin

çeşitlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Özellikle BTSO (Bursa Ticaret ve Sanayi Odası) tarafından kurulan BUTGEM (Bursa Teknoloji ve Tasarım Geliştirme Merkezi) verdiği meslekî ve teknik eğitimlerle bu alanda önemli bir eksikliği gidermekte ve örnek oluşturmaktadır.

## 4.5. Sağlık

Sağlık hizmetlerine erişim toplumdaki yaşam kalitesinin en temel bileşenidir. Bu bağlamda insani gelişmişlik endeksinin (İGE) ve Bin Yıl Kalkınma Hedeflerinin ana eksenlerini oluşturan temel sağlık göstergelerinin geliştirilmesi yaşam kalitesinin de yükselmesi demektir.

Sağlık Bakanlığı yerel düzeyde İl Sağlık Müdürlükleri aracılığıyla bu alanda hizmetlerini sürdürmektedir. Öte yandan, yerel yönetimler ve STK'lar da sağlık alanındaki kurumsal hizmetleri ve projeleriyle bu alanda her geçen gün daha etkin bir şekilde faaliyet göstermektedirler.

TR41 Bölgesi sağlık sektörü gelişmişlik sıralamasında <sup>6</sup> Düzey 2 bölgeleri arasında 6. sıradayken, Eskişehir İli iller bazında 5. sırada yer alarak bölgeye öncülük etmektedir.

Tablo 32. Sağlık Sektörü ve Genel Gelişmişlik Sıralaması (2003)

	SAĞLIK SEKTÖRÜ GELİŞMİŞLİK SIRASI	GENEL GELİŞMİŞLİK SIRASI
Bursa	16	5
Eskişehir	5	6
Bilecik	39	18
TR41	6	4

Kaynak: DPT, İllerin ve Bölgelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması 2003

Türkiye'de ve bölgede son yirmi yılda Binyıl Kalkınma Hedefleri'nde de yer alan bebek ölüm hızı, neonatal ölüm hızı ve anne ölüm hızı gibi temel sağlık göstergelerinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu üç göstergede de

bölge Türkiye ortalamalarına göre daha iyi durumdadır. Tablo 33'teki verilere göre Bebek ve neonatal ölüm hızlarında Eskişehir, anne ölüm hızında da Bursa bölge ortalamalarını yukarı çekmektedir.

<sup>6</sup> Sağlık Sektörü Gelişmişlik Sıralaması bebek ölüm hızı (binde), on bin kişiye düşen hekim, diş hekimi, eczane ve yatak sayısı değişkenleri kullanılarak oluşturulmuştur.



Tablo 33. Bebek ve Anne Ölüm Hızları (2009)

	BEBEK ÖLÜM HIZI (binde)	NORMAL ÖLÜM HIZI (binde)	ANNE ÖLÜM HIZI (yüzbinde)
Bursa	9,03	4,41	24
Eskişehir	12,72	9,09	12
Bilecik	2,57	5,14	0
TR41	8,36	6,21	12

Kaynak: TÜİK Doğum ve Ölüm İstatistikleri, İl Sağlık Müdürlükleri

#### 4.5.1. Sağlık Hizmetleri

Sağlık kuruluşlarına ve sağlık personeline erişim bileşenlerinden oluşan Sağlık Hizmetlerine erişim, sağlık alanındaki en önemli ölçütlerden biridir.

TR41 Bölgesi sağlık sektörü sıralamasında bölgeler arasında 6. sırada bulunmaktadır. Bölgede son yirmi yılda bebek ölüm hızı, neonatal ölüm hızı ve anne ölüm hızı gibi temel sağlık göstergelerinde önemli gelişmeler sağlanmıştır. Bununla beraber Bursa ve Bilecik'te sağlık personeli ihtiyacı ortaya çıktığı görülmektedir.

#### Sağlık Kuruluşları

TR41 Bölgesi'nde toplam 38 kamu, 13 özel ve 3 üniversite hastanesi bulunmaktadır. Yataklı tedavi hizmeti veren bu kurumlar dışında aile sağlık merkezi (sağlık ocağı), sağlık evi, aile hekimliği birimleri de bulunmaktadır.

Ayrıca bölge tüm bölge halkının sağlık hizmetlerinden azami ölçüde yararlanmasını sağlamak için özellikle kırsal yerleşim birimlerinde sağlık evleri de bulunmaktadır.

Tablo 34. Sağlık Kuruluşları Sayıları (2010)

	BURSA	ESKİŞEHİR	BİLECİK	TR41
Hastane Sayısı (Kamu + Özel)	32	16	6	54
Aile Sağlığı Merkezi (2008'den önce Sağlık Ocağı)	154	59	24	237
Sağlık Evi Sayısı	101	61	48	210
AÇS/AP Sayısı	2	1	1	4
Dispanser Sayısı	10	1	2	13
Toplam Yatak Sayısı (fiili)	5.597	3.198	308	9.103
10.000 Nüfusa Düşen Yatak sayısı	22	42	16.2	25.9
Yatak İşgal Oranı (%)	75	73.02	49	65.67
Eczane Sayısı	800	337	50	1.187
Toplum Sağlığı Merkezi	20	14	8	42
Aile Hekimliği Birimi	734	212	54	1.000
Ağız Diş Sağlığı Merkezi	2	1	2	5

Kaynak: İl Sağlık Müdürlükleri

Tablo 35'te sağlık kuruluşları başına düşen nüfus oranları verilmektedir. Bursa'daki sağlık kuruluşu başına düşen

nüfus miktarının bir hayli fazla olması dikkat çekicidir. Bunun ana nedeni ildeki yüksek nüfus yoğunluğudur.

Tablo 35. Sağlık Kuruluşları Başına Düşen Nüfus (2010)

	HASTANE BAŞINA NÜFUS	AİLE SAĞLIĞI BAŞINA NÜFUS	AİLE HEKİMLİĞİ BAŞINA NÜFUS
Bursa	79.707	16.562	3.474
Eskişehir	47.214	12.803	3.563
Bilecik	33.676	8.419	3.741
TR41	64.965	14.802	3.508

Kaynak: İl Sağlık Müdürlükleri

## Sağlık Personeli

Tablo 37' 100.000 kişi başına düşen personel sayıları verilmektedir. Buna göre Eskişehir sağlık personeli erişiminde en avantajlı konumdaki ildir.

Tablo 36. Sağlık Personeli Sayıları (2010)

	BURSA	ESKİŞEHİR	BİLECİK	TR41
Hekim Sayısı (Uzman+Pratisyen)	3.670	1.474	195	5.339
Hekime Düşen Nüfus	695	513	969	657
Diş Hekimi Sayısı	769	231	19	1.019
Hemşire Sayısı	3.639	1.568	224	5.701
Ebe Sayısı	1.756	643	153	2.552
Eczacı Sayısı	892	310	56	1.258

Kaynak:TÜİK Sağlık İstatistikleri, İl Sağlık Müdürlükleri

Bursa ve Bilecik'te ise sağlık personeline erişim açısından daha fazla sağlık personeline ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Tablo 37. 100 Bin Kişi Başına Düşen Sağlık Personeli Sayıları (2010)

	HEKİM SAYISI (uzman + pratisyen)	DIŞ HEKİMİ	HEMŞİRE	EBE	ECZACI
Bursa	140	30	140	70	30
Eskişehir	190	30	210	90	40
Bilecik	100	10	110	80	27
TR41	150	30	160	70	36

Kaynak: İl Sağlık Müdürlükleri

## Sosyal Güvence

Bölgedeki sosyal güvence dağılımı incelendiğinde yeşil kartlı ve sosyal güvencesiz nüfus oranının ülke ortalamasından daha düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca

toplam sosyal güvenceye sahip nüfus oranında, bölge %92,2 ile Türkiye ortalaması olan %81,3'e göre daha iyi bir konumdadır.

Tablo 38. Nüfusun Sosyal Güvenlik Açısından Dağılımı (2010)

	EMEKLİ SANDIĞI		BAĞ-KUR		SSK		YEŞİL KART		2022 SAYILI YASA		SOSYAL GÜVENCESİZLER	
	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%
Bursa	253.364	9,9	530.353	20,7	1.606.156	62,9	104.370	4,1	25.849	1	56.402	2,2
Eskişehir	120.190	15,9	132.542	17,5	430.119	56,9	35.499	4,6	7456	0,9	37.077	4,9
Bilecik	24.547	12,1	37.503	18,5	106.334	52,6	10.047	4,9	3168	1,5	23.631	11,6
TR41	398.101	11,3	700.398	19,9	2.142.609	61	149.916	4,2	36.473	1	117.110	3,3
Türkiye	8.994.355	12,3	14.895.426	20,5	35.210.763	48,5	9.430.141	12,9	1.313.721	1,81	4.032.101	5,5

Kaynak: T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu



# Viş Gücü & İSTİHDAM

# i

İşgücü piyasasının iyileştirilmesi ve istihdam odaklı sürdürülebilir büyüme hedefi ülkemizde uygulanan temel kalkınma politikalarının ana eksenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum ülkemizin kalkınma politikası, hedef ve stratejilerinin belirlendiği Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) ve bu plan ekseninde oluşturulan diğer birçok rapor ve programda <sup>7</sup> belirtilmektedir. Bu amaçla ülkemizde Avrupa Birliği

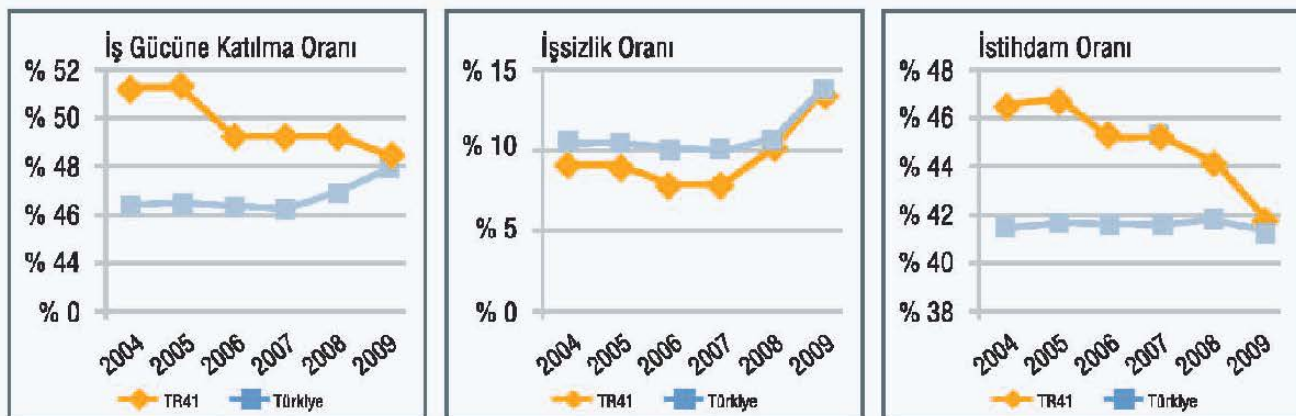
katılım süreci ekseninde, Ulusal İstihdam Stratejisi çalışmaları devam etmekte olup, gençlerin, kadınların ve özürliülerin istihdamını artırıcı, aktif işgücü politikalarını geliştirici, işsizlik ödeneklerini artırıcı, eğitim ve istihdam arasındaki ilişkiyi güçlendirici, özel istihdam bürolarının açılmasını kolaylaştırıcı vb. çeşitli düzenlemeler uygulamaya konmuştur <sup>8</sup>.

## 5.1. İşgücü, İstihdam ve İşsizlik

TR41 Bölgesi'nde yıllar itibari ile işgücüne katılma oranında bir düşüş yaşandığı, Türkiye genelinde ise bu oranın arttığı görülmektedir. Ekonomik kriz dönemi olarak da nitelendirebileceğimiz 2008 ve 2009 yıllarında, hem bölge hem de ülke genelinde işsizlik oranları yükselmiştir. İstihdam oranlarında ise Türkiye ortalaması genel olarak

aynı düzeyde kalırken TR41 Bölgesi belirgin bir düşüş yaşamıştır. Bu dönemde yaşanan işsiz sayısındaki artış bu düşüşün ana nedenlerinden biri olarak göze çarpmaktadır.

Şekil 16. TR41 ve Türkiye'de İşgücüne Katılım, İşsizlik ve İstihdam Oranları



Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler

<sup>7</sup> Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu, Orta Vadeli Program ve Dokuzuncu Kalkınma Planı ile İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu bunlara örnek olarak gösterilebilir.

<sup>8</sup> Özellikle 2008 yılında yayımlanan 5763 No.lu İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun bu konudaki hükümleri içermektedir.



### 5.1.1. İşgücü

Tablo 39. Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu ( 15+ Yaş)

		ERKEK			KADIN			TOPLAM		
		2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009
TR41	İşgücü (Bin kişi)	913	951	930	329	333	358	1.242	1.283	1.289
	İşgücüne katılma oranı (%)	71,2	73,0	70,3	26,2	25,5	26,8	49,2	49,2	48,4
	İşgücünün Türkiye içindeki payı (%)	5,34	5,44	5,20	5,47	5,26	5,23	5,37	5,39	5,21
Türkiye	İşgücü (Bin kişi)	17.098	17.476	17.898	6.016	6.329	6.851	23.114	23.805	24.748
	İşgücüne katılma oranı (%)	69,8	70,1	70,5	23,6	24,5	26,0	46,2	46,9	47,9

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

Kadın işgücü ve toplam işgücünde, hem TR41 Bölgesi'nde hem de Türkiye'nin genelinde 2007-2009 itibari ile artış söz konusudur. Özellikle 2008-2009 döneminde bu artış daha da dikkat çekicidir. Kriz döneminde yaşanan bu

duruma özellikle kadınların yaşanan ekonomik zorluklar nedeniyle işgücü piyasasına girerek iş aramaya başlamalarının etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 40. Yaş Gruplarına Göre Temel İşgücü Göstergeleri (2009)

YAŞ GRUPLARI	İŞ GÜCÜ ( bin kişi )		İŞ GÜCÜNE KATILMA ORANI ( % )	
	TR41	TÜRKİYE	TR41	TÜRKİYE
15-24	217	4.454	43	39
25-34	435	7.839	68	65
35-54	548	10.326	56	57
55 ve üzeri	88	2.130	16	21

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

Tablo 40'a göre, bölgede 2009 yılında genç ve dinamik nüfus olarak da nitelendirebileceğimiz 15-24 ve 25-34 yaş aralığındaki insanların işgücüne katılma oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir. İş bulma ümidi ile diğer bölgelerden yapılan göçler ve öğrenimini henüz tamamlamış yeni mezunlar bu durumun sebepleri

arasında gösterilebilir. Ayrıca 55 yaş ve üzeri nüfusun işgücüne katılma oranında diğer yaş gruplarına kıyasla Türkiye ortalaması ile belirgin bir farkın ortaya çıkmasında, genç ve dinamik işgücüne ihtiyacının yüksekliğinin ve bölgede yaşayan emeklilerin fazlalığının etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 41. Temel İşgücü Göstergeleri

	İŞ GÜCÜNE KATILMA ORANI (%)		İSTİHDAM ORANI ( % )	
	2008	2009	2008	2009
Bursa	50,2	49,4	44,8	42,1
Eskişehir	44,8	44,1	40,4	37,4
Bilecik	51,5	52	47,3	47,6
TR41	49,2	48,4	44,1	41,7
Türkiye	46,9	47,9	41,7	41,2

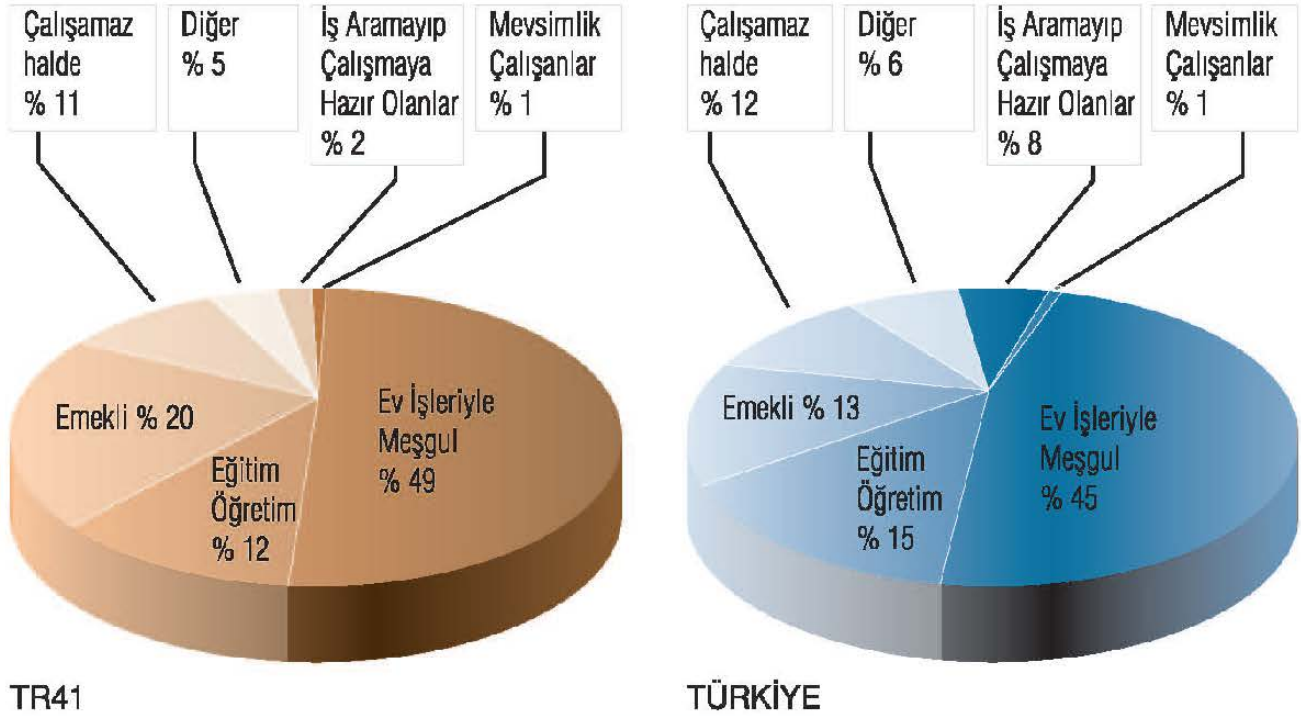
Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

Bölgede, 2008 ve 2009'da işgücüne katılma oranı, Eskişehir ili dışında, Türkiye ortalamasının üzerindedir. Eskişehir ilinin bölge genelinden farkı ildeki öğrenci nüfusunun yoğunluğudur. Nüfusunun göreceli olarak az olmasının da etkisi ile Bilecik ilinin işgücüne katılma

oranı yüksektir.

Türkiye genelinde olduğu gibi bölge genelinde de ev hanımları, işgücüne dahil olmayan nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Şekil 17. İşgücüne Dahil Olmayan Nüfusun Dahil Olmama Nedenleri (2009)



Kaynak: TÜİK İşgücü istatistikleri

TR41 Bölgesi'nde 15-24 ve 25-34 yaş aralığındaki insanların işgücüne katılma oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir. Kadınların işgücüne katılma oranı, ülke genelinde olduğu gibi bölgede de oldukça düşük kalmaktadır.

### 5.1.2. İstihdam

İstihdam-cinsiyet yapısına ait verilerin içeren Tablo 42'ye bakıldığında, özellikle küresel ekonomik krizin etkilerinin yoğun bir şekilde hissedilmeye başlandığı 2008-2009 döneminde, hem TR41 bölgesi hem de Türkiye genelinde erkek istihdam sayısında düşüş, kadın istihdam sayısında

ise artış yaşandığı görülmektedir. Erkek istihdamındaki düşüş ve kadın istihdamındaki artış, erkeklerin işlerini kaybetmelerine bağlı olarak kadınların ekonomik gelir elde etmek için işgücü piyasasına girmelerinin sonucu olarak gösterilebilir.



Tablo 42. İstihdamın Cinsiyete Göre Dağılımı (15+ Yaş Nüfus)

		ERKEK			KADIN			TOPLAM		
		2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009
TR41	İstihdam (Bin kişi)	839	862	811	303	289	299	1.142	1.151	1.110
	İstihdam oranı (%)	66,2	66,2	61,3	24,1	22,2	22,3	45,2	44,1	41,7
	İstihdamın Türkiye içindeki payı (%)	5,45	5,53	5,26	5,66	5,17	5,09	5,51	5,43	5,22
Türkiye	İstihdam (Bin kişi)	15.382	15.598	15.406	5.356	5.595	5.871	20.738	21.194	21.277
	İstihdam oranı (%)	62,7	62,6	60,7	21,0	21,6	22,3	41,5	41,7	41,2

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

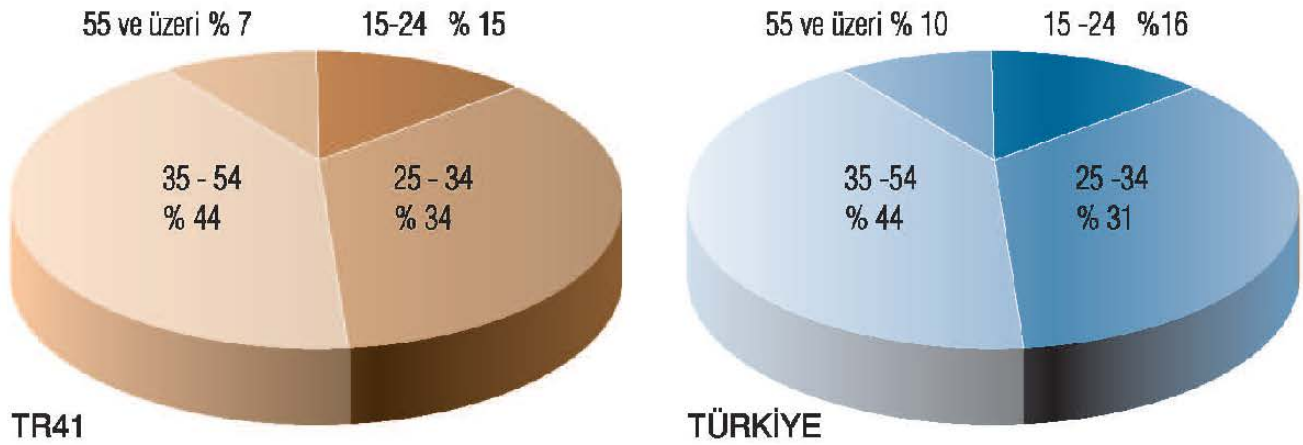
TR41 Bölgesi istihdam oranları açısından Türkiye ortalamasının genel olarak üzerinde yer alırken son dönemde bu üstünlük kaybolmuştur.

İstihdamın toplam aktif nüfustaki (15+ yaş nüfus) payı olarak tanımlanan istihdam oranlarında bölge, 2007-2009 döneminde Türkiye ortalamasının üzerindedir. Fakat Türkiye ortalaması ve bölge ortalaması arasındaki fark giderek azalmıştır. Aynı azalma eğilimi kadın ve erkek istihdam oranlarında da görülmektedir. Bu durum, bölgenin daha önceki yıllarda iş olanakları açısından Türkiye geneline olan üstünlüğünün dönem içinde

kaybolduğunu ve özellikle kriz döneminde iş olanaklarının göreceli olarak azaldığını göstermektedir.

Bölgede genç ve dinamik nüfusa odaklı işgücü talebinin fazla olmasının bir yansıması olarak sadece 25-34 yaşları arasındaki istihdam edilen nüfusun Türkiye ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir.

Şekil 18. İstihdamın Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2009)



Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

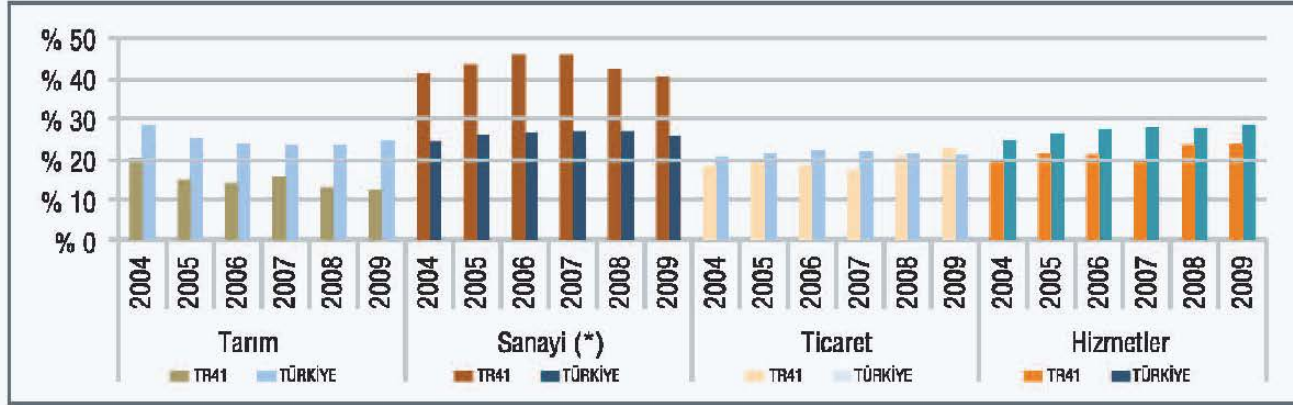
Bölgede ortaöğretim, üniversite, yüksek lisans ve doktora eğitimi almış nüfusun işgücündeki payları Türkiye ortalamasının üzerindedir. Ayrıca, bölgede hizmet ve sanayi sektörü istihdamda önemli bir ağırlığa sahipken tarım sektörünün payı azalmaktadır.

## İstihdamın sektörel dağılımı

Bölgede sanayi sektörünün ağırlığı istihdam alanında belirgin bir şekilde görülmekte ve istihdamın dağılımında sanayi sektörü ilk sırada yer almaktadır. Dönem içinde ticaret ve hizmetler sektörünün istihdam içindeki payı

artmakla beraber tarım sektörünün payı azalmaktadır. Özellikle bölge içi ve dışından göçlerle tarım sektöründen ticaret ve hizmetler sektörüne yapılan geçişler bu iki sektördeki artışın nedenleri arasında gösterilebilir.

Şekil 19. İstihdamın Sektörel Dağılımı



Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri (\*) İnşaat sektörü sanayi sektörü içerisinde değerlendirilmiştir.

## İstihdamın işteki durumu

Bölgede çalışanların büyük çoğunluğunu ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak çalışanlar oluşturmaktadır. Türkiye ortalaması ile en büyük fark bu grupta oluşurken, ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlar, Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. Ücretli çalışanların daha çok tarım dışı

sektörlerde yer alması ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların genel olarak tarım sektöründe istihdam edilmesi, bölgede tarım dışı sektörlerin yoğun olduğunu göstermektedir.

Tablo 43. Çalışan Nüfusun İsteki Durumu (2009, Bin Kişi)

	ÜCRETLİ, MAAŞLI VE YEVMİYELİ ÇALIŞAN				İŞVEREN VE KENDİ HESABINA ÇALIŞAN				ÜCRETSİZ AİLE İŞÇİSİ			
	TARIM	TARIM DIŞI	TOPLAM	TÜM ÇALIŞANLAR İÇİNDEKİ ORANI	TARIM	TARIM DIŞI	TOPLAM	TÜM ÇALIŞANLAR İÇİNDEKİ ORANI	TARIM	TARIM DIŞI	TOPLAM	TÜM ÇALIŞANLAR İÇİNDEKİ ORANI
TR41	18	781	799	%72	61	167	228	%21	53	29	82	%7
Türkiye	466	12.304	12.770	%60	2.373	3.265	5.638	%26	2.416	454	2.870	%13

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

## Eğitim düzeyine göre istihdam

Bir bölgedeki nüfusun eğitim düzeyi özellikle nitelikli insan kaynağı açısından son derece önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır.

TR41 Bölgesi'nde istihdam edilen nüfusun yarısından fazlası lise altı eğitime sahiptir ve Türkiye ortalamasına yakın bir değer taşımaktadır. Nitelikli işgücü olarak tanımlayabileceğimiz ortaöğretim, üniversite, yüksek

lisans ve doktora eğitimi almış nüfusun istihdamdaki payları ise Türkiye ortalamasının üzerinde olması bölgede yoğun olarak faaliyet gösteren sektörlerin ihtiyaçları ile paralellik arz etmektedir. Fakat iş piyasasında faaliyet gösteren firmaların mesleki eğitim almış, nitelikli eleman ihtiyacına olan talebinin de yeterince karşılanamıyor oluşu dikkate değer bir husus olarak ortaya çıkmaktadır.

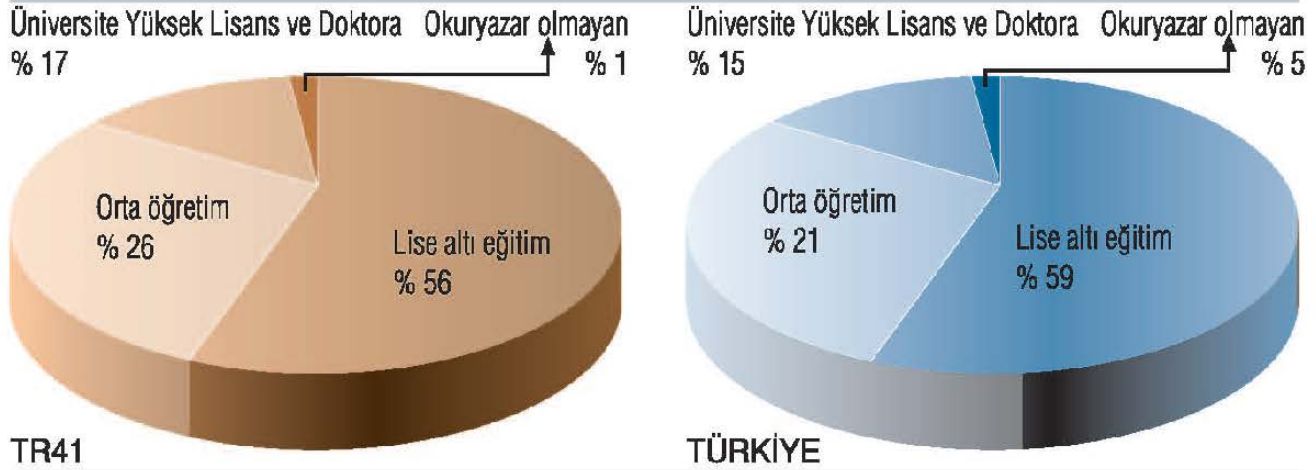


Tablo 44. Eğitim Düzeyine Göre İstihdam (2009, Bin kişi)

	OKU YAZAR OLMAYAN	LİSE ALTİ EĞİTİMİ	ORTA EĞİTİM	ÜNİVERSİTE, YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA
TR41	12	622	291	185
Türkiye	1.002	12.563	4.392	3.321

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

Şekil 20. Eğitim Düzeyine Göre İstihdam (2009)



Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

Bu durum İŞKUR'un 2009 yılında iller bazında yapmış olduğu işgücü araştırmasında da ortaya çıkmaktadır;

özellikle Bursa ve Bilecik illerinde firmalar, mesleki eğitim almış kalifiye işgücüne ihtiyaç duymaktadırlar.

## Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) kayıtlılığına göre istihdam

Çalışanların bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olup olmadığı hem sosyal güvence açısından önemlidir, hem

de kayıt dışı istihdamın ölçülmesinde kullanılan ölçütlerden biridir.<sup>9</sup>

Tablo 45. SGK Kayıtlılığına Göre İstihdam Edilenler (2009, Bin Kişi)

	ERKEK		KADIN		TOPLAM	
	KAYITLI DEĞİL	KAYITLI	KAYITLI DEĞİL	KAYITLI	KAYITLI DEĞİL	KAYITLI
TR41	207	604	125	174	332	778
Türkiye	5.902	9.504	3.426	2.445	9.328	11.949

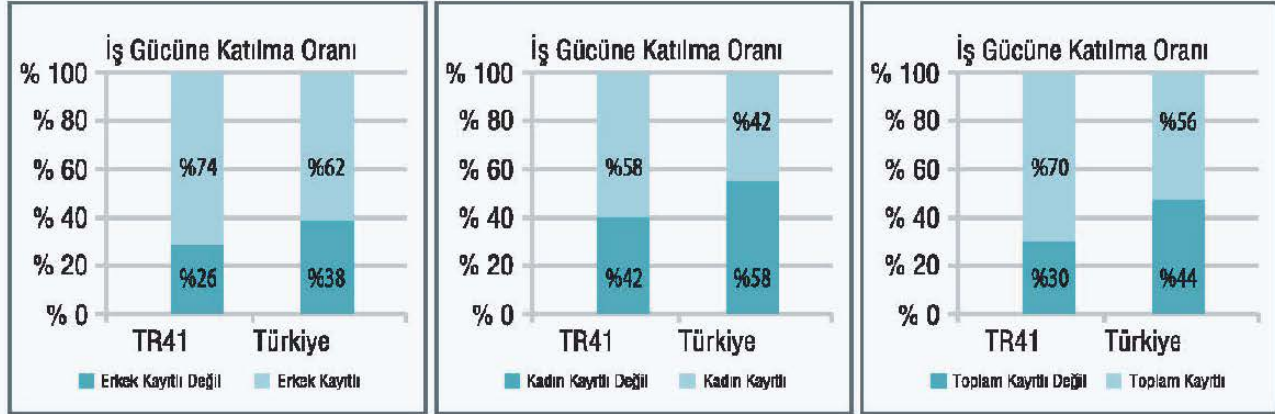
Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

<sup>9</sup> Us (2007)

Tablo 45'te, TR41 Bölgesi'nde istihdam edilen nüfusun sosyal güvenlik kurumu kayıtlılık durumu ve Türkiye geneli ile kıyaslaması verilmektedir. Şekil 18'e göre, 2009 yılında TR41 bölgesi genelinde kayıt dışı çalışan oranı, Türkiye ortalamasına göre daha düşük bir düzeyde gerçekleşmiştir. Çalışan erkek ve kadınların kayıt dışı istihdam paylarına bakıldığında TR41 Bölgesi hem erkek hem de kadınlarda Türkiye ortalamasının altındadır. Aynı

zamanda bölgede, Türkiye genelinde olduğu gibi, erkeklerin sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlılık oranı kadınlardan yüksektir. Bölgede faaliyet gösteren firmaların büyüklüğü, ihracat ve ithalat odaklı şirketlerinin çokluğu, tarım sektörü istihdamının düşüklüğü gibi sebepler denetimi kolaylaştıran unsurlardır. Bu durumun kayıt dışı istihdam oranının Türkiye genelinden az olmasına katkı sağladığı söylenebilir.

Şekil 21. SGK Kayıtlılığına Göre İstihdam Payları (2009)



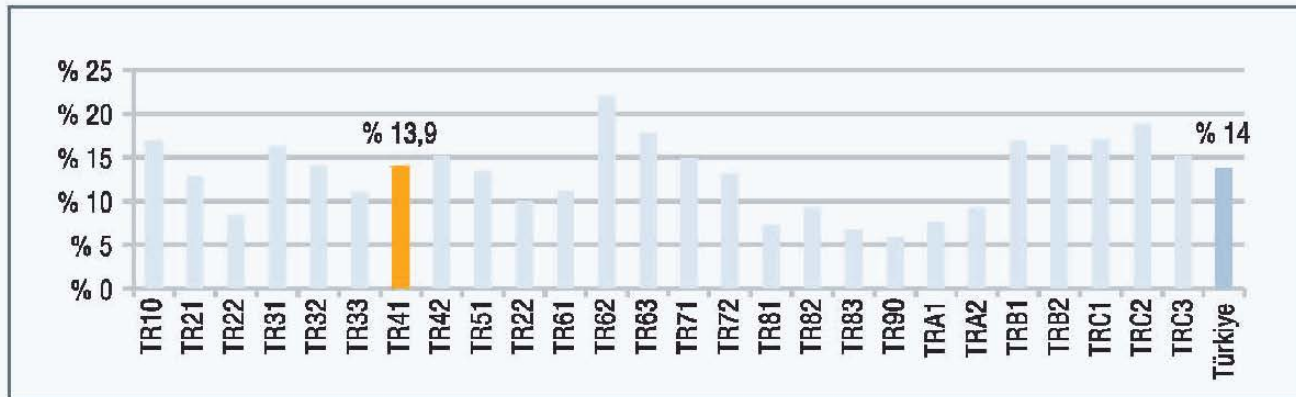
Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

### 5.1.3. İşsizlik

TR41 Bölgesi 2007-2009 döneminde toplam işsizlik oranlarında Türkiye ortalamasının altında değerlere sahiptir. Türkiye'deki Düzey 2 bölgeleri dikkate alındığında,

2009 yılında TR41 Bölgesi işsizlik oranları açısından 26 bölge arasında orta sıralarda yer almaktadır.

Şekil 22. Düzey 2 Bölgeleri ve Türkiye' deki İşsizlik Oranları (2009)



Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler



Yine Tablo 46'da görüldüğü üzere bölgedeki erkek işsizlik oranları bütün yıllarda Türkiye erkek işsizlik oranının altındadır. Kadın işsizlik oranlarında da 2007 yılı hariç tersi durum söz konusudur. Kriz döneminde kadınların

iş bulma amacı ile işgücü piyasasına girmeleri bu durumu ortaya çıkaran temel sebeplerden biridir. Ayrıca 2008 ve 2009 yılları itibari ile erkek ve kadın işsizlik oranları artmaktadır.

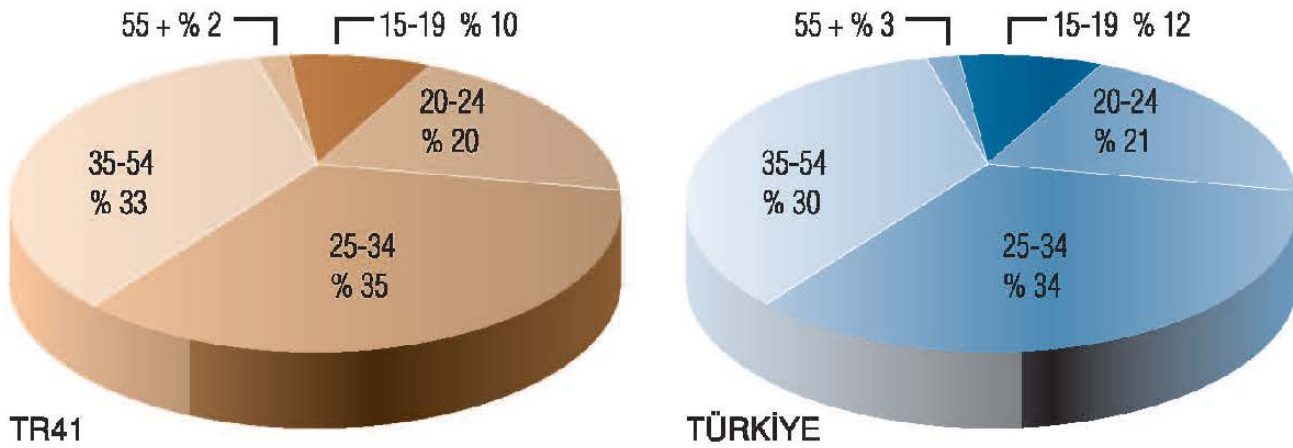
Tablo 46. İşsizlik Oranları (2009, %)

	ERKEK			KADIN			TOPLAM		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009
TR41	8,1	9,4	12,9	8,0	13,0	16,5	8,1	10,3	13,9
Türkiye	10,0	10,7	13,9	11,0	11,6	14,3	10,3	11,0	14,0

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

2007-2009 döneminde TR41 Bölgesi'nde işsizlik oranları ülke geneli ortalamalarının altında olmasına rağmen son dönemde ülke ortalamasına yükselmiştir. Sektörlerin ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünün bir yansıması olarak bölgede okuma yazma bilmeyen nüfusun işsizlik oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir. Lise ve dengi meslek okulu mezunu nüfusun işsizlik oranı ise Türkiye genelinin altında yer almaktadır.

Şekil 23. İşsizliğin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2009)

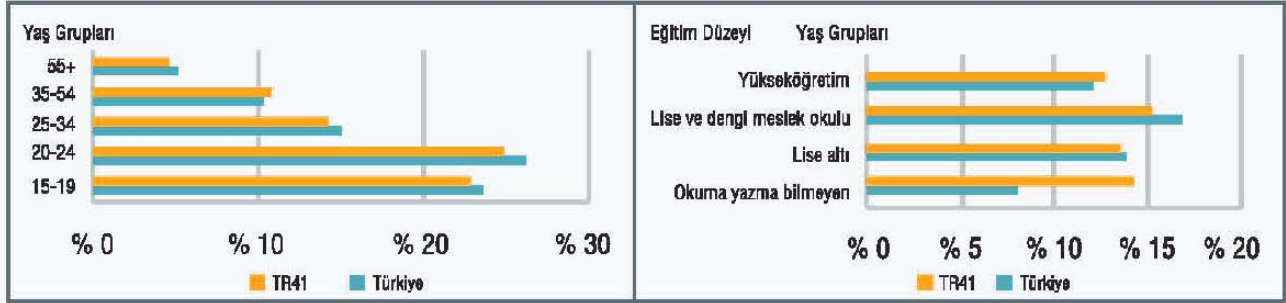


Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

2009 yılı işsizlik oranlarında bölge, 35-54 aralığı dışındaki yaş gruplarında, Türkiye ortalamalarının altında yer almaktadır. Bölgeye yapılan göçler yanında, iş piyasasının daha genç insanları istihdam etme eğiliminin bu durumda etkili olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca, yine bu yaş

grubundaki nüfusun genellikle evli olduğu göz önüne alınırsa, işsiz kalma durumunda dahi diğer yaş gruplarına kıyasla işsiz olarak işgücü piyasasında daha fazla yer almaları bu yüksek oranın nedenleri arasında gösterilebilir.

Şekil 24. Yaş Gruplarına ve Eğitim Düzeyine Göre İşsizlik Oranları (2009)

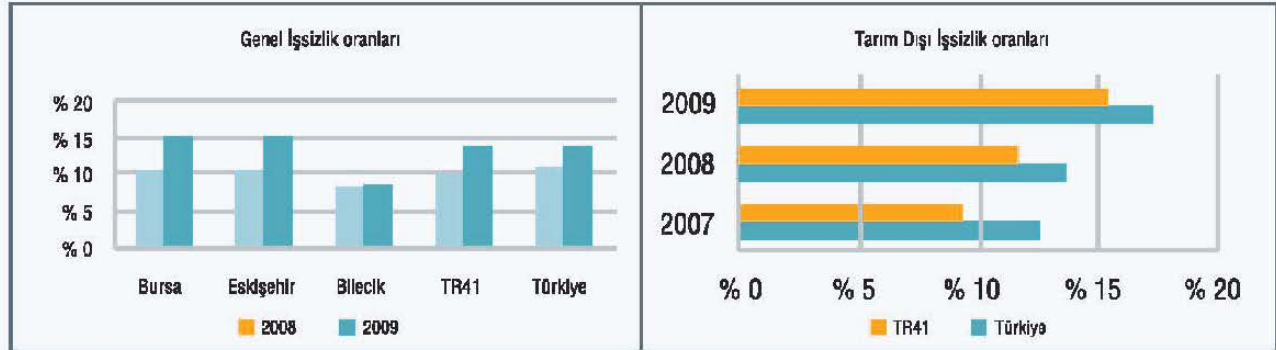


Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

Eğitim durumuna göre işsizlik oranlarında bölgedeki okuma yazma bilmeyen nüfusun işsizlik oranının Türkiye ortalamasının üzerinde olması; lise ve dengi meslek okulu mezunu nüfusun işsizlik oranının ise Türkiye genelinin altında kalması, sektörlerin ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünün bir yansıması olarak düşünülebilir.

Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerine ayrı ayrı bakıldığında işsizlik oranları, 2008 yılında Türkiye ortalamasının altındadır. 2009 yılında ise yaşanan ekonomik krizin etkisi ile Bursa ve Eskişehir illerindeki işsizlik oranları Türkiye ortalamasının üzerine çıkmıştır.

Şekil 25. Genel ve Tarım Dışı İşsizlik Oranları



Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler

2009 yılında, iller bazında işsizlik oranlarına bakıldığında Türkiye genelinde Eskişehir 24., Bursa 27. ve Bilecik ise 59. en yüksek işsizlik oranına sahip il olarak karşımıza çıkmaktadır.<sup>10</sup>

Katma değeri yüksek sektörlerin gelişimi açısından önemli

bir gösterge olarak kabul edilen tarım dışı işsizlik oranlarında bölgenin, 2007-2009 döneminde Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Ayrıca hem bölge hem de Türkiye ortalamasına bakıldığında bu oranların küresel ekonomik kriz öncesi ve sonrasında artan bir eğilim içinde olduğu göze çarpmaktadır.

<sup>10</sup> İller bazındaki sıralamaya ait değerler TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.



# Vİ EKONOMİK YAPI

**B**ir bölgede yer alan ekonomik faaliyetlerin bölgede yaşayan nüfusa, sosyal ve kültürel hayata yansıması uygulanan politikaların etkinliği açısından son derece önemlidir. Bu anlamda bölge bazında gerçekleştirilen üretimin

hangi düzeyde olduğu, yaratılan katma değer yapısı ve sektörel dağılımının incelenmesi bölgenin mevcut durumunun ve potansiyelinin ortaya çıkarılmasında kritik bir yere sahiptir.

## 6.1. Genel Ekonomik Görünüm

Ülke genelinde yaratılan katma değer düzeyleri genellikle GSYH baz alınarak hesaplanmakla beraber, ülkemizde en güncel GSYH il verileri 2001 yılına aittir<sup>11</sup>. 2004 yılı itibari ile TÜİK, yaratılan katma değeri hesaplamak için Avrupa Hesaplar Sistemi'ne (ESA 95) uyum sürecinde GSYH serilerinin tamamlayıcı bir unsuru olarak IBBS Düzey 2

bazında 26 bölge için Gayri Safi Katma Değerleri (GSKD) hesaplamaya başlamıştır.

2006 yılı verilerine göre TR41 Bölgesi'nde gerçekleşen kişi başı GSKD 9.377\$'dır<sup>12</sup>. Aynı yıl için Türkiye ortalamasının 6.684\$ olarak gerçekleşirken, TR41 Bölgesi kişi başı GSKD düzeyi olarak en yüksek 3. bölge olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kişi başı GSKD olarak TR41 Bölgesi ülke genelinde en yüksek 3. bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Sektörel bazda GSKD paylarında ise ticaret sektörü ile birlikte değerlendirilen hizmetler sektörü bölgede ilk sırada yer alırken, bu sektörü sanayi ve tarım izlemektedir.

## 6.2. Sektörel Gayri Safi Katma Değerleri

ESA 95 uyum süreci kapsamında hesaplanan sektörlerin bölge ve Türkiye'deki GSKD payları aşağıda Şekil 26'da verilmiştir.

Bölgede sanayi sektörünün bu dönemde GSKD içindeki payının %40'ın altına düşmediği görülmektedir. Ticaret sektörünü de içine alan hizmetler sektörü hem bölge hem de Türkiye geneline göre sanayi ve tarım sektörüne kıyasla

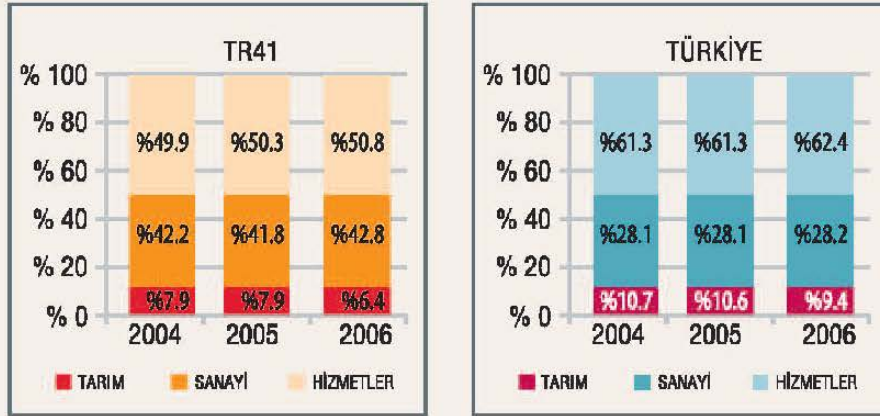
daha fazla paya sahiptir. Bölgedeki tarım sektörü katma değerinde, Türkiye genelinde olduğu gibi, düşüş eğilimi görülmektedir. Tarım sektöründen diğer sektörlerle geçişin bir göstergesi olarak yorumlanabilecek bu durum aynı zamanda Dokuzuncu Kalkınma Planı'ndaki tarım sektörü katma değerinin düşeceği öngörüsü ile paralellik göstermektedir.

<sup>11</sup> TR41 Bölgesi illerine bakıldığında, 2001 yılına ait kişi başı Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) değerleri bakımından Bilecik 11., Eskişehir 12. ve Bursa en yüksek 13. il olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölge IBBS Düzey 2 bölgeleri arasında kişi başı GSYH değeri bakımından 26 bölge içinde 6. sıradadır.

<sup>12</sup> TÜİK tarafından açıklanan bölge bazında en güncel GSKD verileri 2006 yılına aittir.



Şekil 26. GSKD'nin Sektörlere Göre Dağılımı



Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler

### 6.3 Vergi Gelirleri

Bütçe gelirlerinin en önemli kalemlerinden olan vergi gelirleri devlet tarafından yapılacak yatırım ve diğer harcamalara kaynak oluşturmaktadır. Tablo 47'de, 2009 yılına ait TR41

Bölgesi illeri ve Türkiye geneli vergi gelirleri, tahsilat oranları ve il sıralamaları verilmiştir.

Tablo 47. Vergi Gelirleri (2009)

	Brüt Tahakkuk (Milyon TL)	Brüt Tahsilat (Milyon TL)	Tahsilat Oranı (%)	Tahsilat İl Sırası	Tahsilat Artışı (%)	İlin Tahsilat İçindeki Payı (%)	İlin Tah. Vergi Sıralaması
Bursa	6.076	5.133	84,48	13	-3,4	2,62	5
Eskişehir	1.145	957	83,56	17	-0,07	0,49	20
Bilecik	176	128	72,52	71	4,62	0,06	62
TR41 Toplamı	7.397	6.217	84,05	-	-	3,17	-
Türkiye Toplamı	224.481	196.290	87,44	-	3.32	100	-

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı

Buna göre Türkiye geneli vergi gelirlerinin %3,17'si TR41 Bölgesi'nden sağlanmaktadır. Vergi gelirleri tahsilatının genel olarak şirket merkezlerinden yapılması ve bölgede faaliyet gösteren büyük firmaların merkezlerinin genellikle

İstanbul ve Ankara gibi şehirlerde yer alması, bölgedeki vergi geliri tahsilat payının nispeten düşük gözükmesine yol açmaktadır.

## 6.4 Sanayi Sektörü

İşsizlik, pek çok ülkede ve özellikle genç nüfus diliminde sorun olmayı sürdürmektedir. Sanayi sektörü istihdamı da buna paralel olarak daralmaktadır. Bu daralmada, dünya sanayi üretiminin Güney Doğu Asya'ya kayması ve gelişmiş ülkelerde büyümenin hizmet sektörü ağırlıklı olması etkilidir. Türkiye'de ise dünyadaki genel eğilimden farklı olarak, 70'li yıllardan itibaren sanayi sektörünün GSYH içindeki payı artmıştır. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda, 2000'li yıllarda %20'nin üzerine çıkan sanayinin ekonomi içindeki payının daha da artacağı öngörülmüş ve 2013 yılı hedefi %27,2 olarak belirlenmiştir.

Sanayi sektöründe rekabet gücünü artırmak ve katma değeri yüksek üretime geçmek yönündeki politikalarla, sürdürülebilir yüksek ihracat artışı sağlanması yine Dokuzuncu Kalkınma Planı amaçları arasında yer almaktadır. Bu sektörde küresel ölçekte söz sahibi bir yapıya sahip olmak Türkiye'nin dünyanın en gelişmiş 10 ekonomisi içerisinde yer alması hedefi ile de örtüşmektedir. Halihazırdaki rekabetçilik potansiyeli bu bağlamda önem arz etmektedir. Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK)'ın 2008-2009 yılı

iller arası Rekabetçilik Endeksi sonuçlarına göre, TR41 Bölgesi'nde yer alan Bursa, Türkiye'deki 81 il içerisinde en rekabetçi 5. şehir konumundayken, hemen ardından gelen Eskişehir, 6. sırada yer almaktadır. TR41 Bölgesi'nde bulunan diğer il olan Bilecik ise genel rekabetçilik sıralamasında 54. sırada yer almıştır. Endeks sonuçları TR41 Bölgesi'ndeki Bursa ve Eskişehir'in ülkemizin rekabet gücü en yüksek illeri arasında bulunduğunu göstermektedir.

Özel İhtisas Komisyonları çalışmalarında Dokuzuncu Kalkınma Planı için başlıca sanayi sektörlerinde ayrıntılı hedef ve stratejiler belirlenmiştir. Örneğin, ulaşım araçları alanında yüksek katma değer yaratan, sürdürülebilir rekabet gücü bulunan, öncelikle gelişmiş pazarlara ihracatı hedefleyen ve gelişmiş Ar-Ge yeteneğine sahip bir sanayi yapısının, ana sanayi ve yan sanayinin işbirliği ile oluşturulması hedeflenmektedir. Tekstil, hazır giyim ve deri sektöründe ise ileri teknolojiler içeren, çok fonksiyonlu ve tasarıma dayalı, modayı takip eden ve moda oluşturan ürünlerin geliştirilmesi ve Ar-Ge çalışmalarının özendirilmesi planlanmaktadır.

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK)'ın 2008-2009 yılı İller arası Rekabetçilik Endeksi sonuçlarına göre TR41 Bölgesi'ndeki Bursa ve Eskişehir ülkemizin rekabet gücü en yüksek illeri arasında yer almaktadır.

Türkiye'nin Avrupa'da söz sahibi olduğu sektörlerden elektrikli teçhizat, makine ve ekipman imalatında, rekabet gücünün artırılması hedefine paralel olarak, tasarım ve yenilikçilik yeteneğini geliştirmek, kaliteli ve katma değeri yüksek ürünleri rekabet edebilir maliyetlerde üretmek, böylece mevcut ve yeni pazar paylarını yükseltmek öncelikli olarak vurgulanmaktadır.

İmalat sanayi için girdi olması ve ihracattaki ağırlığı sebebi ile önem teşkil eden ana metal sanayi ve metal ürünleri

imalatında kaliteli ve yüksek katma değerli ürünlerin geliştirilmesi ve üretilmesi hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşabilmek için üretkenlik ve kapasite kullanım oranlarını artırmak, lojistik maliyetlerini düşürmek, tedarikte ortak strateji belirlemek ve çevre standartlarını geliştirmek ön plana çıkarılmaktadır. Kimya sanayinde de katma değeri yüksek yeni kimyasalların üretilmesine ve ihtisas organize sanayi bölgelerinin kurulmasına önem verileceği belirtilmektedir.



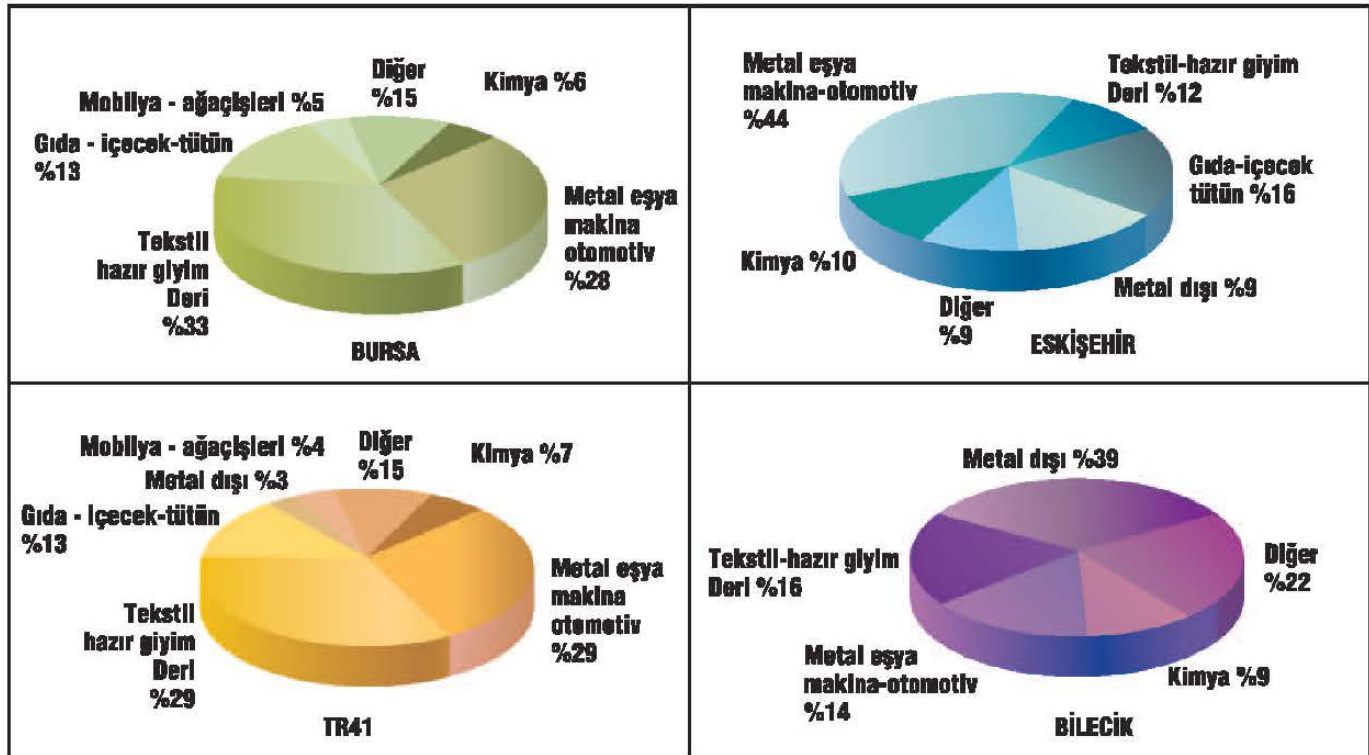
### 6.4.1. TR41 Bölgesi Sanayi Sektörü Genel Durumu

Türkiye'nin önemli sanayi merkezlerinin bulunduğu TR41 Bölgesi, özellikle tekstil ve hazır giyim, otomotiv, gıda, makine, elektrikli teçhizat ve seramik sektörleri ile ön plana çıkmaktadır. Ayrıca kimya sanayi, mobilya, madencilik, metal sanayi gibi birçok sektörde de Türkiye'nin önemli imalatçıların bulunduğu bir bölgedir. 2003 yılında DPT'nin yaptığı İllerin ve Bölgelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'na göre bölge, Düzey 2 bölgeleri arasında, İmalat sanayi gelişmişlik sıralamasında İstanbul ve Doğu Marmara bölgelerinden sonra 3. sırada yer almaktadır. Bölge illerine bakıldığında ise, Bursa 4., Bilecik 9. ve Eskişehir 16. sıradadır.

Bölge, sanayi yoğunlaşmasından dolayı istihdam açısından da Türkiye'nin öne çıkan bölgelerindendir. TÜİK'in 2008 yılı verilerine göre, sanayideki 490 bin kişilik istihdam rakamı Türkiye toplam sanayi istihdamının %11,2'sine karşılık gelmektedir. Ayrıca bölgedeki %42,6'lık sanayi istihdam oranının, %19,8 Türkiye ortalamasından dikkate değer miktarda yüksekliği, bölge ekonomisinin sanayi yoğun bir yapıda olduğunu göstermektedir. Her üç il için sanayi çalışanlarının sektörel dağılımı Şekil 27'de gösterilmiştir.

TR41 Bölgesi'nde tekstil ve hazır giyim, otomotiv, gıda, makine, elektrikli teçhizat ve seramik sektörlerinde Türkiye'de söz sahibi konumdadır. Bölgedeki sanayi sektörü istihdamı ülke geneli sanayi istihdamının %11,2'sini oluşturmaktadır.

Şekil 27. Sanayi Çalışanları Sektörel Dağılımı



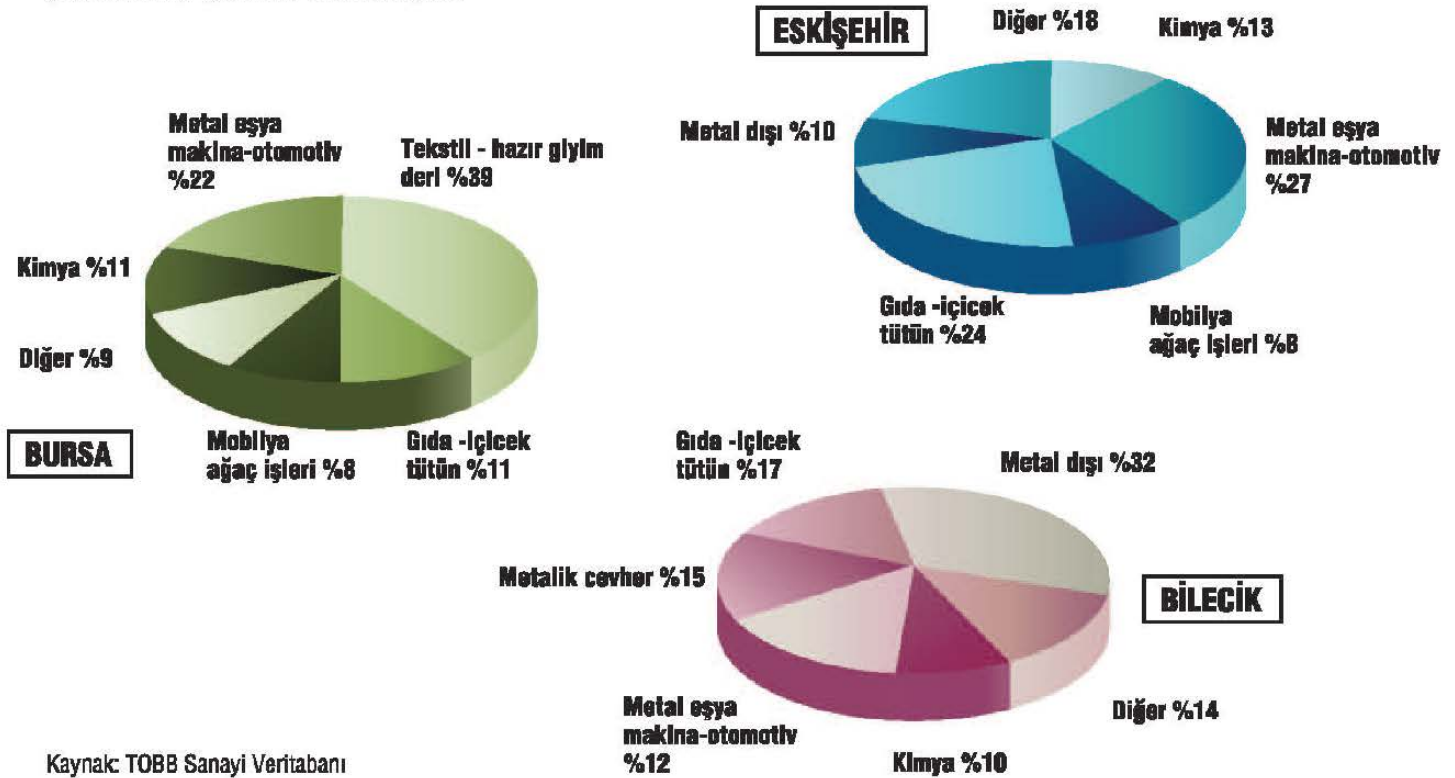
Kaynak: TOBB Sanayi Veritabanı

Sanayide çalışan sayıları, iller bazında sektörel olarak değerlendirildiğinde, Bursa için tekstil ve hazır giyim ile makine imalatı ve otomotiv, Eskişehir için makine ve elektrikli teçhizat imalatı, Bilecik'te ise metal dışı ürünler (cam, seramik, çimento vb. ) ön plana çıkmaktadır.

İstihdamda olduğu gibi, faaliyet gösteren işletme sayısı

bakımından da TR41 Bölgesi Türkiye'de sanayi sektöründe önemli bir paya sahiptir. TOBB verilerine göre bölgede bulunan ve kapasite raporu almış 5.771 işletme, Türkiye'deki toplam aynı kategorideki işletmelerin %8'ini oluşturmaktadır. Sanayi işletme sayılarının iller bazında dağılımına bakıldığında Bursa'nın %81, Eskişehir'in %15, Bilecik'in %4 pay aldığı görülmektedir.

Şekil 28. Sanayi İşletmeleri Sektörel Dağılımı



Kaynak: TOBB Sanayi Veritabanı

Sanayi işletmelerinin sektörel dağılımları Şekil 28'de gösterilmiştir. Bursa ve Eskişehir'e göre Bilecik'te işletme başına düşen istihdam daha yüksektir. Göreceli olarak küçük işletmelerin oranının azlığı bu durumun ana sebeplerindendir.

TOBB verileri baz alınarak bölgenin Türkiye geneline göre yoğunlaşma katsayısı analizi<sup>13</sup> yapılmış ve sektörel

yoğunlaşma katsayıları hesaplanmıştır. Şekil 29'da da görüldüğü gibi bölgede "Ağaç Mobilya", "Tekstil Hazır Giyim Deri", "Metal Eşya Makine Otomotiv" sektörlerinin 1'in üzerinde değer olarak Türkiye'ye göre yoğunlaştığı söylenebilir. TR41 Bölgesi'nde önde gelen sektörlerden olan gıda sektörü Türkiye genelinde yaygın olduğu için yoğunlaşma katsayısı 1'in altında kalmıştır.

<sup>13</sup> Yoğunlaşma Katsayısı Analizi:

DPT'nin de Bölgesel Gelişme Planı Hazırlama Kılavuzu'nda yer verdiği, Burt (2009) tarafından verilen formüle göre

$A_j$ : j bölgesindeki, i faaliyetinin sayısı

$B_i$ : Baz alınan üst ölçekteki mekânsal birimin faaliyet sayısını

$n$ : Toplam faaliyet sayısını göstermek üzere

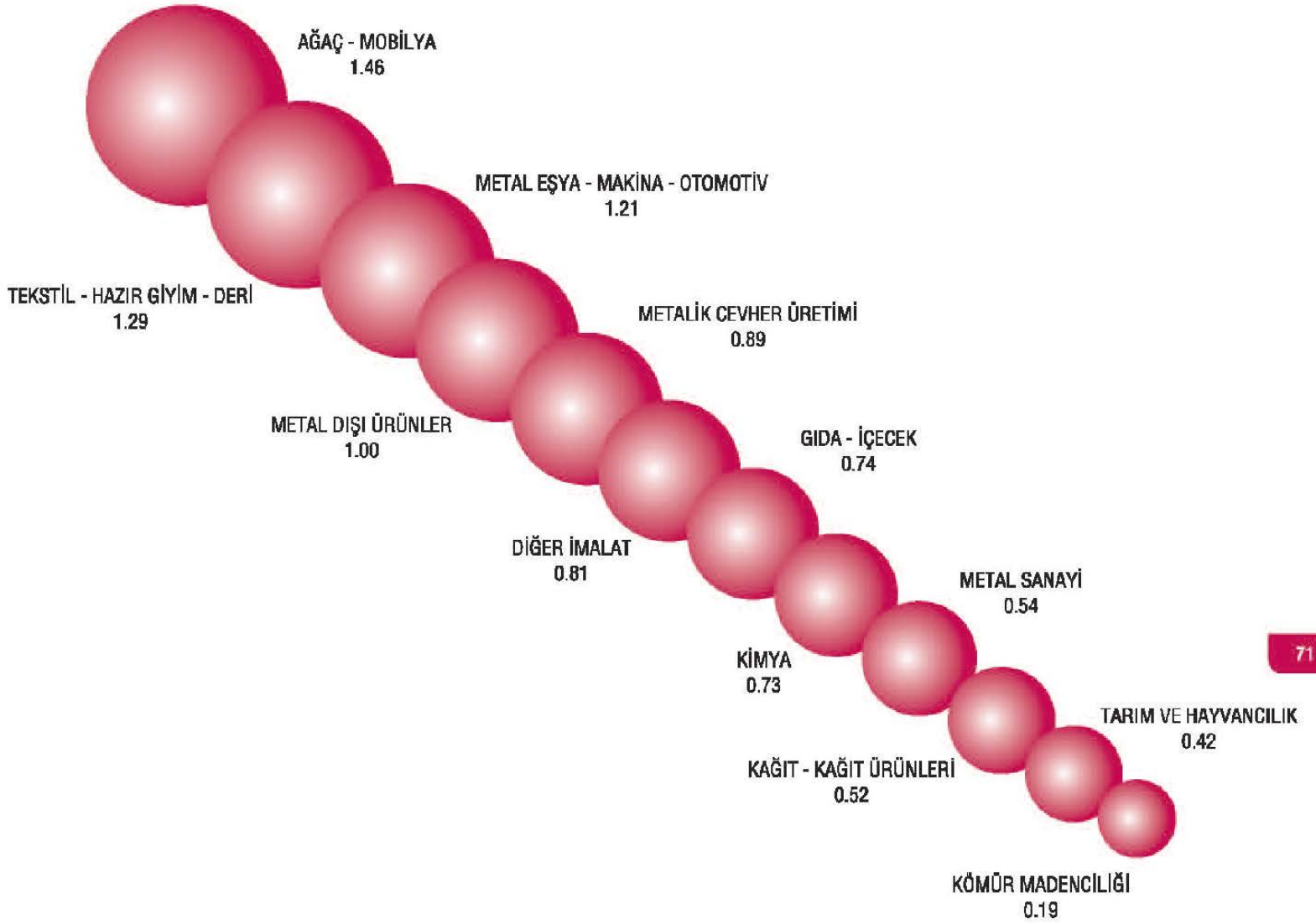
i faaliyetinin j bölgesindeki yoğunlaşma katsayısı  $LQ_{ij} = (A_{ij} / \sum_{j=1}^n A_{ij}) / (B_i / \sum_{j=1}^n B_i)$  olarak tanımlanmaktadır. Yoğunlaşma katsayısı hesaplanırken sanayi çalışan sayısı ve işletme sayısı eşit ağırlıkta değerlendirilmiştir.







Şekil 29 Bölgenin Yoğunlaşma Katsayıları



Kaynak: TOBB Sanayi veri tabanından alınan verilere göre hazırlanmıştır.

Bölgedeki illerin ayrı ayrı Türkiye'ye göre sektörel yoğunlaşma katsayılarına bakıldığında Bursa "Tekstil Hazır Giyim Deri", "Ağaç Mobilya" ve "Metal Eşya Makine Otomotiv" sektörlerinde 1'in üzerinde değer alırken, Bilecik de "Metal Dışı Ürünler (Seramik, cam vs.)" ve "Metalik Cevher"

sektörleri ön plana çıkmaktadır. Eskişehir'de sektörlerin yoğunlaşma katsayıları 1 civarında olmakla birlikte "Metal Dışı Ürünler (Seramik, cam vs.)" ve "Metal Eşya Makine Otomotiv (Elektrikli Teçhizat dahil)" sektörleri nispeten öne çıkmaktadır.



TR41 Bölgesi'nde ağaç mobilya, tekstil-hazır giyim-deri, metal eşya-makine-otomotiv sektörlerinin yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıca tekstil-hazır giyim-deri, ağaç mobilya, metal eşya-makine ve seramik sektörlerinde, önemli markalaşma potansiyeli de mevcuttur.

Bölgedeki sanayi odalarından alınan işletme verileri baz alınarak ilçelerin sektörel yoğunlaşma analizi çalışması yapılmıştır. İlçelerde yoğunlaşma katsayılarının 1'den yüksek

olduğu sektörler Harita 2'de gösterilmiştir. Sanayi odası olmayan ilçeler için bir değerlendirme yapılamamıştır ve bu sebeple harita üzerinde bir sektör belirtilememiştir.

Harita 2. Sanayi Yoğunlaşma Haritası



Rekabet üstünlüğü de bulunan bölgenin lokomotif sektörlerinden Tekstil Hazır Giyim Deri, Ağaç Mobilya, Metal Eşya Makine ve Seramik sektörlerinde öncü markalar

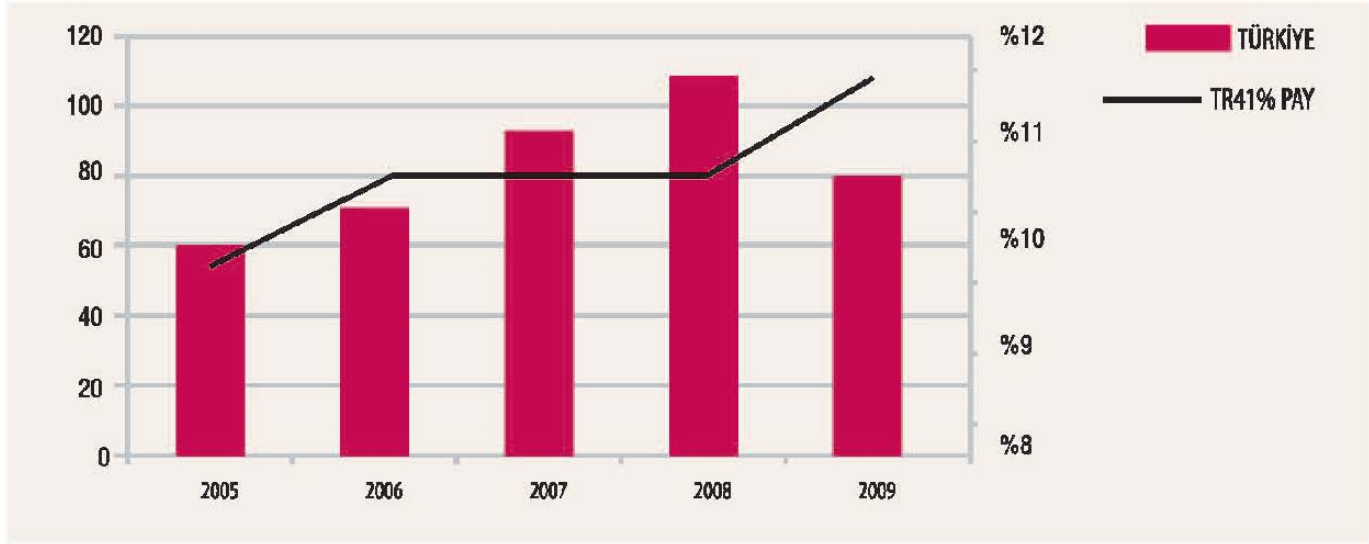
bulunmakla beraber, önemli markalaşma potansiyeli de mevcuttur.

## Sanayi ihracatı

TR41 Bölgesi ihracat bakımından Türkiye'nin lokomotif bölgelerinden biridir ve Türkiye toplam ihracatındaki payı gittikçe artmaktadır. Şekil 30'da da görüldüğü gibi 2009 yılında dünyadaki olumsuz ekonomik gelişmeler sebebiyle hem ülkede hem bölgede ihracat rakamları düşmüş olsa da bölgenin Türkiye ihracatı içindeki payı artmıştır.

Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) verilerine göre TR41 Bölgesi'nden 2008 ve 2009 yıllarında en çok ihracat yapılan ülkelerin başında sırasıyla Fransa, İtalya, Almanya gelmektedir ve bu üç ülkeye yapılan ihracat, bölgeden yapılan toplam ihracatın %40'ından fazladır.

Şekil 30. Türkiye Toplam Sanayi İhracatı ve TR41 Payı (Milyar Dolar, % Pay)



Kaynak: TİM İhracat Verileri

## 6.4.2. Bölgede Önde Gelen Sanayi Dalları

### Ulaşım araçları sanayi

Türkiye'nin ve bölgenin en önemli üretim ve ihracat kalemlerinden biri olan ulaşım araçları sanayisini deniz, demiryolu ve karayolu ulaşım araçları, bisiklet-motosiklet, uçak ve helikopter alt sektörleri oluşturmaktadır. Bu sektörlerden karayolu ulaşım araçları sektörü Bursa'da, demiryolu ve hava ulaşım araçları sektörü ise Eskişehir'de

yoğunlaşmıştır. TR41 Bölgesi'nde yer alan ulaşım araçları sanayisi işletmelerinin %89'u Bursa'da olup, Bursa'yı %9 ile Eskişehir ve %2 ile Bilecik illeri takip etmektedir. Buna paralel olarak ulaşım araçları sanayisinde çalışanların %82'si Bursa'da, %17'si Eskişehir'de ve %1'i Bilecik'te bulunmaktadır. TİM verilerine göre bu sektörün bölgedeki

TR41 Bölgesi Türkiye otomotiv sanayisinde çalışanların %25'ini, işletmelerin ise %14'ünü barındırmaktadır. Çalışan sayısı oranının, işletme sayısı oranına göre yüksek olması, ülke geneline kıyasla bölgedeki işletmelerin büyüklüğünün bir göstergesidir.



2009 yılı ihracatı 6,33 milyar dolar olup Bursa 6,26 milyar dolar ile bu rakamın tamamına yakını gerçekleştirilmiştir. Bu sektörde Türkiye'nin 2009 yılı ihracatının 16,8 milyar dolar olduğu göz önüne alındığında bu rakamın %37,5'inin TR41 Bölgesi'ne ait olduğu görülmektedir.

Türkiye otomotiv sanayisinde çalışanların %25'i, işletmelerin ise %14'ü TR41 Bölgesi'nde bulunmaktadır. Çalışan sayısı

oranının, işletme sayısı oranına göre yüksek olması, bölgedeki işletmelerin büyüklüğünün bir göstergesidir. Bölgemizde ulaşım araçları sanayisinde, işletme ve istihdam sayısı bakımından karayolu ulaşım araçlarından sonra Eskişehir'deki demiryolları ulaşım araçları parça imalatı-onarımı ve uçak yapım-onarımı sektörleri gelmektedir. Türkiye'deki uçak motoru montajının ve dizel lokomotif üretiminin tamamı Eskişehir'de yapılmaktadır.

## Tekstil ve hazır giyim sanayi

Tekstil ve hazır giyim sanayisi Türkiye'de olduğu gibi TR41 Bölgesi'nde de hem istihdam hem de ihracat açısından en büyük sektörlerden biridir. Özellikle sentetik elyaf ve iplik

Bölge içinde yarattığı istihdamın yanında, Türkiye ihracatının %21,5'ini oluşturan tekstil ve hazır giyim sektörü, Bursa

Bölgede tekstil ve hazır giyim sanayisinde faaliyet gösteren firmalar Türkiye'deki tekstil işletmelerinin %12'sini ve çalışanlarının da %10'unu oluşturmaktadır.

üretimi, pamuklu-sentetik dokuma ve hazır giyim gibi alt sektörler bölgede ön plana çıkmaktadır. TR41 Bölgesi'ndeki tekstil ve hazır giyim işletme sayısı 2.000 civarında olmakla birlikte, çalışan sayısı ise yaklaşık 200 bindir. Bu rakamlarla TR41 Bölgesi Türkiye'deki tekstil işletmelerinin %12'sini ve çalışanlarının da %10'unu barındırmaktadır.

ağırlıklı olmak üzere TR41 Bölgesi'nin de en büyük ihracat kalemlerinden biridir. Bursa ihracatının %15'i ve Eskişehir ihracatının %8,5'i tekstil ve hazır giyimden oluşmaktadır. TİM verilerine göre, bölgenin toplam tekstil ve hazır giyim ihracatı 2009'da yaklaşık 1,5 milyar dolar dolayındadır ve bunun 1,4 milyar doları Bursa'dan gerçekleştirilmiştir.

## Gıda sanayi

Tüm Türkiye'ye yayılmış, geniş bir sektör olan gıda sanayisi, TR41 Bölgesi'nde tarım ve hayvancılığın da gelişmiş olmasından dolayı büyük bir altyapıya sahiptir. Bölgede özellikle içecek, işlenmiş gıda ve süt ürünleri alt sektörleri öne çıkmaktadır. TOBB verilerine göre TR41 Bölgesi'nde 800'e yakın işletmede yaklaşık 83 bin kişiye istihdam

sağlanmaktadır. Bölgedeki dağılıma bakıldığında, gıda işletmelerinin %68'i Bursa'da bulunurken, %27'si Eskişehir'de ve %5'i Bilecik'te yer almaktadır. İstihdam rakamlarında da, buna paralel olarak Bursa'nın yine önde olduğu ve sektör çalışanlarının %79'unun bu ilde bulunduğu görülmektedir.

## Elektrikli teçhizat, makine ve ekipman sanayi

Makine imalat sanayi, sanayi sektörleri içinde yatırım maliyeti üreten temel sektör olup, imalat sanayi içinde özel ve önemli bir yeri vardır. Elektrikli teçhizat imalatı ise hem diğer imalat sektörlerine girdi oluşturan hem de nihai kullanıcıya hitap

eden, oldukça geniş ürün çeşitliliğine sahip bir sektördür. Bu sektör bölgede özellikle Bursa ve Eskişehir illerinde yoğunlaşmıştır. Bursa'da tekstil makineleri, ambalaj makineleri, CNC hidrolik pres, hidrolik makas, ağır makineler



üretim ve ihracat kalemlerinin önemli bölümünü oluşturmaktadır. Eskişehir'de elektrikli-elektriksiz ev aletleri, soğutma havalandırma donanımı imalatı, özel amaçlı makineler, tarım-ormancılık makineleri imalatı ön plana çıkmaktadır. Bölgede elektrikli teçhizat, makine ve ekipman üretiminde, 1.200'e yakın işletmede 100 bine yakın çalışan istihdam edilmektedir. Bu rakamlar Türkiye'de bu sektördeki işletmelerin %8'ini, çalışan sayısı bakımından ise %10,4'ünü

## Ana metal sanayi

Bölgedeki önemli sektörlerden birisi de demir-çelik alaşımından tüp-boru-profil imalatı, alüminyum-bakır vb. metallerin imalatı, döküm imalatı ve bu metallerin işlenmesiyle elde edilen metal ürünlerin imalatı alt başlıklarını kapsayan ana metal sanayi ve metal ürünleri imalatıdır. Bölgede yoğun olan otomotiv ve otomotiv yan sanayi, makine-teçhizat ve elektrikli aletler üretim girdilerinin büyük bir kısmı ana metal sanayinden sağlanmaktadır. Aynı zamanda sektörün ihracat rakamları da önemli seviyelerdedir. TR41 Bölgesi'nde yoğunluk Bursa çevresinde olmak üzere,

## Bölgede önde gelen diğer sanayiler

Önde gelen diğer sektörlerden ağaç ve orman ürünleri üretiminde bölge, Türkiye'de bu alanda çalışanların %10'unu barındırmaktadır. Bursa, bölge istihdamından %79, Eskişehir ve Bilecik ise sırasıyla, %14 ve %7 pay almaktadır. İşletme sayısı bakımından ise, Bursa'nın bölgede yine %79'luk pay aldığı görülmekle birlikte Eskişehir'in payı %18, Bilecik'in payı ise %3'tür.

Metal dışı ürünler sanayi olarak cam, seramik, porselen, çimento, beton, toz harç, alçı ve kireç imalatı ele alınmaktadır. Bu ürünlerin birçoğu Türkiye'deki önemli sektörlerden biri olan inşaat sektörüne girdi oluşturmaktadır. TR41 Bölgesi'nde, bu sektörde çalışanların %47'si Bilecik'te bulunmakta olup, ardından %31 ile Eskişehir ve %22 ile Bursa gelmektedir. Ayrıca, bölgede yer alan metal dışı ürünler sanayisi işletmelerinin %44'ü Bursa'da, %29'u Eskişehir'de ve %27'si Bilecik'te yer almaktadır. Bu rakamlara

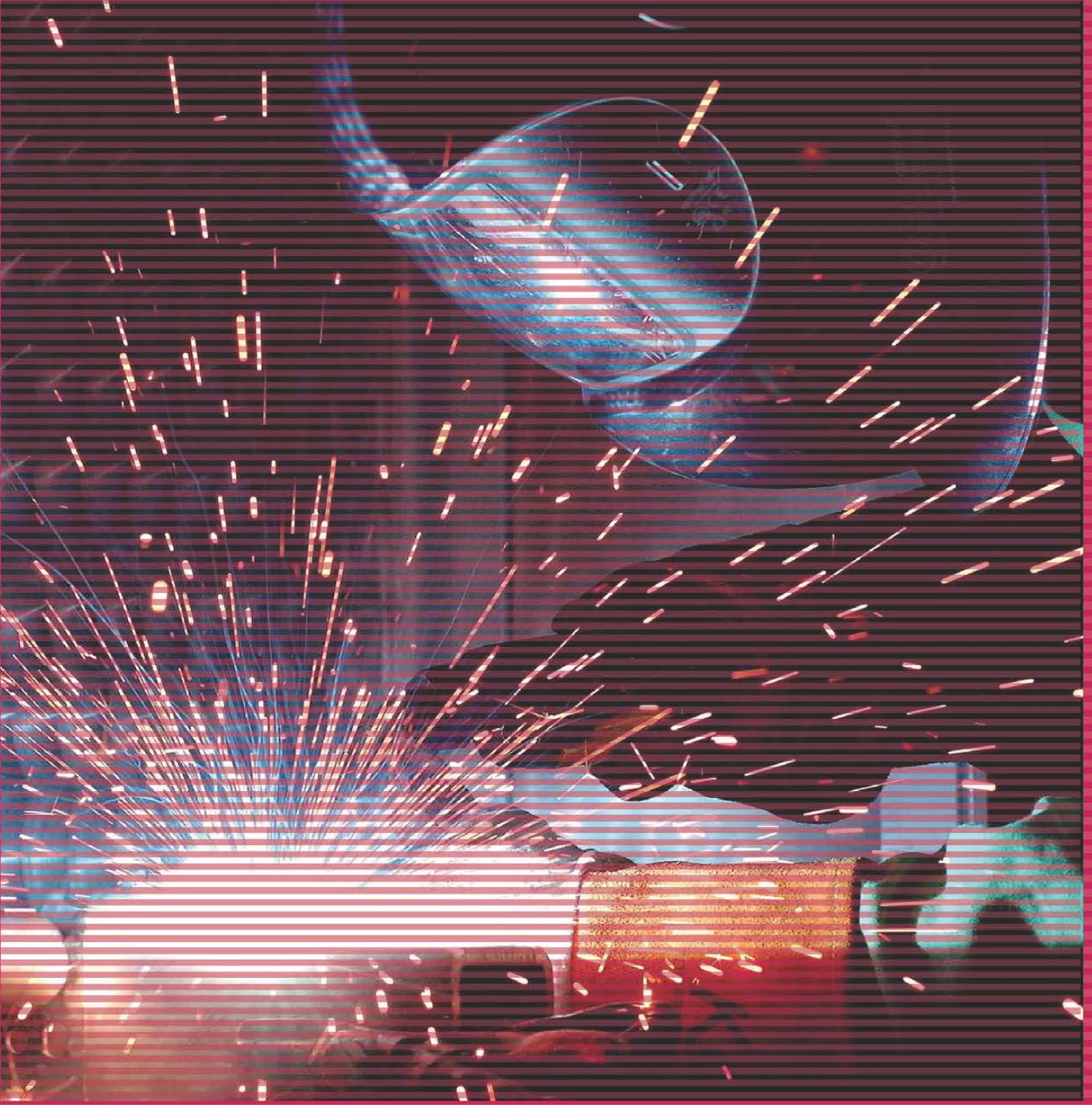
oluşturmaktadır. Sektörün 2008 yılı ihracatı 1 milyar doları geçmesine rağmen, bu rakam 2009 yılında ekonomik olumsuzluklar sebebiyle 800 milyon dolar civarına gerilemiştir. Bu sektörün 2009 yılı bölge ihracatı, 14 milyar dolar olan toplam Türkiye ihracatının %5,7'sidir. Sadece Eskişehir'de Türkiye buzdolabı üretiminin %60'ı, soğutucu kompresör üretiminin ise %95'i gerçekleştirilmektedir.

bu sektörde faaliyet gösteren 120'nin üzerinde işletmede 13 bine yakın çalışan bulunmaktadır. Bölge, Türkiye genelindeki ana metal sanayi ve metal işleme sektörlerinde çalışanların ve işletme sayısının %5,3'ünü barındırmaktadır. TİM verilerine göre bu sektörün bölgedeki 2009 yılı ihracatı 500 milyon dolar civarındadır. Türkiye'nin 2009 yılı ana metal sanayi ihracatının 15,5 milyar dolar olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu ihracat hacminin %3,2'sinin TR41 Bölgesi'ne ait olduğu ortaya çıkmaktadır.

göre Bilecik'teki işletmelerde çalışan sayılarının nispeten daha yüksek olduğu söylenebilir. TİM verilerine göre bu sektörün bölgedeki 2009 yılı ihracatı 56,5 milyon dolar civarındadır. Bursa, Eskişehir ve Bilecik illeri sırasıyla 14,7 milyon dolar, 22,1 milyon dolar ve 19,7 milyon dolar ile bu ihracat hacmini paylaşmışlardır.

Kimya ve plastik sektörü, TR41 Bölgesi'nde 25 bini plastik ve kauçuk üretiminde olmak üzere 40 bin kişiye istihdam sağlamaktadır. Bölgedeki kimyasal madde üreticileri %79'luk bir oran ile Bursa'da yoğunlaşmış olup, Bursa'yı %17 ile Eskişehir ve %4 ile Bilecik illeri izlemektedir. Bölgede, 2009 yılında 164 milyon doları Bursa'dan, 32 milyon doları ise Eskişehir'den olmak üzere toplam 196 milyon dolarlık bir ihracat gerçekleştirilmiştir.





TR41 Bölgesi'nde 13'ü Bursa'da, 3'ü Eskişehir'de ve 6'sı Bilecik'te olmak üzere toplam 22 adet OSB bulunmaktadır. Bazı OSB'lerde tahsis edilen parsellerin işletme yatırımlarının tamamlanmadığı görülmektedir.



### 6.4.3. Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ)

TÜİK iş kayıt istatistiklerine göre TR41 Bölgesi'nde yer alan işletme ve KOBİ sayılarının illere göre dağılımı Tablo 48'de görülmektedir.

Tablo 48. İşletme ve KOBİ Sayılarının illere Göre Dağılımı (2008)

	İşletme Sayısı	KOBİ Sayısı
Bursa	126.262	126.029
Eskişehir	31.853	31.641
Bilecik	8.218	8.167
TR41	166.333	165.837

Bölgede faaliyet gösteren firmaların tamamına yakını KOBİ'ler oluşturmaktadır.

Kaynak: TÜİK İş Kayıtları İstatistikleri

Buna göre bölgedeki işletmelerin %99,7'sini KOBİ'ler oluşturmaktadır. Diğer sanayi işletmelerinin dağılımında olduğu gibi, Bursa ili KOBİ sayısı bakımından da bölgede ilk sırada yer almaktadır. Bölgedeki KOBİ'lerin %76'sı

Bursa'da, %19'u Eskişehir'de ve %5'i Bilecik'te bulunmaktadır. KOSGEB tarafından bölge illerindeki KOBİ'lere verilen destek sayıları ve miktarları Tablo 49'da verilmiştir.

Tablo 49. KOSGEB Destek Yönetmeliği Kapsamında Verilen Destekler (2003-2009)

	Destek Sayısı	Destek Miktarı (TL)
Bursa	2.894	11.230.025
Eskişehir	1.643	4.573.907
Bilecik	104	129.027
TR41	4.641	15.932.959

Kaynak: KOSGEB Bursa ve Eskişehir İl Müdürlükleri

Destek sayısı bakımından Bursa ili bölge içinde %62 ile ilk sırada olup, ardından %35 ile Eskişehir ve %2 ile Bilecik illeri gelmektedir. Verilen desteklerin miktarında ise, %70

ile yine Bursa ili bölge içinde ilk sıradadır. Bu oran Eskişehir için %29 ve Bilecik için ise %1 olarak gerçekleşmiştir.

### 6.4.4. Organize Sanayi Bölgeleri

Organize Sanayi Bölgeleri (OSB), Avrupa'da sanayi devriminden sonraki seri ve yoğun üretim sürecinde planlı bir şekilde sanayileşmek için kullanılmıştır. Girişimcilere arsa çözümleri getiren, ruhsat, izin ve alt yapı gibi konularda hizmet sunan OSB'ler sanayi sektöründeki yatırımcılar için cazip bölgelerdir. Türkiye'deki bütün OSB'ler Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu (OSBÜK) tüzel kişiliğine üyedir.

2009 sonu itibarıyla Türkiye'de Sanayi ve Ticaret Bakanlığından sicil almış toplam 261 OSB bulunmaktadır.

TR41 Bölgesi'nde 13'ü Bursa'da olmak üzere toplam 22 adet OSB vardır. Bölge OSB'lerine ait bilgiler 2010 yılı Haziran-Temmuz aylarında yapılan ziyaretlerde doldurulan anketler ile elde edilmiştir.

Tablo 50'de bölgedeki OSB'lere ait bazı veriler özetlenmiş, Harita 3'te de OSB'lerin yerleri gösterilmiştir. Birçok OSB'nin tahsis edilen parsel yüzdesi yüksek gözükmeye karşın her tahsis edilen parselde, işletme yatırımı tamamlanmamıştır.

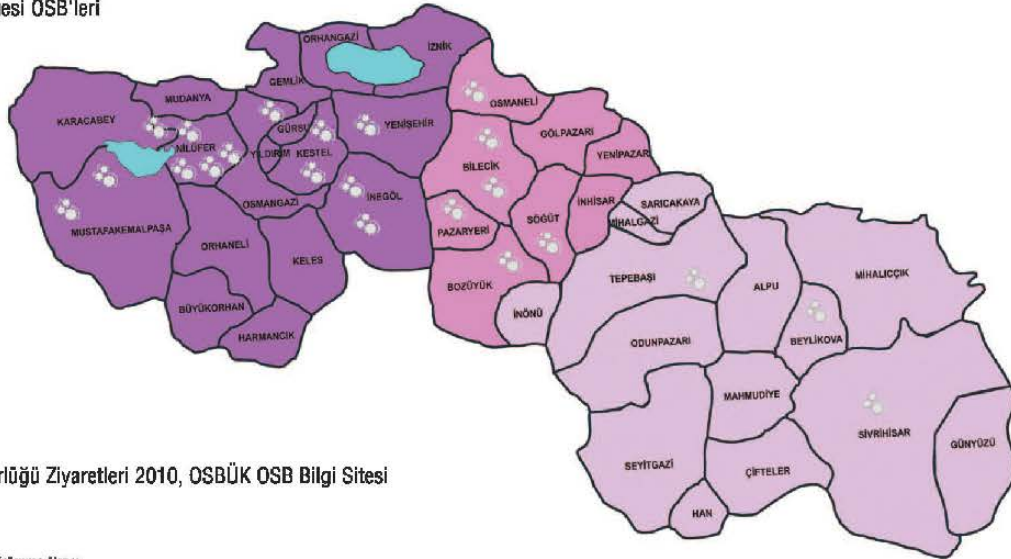


Tablo 50. TR41 Bölgesi OSB Verileri

	OSB Adı	Alt Yapı Durumu	Atık Su Arıtma Tesisli	Satışa Uygun Alan Durumu	Tahsis Edilen Parsel Yüzdesi	Yaklaşık İşletme Sayısı	Yaklaşık Çalışan Sayısı
Bursa	BOSB	Tamam	Var	Yok	99%	220	35.000
	HOSAB	Tamam	Proje Aşamasında	Var (Şahıs Mülkiyetinde)	100%	60	3.000
	DOSAB	Tamam	Var	Var (Şahıs Mülkiyetinde)	100%	360	30.000
	GÜSAB	Tamam (%85)	Var (Ortak)	Var (Şahıs Mülkiyetinde)	100%	78	5.000
	İnegöl OSB	Tamam	Var	Yok	100%	85	15.000
	KOSAB	Tamam	Var (Ortak)	Var (Şahıs Mülkiyetinde)	100%	78	4.000
	Mermer OSB	2011'de başlanacak	Yok	Kamulaştırma Devam Ediyor	0%	6	200
	M.Kemalpaşa OSB	Tamam	Var	Var	93%	10	200
	NOSAB	Tamam	Var	Var (Şahıs Mülkiyetinde)	100%	276	15.000
	YOSAB	Çalışmalar Sürüyor	Yok	Kamulaştırma Devam Ediyor	76%	2	1000
	Deri OSB	Tamam	Var	Var	21%	20	700
	Tekstil Boyahane OSB	Başlanmadı	Yok	Kamulaştırma Devam Ediyor	0%	-	-
	İnegöl II. OSB	Başlanmadı	Yok	Kamulaştırma Devam Ediyor	0%	-	-
Eskişehir	ESO OSB	Tamam	Var	Var	72%	500	25.000
	Sivrihisar OSB	Başlanmadı	Yok	-	0%	-	-
	Bayilkova Besi OSB	Başlanmadı	Yok	-	0%	-	-
Bilecik	Bilecik I. OSB	Tamam	Var	Yok	100%	42	3.500
	Bilecik II. OSB	Tamam	Proje Aşamasında	Var	87%	20	1.500
	BORSAB	Tamam	Yok	Var	51%	26	-
	Pazaryeri OSB	Çalışmalar Sürüyor	Yok	Var	17%	-	-
	Osmaneli OSB	Tamam	Yok	Var	87%	1	-
	Söğüt OSB	Çalışmalar Sürüyor	Yok	Var	6%	-	-

Kaynak: OSB Müdürlüğü Ziyaretleri 2010, OSBÜK OSB Bilgi Sitesi

Harita 3. TR41 Bölgesi OSB'leri



Kaynak: OSB Müdürlüğü Ziyaretleri 2010, OSBÜK OSB Bilgi Sitesi



## **Bursa Ticaret ve Sanayi Odası (BTSO) Organize Sanayi Bölgesi**

1962'de kurulan ve Türkiye'nin ilk OSB'si olan Bursa Ticaret ve Sanayi Odası OSB, 670 hektar arazi üzerinde 220 firma ile faaliyetlerini sürdürmekte ve 35.000 kişiye istihdam sağlanmaktadır. OSB tam kapasite çalışmaktadır. Satışa uygun yeni parsel bulunmamaktadır. Bölgenin yol, su, drenaj, doğalgaz, elektrik ve telefon gibi altyapı hizmetleri tamamlanmıştır. OSB'de otomotiv ve yan sanayi ile tekstil firmaları ağırlıktadır. Bölgedeki firmaların 2007 ihracatı 4 milyar dolar civarındadır. Bu rakam, Bursa 2007 ihracatının %40'ına tekabül etmektedir.

## **Hasanağa Organize Sanayi Bölgesi (HOSAB)**

Bursa'nın batısında, Bursa-İzmir karayolu üzerinde bulunan HOSAB, faaliyette olan 60 firma ile 140 hektarlık bir alan üzerine kurulmuştur. Özellikle gıda, otomotiv yan sanayi ve plastik sektörlerinin ağırlıkta olduğu HOSAB'ta 3.000'e yakın çalışan istihdam edilmektedir. Bütün parsellerin alt yapı çalışması tamamlanmış olup, atık su, içme suyu, doğalgaz ve elektrik bağlantıları arsa sınırlarına kadar getirilmiştir.

## **Demirtaş Organize Sanayi Bölgesi (DOSAB)**

Yalova Yolu üzerinde bulunan ve 360'ın üzerinde firmanın faal olduğu DOSAB'ta yaklaşık 30 bin kişi istihdam edilmektedir. Buradaki firmaların %68'ini tekstil sektörü oluştururken, ikinci büyük sektör otomotiv yan sanayisidir. DOSAB'ın elektrik, su, doğalgaz altyapısı ve yağmur, kanalizasyon proses, içme suyu şebekeleri tamamlanmıştır. Bursa ilinin ihracatında önemli bir paya sahip olan DOSAB'tan 2007 yılında 1,5 milyar dolar civarında ihracat yapılmıştır.

## **Gürsu Organize Sanayi Bölgesi (GÜSAB)**

Gürsu OSB, 2001 yılında tescil almıştır. 109 hektardan oluşan bölgede 78 işletme faaliyetlerini sürdürmektedir. Tekstil sektörünün çok yoğun olduğu bölgede istihdam 5000 kişinin üzerindedir. Bölgenin yıllık ihracat rakamı 250 milyon dolar civarındadır. Altyapı çalışmaları %85 oranında tamamlanmıştır.

## **İnegöl Organize Sanayi Bölgesi**

İnegöl ilçesinde, Bursa-Eskişehir karayolunun 43. km'sinde yer alan İnegöl OSB, 221 hektar üzerine kurulmuştur. 15 bine yakın kişinin çalıştığı ve 85 firmanın faaliyet gösterdiği

bölge, yoğun olarak tekstil ve mobilya-ağaç ürünleri sektörlerindeki firmaları barındırmaktadır. Bölgede boş parsel bulunmamaktadır. Yol, su, elektrik, kanalizasyon, doğalgaz, içme ve kullanma suyu gibi her türlü altyapı çalışmaları tamamlanmıştır.

## **Kestel Organize Sanayi Bölgesi (KOSAB)**

2004 yılında tescil alan KOSAB'ta %80'i tekstil olmak üzere 78 işletme ve 4.000'in üzerinde çalışan bulunmaktadır. Altyapı tesisleri tamamlanmıştır. Gemlik limanlarına, Yenişehir havaalanına ve Bursa'ya yakınlığı, bu OSB'ye lojistik açısından avantaj sağlamaktadır.

## **M.Kemalpaşa – Mermerciler Organize Sanayi Bölgesi**

Sadece mermer sektöründe faaliyet gösterecek 1998 yılı tescilli OSB'de kamulaştırma çalışmalarının tamamlanmasıyla 2011 yılında ruhsat verilmeye başlanacaktır. Alt yapı çalışmalarına da 2011 yılı içerisinde başlanması beklenmektedir.

## **M.Kemalpaşa Organize Sanayi Bölgesi**

Metal işleme ağırlıklı 10 firma ve 200 civarında çalışan ile faaliyetlerini sürdüren OSB'de satışa uygun alan bulunmaktadır. Alt yapı çalışmaları tamamlanmıştır.

## **Nilüfer Organize Sanayi Bölgesi (NOSAB)**

Nilüfer organize sanayi bölgesi 2001 yılında kurulmuştur. 276 işletmenin faaliyetlerini sürdürdüğü bölgede ağırlıklı olarak makine, metal işleme, otomotiv ve tekstil firmaları bulunmaktadır. Bölgede yaklaşık 15.000 kişiye istihdam sağlanmakta ve yıllık 275 milyon TL ihracat yapılmaktadır. Bütün altyapı projeleri tamamlanmıştır.

## **Bursa'daki Diğer OSB'ler**

Yukarıda bahsedilen OSB'ler haricinde, Bursa ilinde Yenişehir Organize Sanayi Bölgesi(YOSAB), Bursa Deri OSB, Bursa Tekstil Boyahane OSB ve İnegöl II. OSB (İnegöl Mobilya Ağaç İşleri İhtisas Organize Sanayi Bölgesi) bulunmaktadır.

## **Eskişehir Sanayi Odası Organize Sanayi Bölgesi (EOSB)**

İlk olarak 1973 yılında parsellerin satışına başlanan EOSB, 3.200 hektar alan üzerine kurulmuş oldukça büyük bir



OSB'dir. Bölgede 500'e yakın firmada yaklaşık 25 bin kişi istihdam edilmektedir. Makine imalat ve ana metal ve metal eşya sanayi firmalarının yoğunlaştığı bölgede hemen hemen bütün sektörlerden işletmeler bulunmaktadır. 2008 rakamlarına göre 1 milyar dolar ihracat hacmi bulunan bölgede, satışa uygun alan bulunmaktadır. Altyapı çalışmaları tamamlanmıştır.

### Eskişehir'deki Diğer OSB'ler

Eskişehir'de Sivrihisar OSB ve Beylikova Besi OSB olmak üzere 2 OSB daha faaliyet göstermektedir.

### Bilecik I. Organize Sanayi Bölgesi

Bilecik I. Organize Sanayi Bölgesi 110 hektar alan üzerine kurulmuş ve mevcut 43 parselin tamamının tahsis yapılmıştır. 1996 yılında bütün kamu borçlarını ödeyerek Türkiye'nin ilk özerk OSB'si olmuştur. Bölge içerisinde bulunan 42 firmanın, 2010 itibarıyla bazıları üretime ara vermiştir. Faal durumda 3.500 kişilik istihdam söz konusudur. OSB'deki firmaların ağırlıklı üretim alanları mermer, taş ve seramik sektörleridir. Bölgenin alt yapı çalışmaları tamamlanmıştır.

### Bilecik II. Organize Sanayi Bölgesi

I. OSB'nin dolması üzerine, hemen yanında 32 parsel olarak kurulmuş olan II. OSB'de, faaliyet gösteren 20 firmada 1.500 civarında çalışan istihdam edilmektedir. Satışa uygun parsellerin bulunduğu bölgede, mermercilik sektöründen firmalar yoğunlaşmıştır.

### Bozüyük Organize Sanayi Bölgesi (BORSAB)

BORSAB'ın kuruluşu 2004 yılında tamamlanmıştır. Bir kısmı faal, bir kısmı inşa halinde 26 işletmenin bulunduğu bölgede metal ağırlıklı işletmeler yoğunluktadır. Satışa uygun parsellerin bulunduğu OSB'de bütün parsellere alt yapı bağlantıları tamamlanmıştır. Demiryolları ve karayolları geçiş noktası üzerinde olduğu için Bozüyük OSB lojistik açıdan avantajlı durumdadır.

### Bilecik'teki Diğer OSB'ler

Yukarıda bahsi geçen OSB'ler haricinde, Bilecik'te Pazaryeri OSB, Osmaneli OSB ve Söğüt OSB bulunmaktadır.



### 6.4.5. Küçük Sanayi Siteleri (KSS)

Küçük sanayi siteleri, en az 20 adet daha çok imalat ve tamiratla uğraşan küçük işletmelerin yer aldığı, alt yapı hizmetleri ile idare, çıraklık okulu gibi sosyal kurumlarla donatılmış işyeri topluluklarıdır. Benzer iş kollarında çalışan işletmelerin aynı site içinde toplanmasıyla, bölgesel ihtiyaçların daha kolay ve ekonomik olarak karşılanabilmesi,

işyerlerine yeni teknolojinin sokulmasının kolaylaşması ve böylece kalkınma hamlesine en ufak işletmeden başlayarak destek sağlanması Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın küçük sanayi sitelerini kurma amaçlarındandır.

Tablo 51. Küçük Sanayi Siteleri (2006)

KSS' nin Bulunduğu İl	KSS Adı	İşyeri Sayısı
<b>BURSA</b>	Orhangazi II.Bölüm	200
	Gemlik	163
	İnegöl	537
	İznik	44
	Karacabey (Sanatkârlar)	120
	Karacabey I+II+III	478
	M.K. Paşa	316
	M.K. Paşa II	71
	Merkez	731
	Orhangazi I	60
	Yenişehir	317
<b>ESKİŞEHİR</b>	Çifteler	107
	Merkez I+II	689
	Sivrihisar	124
<b>BİLECİK</b>	Bozüyük	38
	Bozüyük II	200
	Merkez	87

Kaynak: TR41 Bölgesi KOSGEB Bölgesel Kalkınma Araştırma Raporu

Bursa, Bilecik ve Eskişehir illerinde bulunan küçük sanayi sitelerinin listesi Tablo 51'de gösterilmiştir. Bursa'da 13 KSS'de 3.037, Bilecik'te 3 KSS'de 325 ve Eskişehir'de 4

KSS'de 920 işletme faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye'deki hem toplam KSS sayısının ve hem de KSS' de bulunan işletme sayısının % 4,5'i TR41 Bölgesi'nde bulunmaktadır.

#### 6.4.6. Serbest Bölgeler

Türkiye'de faaliyette olan 19 serbest bölgeden Gemlik'te 2001 yılında faaliyete başlayan Bursa Serbest Bölgesi, TR41 bölge sınırları içerisindedir.

Bursa Serbest Bölgesi (BUSEB) nispeten yeni olmasına rağmen ticaret hacmi bakımından 2009'da 1,3 milyar dolar

ile Türkiye'de 5. sırada, çalışan sayısı bakımından da 6.300 kişi ile 2. sırada yer almaktadır. 170'in üzerinde işletmenin faaliyetlerini yürüttüğü bölgenin, altyapısı ve parsellenmesi OSB'lere benzer şekilde planlanmış ve tamamlanmıştır. BUSEB, dört büyük limanla yan yana olmasından dolayı ulaşım açısından da stratejik bir konuma sahiptir.



## 6.5. Ar-Ge, Yenilikçilik ve Kümelenme

### 6.5.1. Araştırma-Geliştirme ve Yenilikçilik

Yenilikçilik rekabetçi ekonomik yapının en önemli unsurlarından biridir ve yeniliklerin büyük kısmı bilgi ve teknoloji üreten Ar-Ge faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır.

#### Bölgenin Ar-Ge potansiyeli

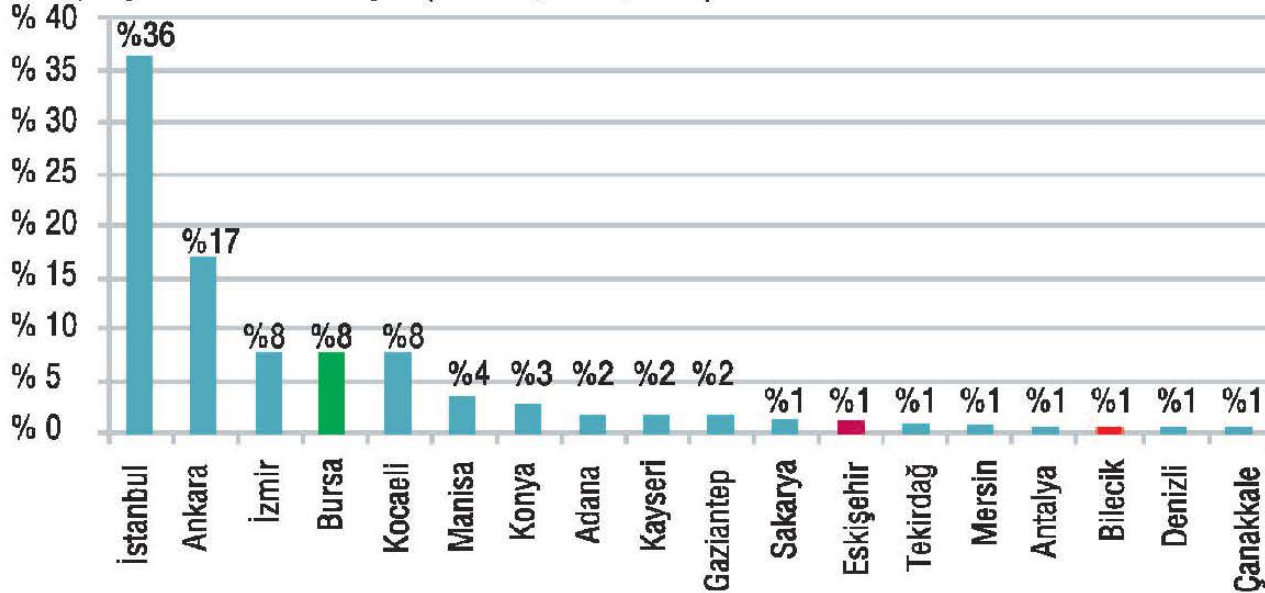
TÜBİTAK-Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı (TEYDEB) projelerinde hedef, kurumların Ar-Ge çalışmalarını destekleyerek Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payını %2'lere çıkarmaktır. Şekil 31'e göre 1995-2009 yılları arası dönemde TEYDEB Proje başvurularında Bursa 4., Eskişehir

Ülkemizde ve bölgemizde Ar-Ge çalışmaları büyük oranda akademik çevrelerde gerçekleştirilmekte ve üniversite-sanayi işbirliğinde geniş bir iyileştirme potansiyeli bulunmaktadır.

12. Bilecik ise 16. sırada yer almaktadır. Türkiye geneli proje başvurularının %9,6'sı bu bölgeden yapılmıştır.

Bölge illeri firmalara verilen Ar-Ge hibe destek tutarlarında da ilk 20 il arasındadır. Özellikle Bursa, İstanbul ve Ankara'nın ardından üçüncü sırada gelmektedir. Bölge 1995-2009 yılları arasında tüm Türkiye'nin %18,9'luk Ar-Ge hibe payına sahiptir. Son senelerde bu pay daha da yükselmektedir.

Şekil 31. Proje Başvurularının İllere Göre Dağılımı (1995-2009, Birikimli, İlk 18 il)

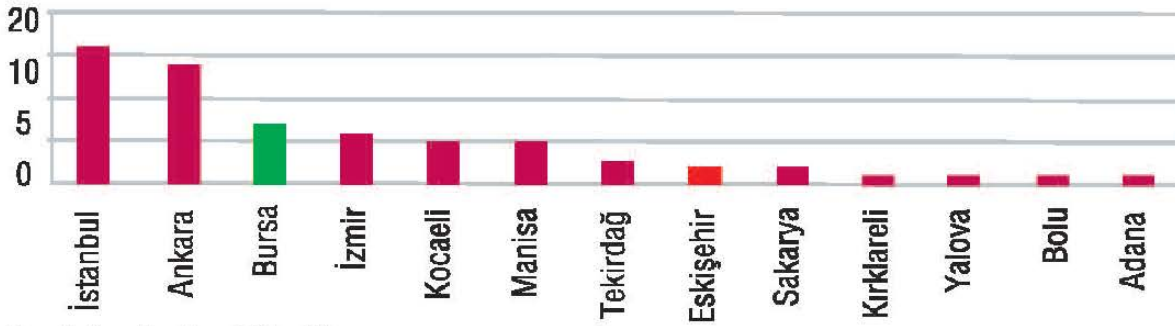


1995-2009 döneminde Türkiye geneli proje başvurularının %9,6'sı ve Ar-Ge hibelerinin %18,9'u bu bölgeye aittir. 2009 yılında ülke geneli toplam patent başvurularında ise bölge %7,4'lük bir paya sahiptir.

2010 yılı Ocak ayı sonu itibarıyla Ar-Ge Merkezi Belgesi almaya hak kazanan 64 işletmeden 7'si Bursa'da, 2'si

Eskişehir'dedir. Bilecik'te henüz Ar-Ge merkezli işletme yoktur.

Şekil 32 Ar-Ge Merkezlerinin İllere Göre Dağılımı (2010 Ocak)



Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı

Ar-Ge çalışmalarının sonuç ürünleri temel olarak patent, faydalı model ve endüstriyel tasarım olarak karşımıza çıkmaktadır. 2009 yılında patent başvurularında Bursa 4.,

Eskişehir 15. ve Bilecik 22. sırada yer almaktadır. Tüm Türkiye genelinde bölgenin patent başvuru payı %7,4 seviyesindedir.

Tablo 52. Patent Başvurularının İllere Göre Dağılımı

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Bursa	8	6	6	10	18	5	16	32	28	34	38	50	71	119	170
Eskişehir	1	4	3	4	5	3	6	5	5	10	11	7	20	32	17
Bilecik	0	0	5	1	0	1	1	1	1	7	8	5	9	9	5
TR 41	9	10	14	15	23	9	23	38	34	51	57	62	100	160	192
Türkiye	170	189	205	218	290	320	380	465	569	738	960	1.099	1.844	2.268	2.588

83

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü

Bölgede Eskişehir ve Bursa'da birer tane olmak üzere iki adet Teknoloji Geliştirme Bölgesi faaliyet göstermektedir. Ulutek Teknoloji Geliştirme Bölgesi, Uludağ Üniversitesi Görükle yerleşkesi içerisinde, Eskişehir Teknoloji Geliştirme Bölgesi Eskişehir Organize Sanayi Bölgesi'ndeki Bilim Parkı içinde yer almaktadır.

Üniversitelerin bilimsel yayın endeksine (SCI) giren makale sayıları da teknolojik ve bilimsel araştırma çalışmalarının

seviyesi için önemli bir kıstastır. 2008 yılı toplam makale sayılarına göre Uludağ Üniversitesi 14., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi 28. Anadolu Üniversitesi 36. sırada yer almıştır. Bilecik Üniversitesi yeni kurulmasına rağmen 2008'de akademik yayın çıkarmaya muvaffak olmuştur.

Tablo 53 bu üniversitelerin 2007-2008 yıllarındaki akademik performanslarını vermektedir.

Tablo 53. Yıllara Göre Bölge Üniversitelerinin SCI-Endeksi Akademik Yayın Sayıları

Üniversite Adı	2007		2008	
	SCI Yayın Sayısı	Öğretim Üyesi Başına Düşen Yayın Miktarı	SCI Yayın Sayısı	Öğretim Üyesi Başına Düşen Yayın Miktarı
Anadolu Üniversitesi	187	0,30	206	0,35
Bilecik Üniversitesi	-	-	3	0,17
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	227	0,48	272	0,55
Uludağ Üniversitesi	381	0,53	482	0,66

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu





1995-2009 döneminde Türkiye geneli proje başvurularının %9,6'sı ve Ar-Ge hibelerinin %18,9'u bu bölgeye aittir. 2009 yılında ülke geneli toplam patent başvurularında ise bölge %7,4'lük bir paya sahiptir.





Bölge, Ar-Ge faaliyetlerinde Türkiye ortalamasına göre oldukça ileri bir seviyededir. Bununla beraber yürütülen Ar-Ge faaliyetlerinin oranı bölge potansiyelini yansıtmamaktadır.

Bursa'da teknik Üniversitenin eğitim öğretime başlaması ile üniversite-sanayi işbirliğinin artması ve dolayısı ile de Ar-Ge faaliyetlerinin artması beklenmektedir.

## 6.5.2. Kümelenme

Aynı bölgede ve aynı iş kolunda, aynı değer zincirinde faaliyet gösteren, birbiri ile işbirliği ve aynı zamanda rekabet içinde olan, aralarında ticari ilişki bulunan işletmelerin ve onları destekleyici kurumların bir araya geldikleri örgütlenme modeline kümelenme denilmektedir<sup>14</sup>. Porter (1998)'a göre kümelenmeler bölgelerin rekabet avantajlarını, işletmelerin verimlilik düzeylerini artırarak, katılımcıların yenilik yapma kapasitelerini yükselterek ve yeni işletmelerin kurulmasını teşvik ederek geliştirir.

### Ulusal kümelenme politikası ve bölge illeri kümelenme dağılımı

Ülkemizde, rekabet gücü taşıyan sektörlerin geliştirilerek ulusal kümelenme politikasına temel teşkil etmesi ve sürdürülebilir ihracat artışını sağlayacak rekabetçi yapının geliştirilmesi için 2007-2009 yılları arasında Dış Ticaret Müsteşarlığı öncülüğünde "Ulusal Kümelenme Politikasının

Kümeler kaynaklara etkin erişimi artırarak, firmalar arasında daha kolay koordinasyon ve işlem yapılmasını sağlamakta ve iyi örneklerin yayılmasını hızlandırarak verimliliği artırmaktadır. Yeni iş imkânlarının belirginleşmesi, tedarikçilere, müşterilere ve destek mekanizmalarına daha rahat ulaşılması, kısaca ticarileşmenin artırılması, deneyim, yetenek ve bilgi sahiplerinden bir havuzun oluşturulması, böylece bilginin ortaya çıkmasının sağlanması kümelenmenin başlıca yararlarındandır.

Geliştirilmesi Projesi" hazırlanmıştır. Tablo 54'teki 32 küme kategorisi belirlenmiş ve 10 pilot iş kümesi için yol haritaları çıkarılmıştır. Eskişehir-Bilecik-Kütahya (EBK) Seramik İş Kümesi pilot kümeler içinde ilk tüzel kişiliğe sahip olan küme durumundadır. Seramik Araştırma Merkezi (SAM) 1998-2006 yılları arasındaki 34 projesi ve hâlihazırda 14 projesi ile EBK Seramik İş Kümesi'nin en güçlü aktörlerindendir.

Tablo 54. Kümelenmede Tespit Edilen 32 Kategori

Hammadde & Materyaller	Sanayi ve Destek Ürünleri	Nihai Tüketim ve Hizmetler
01.İnşaat malzemeleri ve Ağır İnşaat İşleri	08.Eğitim ve Bilgi Üretimi	20.Aydınlatma, Elektrik Donanımları
02.Metal Üretimi	09.Ağır İş Makineleri	21.Mobilya
03.Ormanlık Ürünleri	10.Mali Hizmetler	22.Tekstil
04.Petrol ve Doğal Gaz	11.Analitik Donanım ve Tıbbi Araçlar	23.Hazır giyim
05.Kimyasal Ürünler	12.Otomotiv ve Motorlu Araçlar	24.Ayakkabıcılık
06.Plastik	13.Dağıtım Hizmetleri (toptancılık)	25.İlaç ve Biyo-teknoloji
07.Bilgi Teknolojileri	14.Enerji Üretimi ve Dağıtımı	26.Deri Eşyaları
	15.Matbaacılık	27.Mücevherat ve Değerli Metal
	16.İletişim Donanım ve Hizmetleri	28.Eğlence
	17.Havacılık Sektörü ve Savunma	29.Turizm ve Konaklama
	18.İş Hizmetleri	30.Tarımsal Ürünler, İşlenmiş Gıda
	19.Ulaştırma ve Lojistik	31.Yapı Malzeme ve Donanımları
		32.Oyun ve Oyuncak

Kaynak: ClusterTurkey

<sup>14</sup> Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi" basın bilgi notu.



Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi bölge illeri sonuçları Tablo 55'te verilmiştir. Sonuçlar istihdama dayalı üç yıldız analiz yöntemine göre belirlenmiştir. Yıldız sayıları birden üçe doğru arttıkça uzmanlaşma da artmaktadır. Bursa tekstil, kimyasal ürünler, metal üretimi, orman ürünleri, mobilya ve otomotiv gibi alanlarda ön plana çıkmaktadır. Eskişehir'de metal üretimi, tarımsal ürünler ve işlenmiş gıdada ciddi bir potansiyel olduğu görülmektedir. Her üç il yapı malzeme ve donanımları üretiminde de iyi konumdadır.

Haziran 2005 verilerine göre hazırlanan KOSGEB kümelenme çalışmasında da Bursa ilinde ağaç, ana metal sanayi, deri,

gıda, giyim, tekstil, plastik otomotiv, mobilya, metalik olmayan mineraller ve makine iş kolunda, Eskişehir ilinde mobilya, metalik olmayan mineraller ve makine iş kolunda kümelenme tespit edilmiştir.

Bursa Tekstil İş Kümesi daha önce üzerinde çalışılan başka bir iş kümesidir. Hazırlanan rekabetçilik analizi bu iş kümesinin hâlihazırda küresel ölçekte rekabetçi bir kapasiteye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca Bursa'nın da içinde yer aldığı Marmara Otomotiv İş Kümesi Türkiye'de üretilen 1.1 milyon aracın yaklaşık %98'ini üretmektedir.

Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi kapsamında kümelenme konusunda Bursa tekstil, kimyasal ürünler, metal üretimi, orman ürünleri, mobilya ve otomotivde; Eskişehir metal üretimi, tarımsal ürünler ve işlenmiş gıdadaki potansiyelleri ile öne çıkmaktadır.





Tablo 55. Bölge İlleri Sektör Yoğunlukları



	BURSA	ESKİŞEHİR	BİLECİK
İnşaat malzemeleri ve Ağır İnşaat İşleri		**	
Metal Üretimi	**	**	*
Ormancılık Ürünleri	**	*	*
Petrol ve Doğal Gaz	*	*	*
Kimyasal Ürünler	***	*	
Plastik	*	*	
Bilgi Teknolojileri		*	
Eğitim ve Bilgi Üretimi	*		
Ağır İş Makineleri	*	*	
Otomotiv ve Motorlu Araçlar	**	*	*
Dağıtım Hizmetleri (toptancılık)	*	*	
Enerji Üretimi ve Dağıtımı		*	*
Matbaacılık		*	
Havacılık Sektörü ve Savunma	*	**	
Aydınlatma, Elektrik Donanımları			*
Mobilya	**		*
Tekstil	***		
Hazır giyim	*	*	
Ayakkabıcılık	**		
Tarımsal Ürünler, İşlenmiş Gıda		**	
Yapı Malzeme ve Donanımları	**	**	**
Oyun ve Oyuncak		*	

Kaynak: ClusterTurkey

## 6.6. İnşaat Sektörü

Türkiye’de istihdam ve üretilen toplam katma değerde önemli bir paya sahip olan sektörlerden biri de inşaatıdır. TÜİK verilerine göre 2009 yılı ülke genelinde inşaat sektörünün

toplam istihdamdaki payı %5,2’dir. Girişim sayılarına bakıldığında da inşaat sektörünün TR41 Bölgesi’ndeki durumu Tablo 56’da görülmektedir.

Tablo 56. İş Kayıtlarına Göre Girişim Sayıları (2009)

İş kayıtlarına göre girişim sayıları	
Bursa	4.856
Eskişehir	1.438
Bilecik	262
TR41	6.556
Türkiye	165.887

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler

Buna göre inşaat sektörü girişim sayılarında, TR41 Bölgesi’nin Türkiye içindeki payı %4 tür. Bölge içindeki paylaşımda ise Bursa %74 ile ilk sırada olup, ardından %22 ile Eskişehir ve %4 ile Bilecik illeri gelmektedir. TÜİK’in 2008 yılı, yapı kullanma izin belgeleri bazlı, tamamen veya kısmen biten yeni ve ilave yapı verilerine göre bina

sayıları Tablo 57’de gösterilmiştir. Buna göre, Türkiye’de yapılan yeni ve ilave yapıların %6,3’ü bölgededir. Bölge içindeki yüzdesel dağılıma baktığımızda %58 ile ilk sırada olan Bursa ilini, %35 ile Eskişehir ve %7 ile Bilecik takip etmektedir.

Tablo 57. Yapı Kullanma İzin Belgelerine Göre Bina Sayısı (2008)

	Genel toplam	İkamet amaçlı binalar	İkamet amaçlı binalar dışındaki binalar
Bursa	2.814	2.324	490
Eskişehir	1.683	1.636	47
Bilecik	320	278	42
TR41	4.817	4.238	579
Türkiye	76.069	64.094	11.975

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler

TÜİK’in 2007 yılı verilerine göre sektörler bazında yerel birimlere göre temel göstergeler Tablo 58’de yer almaktadır. Bu tabloya göre TR41 Bölgesi Türkiye’deki toplam yerel birim sayısının %4,2’sine sahiptir ve bu sektörde Türkiye

genelinde çalışanların da %4,6’sı bölge içinde istihdam edilmektedir. Ayrıca, ülke geneli inşaat sektörü maaş ve ücretlerinin %4,3’ü ile cironun % 3,7’si bölgenin payıdır.

Tablo 58. Yerel Birimlere Göre Temel Göstergeler (2007)

		Yerel Birim Sayısı	Çalışan Sayısı	Maaş ve Ücretler (TL)	Ciro (TL)
TR41 Bölgesi	Tüm Sektörler	132.977	606.102	6.038.938.643	89.411.104.672
	İnşaat Sektörü	5.021	33.597	209.343.403	2.941.791.107
Türkiye	Tüm Sektörler	2.713.237	9.829.061	87.606.354.502	1.558.920.172.502
	İnşaat Sektörü	118.299	726.580	4.811.184.903	78.773.682.294

Kaynak: TÜİK Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri

TR41 Bölgesi’ndeki inşaat sektörü yerel birim sayısı bölgedeki tüm sektörlerin %3,7’sini kapsamakta olup, bölge

çalışanlarının da %5,5’i bu sektörde istihdam edilmektedir.











## 6.7. Tarım Sektörü

Ülkemizde tarım sektörü, yıllar boyunca nüfusun büyük bir kısmının geçim kaynağı olmuş, istihdama ve ekonomiye büyük katkı sağlamıştır. Tarım, insan varlığının temel ihtiyacı olan beslenmenin kaynağını teşkil ettiği için, önemini gelecekte de sürdürecektir.

Küreselleşen dünyada, tarım sektörü yeni yaklaşım ve oluşumlarla karşılaşmaktadır. Özellikle gıda güvenliği, iyi tarım uygulamaları, organik tarım, topraksız tarım, hibrid

uygulamalar ve genetik alanındaki çalışmalar bunlardan bazılarıdır. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda bu yeni yaklaşımlar kapsamında modernizasyona, ürün çeşitliliğine, sağlıklı tohum uygulamalarına, organik ürün ve çevre korumasına, ürünlerin pazarlanması ve tarımda sürdürülebilirlik olgusuna ciddi bir şekilde önem verilmiştir. Ülkemizde yine bu konu ile ilişkili olarak kırsal kalkınma politikalarının etkinliğinin artırılması için Kırsal Kalkınma Kurumu kurulmuştur.

### 6.7.1. Doğal ve Tarımsal Kaynaklar

#### Kurumsal kaynaklar

TR41 Bölgesi'nde tarıma katkı sağlayan kurum ve kuruluşlar Tablo 59'da gösterilmiştir. Bunlar arasında İl Özel İdaresi,

Köy Hizmetleri, Tarım İl Müdürlüğü, Devlet Su İşleri, Toprak Mahsulleri Ofisi gibi kamu kurumları yanında, bölgede hizmet veren özel sektör kuruluşları da bulunmaktadır.

Tablo 59. Tarımsal Organizasyon Fonksiyonları ve Sorumlulukları

Verilen Hizmetler	İlgili Kurum
Yayın-Eğitim-Araştırma	Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri, Tarım Danışmanları, Ziraat Odaları, Üniversiteler, TÜBİTAK Test ve Araştırma Enstitüsü (Bursa), Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü (Eskişehir), Toprak Su ve Kaynaklarını Araştırma Enstitüsü (Eskişehir)
Sulama	DSİ (Büyük ölçekli), İl Özel İdaresi, (Köy Hizmetleri), Sulama Kooperatifleri ve Birlikleri
Orman Köylerini Kalkındırma	Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri, Çevre ve Orman Bakanlığı İl Müdürlükleri
Veteriner Hizmetleri, Sunul Tohumlama ve Damızlık	Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri, Serbest Veteriner Hekimler, Hayvan Yetiştiricileri Birliği Belediyeler
Tarımsal Girdiler (Tohum, gübre, zıral mücadele ilaçları)	Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri, TİGEM, Tarımsal Kooperatifler Özel Kuruluşlar, Hayvan Yetiştiricileri Birliği, Diğer çiftçiler
Tarımsal Kredi	T.C. Ziraat Bankası, Tarım ve Kredi Kooperatifleri, Diğer (Özel Bankalar)
Ürün Pazarı	TMO, Marmara Birlik, Koza Birlik, Fisko-Birlik, Trakya Birlik, Panko Birlik, Kooperatifler, Çeltik Üreticileri Birliği (Bursa), Semt Pazarları, Haller, Meyve Fidan Yetiştiricileri Birliği (Bursa), Tüccarlar, Canlı Hayvan Pazarları
Süt Toplama ve Pazarlama	Çiftçi Örgütleri, Özel Sektör, Köylere Hizmet Götürme Birlikleri
Et İşleme	Özel Kuruluşlar, Belediyeler
Diğer Finansman Kaynakları	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, İl Özel İdaresi, Köylere Hizmet Götürme Birlikleri, Dünya Bankası, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, AB Fonları, Çiftçi Örgütleri

Kaynak: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı

## İnsan kaynakları

Tablo 60. Tarım Sektöründeki Nitelikli İnsan Kaynakları (2005-2006)

	Tarım İl Ve İlçe Müdürlükleri					Tarım Danışmanları		İlaç Bayi-Klinik- Danışmanlık Vb.	
	Mühendis	Veteriner Hekim	Veteriner Sağ. Tekn.	Ziraat Tekn.	Ev Eko. Tekn.	Mühendis	Veteriner Hekim	Müh/Tekn.	Veteriner Hekim
Bursa	154	50	47	175	7	13	3	925	136
Eskişehir	69	30	32	46	8	12	1	164	39
Bilecik	34	14	14	28	1	6	3	20	20
TR41	257	94	93	249	16	31	7	1.109	195

Kaynak: Bursa, Eskişehir, Bilecik Tarım İl Müdürlükleri

## Tarımsal araç gereç varlığı

Türkiye'de yıllar boyunca tarım sektöründe makineleşme özellikle traktör kullanımında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. modernizasyonu sağlamaya çalışılmıştır. Bu kapsamda

Bölgede tarım sektöründe modernizasyon alanında kayda değer ilerlemeler yaşanmasına rağmen işletme büyüklüklerinde ölçek ekonomisine geçilememesi, verimliliğin düşük düzeyde olmasına neden olmaktadır.





Tablo 61. Tarımsal Alet ve Makineler (2009)

	Pulluk	Ekm Makinesi	Gübre Dağıtma Makinesi	Seyyar Süt Sağım Makinesi	Su Pompası	Sabit Süt Sağım Tesisi	Bıçerdöver	Traktör
Bursa	51.445	3.320	10.723	8.541	31.660	468	138	42.868
Eskişehir	15.386	10.620	8.370	5.647	13.552	51	884	17.180
Bilecik	8.755	1.480	1.072	1.277	3.363	11	20	6.855
TR41	75.586	15.420	20.165	15.465	48.575	530	1.042	66.903
Türkiye	1.366.316	367.491	348.438	177.630	596.299	6.216	13.084	1.070.746

Kaynak : TÜİK Bölgesel Göstergeler

Ancak tarımda çalışan nüfusun ve işletme sayısının fazla olması sektörde ölçek ekonomisine geçiş yapılamamasına ve verimin düşük kalmasına yol açmaktadır.

Tarım araç-gereç sayıları ve üretim çeşitliliği, tarımın gelişmişlik düzeyine göre değişiklik göstermektedir.

TR41 Bölgesi, Türkiye'deki tarım alanlarının %3,9'unu, ülkedeki traktör varlığının ise %6,2'sini barındırmaktadır. Bu durum, bölgede makineleşmenin ülke geneline göre yoğun olduğunu göstermektedir.

## Sulama ve toprak koruma tesisleri

Tarım sektörü üretiminde en önemli kaynaklar su ve topraktır. Bu kaynakların korunması ve verimli kullanılması önem arz etmektedir. Bu amaçla DSİ ve İl Özel İdareleri'nce çalışmalar

yapılmaktadır. Bölgemizde kamu tarafından yapılan tesisler ve bu tesislerden yararlanan alanlar Tablo 62'de verilmiştir.

Tablo 62. DSİ ve KHGM<sup>15</sup> Tarafından Yapılan Toprak ve Sulama Tesisleri (2005)

	Sulama Tesisleri		Toprak Muhafa		Tarla İçi Gel.		Drenaj ve Top. İsi	
	Proje Adedi	Saha (Ha)	Proje Adedi	Saha (Ha)	Proje Adedi	Saha (Ha)	Proje Adedi	Saha (Ha)
Bursa	338	21.588	16	696	15	24.622	10	2.884
Eskişehir	384	31.099	33	2.613	18	27.760	34	2.813
Bilecik	164	11.180	9	325	0	0	8	1.119
TR41	886	63.867	58	3.634	33	52.382	52	6.816

Kaynak : KHGM Toprak ve Su Kaynakları Envanteri

## 6.7.2. Arazi Dağılımı

TR41 Bölgesi'nde tarım alanı, orman ve fundalık alanları oranı ülke ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Büyükbaş hayvancılığın az olması, tarım ve sanayiye tahsis edilen

arazilerin yoğunluğu gibi sebeplerle bölgede çayır ve mera alanları oranı Türkiye ortalamasının oldukça altında yer aldığı görülmektedir.

<sup>15</sup> 2005 yılında kabul edilen 5286 No.lu kanun ile Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM) kaldırılmış olup, bu kurum bünyesinde verilen hizmetler İl Özel İdareleri'ne devredilmiştir.

Tablo 63. Arazi Kullanım Biçimlerine Göre Dağılım (2004)

	Tarım Alanı		Çayır Mera		Orman Fundalık		Tarım Dışı Alan		Toplam Yüz Ölçümü	
	Ha	%	Ha	%	Ha	%	Ha	%	Ha	%
Bursa	430.975	40	47.780	4	489.412	45	113.787	11	1.081.954	100
Eskişehir	573.329	42	343.918	25	347.455	26	100.456	7	1.365.248	100
Bilecik	140.743	33	26.550	6	217.710	51	45.196	10	430.200	100
TR41	1.145.047	40	418.248	14	1.054.577	37	259.529	9	2.877.402	100
Türkiye	26.013.732	33,2	14.616.700	18,6	20.703.000	26,4	17.022.806	21,7	78.356.238	100

Kaynak: Valilik ve İl Tarım Müdürlüğü Verileri, Türkiye İstatistik Yıllığı

Ülkemizdeki tarım alanlarının %3,9'u TR41 Bölgesi'ndedir. Bunun %60'ını ekilen alan, %6'sını sebze bahçeleri, % 4'ünü meyvelikler, %4'ünü zeytin, %5'ini yem bitkileri ve %20'sini nadas alanları oluşturmaktadır.

TR41 Bölgesi'ndeki tarım alanlarının yaklaşık 2/3'ü ekilen tarla alanıdır. Bölgede en fazla sebze ekim alanı Bursa ilinde, en fazla nadas alanı ise Eskişehir ilindedir. Bölgedeki meyve bahçelerinin %76'sı Bursa'dadır.

TR41 Bölgesi'nde en fazla tarım alanı %42 ile Eskişehir'de, en az tarım alanı ise %33 ile Bilecik'te bulunmaktadır.

Tablo 64. Tarım Alan Kullanımı (2009, hektar)

	İşlenen tarım alanı					Uzun ömürlü bitkiler				
	Toplam İşlenen tarım alanı ve uzun ömürlü bitkiler	Toplam	Ekilen	Nadas	Sebze	Toplam	Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı	Bağ Alanı	Zeytin ağaçlarının kapladığı alan	Yem Bitkileri
Bursa	365.516	258.642	191.698	18.852	48.092	106.874	32.253	9.061	38.120	27.440
Eskişehir	559.845	538.865	362.873	167.038	8.955	20.979	2.526	1.051	146	17.256
Bilecik	94.296	77.363	56.480	13.004	7.878	16.934	7.745	2.163	1.410	5.616
TR41	1.019.656	874.870	611.051	198.894	64.925	144.786	42.524	12.275	39.676	50.311
Türkiye	26.093.965	21.555.242	16.460.257	4.259.190	835.795	4.538.723	1.692.818	482.789	774.370	1.588.746

Not: 1. Bilgi CPA sınıflandırmasına göre verilmiştir. 2. 2004 yılına kadar mısır, fiğ ve burçanın dane ve ot üretimine ait toplam alan, tahıl ve baklagillerde gösterilmiştir. 2004 yılından sonra dane ve ot alanları ayrı olarak derlenmeye başlanmıştır.

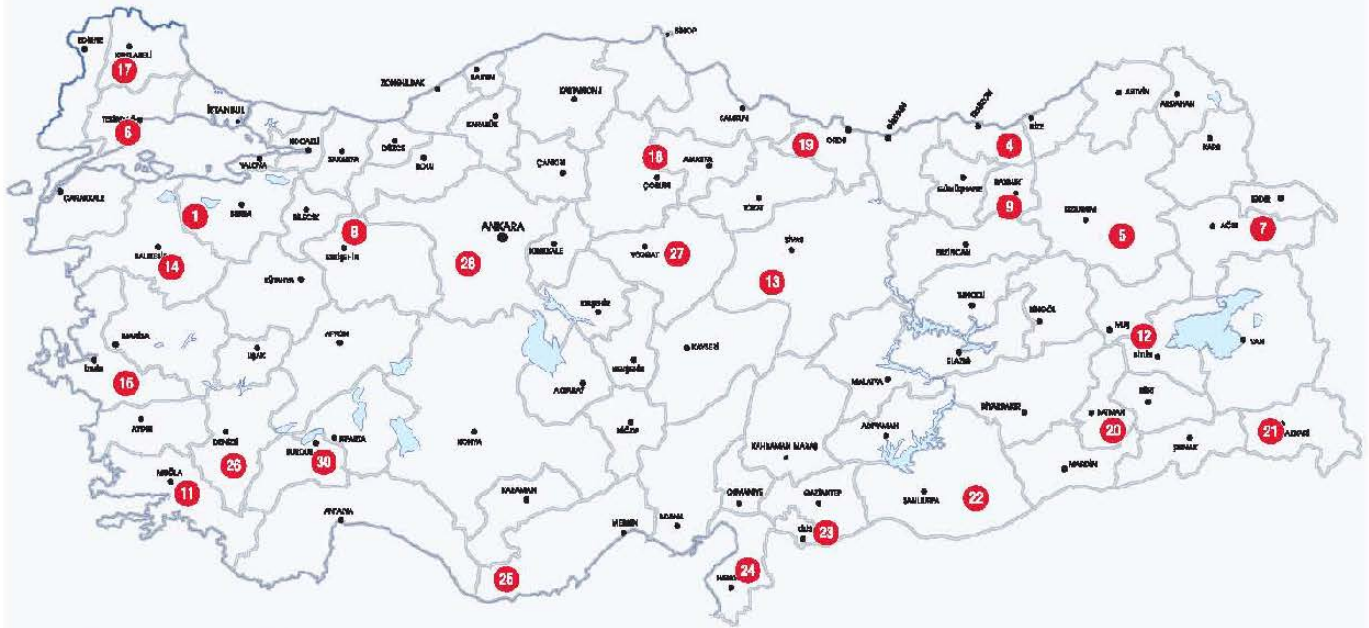
Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

Tarım alanlarının daha verimli kullanılabilmesi için Tarım ve Köyşleri Bakanlığı tarafından ürün deseni analizleri yapılmış ve bu analizler neticesinde havza planları oluşturulmuştur. Buna göre 30 yeni havza oluşturulmuştur. TR41 Bölgesi toprakları 1 No.'lu Güney Marmara Havzası

(Çanakkale, Balıkesir, Bursa, Bilecik, Yalova, Sakarya, Kocaeli, İstanbul), 8 No.'lu Söğüt, Orta Sakarya Havzası (Bursa, Bilecik, Bolu, Kütahya, Eskişehir, Ankara) ve 14 No.'lu Karasi, Gemlik Havzası (Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Manisa) şeklinde 3 farklı havza alanında yer almaktadır.



Harita 4. Türkiye Havza Planları (2009)



Kaynak: Tarım ve Köyşleri Bakanlığı

## Toprak yapısı ve arazinin kullanım kabiliyetlerine göre dağılımı

Toprakların kullanım kabiliyet sınıfları 8 adet olup, verimlilik durumu ve sınıflandırmaları I. sınıftan VIII. sınıfa doğru giderek azalmaktadır. İlk dört sınıf, işlemeli tarıma uygun

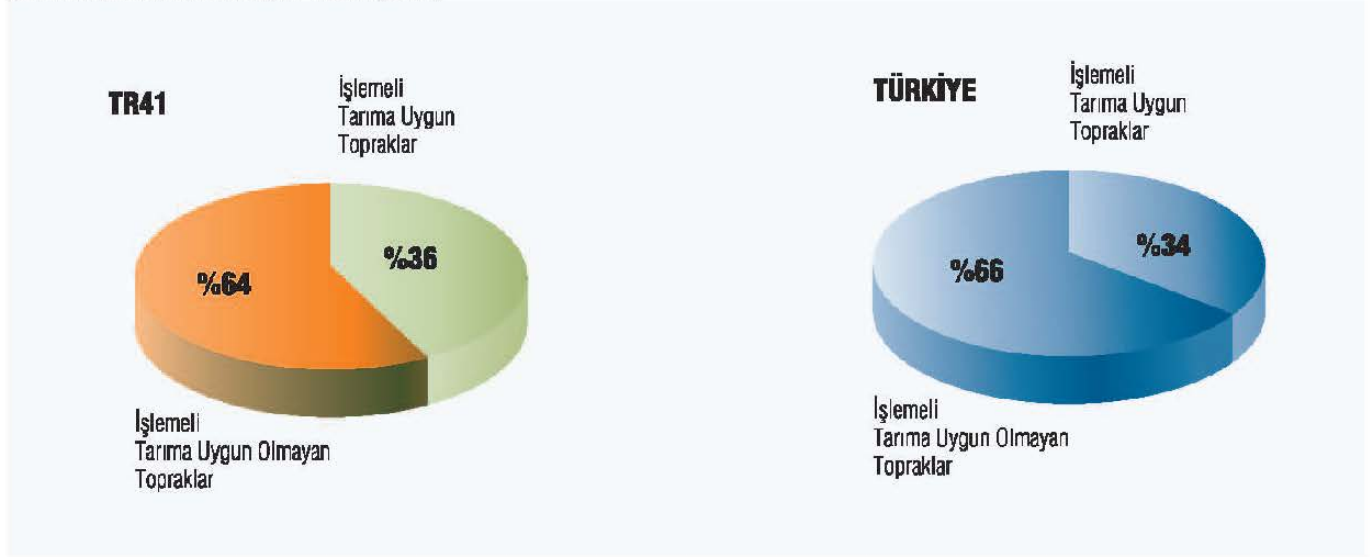
arazilerden oluşmaktadır. Bu kapsamda, TR41 Bölgesi'ne ait arazi kullanım kabiliyet sınıfına göre toprak dağılımı aşağıdaki Tablo 65'te verilmiştir.

Tablo 65. Toprak Yapısı ve Arazinin Kullanım Kabiliyetlerine Göre Dağılımı (2005, Hektar)

TOPRAK SINIFI								
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Bursa	71.482	87.483	79.972	54.01	1.903	186.195	508.162	1.857
Eskişehir	124.461	198.610	149.308	142.811	3.270	171.496	508.067	67.225
Bilecik	13.724	18.850	34.864	38.452	-	64.066	254.432	5.812
TR41	209.667	304.943	264.144	235.273	5.173	421.757	1.270.661	74.894
Türkiye	5.086.087	6.772.873	7.282.763	7.425.045	127.934	10.825.762	35.836.340	4.542.896

Kaynak: KHGM İİ Arazi Varlığı

Şekil 33. İşlemeli Tarıma Uygun Toprak (2005)



Kaynak: KHGM İl Arazi Varlığı

Eskişehir’de işlemeli tarıma uygun araziler, ilin toplam toprak varlığının %40,94’ünü oluşturmaktadır. Bu oran Bursa ilinde %30 iken, Bilecik’te %25’tir.

### 6.7.3. Sulama Potansiyeli

Ülkemizde tarım arazilerinin 8,5 milyon hektarı sulanabilir özelliktedir. TR41 Bölgesi’nde ise toplam sulanabilir alanın ancak %53’ü sulanabilmektedir. Sulanan tarım arazisi varlığı bakımından Bursa ili birinci sırayı alırken Bilecik ili son sırada yer almaktadır. Bölgede sulanan arazi varlığı oranı,

Türkiye oranının oldukça üzerindedir. Bu durumun oluşmasında, sulamaya uygun alanların varlığı dışında sulamada modern yöntemlerin uygulanmasının da etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 66. Tarım Arazilerinin Sulanabilirlik Durumu (2006)

	Tarım Arazisi (ha)	Sulanabilir Arazi (ha)	Devlet Sulaması (ha)		Halk Sulaması (ha)	Toplam Sulanan Arazi (ha)	Sulanan arazinin Tarım arazisine oranı (%)
			İl Özel İdareleri	DSİ			
<b>Bursa</b>	430.950	250.543	17.639	69.540	40.215	127.394	30
<b>Eskişehir</b>	573.329	202.609	27.509	54.355	45.295	127.159	22
<b>Bilecik</b>	140.743	68.927	11.183	5.372	5.372	21.928	16
<b>TR41</b>	1.145.022	522.079	56.331	129.267	90.882	276.481	24
<b>Türkiye</b>	26.968.000	8.500.000.	1.100.000	2.800.000	1.000.000	4.900.000	18

Kaynak: İl Tarım Master Planları





#### 6.7.4. Tarımsal Yapı ve Üretim Sistemi

Ülkemizde en son 2001 yılında genel tarım sayımı yapılmıştır. Bu sayıma göre ülkemizdeki tarımsal işletmelerin çoğu, ekonomik işletmecilikten uzak, orta ölçekli veya küçük aile işletmeciliği şeklindedir. Tarım arazileri küçük, sektörde

çalışan nitelikli insan sayısı az ve üretimde geleneksel tarım uygulamaları hakimdir. Bölgemizde de bu duruma paralel olarak tarımsal işletmelerin büyük bir bölümü 50 dekardan küçük işletmelerden oluşmaktadır.

Tablo 67. Tarımsal Üretim ve Arazi Durumu (2001)

Arazi Büyüklüğü (da)	Toplam		Bitkisel ve Hayvansal Üretim Yapan		Yalnız Bitkisel Üretim Yapan		Yalnız Hayvansal Üretim Yapan		Hayvan Sayısı	
	İşletme Sayısı	Arazi Miktarı (da)	İşletme Sayısı	Arazi Miktarı (da)	İşletme Sayısı	Arazi Miktarı (da)	İşletme Sayısı	Arazi Miktarı (da)	Küçükbaş	Büyükbaş
Arazisi Olmayan	1.397	-	-	-	-	-	1.397	-	18.580	
<5	3.032	6.662	1.278	3.648	1.751	2.981	33	33	20.035	1.441
5-9	4.406	30.964	1.489	10.751	2.917	20.213	-	-	24.127	3.935
10-19	13.344	186.526	7.194	97.257	6.128	89.050	22	219	271.045	24.324
20-49	31.322	1.015.392	19.230	632.105	12.052	381.490	40	1.797	205.402	75.894
50-99	21.056	1.461.283	15.456	1.067.488	5.600	393.795	-	-	265.656	83.448
100-199	10.595	1.444.367	7.765	1.061.877	2.830	382.490	-	-	227.830	49.167
200-499	6.993	2.023.071	5.309	1.543.307	1.684	479.767	-	-	255.006	34.926
500-999	954	625.702	545	356.535	409	269.167	-	-	27.664	2.673
1000-2499	208	254.502	49	59.964	159	194.538	-	-	7.430	2.993
2500-4999	34	100.506	34	100.506	-	-	-	-	-	235
5000<	2	124.636	2	124.636	-	-	-	-	1.934	2.392
TR41	93.343	7.273.611	58.351	5.058.074	33.500	2.213.488	1.492	2.049	1.324.709	292.703
Türkiye	234.557	12.036.205	154.763	8.780.812	76.298	3.243.975	3.496	11418	1.650.756	826.690

Kaynak: TÜİK Genel Tarım Sayımı

TR41 Bölgesi'nde işletme başına düşen arazi büyüklüğü, Türkiye ortalamasının üzerindedir<sup>16</sup>. Buna ek olarak, tarımsal üretim yapan toplam işletme sayısı içinde bitkisel ve hayvansal üretim yapan işletmelerin oranının %62 gibi yüksek bir değere sahip olması, bölgede tarım ve

hayvancılık faaliyetlerinin birbiri ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu ilişkinin artırılması ve sanayi entegrasyonu ile birlikte pazarlama stratejileri geliştirilmesi bölge için önemli bir husus olarak ortaya çıkmaktadır.

<sup>16</sup> AB ülkeleri genelinde ise işletme başına düşen arazi miktarı Türkiye ortalamasından yaklaşık 3,2 kat daha büyüktür.



Bölgede tarım, hayvancılık ve sanayi sektörleri arasında entegrasyonun artırılması ve geliştirilecek tarımsal pazarlama stratejileri, sektörlerin gelişimi açısından önem teşkil etmektedir.

## Tarla bitkileri üretimi

Tarla bitkileri tarımı ülkemiz tarımında önemli bir yere sahiptir. İnsanların temel gıda maddelerinin büyük bir kısmı ve endüstride kullanılan hammaddelerin birçoğu tarla bitkileri tarımından karşılanmaktadır.

Tablo 68. Tarla Bitkileri Üretimi (2008)

	Tarla Bitkileri hasat edilen alan (Hektar)	Parfümeri, eczacılık vb. bitkiler, şekerpancarı ve yem bitkileri (Ton)	Patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular (Ton)	Saman ve ot (Ton)	Tahıllar (Ton)	Yağlı tohumlar (Ton)	Şeker imalatında kullanılan bitkiler (Ton)	Toplam (Ton)
<b>Bursa</b>	190.040	696	55.813	737.723	489.496	23.213	227.022	1.534.009
<b>Eskişehir</b>	335.286	666	58.099	247.952	510.848	22.453	888.550	1.728.568
<b>Bilecik</b>	56.475	1.690	2.651	68.958	110.196	4.859	11.873	200.227
<b>TR41</b>	581.799	3.052	116.563	1.054.633	1.110.540	50.525	1.127.445	3.462.804
<b>Türkiye</b>	15.520.258	120.474	5.080.662	21.327.678	29.287.281	2.311.432	15.488.332	74.382.684

Not. 1. İşlenmemiş tütün ve Tekstilde kullanılan ham bitkiler toplamda verilmiştir. 2. Bilgi CPA sınıflandırmasına göre verilmiştir.

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

TR41 Bölgesi tarla bitkileri tarımı incelendiğinde, toplam üretimde şeker imalatında kullanılan bitkiler ve tahıl ürünleri üretiminin önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bölge illeri içinde tarla bitkileri tarımı en fazla Eskişehir'de yapılmaktadır. Tarla bitkileri tarımında göreceli olarak çok az bir paya sahip olan Bilecik ilinde Türkiye'deki şerbetçi otu üretiminin tamamı yapılmaktadır.

## Sebze Üretimi

Türkiye'de yaklaşık 50 sebze türü yetiştirilmekte ve 27 milyon tonluk sebze üretimi ile ülkemiz dünyada ilk 4 ülke arasında yer almaktadır. Sebze üretiminin %87'si açıkta, %13'lük kısmı da örtü altında gerçekleştirilmektedir.

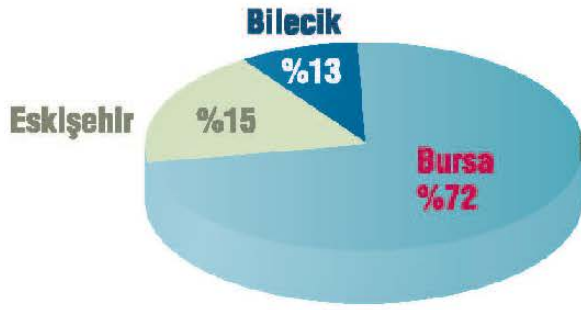
Tablo 69. Sebze Üretim Miktarları (2008, Ton)

	Toplam	Kök ve yumru sebzeler	Meyvesi için yetiştirilen sebzeler	Diğer sebzeler (başka yerde sınıflandırılmamış)
<b>Bursa</b>	1.671.585	110.451	1.473.126	88.008
<b>Eskişehir</b>	338.927	182.132	130.694	26.101
<b>Bilecik</b>	295.252	14.157	263.128	17.967
<b>TR41</b>	2.305.764	306.740	1.866.948	132.076
<b>Türkiye</b>	27.218.319	3.312.533	22.249.469	1.656.317

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

TR41 Bölgesi Türkiye'deki sebze üretiminin %8,4'ünü gerçekleştirmektedir. Bursa ili bölge toplam üretiminin %72'sini karşılamaktadır. Özellikle tarımsal sanayiye girdi sağlayan domates üretimi Bursa ilinde yoğunudur.

Şekil 34. Sebze Üretimi (2008)



Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

## Meyve Üretimi

Ülkemiz birçok meyve türünün merkezi ve kaynağıdır. Kiraz, elma, armut, zeytin, üzüm ayva, erik, vişne, fındık, antepfıstığı, badem, ceviz, kestane, incir, nar vb. ürünlerin ülkemiz topraklarında ortaya çıktığı bilinmektedir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) 2007 yılı istatistik verilerine göre meyve üretiminde dünya sıralamasında birinci olan Çin'i, Hindistan, ve Brezilya takip etmektedir. Türkiye ise 11'nci sırada yer almaktadır. Bununla birlikte aynı yılda kayısı ve kiraz üretiminde dünya birincisi, karpuz, vişne ve incir üretiminde ikinci, çilek ve kestane üretiminde üçüncü, elma üretiminde dördüncü, şeftali, üzüm ve keçiyoynuzu üretiminde dünya altıncısı olan Türkiye, erik, limon ve armut üretiminde ise yedinci sırada yer almıştır.

Bölgede şeftali, armut, zeytin, siyah incir, nar ve kiraz gibi meyveler yoğun bir şekilde üretilmektedir. Özellikle siyah incir, şeftali, nar ve ahududu ürünleri kaliteleri ile marka ürünler olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 70. Meyve Üretimi (2007-2008, Ton)

	Yıl	Üzüm	Muz, İncir, avokado ve kivi	Diğer meyveler, taş çekirdekli ve yumuşak çekirdekli	Zeytin ve diğer sert kabuklular	Baharat bitkileri (İşlenmemiş)	Toplam
<b>Bursa</b>	2007	55.931	11.980	359.245	104.152	469	531.777
	2008	67.588	13.856	357.794	89.048	518	528.804
<b>Eskişehir</b>	2007	3.271	43	11.969	763	378	16.424
	2008	3.619	47	11.662	770	480	16.578
<b>Bilecik</b>	2007	4.762	159	38.605	6.495	-	50.021
	2008	5.675	154	53.073	5.537	-	64.439
<b>TR41</b>	2007	63.964	12.182	409.819	111.410	847	598.222
	2008	76.882	14.057	422.529	95.355	998	609.821
<b>Türkiye</b>	2007	3.612.781	415.432	5.345.972	1.957.695	89.728	15.555.593
	2008	3.918.442	426.670	5.557.745	2.664.218	87.555	16.781.823

Not: 1. Turunçgiller ve Çay (yaş) toplamda verilmiştir. 2. Bilgi CPA sınıflandırmasına göre verilmiştir  
Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler



Tarımsal üretim potansiyeli son derece yüksek olan ülkemiz, tarım ürünleri üretimi genelinde olduğu gibi meyve üretiminde de, uluslararası standartlara uygun üretimde problemler yaşamaktadır. Dolayısı ile bu alanlardaki ihracatta arzu edilen düzeylere ulaşamamaktadır.

## Süs bitkileri üretimi

Bitkisel üretim içinde önemli bir yere sahip olan süs bitkileri üretimi, pek çok ülkede ekonomiye kayda değer katkı sağlayan bir sektördür. Ülkemiz iklim ve toprak özellikleri bakımından süs bitkileri yetiştiriciliğine uygundur ve aynı

TR41 Bölgesi'nin meyve üretimi Türkiye üretiminin %4'üne tekabül etmektedir. Bölgenin toplam üretiminin %87'sini Bursa ili karşılamaktadır. Bölgede üretim şeftali, armut, zeytin, siyah incir, nar ve kiraz gibi çeşitler üzerinde yoğunlaşmıştır. Özellikle siyah incir, şeftali, nar ve ahududu marka oluşturan ürünler olarak öne çıkmaktadır.

zamanda birçok süs bitkisinin gen kaynağıdır. 2003-2004 üretim dönemi itibariyle ülkemizde süs bitkileri üretimi yapılan iller sıralamasında Bursa ili İzmir, Antalya, Yalova, İstanbul, Sakarya illeri ile birlikte ilk sıralarda yer almaktadır.

Tablo 71. Süs Bitkileri Ekiliş Alanları (2004, Dekar)

	Kesme Çiçek		İç ve Dış Mekân Bitkiler		Yabani Soğanlı Yumruğu, Rizomlu Bitkiler		Toplam	
	Örtü Altı	Açık	Örtü Altı	Açık Tarla	Örtü Altı	Açık Tarla	Örtü Altı	Açık Tarla
<b>Bursa</b>	74,73	1.259,70	6,7	963	-	6,7	81,4	2.229,40
<b>Eskişehir</b>	0,6	-	19,9	74	-	-	20,5	74
<b>Bilecik</b>	-	-	-	-	-	-	-	-
<b>TR41</b>	75,33	1.259,70	26,6	1.037	-	6,7	101,9	2.303,40

Kaynak: Bursa, Eskişehir, Bilecik Tarım İl Müdürlükleri

TR41 Bölgesi'nde süs bitkilerinin üretiminin Bursa ilinde yoğun olduğu görülmektedir. Önemli üretim merkezleri olan

Yalova, İstanbul ve Bursa'ya yakın olmasına rağmen, Bilecik ilinde bu alanda kayda değer bir üretim yapılmamaktadır.

## Örtü altı (Sera) alanları

Akdeniz Bölgesi 2008 yılında ülke genelinde yapılan örtü altı üretimin %80'ine sahiptir. TR41 Bölgesi'nde ise bu oran binde 4 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 72. Örtü Altı Sebze ve Meyve Üretimi ve Alanları (2008)

	TON								DEKAR				Toplam
	Toplam	Biber	Marul	Domates	Fasulye (Taze)	Hiyar	Kabak (sakız)	Diğer	Cam Sera	Plastik Sera	Yüksek Tünel	Açık Tünel	
<b>Bursa</b>	5.560	2	533	412	17	4.380	6	210	-	277	265	19	561
<b>Eskişehir</b>	7.047	26	644	1.034	12	2.866	-	2.465	-	268	230	-	498
<b>Bilecik</b>	23.323	-	3.218	12.130	-	7.890	-	85	-	1.219	129	-	1.348
<b>TR41</b>	35.930	28	4.395	13.576	29	15.136	6	2.760	-	1.764	624	19	2.407
<b>Türkiye</b>	5.063.265	328.662	49.133	2.382.731	33.122	916.254	100.693	1.252.670	82.253	211.680	66.960	181.265	542.158

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

Bursa, Eskişehir, Bilecik Kalkınma Ajansı

Bölgedeki toplam örtü alanlarının %56'sı Bilecik'te, %23'ü Bursa'da ve %21'i Eskişehir'de yer almaktadır.

## Organik tarım uygulamaları

Organik tarım, ekolojik sistemde hatalı uygulamalar sonucu kaybolan doğal dengeyi yeniden kurmaya yönelik, insana ve çevreye dost üretim sistemlerini içeren ve bu yollarla tarımsal ürün kalitesinin yükselmesini amaçlayan bir üretim şeklidir<sup>17</sup>. Tüm dünyada organik tarım faaliyetlerinin liderliğini

Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu (IFOAM) yürütmektedir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Gıda-Tarım örgütü (FAO), Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN), Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi uluslararası kuruluşlarla da işbirliği yapmaktadır.

Tablo 73. Organik Tarım (2008)

	Çiftçi Sayısı	Ekilen alan (Hektar)	Üretim (Ton)
Bursa	387	1.205	14.974
Eskişehir	11	202	630
Bilecik	23	18	265
TR41	421	1.425	15.869
Türkiye	9.384	141.752	415.380

Kaynak:TÜİK Bölgesel Göstergeler

TR41 Bölgesi'nde organik tarım Bursa ilinde, özellikle Uludağ çevresinde yapılmakta olup, bölge ülke geneli organik tarım üretiminin %4'üne sahiptir.

2008 yılı verilerine göre, Türkiye'deki toplam organik tarım üretimin %4'ü TR41 Bölgesi'nde yapılmaktadır. Bölgedeki toplam organik tarım üretiminin %94'ü de Bursa iline ait

olup, Uludağ çevresi organik tarımın yoğun olduğu bölgeler arasında yer almaktadır.

## İyi tarım uygulamaları (İTU)

İyi Tarım Uygulamaları gıda güvenliğini içeren, çevreye duyarlı, ekonomik ve sürdürülebilir nitelikli tarımı ifade etmektedir. Günümüzde İTU'yu en kapsamlı şekilde ele alan uygulama, 1999 yılında Avrupalı perakendecilerden oluşan bir organizasyon tarafından hazırlanmış olan EUREPGAP isimli (EUREP: Euro-Retailer Produce Working Group-Avrupa Perakendeciler Çalışma Grubu; GAP: Good Agricultural Practice-İyi Tarım Uygulamaları) protokoldür. Bu belge, tarımsal ürünlerin üretimindeki İTU standartlarını sunmakta, aynı zamanda bu uygulamayı takip eden üreticilerin sertifika almasını talep etmektedir. Avrupa'da şekillenen EUREPGAP belgesini diğer İyi Tarım Uygulamalarından farklı kılan temel nokta, İTU prensiplerinin bir kalite güvence sistemi olan

İyi tarım uygulamaları kapsamında sertifika verme yetkisine sahip, ülke genelindeki 21 firmadan sadece bir tanesi TR41 Bölgesi'nde bulunmaktadır.

HACCP prensipleri ile birleştirilmiş olmasıdır. 2007 yılı sonu itibarıyla Türkiye 6.905 sertifikalı üretici sayısı ile 85 ülke arasında 4. sırada yer almıştır. 2009 yılında Türkiye'de Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın onay yetkisi verdiği 21 firmadan sadece 1'i TR41 Bölgesi'nde bulunmaktadır.

<sup>17</sup> Tarım Bakanlığı Doğu Marmara Master Planı (2007).



## Kültür mantarı yetiştiriciliği

Kültür mantarı bir tarım ürünü olarak sebzeler grubunda yer almaktadır. Türkiye'de kültür mantarı üretimi 2006 yılı itibarıyla yaklaşık 40 bin ton civarındadır. Antalya-Korkuteli,

Izmit, Yalova ve Denizli mantar üretiminde önemli merkezler olarak öne çıkarken, Bursa ve Eskişehir'de az da olsa üretim yapılmaktadır. Bilecik'te ise kayda değer bir üretim yoktur.

Tablo 74. Kültür Mantarı Üretim Alanları ve Miktarları (2005)

	Alan (m <sup>2</sup> )	Üretim (ton)
Bursa	600	60
Eskişehir	300	33
Bilecik	-	-
TR41	900	93
Türkiye		40.000

Kaynak: Bursa, Eskişehir, Bilecik Tarım İl Müdürlükleri

## Sebze fide ve tohumculuk

Toprak ve iklim özellikleri ile Türkiye, dünyadaki en elverişli fidan üretim merkezlerinden birisidir. AB ülkelerinden daha

kaliteli üretim yapabilme ve dolayısı ile yüksek ihracat potansiyeline sahiptir.

Tablo 75. Sertifikalı Fidan ve Tohum Üretim Miktarları (2005)

	Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41
Fidan (adet)	22.100.525	-	-	22.100.525
Tohum (ton)	19.724	9.971	-	29.695

Kaynak: Bursa, Eskişehir, Bilecik Tarım İl Müdürlükleri

TR41 Bölgesi'nde sertifikalı fidan üretimi en fazla Bursa ilinde yoğunlaşmış olup diğer bölge illerinde kayda değer bir üretim göze çarpmamaktadır. Bölgede en fazla yetiştirilen çeşit olan zeytin fidanı Marmara Bölgesi'nin ihtiyacını karşılamaktadır. Zeytin fidanından sonra en çok şeftali, elma, kiraz ve armut fidanı üretilmektedir. Üretilen fidanların büyük çoğunluğu yurt içine satılmakta olup küçük bir kısmı da ihraç edilmektedir. Sebze üretiminde ise ağırlıklı olarak ithal

hibrit tohum kullanılmaktadır.

TR41 Bölgesi'nde tohum üretiminin Bursa ve Eskişehir illerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bilecik ilinde is kayda değer bir üretim yoktur. Bölgede miktar olarak buğday, çeşit olarak sebze tohumluğu üretimi ön plandadır. Bursa ilinde tarla ve sebze tohumu üretimi yoğun iken, Eskişehir ilinde tarla tohumu üretimi önem arz etmektedir.

## 6.7.5. Hayvansal Üretim

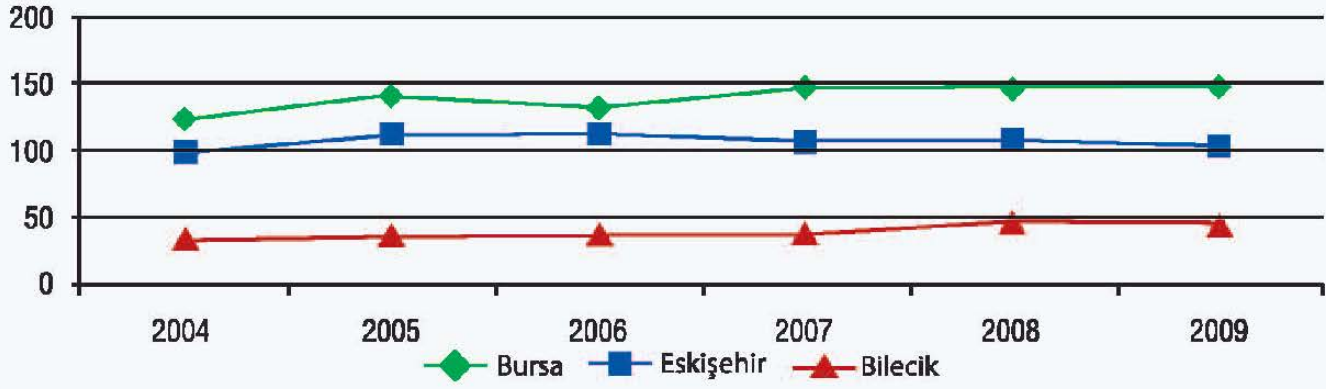
Hayvancılık sektörünün temel işlevi gıda maddesi üretimidir. Sektör, ayrıca tiftik, ipek, yapağı ve kıl ile deri ve kürk tekstil sanayi başta olmak üzere pek çok alana girdi sağlamaktadır. Bu gibi sektörlere kaynaklık etmesi dışında belli bölgelerde sığır, manda ve at gibi türlerin çeki gücünden yararlanılması ve yarışma amaçlı hayvan yetiştiriciliği hayvancılık sektörünün önemini artıran diğer hususlardır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda, görece katma değeri yüksek ürünler elde edilen hayvancılık faaliyetlerinde hayvan ıslahına, hayvan hastalık ve zararlılarıyla mücadele, meraların ıslahının ve kullanımının düzenlenmesine, kaliteli yem bitkileri üretimine önem verilerek, AB'ye katılım öncesi rekabet gücünün artırılması ve sınırlarımızdaki yasal olmayan hayvan hareketlerinin engellenmesi hedeflenmektedir.

TR41 Bölgesi'nde çayır ve mera amaçlı arazilerin azlığı nedeniyle büyükbaş hayvancılıkta açık ve kapalı ahırlarda entansif yetiştiricilik yapılmaktadır. Mevcut işletmelerin küçük olması hayvancılık sektöründe verimliliği azaltan başlıca faktörler arasındadır.

## Büyükbaş hayvancılık

Şekil 35. Toplam Büyükbaş Hayvan (Sığır ve Manda) Sayısı (Bin)



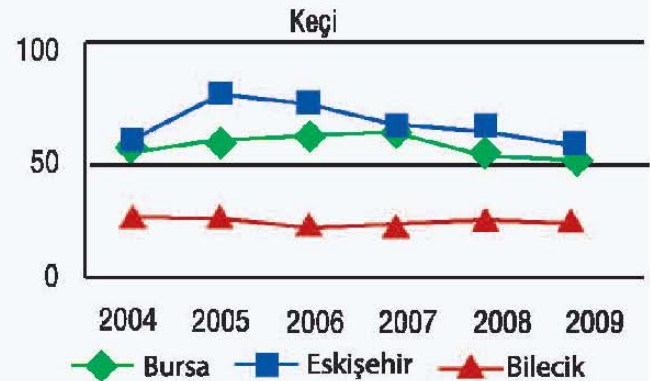
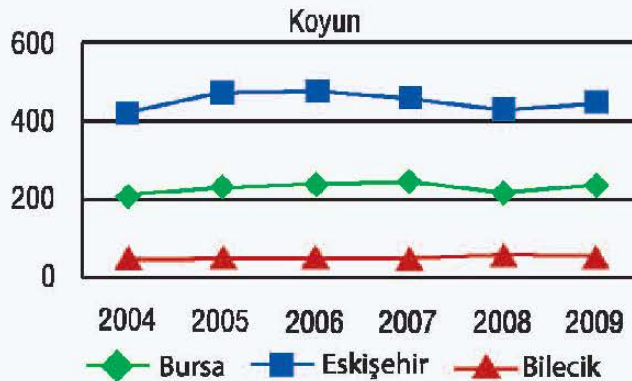
Kaynak: TÜİK Hayvancılık İstatistikleri

Bölgemizde çayır ve mera varlığı yetersiz olduğundan özellikle büyükbaş hayvancılıkta açık ve kapalı ahırlarda entansif yetiştiricilik yapılmaktadır. 2004-2009 yılları arasında TR41

Bölgesi illerinde büyükbaş hayvan sayısının genel olarak aynı seviyede kaldığı görülmektedir.

## Küçükbaş hayvancılık

Şekil 36. Küçükbaş Hayvan Sayısı (Bin)







2004-2009 yılları arasında TR41 Bölgesi illeri arasında Eskişehir'in küçükbaş hayvan varlığında ilk sırada olduğu görülmektedir. 2009 yılında ülkenin 26,9 milyon olan

küçükbaş hayvan varlığı ile karşılaştırıldığında, bölgenin ülke geneli üretiminin %3'ünü karşıladığı görülmektedir.

## Süt Üretimi

TR41 Bölgesi'ndeki süt üretiminin çok büyük bir bölümü büyükbaş hayvanlardan sağlanmaktadır. Özellikle sığırlardan sağlanan süt üretimi bölgedeki toplam süt üretiminin %70'ini

oluşturmaktadır. Küçükbaş hayvanlar ise genel olarak et kaynağı olarak beslendiği için süt üretiminde çok ciddi bir ağırlığa sahip değildir

Tablo 76. Süt Üretimi (2009, Ton)

	Büyükbaş					Küçükbaş					Genel Toplam
	Sığır (Küçük)	Sığır (Melez)	Sığır (Yerli)	Manda	Toplam	Kağı (Kü)	Koyun (Merinos)	Kağı (Tiftik)	Koyun (Yerli)	Toplam	
Bursa	138.871	43.356	2.935	388	185.550	2.498	1.535	-	5.691	9.724	195.274
Eskişehir	106.326	32.549	5.336	89	144.300	1.715	5.419	137	5.279	12.550	156.850
Bilecik	25.024	18.381	2.764	5	46.174	796	118	4	1.292	2.210	48.384
TR41	270.221	94.286	11.035	482	376.024	5.009	7.072	141	12.262	24.484	400.508
Türkiye	5.713.004	4.585.859	1.284.450	32.443	11.615.756	190.286	21.435	1.924	712.784	926.429	12.542.185

Kaynak: TÜİK Hayvancılık İstatistikleri

## At yetiştiriciliği

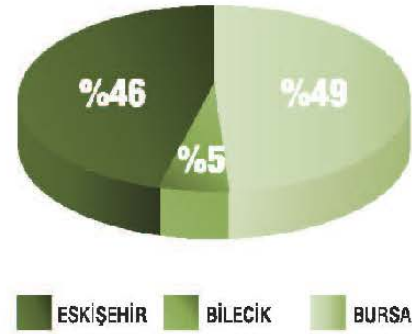
Tablo 77. At Sayısı

At Sayısı	
Yıllar	Toplam
2006	5.575
2007	4.504
2008	4.702
2009	4.967

Kaynak: TÜİK Hayvancılık İstatistikleri

2009 yılı iller dağılımına baktığımızda Eskişehir ve Bursa, il sınırları içinde bulunan büyük haralar (Mahmudiye ve Karacabey haraları) sebebi ile bölgedeki atların tamamına yakınına sahiptir. Türkiye genelindeki at sayısının 166.753

Şekil 37. At Varlığı (2009)



Kaynak: TÜİK Hayvancılık İstatistikleri

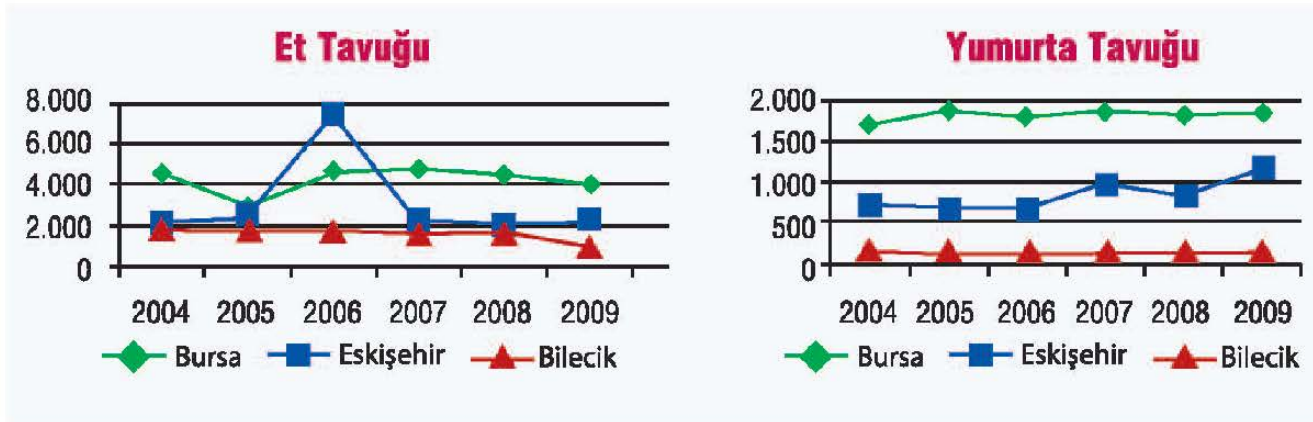
olduğu 2009 yılında, bölgedeki at sayısının Türkiye içindeki payı %3 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran az gözükmele beraber, bölgede yetiştirilen atların oldukça nitelikli atlar olduğu bilinmektedir.

## Tavukçuluk

2004-2009 yılları arasında TR41 Bölgesi tavuk sayısı incelendiğinde, özellikle et tavukları sayısındaki dalgalanma dikkat çekmektedir. Bu durum Eskişehir ilinde çok daha belirgindir. Yumurta tavukları sayısındaki değişim ise nispeten

daha az olmakla beraber yine son yıllarda Eskişehir ilinde artış yaşanmaktadır.

Şekil 38. Et ve Yumurta Tavuğu Sayıları (Bin)



Kaynak: TÜİK Hayvancılık İstatistikleri

## Arıcılık

Arıcılık faaliyetleri incelendiğinde bölgedeki bal üretiminin %70'e yakın bir kısmının Bursa ilinde yapıldığı görülmektedir. Bölgede arıcılık desteklerinin yeni başlamasından dolayı,

üretim ülke geneline göre çok düşüktür. Fakat bölgenin zengin orman ve flora varlığına sahip olması sebebi ile önümüzdeki yıllarda bal üretiminde artış beklenmektedir.

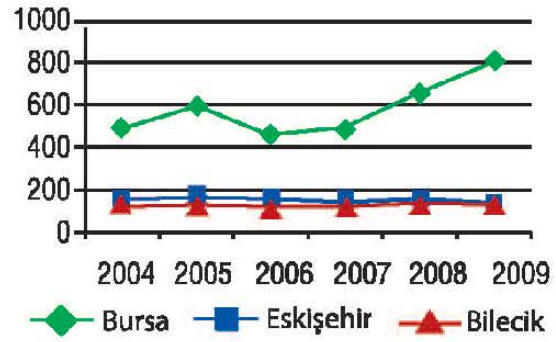


Tablo 78. Arıcılık Faaliyet Durumu (2009)

	Köy sayısı	Toplam kovan	Bal üretimi (ton)	Balmumu üretimi (ton)
Bursa	344	54.637	810	28,10
Eskişehir	181	14.705	134	7,20
Bilecik	183	10.445	137	5,80
TR41	708	79.787	1.081	41,10
Türkiye	21.469	5.339.224	82.003	4.385

Kaynak: TÜİK Hayvancılık İstatistikleri

Şekil 39. Bal Üretimi (2009, Ton)



Kaynak: TÜİK Hayvancılık İstatistikleri

Son yıllarda, özellikle Bursa'daki bal üretimi artışının kaynağı İl Özel İdaresi desteği ile yürütülen Kırsal Kalkınma Projeleri kapsamında dağıtılan kovanlardır.

## İpek Böcekçiliği

TR41 Bölgesi Türkiye ipekböcekçiliğinde önemli bir yere sahiptir. Bir zamanlar ipekböcekçiliğinin en önemli merkezi olan Bursa'da üretim önemli oranda azalmasına rağmen

bölge, ülke üretiminin %25'ini karşılamaktadır. Son yıllarda Diyarbakır yöresi de önemli üretim merkezlerinden biri haline gelmiştir.

Tablo 79. İpekböcekçiliği (2009)

	Köy sayısı	Hane sayısı	Açılan kutu sayısı	Yaş koza
Bursa	16	55	161	4.852
Eskişehir	16	155	339	9.896
Bilecik	24	251	622	19.448
TR41	56	461	1.122	34.196
Türkiye	203	2.295	5.683	136.461

Kaynak: TÜİK Hayvancılık İstatistikleri

### 6.7.6. Su Ürünleri

Türkiye'de balıkçılık, tarım ve tarıma dayalı sanayi sektörü içinde bitkisel, hayvansal üretim ve ormancılıkla birlikte dört alt sektörden birini teşkil etmektedir. Tarım sektörü üretimi

içerisinde ve milli ekonomide yarattığı katma değerde balıkçılık sektörünün payı ülkenin sahip olduğu su potansiyeline oranla çok düşüktür.

## Tatlı su balıkları

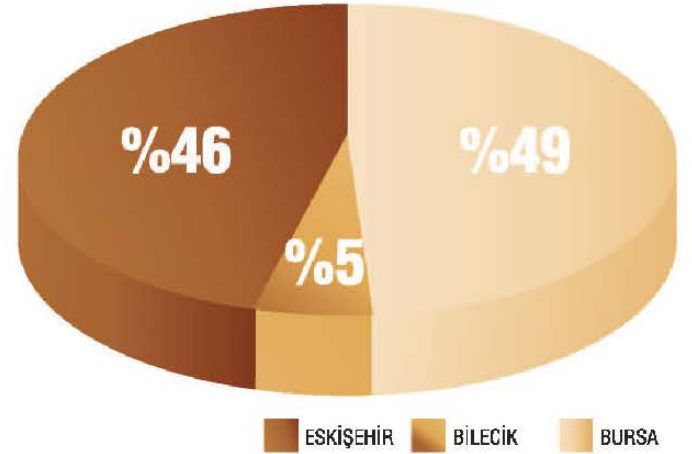
Tablo 80. Avlanan İç Su Balık Miktarı (2009, Ton)

	Kültür Balık	Avlanan İç Su Balık	Toplam
<b>Eskişehir</b>	31	440	471
<b>Bursa</b>	896	3.601	4.497
<b>Bilecik</b>	2.989	6	2.995

Kaynak: TÜİK Hayvancılık İstatistikleri

Bölgede 2009 yılı tatlı su ürünleri verileri incelendiğinde kültür balıkçılığında Bilecik'in, avlanan iç su balık miktarında ise Bursa'nın öne çıktığı görülmektedir. Son yıllarda, bölgedeki göl ve göletlerde su seviyelerinin düşüş eğilimi göstermesi ve kirlilik oranlarının yükselmesi sonucu mevcut avlanabilir miktarlarda düşüşler yaşanmaktadır.

Şekil 40. İç Su Balık Payları (2009)

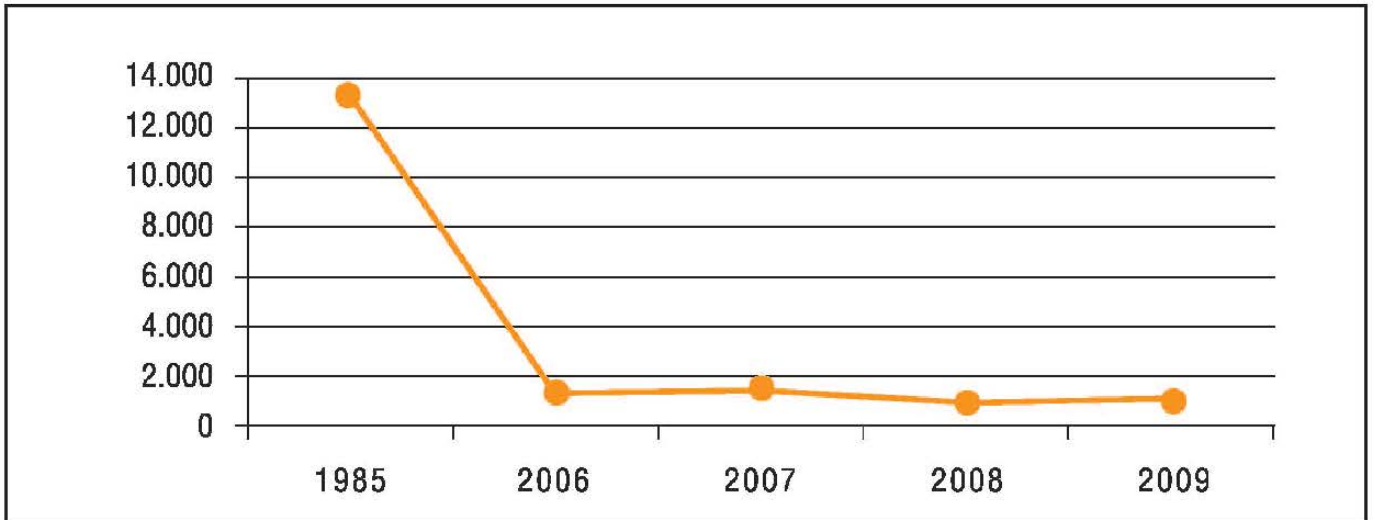


## Deniz Balıkları (Bursa)

Önceki yıllarda yapılan aşırı avcılık ve denizlerdeki kirlenmeler sonucu deniz ürünlerinin varlığında azalma meydana

gelmiştir. Fakat 2008 yılından itibaren bölgede istikrarlı bir avlanabilir balık varlığı oluşmuştur.

Şekil 41. Avlanan Deniz Balığı (2009, Ton)



Kaynak: Bursa İl Tarım Müdürlüğü







## 6.8. Bankacılık Sektörü

Bankalar, özellikle finansman kaynağı olmaları nedeniyle, tüm dünya ekonomilerinde son derece önemli bir yere sahiptir. Küreselleşmenin de etkisi ile bankaların uluslararası ölçekte faaliyetlerini artırmaları sektörün belirli standartlar dahilinde faaliyet göstermesi zorunluluğunu doğurmuştur. Sektördeki standardizasyonu sağlamak için sermaye yeterliliği uzlaşısı olarak da adlandırılan ve 1988 yılında yayımlanan Basel-1'e ek olarak 2006 yılında Basel-2 kriterleri yayımlanmıştır. Türkiye, Basel-2 kriterlerini 2009 yılından itibaren uygulamayı kabul etmiştir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda finansal sistemin geliştirilmesi bağlamında, muhasebe ve denetim standartlarının Avrupa Birliği (AB) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) normları paralelinde geliştirilmesi, finansal sistemde Basel-2 ve AB düzenlemelerine uyum sağlayacak düzenlemeler yapılması gibi hususlar önemle vurgulanmıştır. Ülke genelinde faaliyet gösteren Mevduat Bankası (MB), Kalkınma ve Yatırım Bankası (KYB) ve Katılım Bankası sayıları Tablo 81'de gösterilmektedir.

Tablo 81. Ülke Genelinde Faaliyet Gösteren Bankalar (2009)

Bankalar	Banka Sayıları
Kamusal Sermayeli MB	3
Özel Sermayeli MB	11
Yabancı Sermayeli <sup>18</sup> MB	17
Kamusal Sermayeli KYB	3
Özel Sermayeli KYB	6
Yabancı Sermayeli KYB	4
Katılım Bankası	4

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği



TR41 Bölgesi'nde kamusal sermayeli 3 mevduat bankası bulunmakta olup, bu bankalar bölge illerinde açtıkları şubeler kanalıyla faaliyet göstermektedir. Ülke genelindeki özel sermayeli 11 mevduat bankasının 10'u Bursa ve Eskişehir illerinde de faaliyet göstermektedir. Bilecik ilinde bu rakam 5'e düşmektedir. Yabancı sermayeli 11 mevduat bankasının ise 9'u Bursa'da, 6'sı Eskişehir'de, 4'ü Bilecik'te faaliyet

göstermektedir. Kamusal sermayeli 1 kalkınma bankası Bursa ve Eskişehir'de, özel sermayeli 1 kalkınma bankası bölge illerinden sadece Bursa'da yer almaktadır.<sup>19</sup>

Bölgede ve ülke genelinde faaliyet gösteren mevduat bankalarının şube sayıları Tablo 82'de gösterilmektedir.

Tablo 82. İllere Göre Mevduat Bankaları Şube Sayıları (2009)

	Kamusal	Özel	Yabancı	Katılım Bankası
Bursa	71	168	70	19
Eskişehir	11	43	14	4
Bilecik	27	12	7	-
TR41	109	223	91	23
TR41 Türkiye Oranı (%)	4,34	5,11	4,50	4,12
Türkiye	2.513	4.364	2.021	558

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği

<sup>18</sup> Bunların 11'i ülkede kurulan yabancı bankalar olup, 6'sı yurtdışında kurulan ve ülkede şubesi olan yabancı bankalardır..

<sup>19</sup> Türkiye Bankalar Birliği internet sitesi verilerine göre derlenmiştir.





### 6.8.1. İllere ve Sektörlere Göre Bankacılık

Bölgenin tasarruf eğilimi ve sermaye birikimini ortaya koyması açısından mevduat ve kredilerin bölge illerine göre dağılımı Tablo 83'te gösterilmektedir.<sup>20</sup>

Tablo 83. İllere Göre Mevduat (2009, Milyon TL)

	Toplam Mevduat <sup>21</sup>	Toplam Kredi <sup>22</sup>
<b>Bursa</b>	11.590	9.305
<b>Eskişehir</b>	4.777	2.640
<b>Bilecik</b>	449	535
<b>TR41</b>	16.816	12.480
<b>TR41 Türkiye Oranı (%)</b>	3,32	3,29
<b>Türkiye</b>	507.100	379.405

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği

Buna göre, TR41 Bölgesi'nde toplanan mevduatın %74'ü bölgeye kredi olarak kullanıldığı ve bu oranın ülke geneli ortalaması olan %75'e çok yakın olduğu görülmektedir.

Bankaların bölge illerinde vermiş oldukları kredi toplamı ve sektörel dağılımı Tablo 84'te gösterilmektedir.

<sup>20</sup> Katılım bankalarına ait veriler, çalışmanın bundan sonraki bölümündeki verilere dahil değildir.

<sup>21</sup> Verilere döviz tevdiat hesapları, resmi ve ticari kuruluş mevduat hesapları, kıymetli maden ve depo hesapları, diğer kuruluşlar ve bankalar mevduatı dahildir.

<sup>22</sup> Verilere tüm ihtisas kredileri ve ihtisas dışı krediler dahildir.

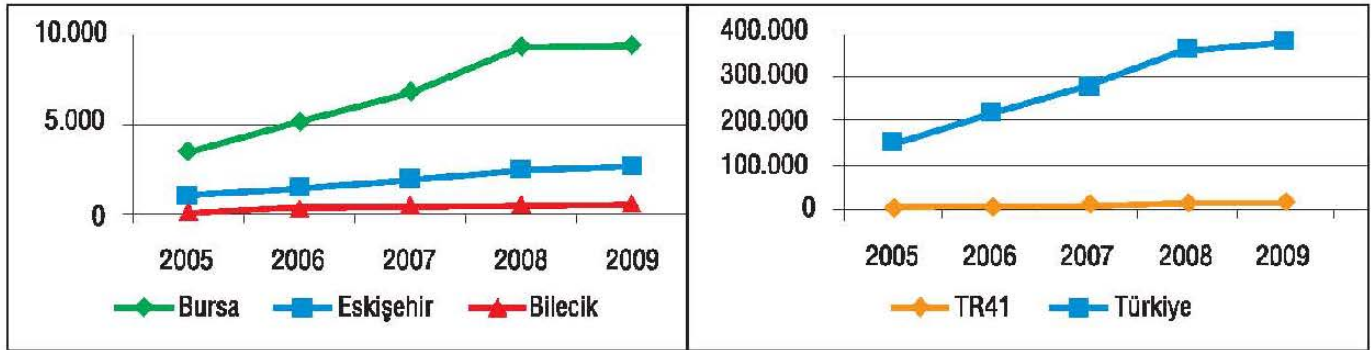
Tablo 84. Sektörlere Göre Kredi (2009, Milyon TL)

	Tarım	Meslekî	Turizm	Diğer	İhtisas Dışı <sup>23</sup>
<b>Bursa</b>	486	168	1	192	8.457
<b>Eskişehir</b>	199	64	0	36	2.341
<b>Bilecik</b>	69	10	0	10	446
<b>TR41</b>	754	242	1	238	11.244
<b>TR41 Türkiye Oranı (%)</b>	6,56	5,41	0,55	2,44	3,18
<b>Türkiye</b>	11.490	4.477	239	9.780	353.419

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği

Şekil 42’de, bölge illerinde ve ülke genelinde kullandığı kredi miktarları verilmiştir.

Şekil 42. Kullanılan Banka Kredileri (Milyon TL)



Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği

## 6.8.2. Kişi Başına Ortalama Mevduat ve Kredi

Bölge illerinin diğer illerle kıyaslamasını da içeren kişi başına ortalama mevduat ve kişi başına ortalama kredi kullanımına ilişkin veriler Tablo 85’te verilmektedir.

Tablo 85. Kişi Başına Ortalama Mevduat ve Kredi (2008)

Sıra No	İller	Kişi Başına Mevduat (TL)	Sıra No	İller	Kişi Başına Kredi (TL)
1	Ankara	16.258	1	İstanbul	9.535
2	İstanbul	15.028	2	Ankara	7.215
3	İzmir	6.872	3	Antalya	5.264
4	Muğla	6.054	4	İzmir	4.843
5	Antalya	5.284	5	Muğla	4.226
6	Eskişehir	5.154	6	Kocaeli	3.829
7	Uşak	4.342	8	Bursa	3.678
8	Bursa	4.232	10	Eskişehir	3.229
46	Bilecik	1.925	24	Bilecik	2.538
-	<b>Türkiye Ortalaması</b>	<b>5.852</b>	-	<b>Türkiye Ortalaması</b>	<b>4.023</b>

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği

<sup>23</sup>İhtisas dışı krediler; iskonto ve iştirak senetleri, ihracat-ithalat kredileri, mali kesime verilen krediler, yurt dışı krediler, tüketici kredileri, kredi kartları ve kıymetli maden kredilerinden oluşmaktadır.



Buna göre, Bursa ve Eskişehir'in, kişi başına toplanan mevduat ve kişi başına kullanılan kredi miktarlarında Türkiye'de ilk 10 il içinde yer aldığı görülmektedir. Fakat

kişi başı mevduat ve kredi değerleri, tüm TR41 illerinde Türkiye ortalamasının altındadır.

## 6.9. Ticaret Sektörü

Ticaret sektörü, sağladığı istihdam ve malların etkin bir şekilde pazarlanması açısından önemli bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel bazda yaşanan gelişmelere bağlı olarak ticaret sektöründe de yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla hazırlanan yeni Türk Ticaret Kanunu yasa tasarısı, mevcut Türk Ticaret Hukukunun AB hukuku ile uyumlu hale getirilmesi, Basel-2 kriterlerinde öngörülen şeffaflık ve denetim mekanizmalarını içermesi, uluslararası çerçevede genel kabul görmüş finansal raporlama ve muhasebe ilkelerini uygulamaya koyması gibi konularda yenilikler içermekte olup, bölgemizdeki firmaları yakından ilgilendirmesi açısından da son derecede önem arz etmektedir.

Ayrıca, 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği (GB) anlaşması ülkemiz açısından bir milat olarak kabul edilmektedir. GB sadece sanayi ürünlerini ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsamakta olup geleneksel tarım ürünleri anlaşmanın kapsamı dışındadır.

Ülkemiz GB dışında, birçok ülke ile ticaret anlaşması imzalamıştır. Bunlardan Serbest Ticaret Anlaşmalarımızın (STA) imza ve yürürlük tarihleri Tablo 86'da gösterilmiştir.

Tablo 86. Serbest Ticaret Anlaşmalarımız

No	Ülke	İmza Tarihi	Yürürlüğe Giriş Tarihi	No	Ülke	İmza Tarihi	Yürürlüğe Giriş Tarihi
1	EFTA	10.12.1991	01.04.1992	9	Suriye	22.12.2004	01.01.2007
2	İsrail	14.03.1996	01.05.1997	10	Mısır	27.12.2005	01.03.2007
3	Makedonya	07.09.1999	01.09.2000	11	Arnavutluk	22.12.2006	01.05.2008
4	Hırvatistan	13.03.2002	01.07.2003	12	Gürcistan	21.11.2007	01.11.2008
5	Bosna ve Hersek	03.07.2002	01.07.2003	13	Karadağ	26.11.2008	-
6	Filistin	20.07.2004	01.06.2005	14	Sırbistan	01.06.2009	-
7	Tunus	25.11.2004	01.07.2005	15	Şili	14.07.2009	-
8	Fas	07.04.2004	01.01.2006	16	Ürdün	01.12.2009	-

Kaynak : Dış Ticaret Müsteşarlığı

### 6.9.1. TR41 Bölgesi'nde Ticaret

#### Bursa

Bursa, tarihsel süreç içinde olduğu gibi günümüzde önemli bir ticaret merkezi konumundadır. Ulaşım altyapısının elverişli olması, bünyesinde önemli limanları barındırması, başta sanayi sektörü olmak üzere diğer sektörlerle de lojistik anlamda avantaj sağlaması gibi etkenler kentin ticaret merkezi olmasına yardımcı olan önemli etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bursa'da, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası'na (BTSO) kayıtlı 2009 yılı itibarıyla 33.732 üye faaliyet göstermektedir.<sup>24</sup> BTSO'ya kayıtlı üye sayısı 1.000'in üzerinde olan sektörler Tablo 87'de gösterilmiştir.

<sup>24</sup> Bursa Ticaret ve Sanayi Odasına ait verilerden derlenmiştir.

Hazır giyim ve konfeksiyon odaklı tekstil ve otomotiv sanayi, Bursa'da ticaretin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Tablo 87. BTSO'ya Kayıtlı Üye Sayısı 1.000'in Üzerinde Olan Sektörler (2009)

No	Sektörler	Aktif Üye
1	İnşaat ve Yapı Kooperatifi	5.223
2	Tekstil	4.782
3	Gıda, Tarım, Hayvancılık	3.982
4	Makine Metal Sanayi	2.787
5	Hizmet	2.200
6	Otomotiv Ana ve Yan Sanayi	1.779
7	Hazır Giyim ve Konfeksiyon	1.670
8	Nakliye ve Ulaştırma	1.626
9	Finans	1.281
10	Kimya Sanayi ve Ticareti	1.097
11	Ağaç Orman Ürünleri ve Mobilya	1.083

Kaynak :Bursa Ticaret ve Sanayi Odası

Tablo 87 incelendiğinde, Bursa'da hazır giyim ve konfeksiyon ile beraber tekstil ticaretinin kentin ticari faaliyetlerinin şekillenmesinde önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Ayrıca uluslararası ölçekte, özellikle otomotiv sanayinde, yatırım faaliyetlerinin yoğunlaşması otomotiv ana ve yan sanayi ile makine metal sanayi sektörlerinin ticari faaliyetlerinin de

artmasına katkıda bulunmaktadır.

Bursa Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği'ne (BESOB) bağlı 107 odaya kayıtlı toplam 74.482 işyeri faaliyet göstermektedir.<sup>25</sup> BESOB'a kayıtlı olup aktif üye sayısı 1.000'in üzerinde olan oda ve iş yeri sayıları Tablo 88'de gösterilmiştir.

Tablo 88. Bursa'daki Üye Sayısı 1.000'in Üzerinde Olan Esnaf ve Sanatkar Odaları (2010)

No	Kayıtlı Oda	Aktif Üye	No	Kayıtlı Oda	Aktif Üye
1	Bursa Kahveciler ve Benzerleri Odası	3.730	12	Bursa Kamyoncular ve Kamyonetçiler EO	1.744
2	Bursa Bakkallar Esnaf Odası	3.275	13	Bursa Tuhaflıyeciler ve Benzerleri EO	1.599
3	Orhangazi Esnaf ve Sanatkarlar Odası	2.843	14	Bursa Terzi Kumaşçı Elbiseci ve Şapkacılar ESO	1.509
4	Gemlik Esnaf ve Sanatkarlar Odası	2.619	15	Bursa Demir ve Madeni İşler Sanatkarları EO	1.500
5	Bursa Muhtelif Esnaf ve Sanatkarlar Odası	2.562	16	Mudanya Esnaf ve Sanatkarlar Odası	1.492
6	Bursa Tekel Gazete Bayileri ve Şans Oyunları EO	2.538	17	Bursa Oto Tamircileri Esnaf ve Sanatkarlar Od.	1.339
7	Bursa Servis Aracı İşletme. ve Halk Otobüsçüleri EO	2.528	18	Bursa Berberler Esnaf ve Sanatkarlar Odası	1.291
8	Bursa Lokantacılar Kebapçılar Köfteciler ve Ben.EO	2.294	19	Bursa Seyyar Pazarcılar Esnaf Odası	1.247
9	Bursa Elektronikçiler Esnaf ve Sanatkarlar Od.	1.925	20	Bursa Marangozlar ve Benzerleri ESO	1.182
10	İnegöl Şoförler ve Otomobilciler Esnaf Odası	1.812	21	İznik Esnaf ve Sanatkarlar Odası	1.046
11	Bursa Şoförler ve Otomobilciler Esnaf Odası	1.804	22	İnegöl Marangozlar ve Mobilyacılar ESO	1.016

Kaynak : Bursa Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği

<sup>25</sup> Bursa Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği'ne ait verilerden derlenmiştir.



Ulaşım, tarım, sanayi ve yer altı kaynaklarında avantajlı konumda bulunmasının yanı sıra ilde bulunan üniversitelerin de etkisi ile Eskişehir, ticari bir merkez durumuna gelmiştir.

## Eskişehir

Eskişehir, tarihsel süreç içerisinde olduğu gibi, günümüzde de ticari hayatın en canlı olduğu kentlerden biri olup İç Batı Anadolu'nun ticaret merkezidir. Son yıllarda sanayileşmenin büyük bir gelişme göstermesi, artan istihdam ve ulaşım kolaylığı, şehirdeki ticari hayata canlılık katmaktadır. Coğrafi konumunun yarattığı avantaj ile Eskişehir, Anadolu'nun batıya açılan kapısı durumundadır. Demiryolu ve karayollarının kavşağında olması, tarımda ve sanayideki gelişmeler ile yer altı kaynaklarının zenginliği, Eskişehir'i

ticari açıdan önemli bir merkez haline getirmiştir.

İl genelinde ticaret, kent merkezinde yoğunlaşmıştır. Eskişehir genelinde 38 odaya bağlı 19.551<sup>26</sup> üye ile Ticaret Borsasına kayıtlı 572<sup>27</sup> üye ticari faaliyetlere katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, kentteki iki üniversitenin varlığı ilin ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır.

Eskişehir Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği'ne kayıtlı oda ve iş yeri sayıları Tablo 89'da gösterilmiştir.

Tablo 89. Eskişehir'deki Esnaf ve Sanatkar Odaları (2010)

No	Kayıtlı Oda	Aktif Üye	No	Kayıtlı Oda	Aktif Üye
1	Eskişehir Şoförler ve Otomobilciler Esnaf Odası	3.448	20	Eskişehir Elektrikçiler Esnaf ve Sanatkarlar Odası	256
2	Eskişehir Bakkal ve Bayılar Esnaf Odası	1.980	21	Eskişehir Radyo Elektronik Teknisyenleri ESO	254
3	Eskişehir Tornacılar ve Oto Tamircileri ESO	1.060	22	Sivrihisar Şoförler ve Otomobilciler Esnaf Odası	238
4	Eskişehir Servis Aracı İşletmecileri Esnaf Odası	1.008	23	Eskişehir Minibüsçüler Esnaf Odası	231
5	Eskişehir Kahveçiler Esnaf Odası	946	24	Çifteler Şoförler ve Otomobilciler Esnaf Odası	230
6	Eskişehir Berberler ve Kuaförler Es. ve San. Odası	941	25	Mahmudiye Esnaf ve Sanatkarlar Odası	227
7	Eskişehir Sayyar Tuhafiyeler ve İportacılar Esnaf Odası	901	26	Boylukova Esnaf ve Sanatkarlar Odası	188
8	Eskişehir Yaş Sebze Meyve Balıkçılar ve Pazarcılar EO	823	27	Sivrihisar Terziler Esnaf ve Sanatkarlar Odası	187
9	Eskişehir Esnaf ve Sanatkarlar Odası	673	28	Eskişehir Hazır Elbiseciler Esnaf Odası	175
10	Eskişehir Umum Lokanta ve Gazinocular Esnaf Odası	617	29	Sivrihisar Demirciler Bakırcılar ve Arabacılar ESO	168
11	Çifteler Esnaf ve Sanatkarlar Odası	518	30	İnönü Esnaf ve Sanatkarlar Odası	167
12	Eskişehir Demirciler Esnaf Odası	510	31	Eskişehir Saatçiler Esnaf ve Sanatkarlar Odası	165
13	Eskişehir Marangozlar ve Mobilyacılar Es. ve San. Od.	484	32	Eskişehir Ayakkabıcılar Esnaf ve Sanatkarlar Odası	157
14	Seyitgazi Esnaf ve Sanatkarlar Odası	451	33	Sarıcakaya Esnaf ve Sanatkarlar Odası	133
15	Sivrihisar Bakıcılar Esnaf Odası	428	34	Mihalgazi Esnaf ve Sanatkarlar Odası	127
16	Eskişehir Emlakçılar Esnaf Odası	420	35	Eskişehir Sucular Esnaf Odası	126
17	Eskişehir Terziler Sanatkarlar Odası	364	36	Eskişehir Halk Otobüsçüler Esnaf Odası	117
18	Eskişehir Pastacılar Fırıncılar ve Kuruyemliççiler ESO	317	37	Eskişehir Kuyumcular Esnaf ve Sanatkarlar Odası	115
19	Mihalıççık Esnaf ve Sanatkarlar Odası	296	38	Eskişehir Kasaplar Esnaf Odası	106

Kaynak : Eskişehir Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği

<sup>26</sup> Eskişehir Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği'ne ait verilerden derlenmiştir.

<sup>27</sup> Eskişehir Valiliği İnternet sitesi verilerinden derlenmiştir.

## Bilecik

Bilecik, gelişmiş çevre illerini Anadolu'ya bağlayan demir ve karayollarının tam ortasındadır. Kentin üretim üssü Bozüyük olup ticaret bu ilçede yoğunlaşmaktadır. Bilecik'te, yer altı kaynakları şehrin ticaretinde önemli bir paya sahiptir. Bilecik Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı 1.095<sup>28</sup> faal üye ile Bilecik Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği'ne kayıtlı 13

odaya bağlı 6.247<sup>29</sup> üye faaliyet göstermektedir. Ayrıca, yeni kurulan Bilecik Üniversitesi de şehrin ticari hareketliliğin artmasına önemli katkıda bulunmaktadır. Bilecik Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği'ne kayıtlı oda ve iş yeri sayıları Tablo 90'da gösterilmiştir.

Gelişmiş çevre illerini Anadolu'ya bağlayan demir ve karayollarına yakınlık ile yer altı kaynaklarının zenginliği Bilecik ilinde ticareti canlandıran hususlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 90. Bilecik'teki Esnaf ve Sanatkar Odaları (2010)

No	Kayıtlı Oda	Aktif Üye
1	Bozüyük Esnaf ve Sanatkarlar Odası	1.298
2	Bilecik Şoförler ve Otomobilciler Esnaf Odası	718
3	Bilecik Yiyecek Maddesi Satan Esnaf Odası	691
4	Bozüyük Şoförler ve Otomobilciler Esnaf Odası	667
5	Söğüt Esnaf ve Sanatkarlar Odası	556
6	Osmaneli Esnaf ve Sanatkarlar Odası	468
7	Bilecik Madenli İşler Sanatkarları Esnaf Odası	465
8	Gölpazarı Esnaf ve Sanatkarlar Odası	378
9	Bilecik Giyim Mensucat ve Sanatkarlar Esnaf Odası	294
10	Pazaryeri Esnaf ve Sanatkarlar Odası	243
11	Pazaryeri Şoförler ve Otomobilciler Esnaf Odası	192
12	Osmaneli Şoförler ve Otomobilciler Esnaf Odası	164
13	Gölpazarı Şoförler ve Otomobilciler Esnaf Odası	113

Kaynak : Bilecik Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği

TR41 Bölgesi'ndeki Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliklerine kayıtlı odalar ve üye sayılarına ilişkin bilgiler Tablo 91'de gösterilmiştir.

Tablo 91. Esnaf ve Sanatkar Odaları (2010)

	Oda Sayısı	Aktif Üye Sayısı
Bursa	107	74.482
Eskişehir	38	19.551
Bilecik	13	6.247
TR41	158	100.280
TR41 Türkiye Oranı (%)	5,06	5,23
Türkiye	3.123	1.916.897

Kaynak : İl Bazındaki Veriler; İl Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birlikleri. Türkiye Verileri; Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu

<sup>28</sup> Bilecik Ticaret ve Sanayi Odası verilerinden derlenmiştir.

<sup>29</sup> Bilecik Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği verilerinden derlenmiştir.

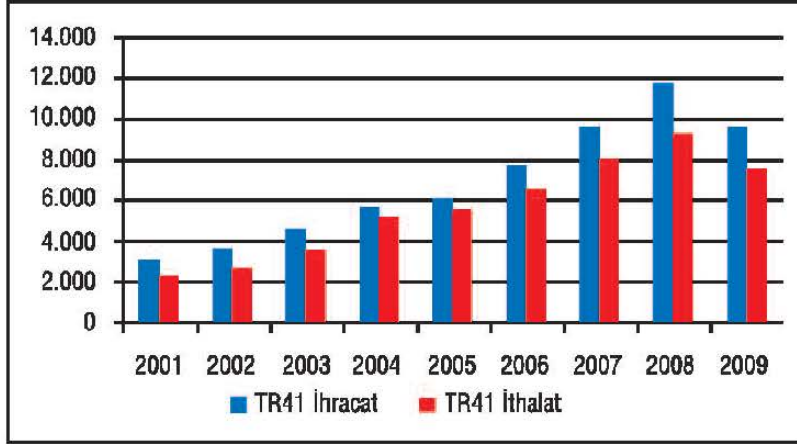


## 6.9.2. Dış Ticaret

TR41 Bölgesi Türkiye'nin önemli dış ticaret merkezlerinden biridir. Bölge dış ticaret fazlası vererek ülke ekonomisine önemli katkıda

bulunmaktadır. Şekil 43'te, 2001-2009 yılları arasında bölge bazında yapılan ihracat ve ithalat miktarları görülmektedir.

Şekil 43. Bölge Bazında Dış Ticaret (Milyon \$)



Bölgenin 2009 yılı ihracatı ülke geneli ihracatın %9,5'ini oluştururken, ithalatta bu oran %5,4 olarak gerçekleşmiştir. Bölgedeki toplam dış ticaretin %90'nından fazlası Bursa'dan yapılmaktadır.

Kaynak : Dış Ticaret Müsteşarlığı

118

Dış Ticaret Müsteşarlığı verilerine göre, 2001 yılında Türkiye genelinde 31.334 milyon dolarlık ihracat yapılmıştır. Aynı yılda, TR41 Bölge illerinden gerçekleştirilen ihracat 3.135 milyon dolar ile ülke genelinin %10'unu oluşturmaktadır. 2009 yılında ülke genelindeki ihracat 102.128 milyona ulaşırken bölge illerindeki ihracat 9.648 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamın ülkedeki toplam ihracatın yaklaşık %9,5'ini oluşturduğu görülmektedir. Dönem içinde, bölgedeki ihracat miktarı ciddi bir artış yaşarken, ülke geneli ihracatı içindeki payı az da olsa azalmıştır. Bu durum, ülke genelindeki ihracat artışının bölge geneli ihracat artışından daha fazla olduğunu göstermektedir.

Tablo 92. Bölge İllerinde Gerçekleşen İhracat ve İthalat (Milyon \$)

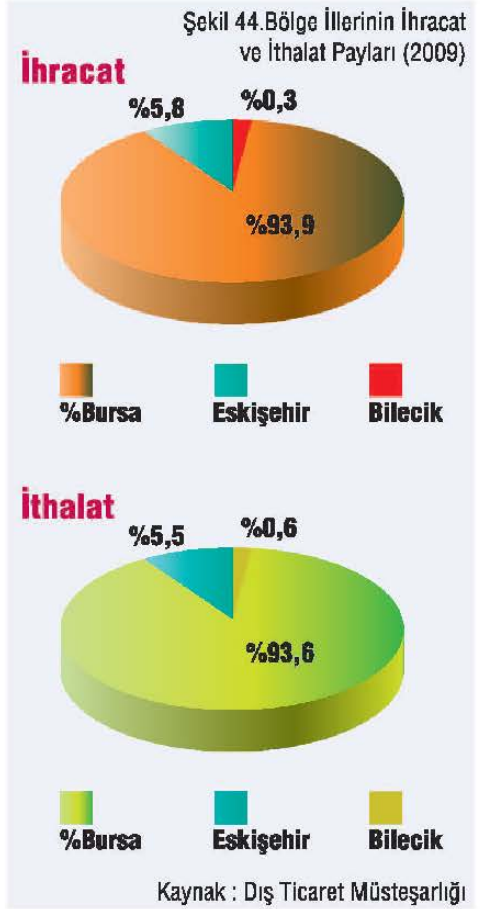
	2005		2006		2007		2008		2009	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
Bursa	5.732	5.236	7.351	6.193	9.049	7.630	11.104	8.722	9.057	7.079
Eskişehir	269	263	352	326	506	388	607	497	558	413
Bilecik	34	48	45	71	55	49	55	63	33	47

Kaynak : Dış Ticaret Müsteşarlığı

Tablo 92'ye göre 2005 yılında bölge illerinden yapılan toplam ihracatın % 95'i, toplam ithalatın ise % 94'ü Bursa'dan gerçekleştirilmiştir. 2009 yılı verileri incelendiğinde yine

ithalat da ihracata benzer bir durum ortaya çıkmaktadır. 2001 yılında ülke genelinde gerçekleşen ithalat toplamı 41.399 milyon dolardır. Bölge illerinden yapılan toplam ithalat ise 2.273 milyon dolar ile ülke genelinin %5,6'sını oluşturmaktadır. 2009 yılında ülke genelinde toplam ithalat 140.899 milyon dolar olarak gerçekleşirken, bölge illeri 7.539 milyon dolarlık ithalat ile ülke genelinin yaklaşık %5,4'ünü oluşturmaktadır. Bölgedeki dış ticaretin yaklaşık % 94'ü Bursa'dan gerçekleştirilmektedir.

benzer bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Şekil 44'te 2009 yılında bölge illerinin ihracat ve ithalat rakamlarındaki payları verilmiştir.



### Bölge illerindeki ihracatın diğer illerle kıyaslaması

Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) verilerine göre 2009 yılında ülke genelinde yapılan ihracatta Bursa 2., Eskişehir 17., Bilecik 52. Sırada yer almaktadır.

Tablo 93. Ülke İhracatında İlk 10 İl

2004				2009			
Sıra No	İl	Tutar (Milyon \$)	Ülke Geneline Oranı (%)	Sıra No	İl	Tutar (Milyon \$)	Ülke Geneline Oranı (%)
1	İstanbul	36.163	56,68	1	İstanbul	45.800	47,18
2	Bursa	4.802	7,53	2	Bursa	9.318	9,6
3	İzmir	4.699	7,36	3	Kocaeli	6.646	6,85
4	Manisa	2.327	3,65	4	İzmir	6.422	6,62
5	Kocaeli	2.213	3,47	5	Ankara	4.508	4,64
6	Ankara	2.108	3,3	6	Gaziantep	3.260	3,36
7	Sakarya	2.077	3,26	7	Manisa	3.126	3,22
8	Gaziantep	1.273	1,99	8	Denizli	1.740	1,79
9	Denizli	1.187	1,86	9	Sakarya	1.715	1,77
10	Adana	806	1,26	10	Hatay	1.442	1,49
20	Eskişehir	205	0,32	17	Eskişehir	570	0,59
43	Bilecik	30	0,05	52	Bilecik	48	0,05
-	Türkiye	63.799	-	-	Türkiye	97.074	-

Kaynak : Türkiye İhracatçılar Meclisi

### Bölge illerinin en çok ihracat yaptığı ülkeler

Tim'in 2009 yılı verilerine göre, Bursa'dan en çok ihracat yapılan ülke Fransa iken; Eskişehir ve Bilecik'ten büyük ölçüde Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) ihracat yapılmaktadır. Bölge geneli olarak incelendiğinde ihracatın

büyük oranda Euro bölgesine yönelik olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bölge illerinden ihracat yapılan ülkelere ilişkin veriler Tablo 94'te gösterilmiştir.



Tablo 94. Bölge İhracatında İlk 10 Ülke (2009)

Bursa		Eskişehir		Bilecik	
Ülke	Tutar (Milyon \$)	Ülke	Tutar (Milyon \$)	Ülke	Tutar (Milyon \$)
Fransa	2.281	ABD	168	ABD	3,5
İtalya	1.345	Almanya	68	İsrail	3,3
Almanya	930	Fransa	43	Yunanistan	3,1
Belçika	460	Avusturya	33	Almanya	3,1
Romanya	442	İtalya	29	İspanya	3,0
İngiltere	430	İngiltere	27	İngiltere	2,2
Slovenya	423	İspanya	15	Gürcistan	2,0
Cezayir	261	B.A. Emirlikleri	14	Hollanda	2,0
Rusya	173	Romanya	13	Suriye	2,0
İran	171	Belçika	9	İtalya	2,0

TR41 Bölgesi'nde ihracatın büyük çoğunluğu Euro bölgesine yapılmaktadır. İller bazında ise Bursa'dan en çok ihracat yapılan ülke Fransa iken Amerika Birleşik Devletleri Eskişehir ve Bilecik'ten yapılan ihracatta ilk sırada yer almaktadır.

### Bölge illerinde ihracatçı ve ithalatçı firma sayıları

TİM'in 2008 yılı verilerine göre, ülke genelinde en çok ihracat yapan ilk 1.000 firma içinde Bursa'dan 55, Eskişehir'den 7 firma bulunmaktadır. Bilecik'te faaliyet gösterip listeye giren ihracatçı firma bulunmamaktadır.

Tablo 95. İlk 1000 İhracatçının İllere Dağılımı

İller	2008
İstanbul	503
İzmir	65
Bursa	55
Ankara	48
Gaziantep	48
Kocaeli	47
Denizli	28
Manisa	18
Hatay	16
Adana	15
Eskişehir	7
Diğer iller	150

Kaynak : Türkiye İhracatçılar Meclisi

Tablo 96. İl Bazında İhracatçı ve İthalatçı Firma Sayıları

	2005		2006		2007		2008		2009	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
Bursa	2.374	2.124	2.572	2.267	2.939	2.563	2.804	2.489	2.901	2.348
Eskişehir	218	235	224	244	243	250	241	261	242	231
Bilecik	35	35	37	38	44	37	44	41	40	37
TR41	2.627	2.394	2.833	2.549	3.226	2.850	3.089	2.791	3.183	2.616
TR41 Türkiye Oranı (%)	6,23	4,67	6,42	4,74	6,68	4,84	6,42	4,83	6,55	4,75
Türkiye	42.138	51.287	44.159	53.765	48.265	58.902	48.143	57.785	48.586	55.017

Kaynak : Dış Ticaret Müsteşarlığı

## Bölge illerinde sektörel bazlı ihracat

TİM verilerine göre hazırlanan aşağıdaki tablolarda, sanayi ana kalemi içinde görülen hazır giyim ve konfeksiyon mamulleri, alt başlık olarak tekstil mamulleri yerine sanayi mamulleri içinde yer almaktadır. Aynı zamanda, aşağıdaki

tablolarda "Tekstil Mamulleri" olarak geçen alt kalemin orijinal ifadesi ise TİM verilerinde "Tarıma Dayalı İşlenmiş Ürünler"dir.

Tablo 97. Bursa İhracatının Sektörel Dağılımı (2009)

Sektör	İhracat (\$)	Sektör	İhracat (\$)
<b>I.Sanayi</b>	<b>8.840.905.026</b>	<b>III.Tarım</b>	<b>394.112.837</b>
<b>A.Tekstil Mamulleri</b>	<b>834.494.101</b>	<b>A.Bİlkisel Ürünler</b>	<b>201.625.681</b>
Tekstil ve Hammaddeleri	788.536.625	Hububat,Bakliyat,Yağlı Tohumlar	17.120.520
Deri ve Deri Mamulleri	10.574.809	Yaş Meyve ve Sebze	41.844.868
Halı	35.382.666	Meyve Sebze Mamulleri	113.011.640
<b>B.Kimyevi Mamuller</b>	<b>163.647.878</b>	Kuru Meyve ve Mamulleri	3.278.553
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	163.647.878	Fındık ve Mamulleri	348.246
<b>C.Sanayi Mamulleri</b>	<b>7.842.763.047</b>	Zeytin ve Zeytinyağı	25.659.471
Hazır giyim ve Konfeksiyon	565.054.467	Tütün	0
Taşıt Araçları ve Yan Sanayi	6.268.755.399	Kesme Çiçek	362.383
Elektrik-Elektronik,Makine ve Bilişim	160.331.653	<b>B.Hayvansal Ürünler</b>	<b>27.808.425</b>
Makine ve Aksamları	395.018.943	Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller	27.808.425
Demir ve Demir Dışı Metaller	227.861.619	<b>C.Ağaç ve Orman Ürünleri</b>	<b>164.678.731</b>
Demir Çelik Ürünleri	209.534.727	Ağaç Mamulleri ve Orman Ürünleri	164.678.731
Çimento ve Toprak Ürünleri	14.704.074		
Değerli Maden ve Mücevherat	1.408.389		
Diğer Sanayi Ürünleri	93.777		
<b>II.Madencilik</b>	<b>82.724.571</b>		
Madencilik Ürünleri	82.724.571		

Kaynak : Türkiye İhracatçılar Meclisi

Tablo 97 ve Şekil 45 incelendiğinde, Bursa ihracatının büyük oranda taşıt araçları ve yan sanayide yoğunlaşmasında, bu alanda uluslararası ölçekte üretim yapan büyük otomobil firmalarının ve buna bağlı olarak otomotiv yan sanayinin en önemli etken olduğu anlaşılmaktadır.

Eskişehir ihracatında sanayi mamullerinin önemli bir payı bulunmaktadır. Özellikle makine ve aksamları, elektrikli ve elektriksiz ev aletleri, makine ve bilişim sektörlerinin toplam ihracata katkısı büyüktür.



Tablo 98. Eskişehir İhracatının Sektörel Dağılımı (2009)

Sektör	İhracat (\$)	Sektör	İhracat (\$)
<b>I. Sanayi</b>	<b>491.555.637</b>	<b>III. Tarım</b>	<b>31.453.791</b>
<b>A. Tekstil Mamulleri</b>	<b>3.516.186</b>	<b>A. Bitkisel Ürünler</b>	<b>7.676.892</b>
Tekstil ve Hammaddeleri	2.610.771	Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar	6.024.082
Deri ve Deri Mamulleri	872.770	Yaş Meyve ve Sebze	380.728
Hali	32.645	Meyve Sebze Mamulleri	357.194
<b>B. Kimyevi Mamuller</b>	<b>32.222.360</b>	Kuru Meyve ve Mamulleri	781.225
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	32.222.360	Fındık ve Mamulleri	93.606
<b>C. Sanayi Mamulleri</b>	<b>455.817.092</b>	Zeytin ve Zeytinyağı	40.057
Hazır giyim ve Konfeksiyon	45.112.204	Tütün	0
Taşıt Araçları ve Yan Sanayi	63.790.210	Kesme Çiçek	0
Elektrik-Elektronik, Makine ve Bilişim	81.803.281	<b>B. Hayvansal Ürünler</b>	<b>0</b>
Makine ve Aksamları	182.684.976	Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller	0
Demir ve Demir Dışı Metaller	56.861.117	<b>C. Ağaç ve Orman Ürünleri</b>	<b>23.776.899</b>
Demir Çelik Ürünleri	2.936.010	Ağaç Mamulleri ve Orman Ürünleri	23.776.899
Çimento ve Toprak Ürünleri	22.167.244		
Değerli Maden ve Mücevherat	375.484		
Diğer Sanayi Ürünleri	86.567		
<b>II. Madencilik</b>	<b>46.552.471</b>		
Madencilik Ürünleri	46.552.471		

Kaynak : Türkiye İhracatçılar Meclisi

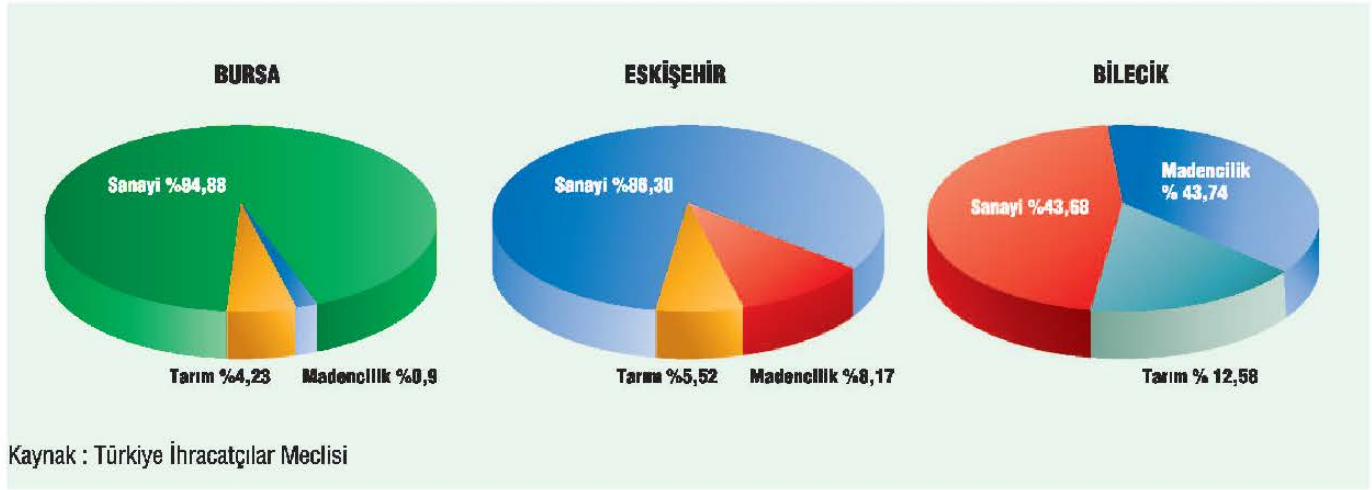
Bilecik'te ise madencilik mamulleri ihracatının öne çıktığı görülmektedir. Bilecik kent merkezi ile Söğüt ve Gölpaazarı ilçelerinde bulunan zengin mermer yatakları, Bilecik mermer ve seramik sektörünün gelişmesinde önemli rol

oynamaktadır. Ayrıca sanayi çimento ve toprak ürünleri ihracatının da payının büyük olduğu görülmektedir.

Tablo 99. Bilecik İhracatının Sektörel Dağılımı (2009)

Sektör	İhracat (\$)	Sektör	İhracat (\$)
<b>I. Sanayi</b>	<b>21.090.617</b>	<b>III. Tarım</b>	<b>6.074.774</b>
<b>A. Tekstil Mamulleri</b>	<b>0</b>	<b>A. Bitkisel Ürünler</b>	<b>4.346.986</b>
Tekstil ve Hammaddeleri	0	Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar	0
Deri ve Deri Mamulleri	0	Yaş Meyve ve Sebze	0
Hali	0	Meyve Sebze Mamulleri	4.187.307
<b>B. Kimyevi Mamuller</b>	<b>16.131</b>	Kuru Meyve ve Mamulleri	159.678
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	16.131	Fındık ve Mamulleri	0
<b>C. Sanayi Mamulleri</b>	<b>21.074.485</b>	Zeytin ve Zeytinyağı	0
Hazır giyim ve Konfeksiyon	0	Tütün	0
Taşıt Araçları ve Yan Sanayi	0	Kesme Çiçek	0
Elektrik-Elektronik, Makine ve Bilişim	3.210	<b>B. Hayvansal Ürünler</b>	<b>1.507.177</b>
Makine ve Aksamları	375.510	Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller	1.507.177
Demir ve Demir Dışı Metaller	862.570	<b>C. Ağaç ve Orman Ürünleri</b>	<b>220.612</b>
Demir Çelik Ürünleri	63.241	Ağaç Mamulleri ve Orman Ürünleri	220.612
Çimento ve Toprak Ürünleri	19.769.955		
Değerli Maden ve Mücevherat	0		
Diğer Sanayi Ürünleri	0		
<b>II. Madencilik</b>	<b>21.124.050</b>		
Madencilik Ürünleri	21.124.050		

Şekil 45. Bölge İlleri İhracatı (2009)







## 6.10 Ulaşım ve Lojistik

124

Ulaşım insanların, kaynakların, ürünlerin ve bilginin bir yerden bir yere taşınmasını ifade eder. Lojistik ise bunların ihtiyaç duyulan zamanda doğru yerde olmasını sağlayan bir araçtır. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda da bahsedildiği üzere dünyada ticaretin serbestleşmesiyle birlikte rekabetin artması ve küresel/bölgesel ölçekte organizasyonların ağırlık kazanmasıyla taşıma mesafelerinin uzaması, hız unsurunu ve ulaşım altyapısının gerekliliğini öne çıkartmaktadır.

Kaynakların ve ürünlerin tam zamanında ve düşük maliyetle alıcılara ulaştırılması gereği lojistiğin önemini artırmaktadır.

Dünya Bankası'nın Lojistik Performans Endeksi Raporu, Türkiye'nin taşımacılık ve lojistik sektörüyle ilgili ipuçları vermektedir. Tablo 100'de de görüldüğü üzere bu sıralamada 5 üzerinden aldığı 3.22'lik genel puan ile Türkiye, 155 ülke arasında 39. sırada yer almıştır.

Tablo 100. Lojistik Performans Endeksi (2010)

Ülke	2010 LPE		2007 LPE	
Adı	LPE sıra	LPE Puanı	LPE sıra	LPE Puanı
Almanya	1	4,11	3	4,1
Singapur	2	4,09	1	4,19
İspanya	25	3,63	26	3,52
<b>Türkiye</b>	<b>39</b>	<b>3,22</b>	<b>34</b>	<b>3,15</b>
Yunanistan	54	2,96	29	3,36

Kaynak: Dünya Bankası

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB)'nin hazırladığı 2009 Lojistik Sektör Raporu'na göre, Türkiye'de dış ticaret yapan

yaklaşık 50.000 şirket bulunmaktadır. Bu şirketlerin yaklaşık 5.000'i 1 milyon doların üzerinde dış ticaret hacmine sahiptir.



Tablo 101. Dış Ticarete Kullanılan Taşıma Modu Oranları (2010, %)

Yıl	Deniz Yolu	Karayolu	Hava Yolu	Demir Yolu	Diğer
2000	49	37	10	0	3
2004	55	32	10	1	2
2008	57	28	8	1	6
2009	5	31	9	1	5

Kaynak: T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı

### 6.10.1. Bölgede Lojistik Sektörüne Genel Bakış

Bursa, Eskişehir ve Bilecik illeri coğrafi konumları nedeniyle lojistik açıdan birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Harita 5'te de görüldüğü üzere, Bursa ili denizyolu ve karayolu taşımacılığında gelişmiş iken, Eskişehir ile Bilecik'te karayolu ve demiryolu taşımacılığından söz etmek mümkündür.

Bölgede lojistik sektörü, fiziki altyapı başta olmak üzere temel yapısal eksiklikler nedeniyle sorunlar yaşamaktadır. En önemli sorun, üretim yerlerinden deniz, demiryolu ve havayolu terminallerine erişimdeki sıkıntılardır. Lojistik altyapı eksiklikleri operasyon maliyetlerinin ve sürelerinin uzamasına, operasyon kalitesinin ve lojistik standartların düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca bu yetersizlikler reel sektöre ek taşımacılık maliyetleri kadar iş kayıpları da getirmekte ve büyük pazarlara yakın olma avantajını azaltmaktadır.

Lojistik altyapı eksikliklerinin giderilmesi yönünde Marmara Bölgesi'nde ulaşım, liman ve lojistik köyler konusunda son yıllarda bazı çalışmalar yapılmaktadır. Bölge illerinden Eskişehir ve Bilecik için Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD) tarafından planlanan lojistik köy projeleri mevcuttur. Lojistik köyler, lojistik ve taşımacılık şirketleri ile ilgili resmi kurumların içinde yer aldığı, her türlü taşıma moduna etkin bağlantıları olan, depolama, bakım-onarım, yükleme-boşaltma, elleçleme, tartı, yükleri bölme, birleştirme, paketleme gibi faaliyetlerin gerçekleştirildiği alanlardır. Eskişehir Lojistik Merkezi ile 1,4 milyon ton taşıma kapasitesi ve 769 bin m<sup>2</sup> lojistik alan, Bilecik Lojistik Merkezi ile de 1,9 milyon ton taşıma kapasitesi ve 132 bin m<sup>2</sup> lojistik alan kazandırılması hedeflenmektedir.

Limanlara, demiryolu ve havayolu bağlantılarının gerçekleştirilmesi ile maliyetlerin düşmesi sonucu ithalat ve ihracat hızla artacaktır. Bu kapsamda Bandırma, Bursa,

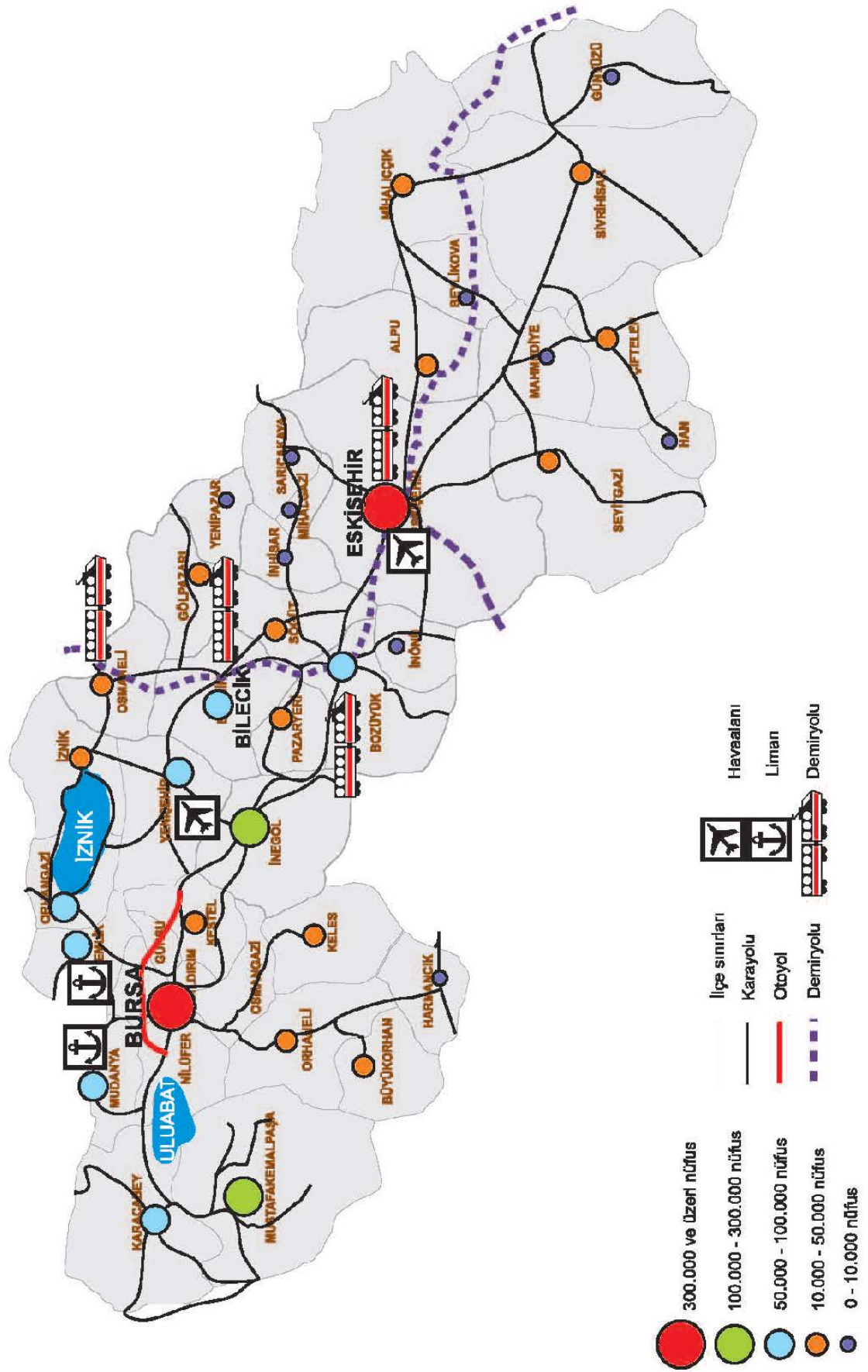
Dış ticaret şirketlerine yönelik lojistik hizmetleri sağlayan yaklaşık 2.000 gümrükleme şirketi, 1.200 uluslararası kara taşımacılık şirketi, 1.000 uluslararası denizcilik şirketi, 250 taşıma işleri organizatörü şirket ve 250 civarında antrepo bulunmaktadır. Türkiye'de yolcu ve yük taşımacılığında kullanılan en yaygın ulaşım yolu karayoludur. Dış ticarete ise Tablo 101'de verildiği üzere denizyolu taşımacılığı ön plandadır.

İnegöl ve Osmaneli demiryolu projeleri, karayolu ile ilgili olarak da Gebze Körfez geçişi, Bursa-İzmir otoyolu projesi lojistik sektörünü olumlu etkileyecek projelerdir. Karayolları Genel Müdürlüğü (KGM)'nden alınan bilgiye göre; İzmit Körfez Geçişi ve Bursa-Balıkesir-İzmir Otoyolu, karayoluyla 6,5 saat olan İstanbul-İzmir arası seyahat süresini 3,5 saate indirerek, İstanbul-İzmir arasını 140 km kısaltacaktır. İzmit Körfez Geçişi, Gebze'den başlayacak ve Körfez'i köprüyle geçerek Orhangazi'ye bağlanacaktır.

Antrepo, gümrük gözetimi altında bulunan eşyanın konulduğu yerlerdir. Bölgedeki antrepo bilgileri Bursa Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü'nden Bursa ve Eskişehir illeri için alınmıştır. Bilecik'te antrepo bulunmamaktadır. Bursa'da 18.579 m<sup>6</sup>, Gemlik'te 243.564 m<sup>6</sup> ve Mudanya'da 27.192 m<sup>6</sup> genel ve özel toplam 60 tane, Eskişehir'de ise toplamda 8.918 m<sup>6</sup>'lık genel ve özel toplam 11 tane antrepo bulunmaktadır. Ayrıca, Bölgede lojistik eğitimleri önemli yer tutmaktadır. Eskişehir Meslek Yüksekokulu'nda 2009 yılında Lojistik eğitim programı açılmıştır. BTO ile ÜİB de lojistik sektörüyle ilgili eğitimler vermekte, seminerler ve toplantılar düzenlemektedir.

Bölge illerinden Bursa'da denizyolu ve karayolu taşımacılığı ön planda iken, Eskişehir ve Bilecik'te karayolu ve demiryolu taşımacılığı gelişmiştir. Bölgede genel olarak denizyolu, demiryolu, ve havayolu terminallerine erişimlerdeki zorluklar lojistik sektörünün başlıca problemleri arasındadır.





## 6.10.2. Karayolu Taşımacılığı

Karayolu taşımacılığı dünya lojistik sektöründe %40, Türkiye’de ise %50’nin üzerinde bir paya sahiptir. Türkiye’de denizyoluyla yapılan ihracat ve ithalatların, üretici-liman

erişimleri ile yolcu taşımacılığının %95’i, yük taşımacılığının ise %92’si karayoluyla gerçekleştirilmektedir.<sup>30</sup> Tablo 102’de mevcut karayolu uzunlukları verilmektedir.

Tablo 102. Karayolu Uzunlukları (2010, km)

	Asfalt Yollar	Bölünmüş Yollar	Otoyol
Bursa	1.093	323	65
Eskişehir	847	275	0
Bilecik	430	105	0
TR41	2.370	703	65
Türkiye	58.463	14.458	2.010

Kaynak: KGM Devlet ve İl Yolları Envanteri

Karayollarındaki en büyük sorun yol ve trafik güvenliğini sağlamaktır. Ülkemizde trafik kazalarından kaynaklanan yolcu-km başına düşen ölü sayısı AB ortalamasının oldukça

üzerindedir. Tablo 103’te 2008 yılı kaza, ölü ve yaralı sayıları bulunmaktadır.

Tablo 103. Trafik Kaza, Ölü ve Yaralı Sayısı (2008)

	Kaza Sayısı	Ölü Sayısı	Yaralı Sayısı
Bursa	3.879	132	5.991
Eskişehir	1.611	59	2.900
Bilecik	443	27	819
TR41	5.933	218	9.710
Türkiye	104.212	4.236	184.468

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

Buna göre TR41 Bölgesi, Türkiye geneli kaza ve yaralı sayısında 7. sırada, ölü sayısında ise 6. sırada yer almaktadır. Karayollarındaki trafik yoğunluğunu gösteren Harita 5’te

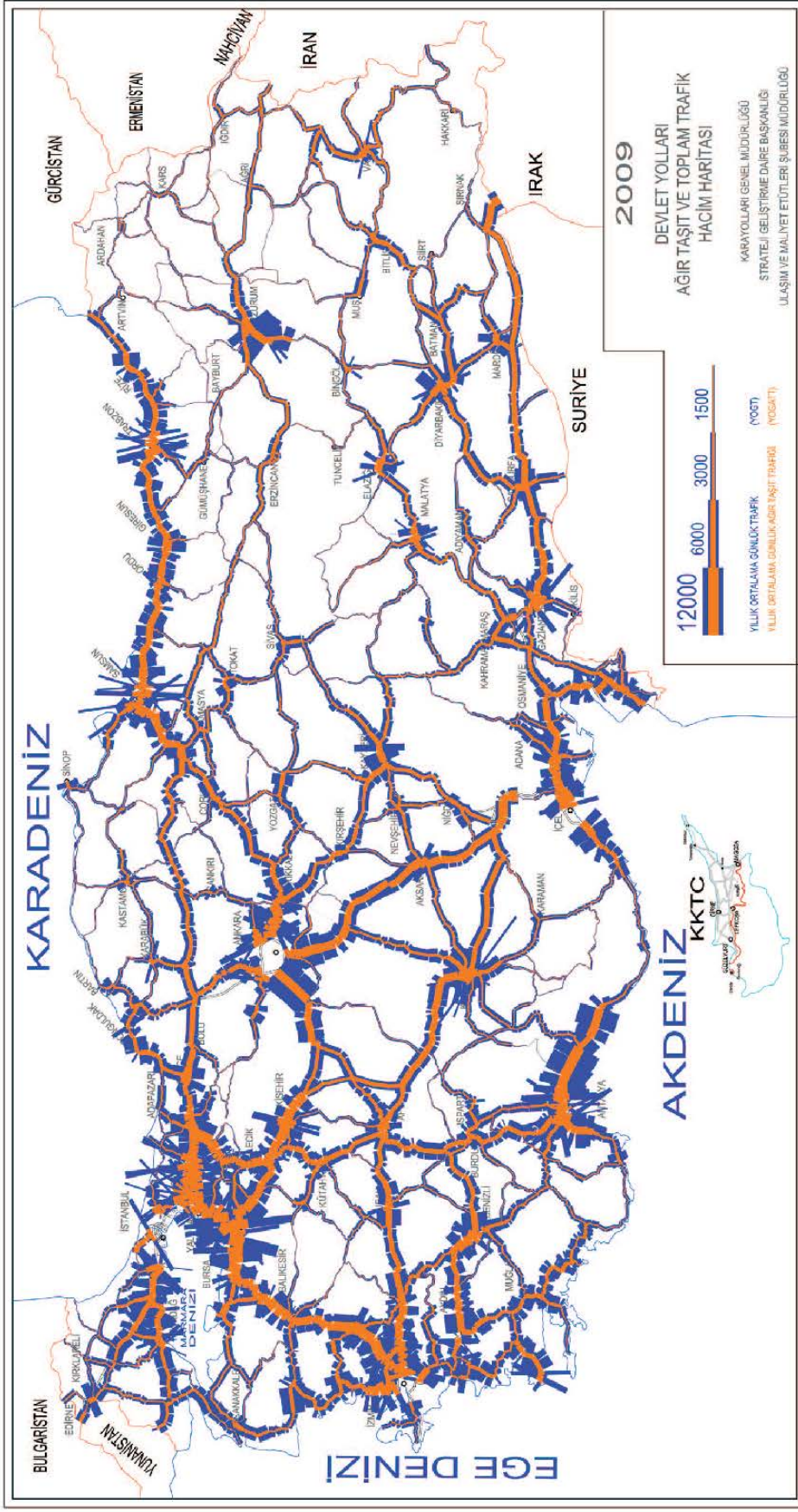
TR41 Bölgesi yol kullanım sıklığı açısından dikkat çekmektedir.



<sup>30</sup> KGM-Stratejik Plan, 2006-2010.



Harita 6. Karayolları Kullanımı Yoğunluk Haritası (2009)



Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü

Türkiye genelinde Uluslararası Nakliyeciler Derneği'ne (UND) kayıtlı 915 lojistik taşımacılık firmasından 15'i Bursa'da, 4 tanesi de Eskişehir'de bulunmaktadır. Tablo 104'te karayolu

taşımacılığında gerçekleşen ithalat ve ihracat rakamları ile tır sayıları verilmiştir.

Tablo 104. Karayollarında Gerçekleşen İthalat - İhracat İstatistikleri (2009)

	2009				2008			
	İthalat(\$).	İhracat(\$)	Gelen Tır	Giden Tır	İthalat(\$)	İhracat(\$)	Gelen Tır	Giden Tır
<b>Bursa</b>	1.053.898.846	1.591.367.058	13.240	23.866	1.521.897.600	2.052.958.072	43.051	55.931
<b>Eskişehir</b>	278.038.433	346.255.565	1.500	4.101	395.234.701	363.912.634	2.634	5.833

Kaynak: Bursa Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü (Bilecik ili verilerine ulaşılamamıştır.)

Tablo 105'te 2009 yılına ait otoyollar ve devlet yollarının illere göre taşıt-km, yolcu-km ve ton-km değerleri verilmiştir

Tablo 105. Karayolları Üzerindeki Seyir ve Taşımalar (2009, km)

	Taşıt		Yolcu		Ton	
	Otoyol	Devlet Yolu	Otoyol	Devlet Yolu	Otoyol	Devlet Yolu
<b>Bursa</b>	280.206	2.448.546	1.009.226	6.780.019	983.955	5.027.279
<b>Eskişehir</b>		974.869		3.258.747		2.757.251
<b>Bilecik</b>		502.004		1.342.680		1.838.957
<b>TR41</b>	280.206	3.925.419	1.009.226	11.381.446	983.955	9.623.487
<b>Türkiye</b>	13.908.000	58.524.000	47.481.000	164.983.000	40.515.000	135.940.000

Kaynak: Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ulaştırma ve Maliyet Etütleri Şube Müdürlüğü

Bölgede lojistik sektörünün Bursa ilinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bursa'da sanayinin gelişmiş olması ve özellikle

büyük otomobil fabrikalarının yer alması Bursa'yı karayolu taşımacılığında önemli bir konuma getirmiştir.

### 6.10.3. Denizyolu Taşımacılığı

Ucuz navlun, güvenli taşımacılık, çok çeşitli yükler için büyük hacimler sunması gibi avantajları Denizyolu taşımacılığını, uluslararası taşımacılıkta diğer modlara göre öne çıkarmaktadır. Denizyolu lojistik yük akışları genellikle karayolu ile desteklenmektedir.

Bursa, lojistik sektör çeşitliliği bakımından oldukça zengin bir ildir. Bursa ili sınırları içinde yer alan limanlar şunlardır:

Gemport Limanı, Borusan Lojistik Limanı, Roda Limanı, Gemlik Gübre Rıhtımı, BP İskelesi, Gemlik Belediye İskelesi, Marmara Kimya Sanayi ve Mudanya Limanı. Tablo 106'da Gemlik limanları ve Mudanya Limanına ait yükleme ve boşaltma bilgileri verilmektedir. Limanlardaki hareket toplam ihracatta Türkiye'nin %5'i, ithalatta ise %3,5'i oranındadır.



Tablo 106. Limanlar Bazında İthalat-İhracat Miktarları (2008, Ton)

Liman Adı	Dış Tic. Türü	Genel Kargo	Katı Dökme Yük	Konteynır	Sıvı Dökme Yük	Diğer	Toplam
<b>Gemlik</b>	İhracat	421.016	335.127	2.746.810	60	672	3.503.685
<b>Mudanya</b>		2.115	211.576	0	0	0	213.691
<b>TR41</b>		423.131	546.703	2.746.810	60	672	3.717.376
<b>Türkiye</b>		6.237.144	33.424.335	25.422.389	8.151.113	10.197	73.245.178
<b>Gemlik</b>	İthalat	1.881.754	1.249.183	1.763.629	233.036	50	5.127.652
<b>Mudanya</b>		22.124	162.105	0	0	0	184.229
<b>TR41</b>		1.903.978	1.411.288	1.763.629	233.036	50	5.311.881
<b>Türkiye</b>		12.104.902	71.336.973	24.655.826	43.452.536	3.513	151.553.749

Kaynak: T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı

Bursa'daki limanların yük hacmi, Marmara Bölgesi'nin %8-10'u, Türkiye'nin ise %4'ü civarındadır. Tablo 107'de yıllara

göre TR41 Bölgesi'ndeki denizyolu taşımacılığının detayları verilmektedir.

Tablo 107. Denizyolu Taşımacılığında Yıllara Göre Dağılım (2008, Ton)

Liman Adı	2004	2005	2006	2007	2008
<b>Gemlik</b>	8.960.111	8.250.148	8.623.007	9.165.422	9.437.400
<b>Mudanya</b>	661.887	646.182	534.262	499.527	409.215
<b>TR41</b>	9.621.998	8.896.330	9.157.269	9.664.949	9.846.615
<b>Marmara Bölgesi</b>	92.668.895	96.402.960	107.485.417	118.425.355	121.515.355
<b>Türkiye</b>	211.535.099	214.353.527	244.466.347	286.274.648	314.603.062

Kaynak: TC. Denizcilik Müsteşarlığı

Denizyolu ile yolcu taşımacılığı 2007 yılında faaliyete geçen Bursa Güzelyalı Hızlı Feribot İskelesi'nden sağlanmaktadır. İstanbul Deniz Otobüsleri A.Ş. (İDO) tarafından düzenli

olarak gerçekleştirilen Bursa-İstanbul hızlı feribot seferleri, 225 araç ve 1.200 yolcu kapasiteli önemli bir denizyolu ulaşım sistemidir.

#### 6.10.4. Havayolu Taşımacılığı

Havayolu taşımacılığı genellikle uzak mesafeye pahada yüksek, yükte hafif malların taşınmasında kullanılmaktadır. Havayolu kargo taşımacılığı yüklerin taşınmasında en hızlı çözümü sunmakla birlikte birim taşımacılık başına en yüksek maliyete sahiptir. Bölgede Bursa ve Eskişehir illerinde olmak üzere 2 havaalanı bulunmaktadır. Bu havaalanları genel olarak yolcu trafiğine hizmet etmekte, yük taşımacılığında etkin kullanılmamaktadır.

**Bursa Yenişehir Havaalanı:** Sivil-askeri amaçla kurulan havaalanının şehre uzaklığı 50 km olup 2993x45 ve 2993x30 metre boyutlarında iki adet beton kaplama pisti

bulunmaktadır. Yolcuya açık iç ve dış hat kullanım alanı 5.600 m<sup>2</sup> olup, 1.500.000 yolcu/yıl kapasiteye sahiptir. 2010 yılında yurtiçi seferler artırılmış ve yurtdışı seferlere başlanmıştır.

**Eskişehir Anadolu Havaalanı:** Eskişehir Anadolu Havaalanı, Anadolu Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksekokulu'na aittir ve üniversite tarafından işletilmektedir. 21 Haziran 2007 tarihinde THY, İstanbul Atatürk Havalimanı'ndan Eskişehir'e karşılıklı seferler başlatmıştır. Tablo 108'de bölgeye ait uçuş verileri gösterilmektedir.

Tablo 108. Tüm Uçuş ve Yolcu Trafik (2009)

	Yolcu+Ticari Uçuş Sayıları			Gelen+Giden Yolcu Sayısı		
	İç Hat	Dış Hat	Toplam	İç Hat	Dış Hat	Toplam
<b>Bursa</b>	1.978	250	2.228	60.129	13.277	73.406
<b>Eskişehir</b>	7.161	402	7.563	39.994	38.329	78.323
<b>Bilecik</b>	0	0	0	0	0	0
<b>TR41</b>	9.139	652	9.791	100.123	51.606	151.729
<b>Türkiye</b>	419.422	369.047	788.469	41.226.959	44.281.549	85.508.508

Kaynak: Devlet Hava Meydanları İşletmesi

TR41 Bölgesi'nde Bursa ve Eskişehir'de birer adet havaalanı bulunmakla beraber etkin olarak kullanılmamaktadır.

### 6.10.5. Demiryolu Taşımacılığı

Demiryolu ağı uzunluğu açısından Türkiye, AB üyesi ülkelere göre en az uzunluğa sahiptir. Cumhuriyet döneminde demiryolu yapımına önem verilmiş ancak 1950'lerden sonra demiryolu yapımı azalmıştır<sup>31</sup>. 2003 yılından itibaren

demiryollarına tekrar ağırlık verilmeye başlanmıştır . 2009 yılı TCDD verilerine göre demiryolu uzunluğu Tablo 109'da verilmiştir.

Tablo 109. Demiryolu Ana Hat Uzunluğu (2009, km)

	Tek Hat	2.3.4. Hat	Toplam
<b>Bursa *</b>	16	0	16
<b>Eskişehir **</b>	188	21	209
<b>Eskişehir - Yht **</b>	116	116	232
<b>Bilecik **</b>	98	12	110
<b>Tr41</b>	418	149	567
<b>Türkiye</b>	8.440	640	9.080

(\* İl merkezinden geçen demiryolu \*\* İl sınırlarından geçen demiryolu)

Kaynak: TCDD 2005-2009 İstatistik Yıllığı

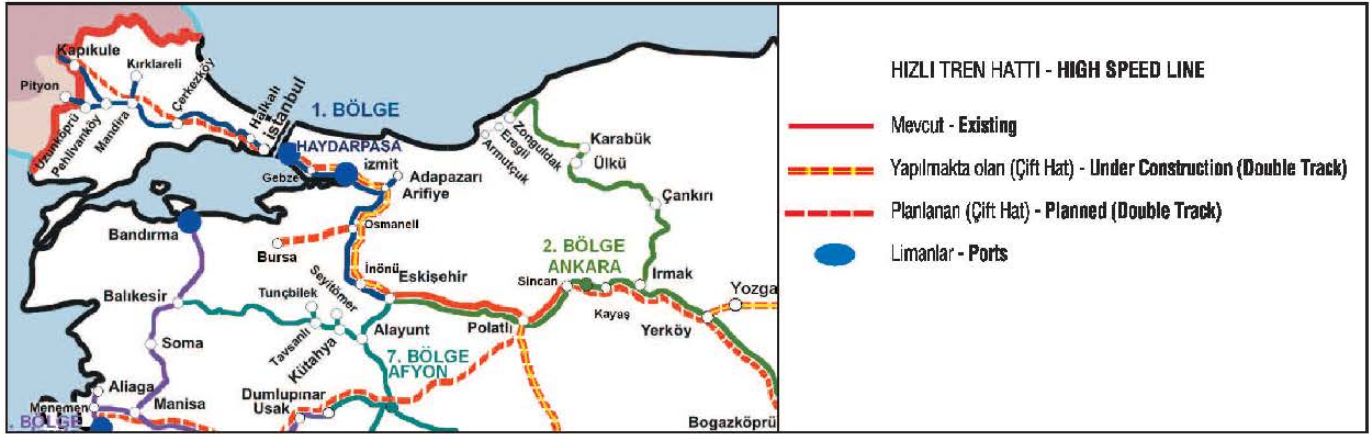
Demiryolu taşımacılığı, düzenli ve periyodik hizmet sunması, taşıma güvenliğinin yüksek olması özellikle ağır ve hacimli yükler için uzun mesafeli taşımalarda ciddi maliyet avantajı sağlaması sebebiyle lojistik sektöründe önemli bir yere sahiptir. Demiryolu ile yolcu ulaşımında temel kriteri şehir merkezlerini birbirine bağlayan hatlar oluştururken, yük taşımacılığında merkezler yerine sanayi kümeleri ile

terminallerin birleştirilmesi önceliklidir. Bursa il sınırları içinde raylı sistem bulunmakta ve yolcu taşımacılığında kullanılmaktadır. Mevcut raylı sistemin Yalova, Mudanya ve Görükle istikametlerinde uzatılmasıyla kent içi trafikte büyük bir rahatlama sağlanacaktır.

<sup>31</sup> Ulaştırma Bakanlığı Stratejik Plan, 2009-2013



Harita 7. Devlet Demiryolları Şebekesi (2009)



Kaynak: TCDD İstatistik Yılığ; 2005-2009

Eskişehir demiryolu bakımından önemli bir kavşaktır. 1892 yılında işletmeye açılan Eskişehir Garı'nın önemli noktalar ile bağlantısı bulunmaktadır. Eskişehir ili sınırları içinde İstanbul – Ankara, İstanbul – Denizli, İstanbul – Konya, Ankara – İzmir, Eskişehir – İzmir, Eskişehir – Konya güzergâhında çalışan yolcu trenleri mevcuttur. Gar yıllık 563.200 yolcu kapasitelidir. Garın barındırma imkanı gar ve ambar yolları dahil 30.000 ton ve 2.420 dingildir. 2008 yılında çalışan yük tren sayısı 4.510'dur. 2008 yılı içerisinde toplam 3.512.070 ton yük taşınmıştır.

Bilecik ili dahilinde demiryolu ile kent içi taşımacılık yapılmamaktadır. Demiryolu taşımacılığı Bilecik merkez,

Bozüyük, Osmaneli ve güzergâh üzerindeki köylerde mevcuttur. Ankara-İstanbul demiryolunun 86.750 metresi Bilecik il sınırları içerisinde geçmektedir.

Projelendirilmiş Yüksek Hızlı Tren (YHT) hatlarından Ankara-Eskişehir hattının tamamlanması Eskişehir açısından çok büyük bir gelişme olmuştur. TCDD; Ankara-İstanbul hızlı tren hattının, Bilecik'ten Bursa'ya da bağlanmasını sağlayacak projeyi 2010 yılında başlatmayı ve 4 yılda bitirmeyi hedeflemektedir. Bursa bağlantısının 45 km'lik Bilecik-Yenişehir ve 80 km'lik Yenişehir-Bursa olarak iki etapta yapılması planlanmaktadır.

### 6.10.6. Kent içi Ulaşım

Coğrafi konumu, ulaşılabilirliği, hızlı sanayileşme süreci ile Bursa nüfusu 1960'lardan sonra hızla artmıştır. Bursa'da önemli bir sorun haline gelen kent içi ulaşımında otobüs hatları ile bağlantılı Hafif Raylı Sistem (HRS) kullanılmaktadır. Ayrıca minibüsler, taksi dolmuşlar ve özel otolar da önemli ulaşım araçlarındandır. HRS, kentteki yoğun yerleşimlerin, merkez ve sanayi bağlantılarının sağlanmasında etkin olurken, daha esnek olan diğer ulaşım sistemi ise, az yoğunluklu bölgelerin ulaşım taleplerini karşılamada kullanılmaktadır. Bursa'da toplu taşımacılıkla günde 1 milyonun üstünde yolcu taşınmaktadır. Günlük yolculukların % 90'ı toplu taşımacılıkla gerçekleştirilmektedir. Ayrıca kamu kuruluşları ve büyük endüstri kuruluşlarınca kendi çalışanlarını taşımak üzere çalıştırılan servisler de mevcuttur.

Bursa ili şehir içi trafiğinde, Kestel-Görükle ve Ovaakça-Santral Garaj güzergâhları büyük bir trafik yükü yaratmaktadır. Günümüzde Ankara-Bursa ve İstanbul-İzmir devlet karayollarının yerleşik doku içinde kalması ve kent içi trafiğini artırmasına yeni kavşakların (Acemler, Yıldırım, Merinos, Bağlarbaşı) yapılması ve Çevre yolunun faaliyete geçmesiyle kısmen çözüm bulunmuştur. Bursa ili metropoliten alan içerisindeki ana ulaşım aksları; Bursa-Ovaakça, Bursa-Mudanya, Bursa-Gürsu-Kestel, Bursa-Görükle'dir. Bursa'da trafik yoğunluğunun en fazla olduğu yollar ise Yalova-Orhangazi, Gemlik-Bursa-Karacabey-M.Kemalpaşa yollarıdır.

Eskişehir'de kent içi taşımacılıkta Eskişehir Hafif Raylı

Sistemi (ESTRAM), belediye ve halk otobüsleri, minibüsler, taksi dolmuşlar ve servis araçları kullanılmaktadır. Aralık 2004'te faaliyete geçen ESTRAM, iki hatıyla şehrin iki üniversitesini birbirine bağlayan 26 duraklık bir ulaşım ağıdır. Toplam hat uzunluğu 15 km olup, taşıdığı günlük ortalama 100.000 yolcu ile kent içi ulaşımında önemli bir yere sahiptir.

Bilecik kent merkezi içerisinde taşımacılık küçük ve orta boy minibüs ya da midibüslerle yapılmaktadır. Başka bir toplu taşıma sistemi bulunmamaktadır. Bozüyük-Bilecik-Mekece Çevre yolu ile şehir içinden geçen 650 No.lu karayolunun yük ve yolcu trafiği azalacaktır.

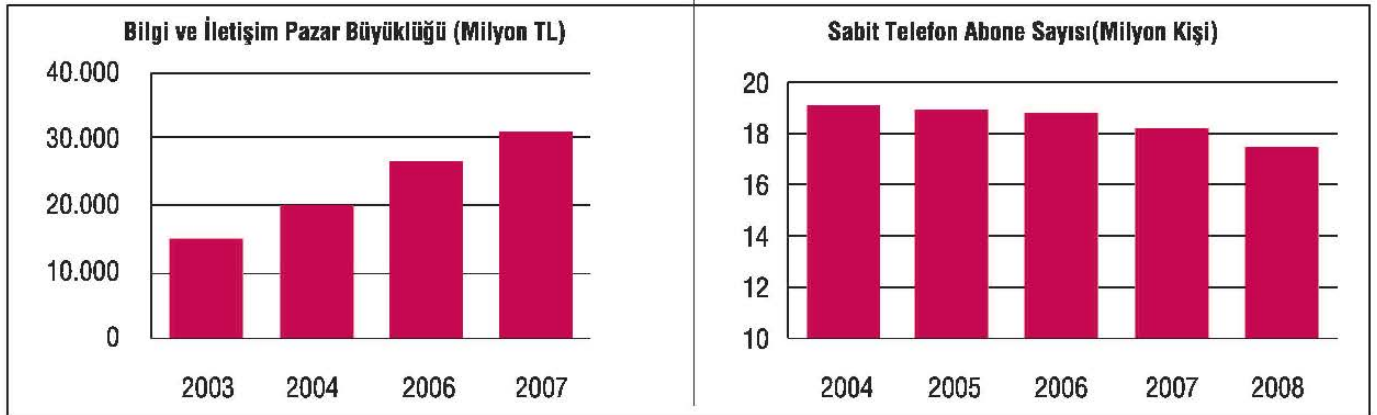
**Bölgede kent içi ulaşımında Bursa ve Eskişehir illerinde, raylı sistem önemli bir yere sahiptir.**

### 6.10.7. Haberleşme ve İletişim

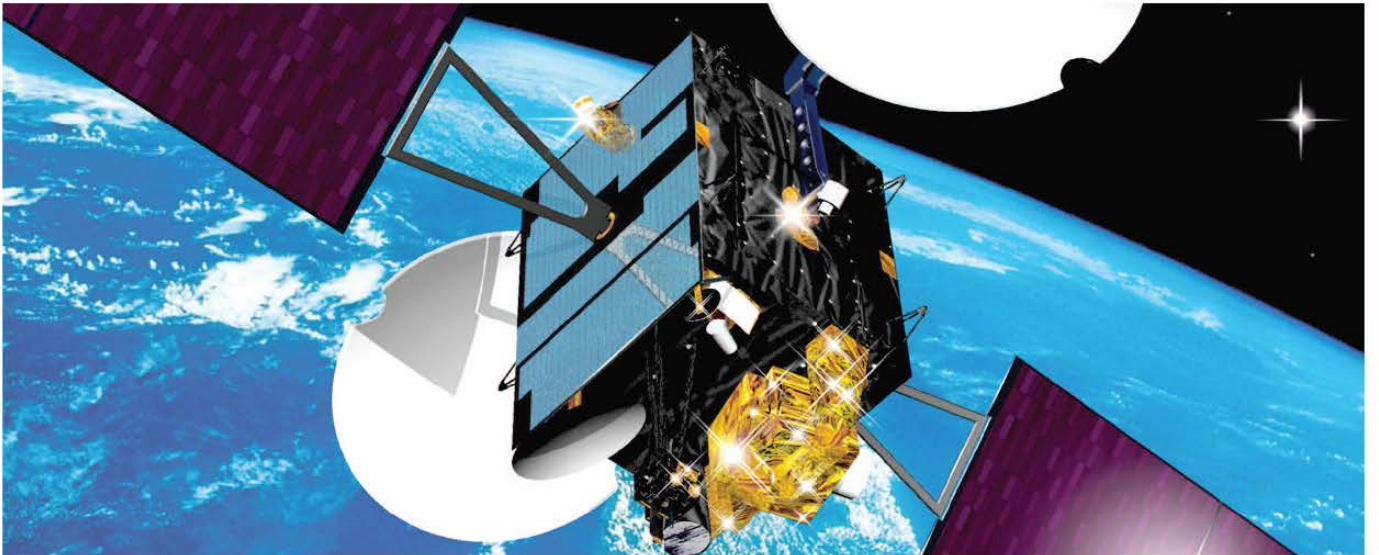
Küresel ölçekte rekabet gücünün artırılmasının önemli bir şartı da bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılmasıdır. Şekil 46'da görüldüğü gibi Türkiye'de bilgi ve iletişim sektörü

son 10 yılda çok büyük gelişmeler kaydetmiş ve pazar büyüklüğü önemli ölçüde artmıştır.

Şekil 46. Bilgi ve İletişim Pazar Payı Büyüklüğü ve Sabit Telefon Abone Sayısı



Kaynak: Ulaştırma Bakanlığı 2009-2013 Stratejik Plan, TÜİK Bölgesel Göstergeler





Bilgi ve iletişim sektöründe pazar payı artarken sabit telefon abone sayısı düşüş eğilimi göstermektedir. Hali hazırda abone sayısı yaklaşık 16,5 milyon seviyelerine gerilemiştir. Abonelerin %6'sı TR41 Bölgesi'nde bulunmaktadır. TR41 Bölgesi'ndeki abone sayısının %50'den fazlası Bursa iline kayıtlıdır.

Sabit hat abone sayısındaki düşüşe karşılık, mobil hat abone sayısı çok büyük bir ivme ile artmış ve 2009 yılında yaklaşık 62 milyon rakamına ulaşmıştır. Bölge illerindeki abone sayıları hemen hemen nüfus miktarıyla eşdeğerdir. Bölgedeki 2G baz istasyonu miktarı ülkedeki baz istasyonlarının yaklaşık %5'i kadardır. 3G baz istasyonlarında ise bu oran %3,8 kadardır.

İnternet kullanıcı oranlarına bakıldığında yaklaşık 6,5 milyon Türkiye kullanıcısının %6'sı bölgede bulunmaktadır. Aynı

zamanda Eskişehir, Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK)'nın hazırladığı İller Arası Rekabetçilik Endeksi 2008-2009 raporuna göre ilde kişi başına düşen ADSL aboneliği sayısı açısından dördüncü sıradır.

Haberleşme ve iletişimde etkin bir toplum için yerel medyanın önemi büyüktür. Yerel medyanın güçlenmesi ile bölgedeki katılımcılık artar. Ortak akıl ile hareket edilerek, bölge problemlerinin çözülmesinde bölge yararına kamuoyu oluşturulur. TR41 Bölgesi yerel basın yayın organları bakımından oldukça güçlü durumdadır. Özellikle Bursa ili Türkiye'deki en güçlü yerel medyaya sahip illerden biri olarak bilinmektedir. Tablo 110'da bölge illerinde bulunan yazılı medya, görsel medya ve radyo sayıları gösterilmektedir.

Tablo 110. Yerel Basın Yayın Kuruluşları (Temmuz 2010)

	Yazılı Medya	Görsel Medya	Radyo
Bursa	15	4	23
Eskişehir	12	2	8
Bilecik	4	1	3
Toplam	31	7	34

Kaynak: Bursa, Eskişehir ve Bilecik Valilikleri

## 6.11. Turizm ve Kültür

Dünyanın en hızlı gelişen sektörlerinden birisi olan turizmde, uluslararası pazardan alınan payı artırmak için ülkeler arasındaki rekabet gittikçe artmaktadır. Dünya Turizm Örgütü tarafından hazırlanan Turizm 2020 Yılı Vizyonu çalışmasında, 2020 yılında dünyadaki turist sayısının 1,5 milyar kişi, toplam turizm gelirlerinin ise 2 trilyon dolar olacağı tahmin edilmektedir.

Turizm, birçok ülkede ekonomik, sosyal ve çevresel gelişmenin önemli bir kaynağıdır. Aynı zamanda gelişmenin sürdürülebilir olması, kaynakların doğru kullanımı ile bugünkü ve gelecekteki toplumların yaşam kalitesinin iyileştirilmesinde bugün olduğu gibi gelecekte de önemini sürdürecektir.

Bu durum Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda da ele alınmış ve gelişmenin önemli bir aracı olarak turizmin aktif bir rol alması hedeflenmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ve Eylem Planı 2013 çalışmaları ülkemizin doğal, kültürel, tarihi ve coğrafi değerlerini koruma-kullanma dengesi içinde kullanmayı ve turizm alternatiflerini geliştirerek ülkemizin turizmden alacağı payı artırmayı hedeflemektedir.

Türkiye Turizm Stratejisi 2023 çalışmasında TR41 Bölgesi illerinin de adının geçtiği pek çok strateji ve hedef bulunmaktadır.

Tablo 111. Türkiye Turizm Stratejisi 2023'te TR41 İlleri

Strateji	Hedef	İl
Kentsel Ölçekte Markalaşma Stratejisi	Kültür Turizmi Canlandırılarak Marka Kültür Kentleri Oluşturulacak	Bursa
Tematik Turizm Gelişim Bölgeleri	Söğüt Kültür Turizmi Gelişim Bölgesi Oluşturulacak	Bilecik, Bursa
Tematik Turizm Gelişim Bölgeleri	Frigya Kültür ve Termal Turizmi Gelişim Bölgesi Oluşturulacak	Eskişehir
Tematik Turizm Gelişim Koridorları	Güney Marmara Zeytin Koridoru Oluşturulacak	Bursa
Turizmin Çeşitlendirilmesi Stratejisi	Kongre ve Fuar Turizmi Geliştirilecek	Bursa
Turizmin Çeşitlendirilmesi Stratejisi	Sağlık ve Termal Turizm Ürünleri Oluşturulacak	Eskişehir

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ve Eylem Planı 2013

TR41 Bölgesi illerindeki turizm ürünleri ve potansiyeli bunlarla sınırlı değildir. Bölgemiz tarih ve kültür mirası ile birlikte doğal zenginlikleri açısından da çeşitlilik gösterir. Bölge Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulduğu yerdir. Bursa şehri Osmanlı Devleti'ne 130 yıl başkentlik yapmıştır ve ilk dönem Osmanlı mimarisine ait en güzel eserler burada

bulunmaktadır. Bölge Osmanlı için olduğu kadar Frigya-Roma-Bizans kültür ve medeniyeti açısından da ayrı bir önem taşır. Hristiyanlık inancı ve kutsal kitap incilin son şeklini aldığı yer İznik'tir. Eskişehir ilinde ise Hitit ve Frigya medeniyetine ait önemli arkeolojik kalıntılar bulunmaktadır.

### 6.11.1. Bölgedeki Mevcut ve Potansiyel Turizm Ürünleri

TR41 Bölgesi'ndeki mevcut turizm ürün çeşitleri Tablo 112'de gösterilmiştir.

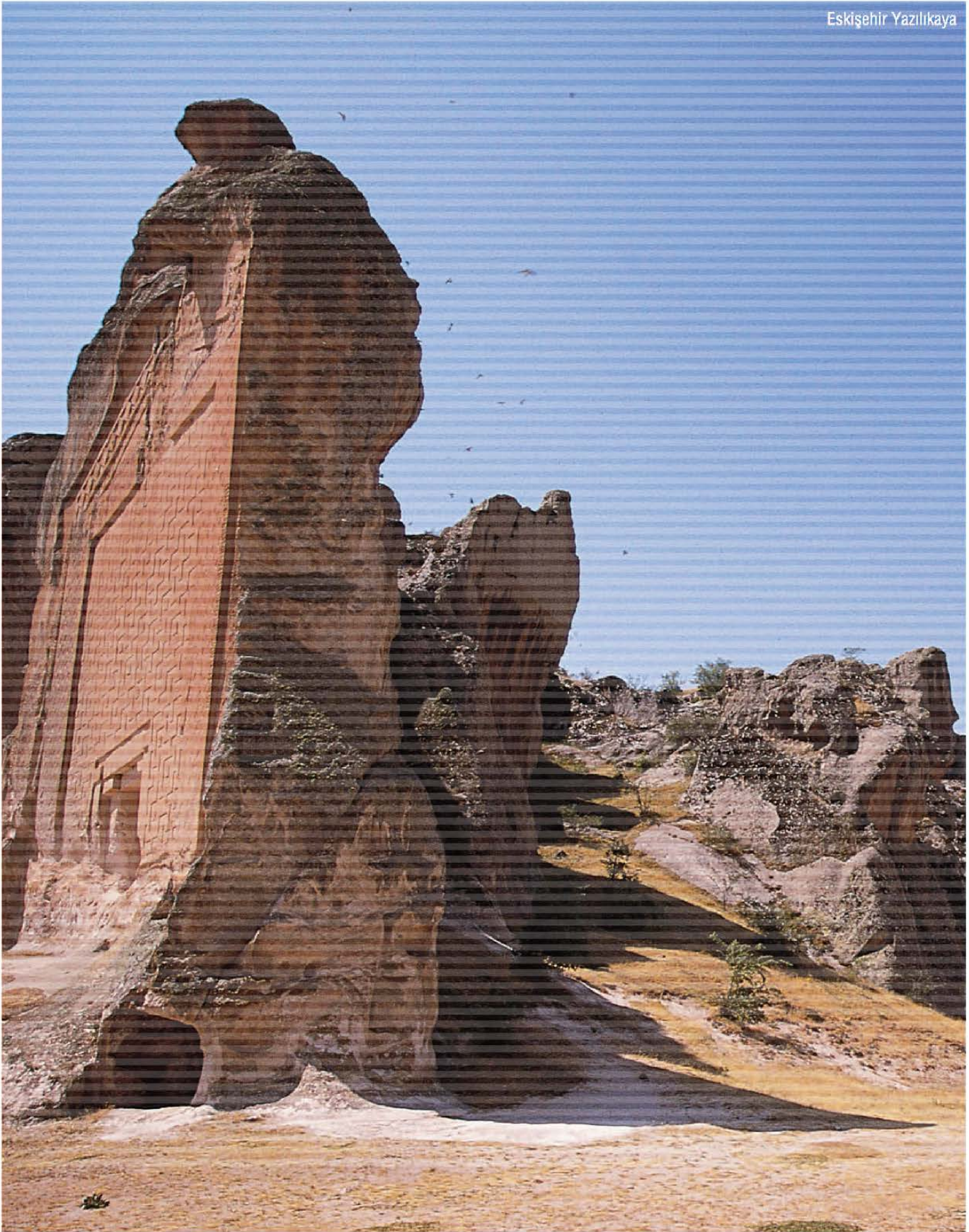
Tablo 112. Turizm Ürünleri (2010)

Mevcut Ürünler	İller
Kültür ve Tarih Turizmi	Bursa, Eskişehir, Bilecik
İnanç Turizmi	Bursa, Bilecik
Sağlık ve Termal Turizm	Bursa, Eskişehir, Bilecik
Kongre Turizmi	Bursa
Kış Turizmi	Bursa
Doğa ve Eko Turizm	Bursa, Eskişehir, Bilecik
Hava Sporları	Eskişehir, Bursa
Oto Safari	Bilecik
Av Turizmi	Bilecik, Eskişehir
Kıyı Turizmi (Deniz Turizmi)	Bursa

Kaynak: Bursa, Eskişehir ve Bilecik İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri

TR41 Bölgesi tarih, kültür ve doğal zenginlikleri açısından çeşitlilik gösterir. Özellikle kış turizmi, sağlık ve termal turizmi, kültür ve tarih turizmi, inanç turizmi ve doğa turizmi için ciddi bir potansiyele sahiptir.







### **Kış Turizmi:**

Uludağ Milli Parkı, Güney Marmara Bölgesi'nde, Bursa'nın 36 km güneyinde yer alır. Olağanüstü tabiat güzelliklerine, ormanlara, flora ve fauna zenginliklerine sahiptir. Uludağ'da ortalama 6 ay süre ile kış sporları yapılabilir.

### **Sağlık ve Termal Turizmi:**

Kaplıcalar bakımından oldukça zengin olan bölgede Bursa'da Çekirge bölgesindeki kaplıcalar ile Gemlik, İnegöl (Oylat), Orhanlı, Orhangazi, M.Kemalpaşa ilçelerindeki kaplıcalar, Bilecik'teki Söğüt Çaltı Kaplıcası, Eskişehir'de ise Hasırca, Kızılınlar, Mihalıççık, Mihalgazi ve Sivrihisar kaplıcaları iç turizmin hareketli merkezlerindendir.

### **Kültür ve Tarih Turizmi:**

Bölge, M.Ö. yıllardan bu yana birçok medeniyete ve onların dinlerine beşiklik etmiş illeri içerir. Osmanlı Devleti'nin ilk merkezi ve ilk başkenti bölgede bulunur. Bu özelliği itibarıyla bölgede çok zengin tarihi, kültürel, arkeolojik ve mimari miras vardır.

### **İnanç Turizmi:**

Bölgede Müslümanlık, Hristiyanlık ve Museviliğe ait birçok eser bulunmaktadır ve bunlar koruma altındadır.

### **Fuar ve Kongre Turizmi:**

Bursa Merinos Parkı'nda yapılan Uluslararası Atatürk Kongre-Kültür Merkezi ülkemizde bu alandaki en büyük ve en modern tesislerden biridir. Ayrıca Eskişehir ilinde de 1.300 kişilik bir kongre merkezinin yapımı devam etmektedir.

### **Doğa Turizmi:**

Bölgemiz doğa turizmi açısından zengin bir potansiyele sahiptir. Özellikle Uludağ Milli Parkı içinde zengin kamp

alanları ve farklı zorluklarda doğa yürüyüş parkurları bulunmaktadır. Ayrıca Bursa'da bulunan Ayvainsi ve Oylat Mağarası, Eskişehir'deki Yelini, Yelini, Beyyayla Düdeni ve Ulubük Mağarası doğa turizmi açısından çok güzel örneklerdir. Bilecik'te uzunluğu 3 km'yi bulan Kayaboğazı Kanyonu da doğa yürüyüşü yapmak isteyenler için bir cazibe merkezidir. Yine Kömürsu, Sofular ve Kamçı yaylaları yayla turizmi açısından oldukça değerlidir.

### **Hava Sporları Turizmi:**

Eskişehir'de bulunan Türk Hava Kurumu Planör ve Paraşüt Kampı ülkemizde paraşüt ve planör eğitiminin verildiği önemli merkezlerden biridir. Burada, yaz aylarında paraşüt, planör, yelken kanat, yamaç paraşütü ve balon kursları verilmektedir. Ayrıca Bursa'nın Gürsu ilçesinde de yamaç paraşütü yapılmaktadır.

### **Oto Safari:**

Bilecik'in Bozüyük ilçesinde 2 adet oto safari parkuru bulunmaktadır.

### **Av Turizmi:**

Bilecik ve Eskişehir illerinin farklı ilçelerinde zengin av sahaları bulunmaktadır.

### **Kıyı Turizmi:**

Marmara Denizi'ne kıyısı bulunan Karacabey, Mudanya ve Gemlik ilçelerinde yaklaşık 135 km uzunluğunda geniş doğal kumsallar yer almaktadır. Ayrıca İznik ve Uluabat göllerinde kıyı alanları mevcuttur. Bölgede yat turizmi, golf turizmi, spor, gastronomi, alışveriş, akarsu (rafting) turizmi için de potansiyel olup bunların değerlendirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır.

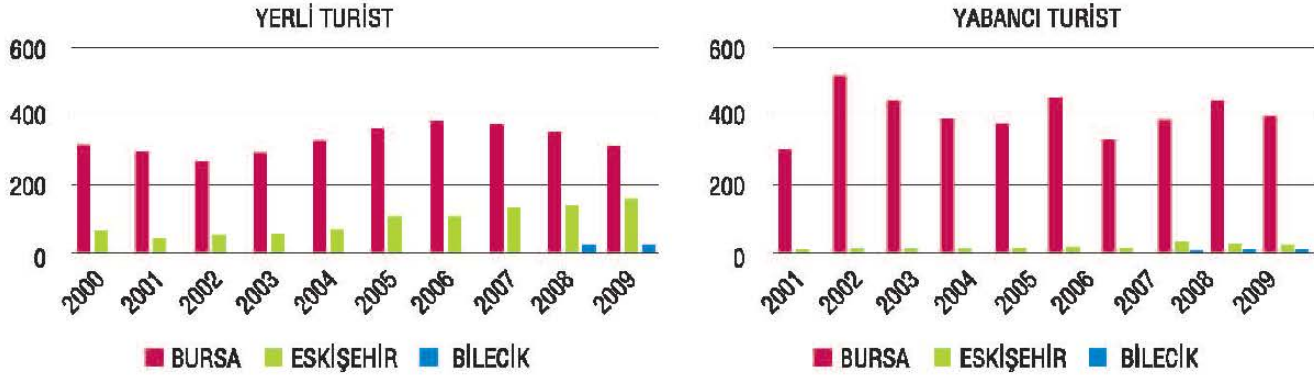


## 6.11.2. TR41 Bölgesi'nin Turizm Verileri

TR41 Bölgesi'ne ait çeşitli turistik veriler aşağıdaki tablo, grafik ve şekillerde gösterilmektedir. Bölgede yerli turistlerin en çok konakladığı il yıllık ortalama 325.000 kişiyle Bursa'dır. İkinci sıradaki Eskişehir'de konaklayan yerli turist sayısı

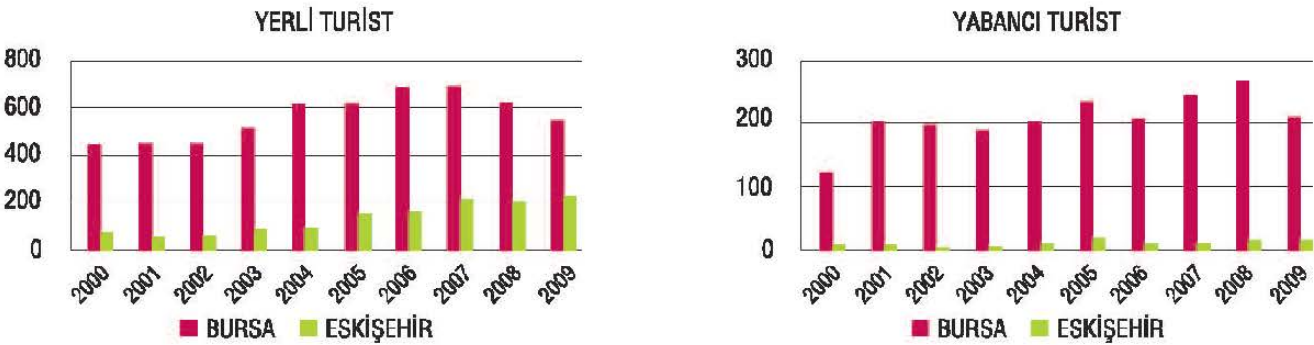
yıllık yaklaşık 90.000 kişidir. Bununla birlikte Eskişehir'de yeni cazibe merkezlerinin yapılması ile konaklayan yerli turist sayısında her yıl düzenli bir artış olduğu görülmektedir.

Şekil 47. Yerli ve Yabancı Turistlere Ait Konaklama Sayıları



Kaynak: Bursa, Eskişehir ve Bilecik İl Kültür ve, Turizm Müdürlükleri (Bilecik ili için 2007 yılı öncesine ait verilere ulaşılamamıştır)

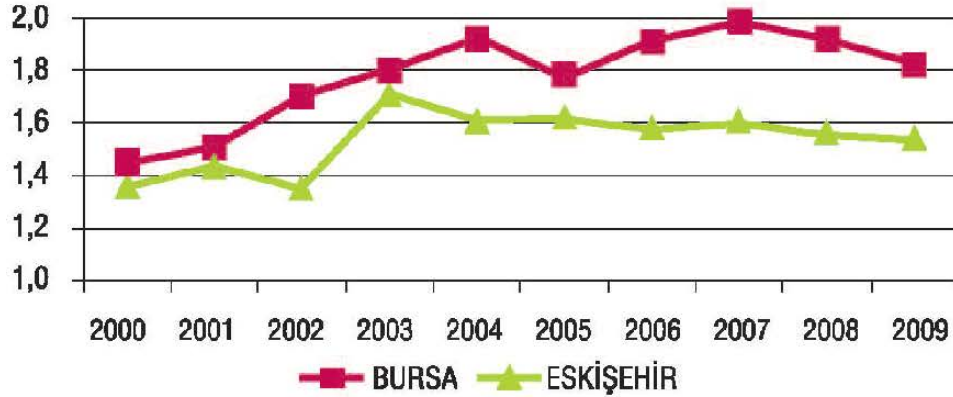
Şekil 48. Yerli ve Yabancı Turistlere Ait Geceleme Sayıları (Bin Kişi)



Kaynak: Bursa ve Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri (Bilecik ili için ilgili verilere ulaşılamamıştır)

TR41 Bölgesi'nde en yüksek yabancı konaklama sayısı yıllık ortalama 104.000 kişiyle Bursa'dadır. Eskişehir ve Bilecik'te bu rakam yıllık 5.000 kişinin altındadır.

Şekil 49. Ortalama Geceleme Miktarı (Yerli ve Yabancı)



Kaynak: Bursa ve Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri (Bilecik ili için ilgili verilere ulaşılamamıştır)

Bölgeye gelen yerli ve yabancı turistlerin ortalama geceleme süresi ülke ortalamasının altında yer almaktadır. Bu konuda yapılacak çalışmalar ile bölgeye gelen turistlerin geceleme sürelerinin artırılması önem arz etmektedir.

Yerli ve yabancı turistlerin 2000–2009 dönemindeki ortalama geceleme süresi Bursa ilinde 1,78, Eskişehir ilinde ise 1,54

gündür. Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre bu süre Türkiye genelinde 3,17'dir.

Tablo 113. Turizm İşletme Belgeli Tesisler (2010)

	Sınıf	5 yıldız	4 yıldız	3 yıldız	2 yıldız	1 yıldız	Apart Oteli	Butik Oteli	Oberj	Özel	Pansiyon	Toplam
Bursa	Tesis	3	13	19	9	1	1	2	3	4	1	56
	Oda	553	1.453	1.122	227	30	24	45	110	79	10	3.653
	Yatak	1.125	3.043	2.276	466	60	92	90	270	154	19	7.595
Eskişehir	Tesis	1	1	7	4	1	1	-	-	-	-	15
	Oda	174	79	492	138	32	35	-	-	-	-	950
	Yatak	372	123	986	256	52	70	-	-	-	-	1.859
Bilecik	Tesis	-	1	2	2	-	-	-	-	-	-	5
	Oda	-	78	76	92	-	-	-	-	-	-	246
	Yatak	-	164	140	158	-	-	-	-	-	-	462

Kaynak: Bursa, Eskişehir ve Bilecik İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri

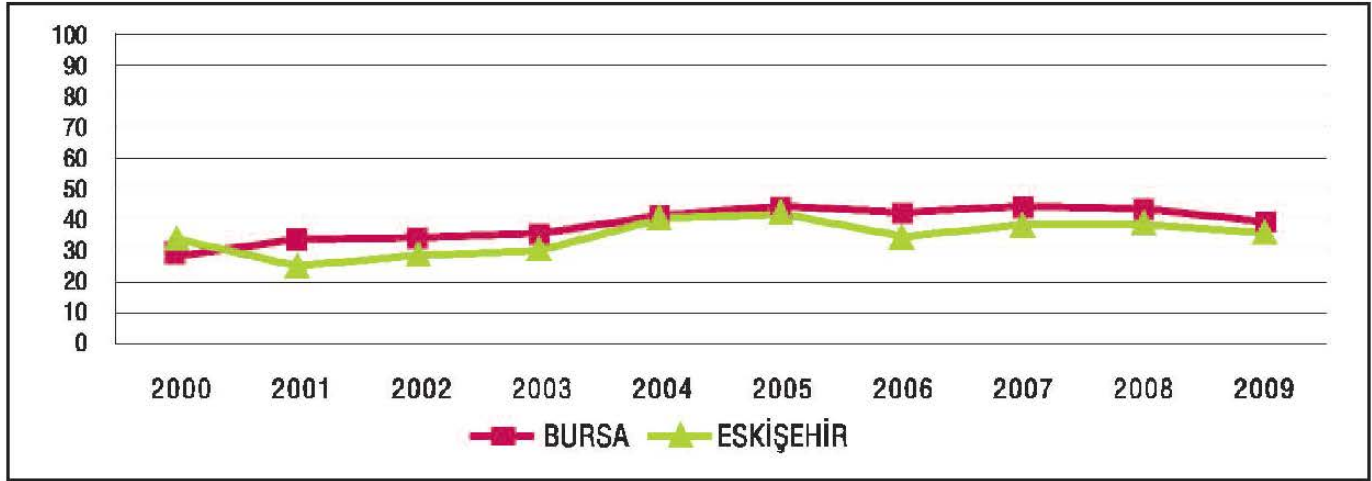
TR41 Bölgesi'nde turizm işletme belgeli toplam 76 tesis mevcuttur. Bu tesislerde toplam 4.849 oda ve 9.916 adetlik yatak kapasitesi bulunmaktadır. Tesis kapasitesinin en yüksek olduğu il Bursa, en düşük olduğu il ise Bilecik'tir.

Bu verilere göre TR41 Bölgesi'ndeki tesis doluluk oranları

son 10 yıllık dönemde %44'ün üzerine çıkamamıştır. On yıllık ortalama tesis doluluk oranı Bursa'da %39, Eskişehir'de %35 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye genelindeki turizm işletme belgeli tesislerdeki ortalama doluluk oranı ise aynı dönemde %48'dir. Bu durum tesislerde ciddi bir rantabilite sorunu olduğunu göstermektedir.



Şekil 50. Otellerin Yıllara Göre Doluluk Oranları (%)

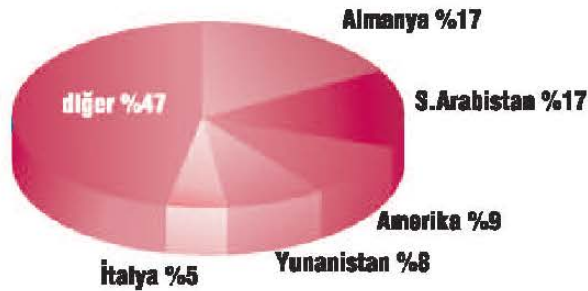


Kaynak: Bursa ve Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri (Bilecik ili için ilgili verilere ulaşılamamıştır)

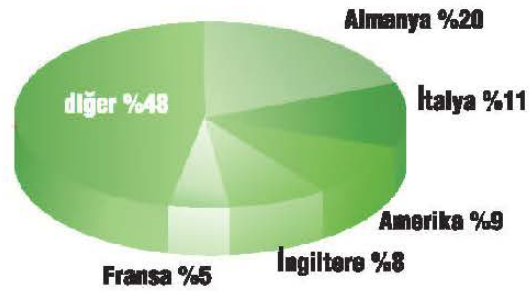
2009 yılında bölgemize en çok turist gönderen ülkeler ve bunların toplam yabancı turistler içersindeki payı aşağıda görülmektedir.

Şekil 51. TR41 Bölgesi'ne En Fazla Turist Gönderen Ülkeler (2009)

BURSA



ESKİŞEHİR



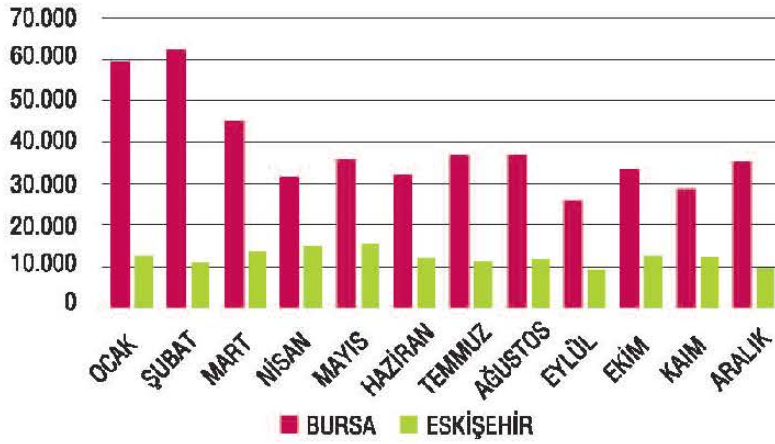
Kaynak: Bursa ve Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri (Bilecik ili için ilgili verilere ulaşılamamıştır)

Almanya bu konuda 2005 yılından beri hem bölgemiz hem de Türkiye geneli için ilk sıradaki yerini korumaktadır.

TR41 Bölgesi'ne gelen yerli ve yabancı turistlerin aylara göre dağılımı incelendiğinde kış ve yaz aylarında bir artış olduğu görülmektedir. Bu dağılımın kış aylarında Uludağ'a

gelen yerli ve yabancı turistler ile Arap ülkelerinden ağırlıklı olarak yaz aylarında gelen turistlerden kaynaklandığı tahmin edilmektedir.

Şekil 52. Gelen Turistlerin Aylara Göre Dağılımı (2008)



Bölgede yatırım aşamasında birçok nitelikli tesis bulunmaktadır. Bu durum bölgedeki mevcut turizm potansiyelinin harekete geçirilmeye başlandığının bir göstergesi olarak düşünülebilir.

Kaynak: Bursa ve Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri (Bilecik ili için ilgili verilere ulaşılamamıştır)

TR41 Bölgesi'nde yatırım aşamasındaki tesisler Tablo 114'te görülmektedir. Yatırım aşamasında çok sayıda nitelikli tesis olması bölgede artan turizm potansiyelinin yatırımcılar

tarafından da fark edildiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Tablo 114. Turizm Yatırım Belgeli Tesisler (2010 Temmuz)

	Sınıf	5 yıldız	4 yıldız	3 yıldız	ButikOtel	Toplam
Bursa	Tesis	2	1	8	2	13
	Oda	360	137	741	114	1.352
	Yatak	722	274	1.549	228	2.773
Eskişehir	Tesis	-	1	2	1	4
	Oda	-	65	102	63	230
	Yatak	-	130	201	139	470
Bilecik	Tesis	-	-	-	-	-
	Oda	-	-	-	-	-
	Yatak	-	-	-	-	-

Kaynak: Bursa, Bilecik ve Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri



### 6.11.3. Kültürel Yapı

Toplumların milli beraberliğinin şekillenmesinde, ortak tarih ve sosyal bilinç oluşturulmasında çok önemli bir yere sahip olan kültür kavramı Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda kapsamlı olarak ele alınmaktadır. Plan'da, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlara bütüncül bir yaklaşım getirilmesi, doğal ve kültürel varlıklar ile çevrenin gelecek nesilleri de dikkate alan bir anlayış içinde korunması esasları önemle vurgulanmakta, kültürümüzün özgün yapısını ve zenginliğini kaybetmeden gelişime açık olması ve evrensel kültür birikimine katkıda bulunması hedeflenmektedir.

### TR41 Bölgesi'ndeki kültürel miras

TR41 Bölgesi çok eski yıllardan bu yana büyük kültürlerin beşiği olmuştur. Hitit, Lidya, Frigya, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı kültürleri bölgede derin izler bırakmıştır. Özellikle Bursa, Bizanslılardan alındıktan sonra Osmanlı başkenti olarak büyük bayındırlık çalışmalarına sahne olmuştur. Sonrasında bölge hızla gelişmiş ve Ortadoğu ülkelerinden Anadolu'ya gelen yollar, bu merkeze doğru yönelmiştir. Bunun sonucunda kent 15.yy.da dünyanın başlıca ticaret, sanayi ve kültür şehirlerinden biri haline gelmiştir.

Tablo 115. Sit Alanları Sayısı (2010)

Sit Alan Türü	Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41	Türkiye
Arkeolojik Sit Alanı	82	90	11	183	4.363
Kentsel Sit Alanı	11	3	1	15	229
Doğal Sit Alanı	51	26	7	84	990
Tarihi Sit Alanı	3	2	1	6	163
<b>Diğer Sit Alanları</b>					
Tarihi ve Kentsel Sit	5	1	-	6	17
Kentsel ve Doğal Sit	2	-	-	2	13
Arkeolojik ve Doğal Sit	4	21	1	26	253
Kentsel ve Arkeolojik Sit	1	-	-	1	30
<b>Toplam</b>	<b>159</b>	<b>143</b>	<b>21</b>	<b>323</b>	<b>6.058</b>

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinin mekansal ve mimari özelliklerini de günümüze kadar taşıyan bölge, benzerlerine az rastlanır bir kültür ve tarih mirasına sahiptir.

Bölge sit alanları bakımından da oldukça zengin bir mirasa sahiptir. Bunda çok eski tarihlerden bu yana birçok medeniyete ve onların dinlerine beşiklik etmiş olmasının büyük etkisi vardır.





Tablo 116. Tescilli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları (2010)

Tescilli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlığı	Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41	Türkiye
Sivil mimarlık örneği	78	18	14	110	56.142
Dinsel yapılar	330	80	36	446	7.958
Kültürel yapılar	199	46	25	270	8.659
İdari yapılar	66	28	10	104	2.186
Askeri yapılar	11	10	-	21	996
Endüstriyel ve ticari yapılar	26	16	4	46	3.008
Mezarlıklar	11	7	4	22	2.868
Şehitlikler	4	3	2	9	220
Anıt ve abideler	11	3	4	18	257
Doğal varlıklar	343	13	5	361	6.265
Kalıntılar	55	5	5	65	1.731
Korunacak sokak	1	-	-	1	46
<b>Toplam</b>	<b>1.135</b>	<b>229</b>	<b>109</b>	<b>1.473</b>	<b>90.336</b>

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Bu verilere göre bölgemizde en fazla bulunan tescilli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı çeşidinin dinsel yapılar ve doğal varlıklar olduğu görülmektedir.

Tablo 117. Kongre ve Kültür Merkezleri (2010)

İl	Kongre ve Kültür Merkezi	Koltuk Kapasitesi
Bursa	BUTTİM Kültür Merkezi	690
Bursa	Tüyap Uluslararası Fuar ve Kongre Merkezi	1.150
Bursa	Merinos Atatürk Kongre ve Kültür Merkezi	5.000
Bursa	Tayyare Kültür Merkezi	818
Bursa	Akpınar Kültür Merkezi	400
Bursa	Konak Kültür Evi	450
Bursa	Fethiye Kültür Merkezi	1.039
Bursa	Nilüfer Uğur Mumcu Sahnesi	299
Bursa	Barış Manço Kültür Merkezi	450
Bursa	Adile Naşit Kültür Merkezi	200
Bursa	Şehir Kütüphanesi	100
Bursa	Karagöz Müzesi	100
Bursa	Görökle Çağdaş Eğitim Kooperatifi Kültür Salonu	257
Bursa	Uludağ Üniversitesi Kırmızı Salon	120
Eskişehir	Büyükşehir Sanat Merkezi	350
Eskişehir	Büyükşehir Belediyesi Taşbaşı Kültür ve Sanat Merkezi	200
Eskişehir	Odunpazarı Belediyesi Yunus Emre Kültür ve Sanat Merkezi	315
Eskişehir	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Kongre ve Kültür Merkezi	1.200
Eskişehir	Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Kültür Sarayı	1.061
Eskişehir	Anadolu Üniversitesi Atatürk Kültür ve Sanat Merkezi	995
Eskişehir	Eskişehir Kültür Merkezi	45
Bilecik	6 Eylül Kültür Merkezi	475

Kaynak: Bursa, Eskişehir, Bilecik İl Kültür Turizm Müdürlükleri, Bursa Büyükşehir Belediyesi

Bursa ili Turizm Bakanlığı'nın hazırladığı çalışmada ülkemizde kongre turizminin geliştirilmesi hedeflenen iller arasında yer almaktadır. Bursa ilinde bulunan Merinos Atatürk Kongre ve Kültür Merkezi ülkemizdeki en büyük ve en modern kongre merkezleri arasında yer almaktadır.

Bölgede Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı, bakanlık tarafından denetlenen müzelerin sayısı ile bu müzelerde bulunan eser sayıları Tablo 118'de verilmiştir. Buna göre en çok müze ve eser sayısı Bursa'da, en az eser ve müze sayısı ise Bilecik'te bulunmaktadır.

Tablo 118. Müzeler (2008)

	Müze	Eser Sayısı
Bursa	13	74.629
Eskişehir	7	20.089
Bilecik	2	2.516
TR41	22	97.234
Türkiye	286	3.287.444

TR41 Bölgesi benzerlerine az rastlanır bir kültür ve tarih mirasına sahiptir. Bu durumun oluşmasında, bölgenin çok eski tarihlerden bu yana birçok medeniyete beşiklik etmesinin büyük rolü vardır.

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler

2008 yılı verilerine göre Türkiye genelindeki 204 devlet tiyatrosuna karşılık TR41 Bölgesi'nde sadece 1 tane devlet tiyatrosu bulunmaktadır. Bilecik ilinde resmi veya özel tiyatro sahnesi yoktur. Eskişehir'deki Büyükşehir Belediyesi Sanat

ve Kültür Sarayı'nda ise tiyatro oyunlarının sahnelenmesi yanında senfoni orkestrası konserleri ve opera etkinlikleri de yapılmaktadır.

Tablo 119. Tiyatro Verileri (2008)

	Tiyatro Sahnesi	Devlet Tiyatroları	Resmi Kurum Tiyatroları	Resmi Kurum Tiyatroları Koltuk Sayısı	Resmi Kurum Tiyatroları Oynanan Eser Sayısı	Resmi Kurum Tiyatroları Gösteri Sayısı	Resmi Kurum Tiyatroları Seyirci Sayısı
Bursa	19	1	8	2.841	91	337	72.269
Eskişehir	5	-	4	1.147	20	404	101.299
Bilecik	-	-	-	-	-	-	-
TR41	24	1	12	3.988	111	741	173.568
Türkiye	-	204	92	35.816	1.450	7.141	1.402.996

Kaynak: Bursa, Eskişehir, Bilecik İl Kültür Turizm Müdürlükleri, Bursa Büyükşehir Belediyesi, TÜİK Kültür İstatistikleri.

Not: Eser, gösteri ve seyirci sayısı verileri resmi kurum tiyatrolarına göre verilmiştir.

Bölgedeki illerin tümünde devlet güzel sanatlar akademisi bulunmaktadır. Toplam sanat galerisinin en çok bulunduğu il 12 tane galeri ile Bursa'dır. Bununla beraber en çok ziyaretçi

sayısı Eskişehir'deki Devlet Güzel Sanatlar Galerisi'ndeki sergilerde gerçekleşmiştir.

Tablo 120. Sanat Galerileri (2008)

	Sanat Galerisi Sayısı	Devlet Güzel Sanatlar Galerisi	Sergi Sayısı	Eser Sayısı	Ziyaretçi Sayısı
Bursa	12	1	20	1.410	43.075
Eskişehir	5	1	25	1.329	100.845
Bilecik	1	1	-	-	-
TR41	18	3	45	2.739	143.920
Türkiye	-	48	519	36.943	636.354

Not: Sergi, eser ve ziyaretçi verileri Devlet Güzel Sanatlar Galerileri içindir.

Kaynak: TÜİK, Bursa, Eskişehir, Bilecik İl Kültür Turizm Müdürlükleri, Bursa Büyükşehir Belediyesi



Tablo121 . Kütüphane Verileri (2010)

	Kütüphane Sayısı	Kitap Sayısı	Okuyucu Sayısı	Üye Sayısı
Bursa	23	279.435	325.821	7.000
Eskişehir	12	163.938	283.775	11.173
Bilecik	6	31.636	-	1.293
TR41	41	475.009	609.596	19.466
Türkiye	1.149	14.093.896	19.929.836	591.661

Kaynak: Bursa, Eskişehir, Bilecik İl Kültür Turizm Müdürlükleri

TR41 Bölgesi'nde en çok kütüphane ve kitap Bursa ilinde olmasına rağmen, kütüphane üye sayısı en çok olan il Eskişehir'dir. Diğer taraftan Bursa İl Halk Kütüphanesi Türk kültürünün değerli el yazma kitapları ve bazı Arap harfli

basma eserlerini bünyesinde toplayarak bu eserlerin kayıt, katalog, sınıflama ve diğer teknik işlemlerini yapmış ve kullanıma sunmuştur. Bu alanda ülkemizin en büyük 3. kütüphanesi olarak kabul edilmektedir.

## 6.12. Girişimcilik

Schumpeter (1961) girişimciliğin yeni bir malın ya da hizmetin üretimi, yeni bir üretim metodunun geliştirilmesi, yeni bir pazarın oluşturulması, yeni bir hammadde kaynağının bulunması ya da endüstrinin yeniden yapılanması şeklinde ortaya çıkabileceğini belirtmektedir. Bu yollarla ortaya çıkan

girişimci davranışlar özellikle istihdamın artırılması konusunda son derece önemli bir görev üstlenmekte, rekabet gücü ve verimliliği artırarak ekonomik büyümeye temel teşkil etmektedir.

Tablo 122. Girişim Sayıları (2009)

	İş Kayıtlarına Göre Girişim Sayıları
Bursa	117.169
Eskişehir	30.364
Bilecik	7645
TR41	155.178
Türkiye	3.225.462

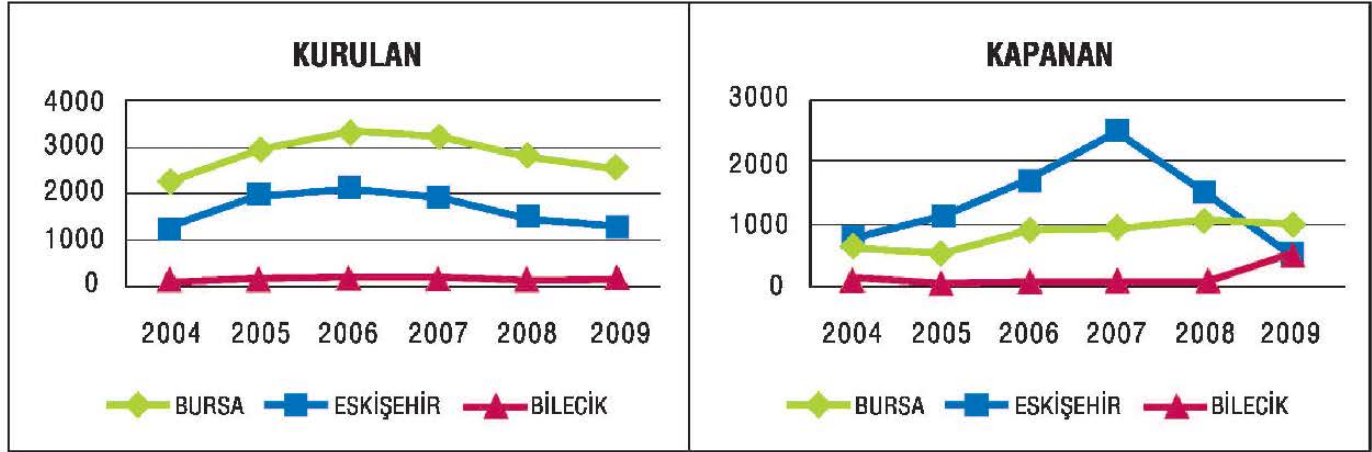
Kaynak: TÜİK İş İstatistikleri

2009 yılı girişim sayılarını gösteren Tablo 122'ye bakıldığında, Bursa ilinin, nüfusu ve ekonomik yapısına paralel olarak bölge içindeki ağırlığı açık bir şekilde göze çarpmaktadır. Bölgede yer alan işletmeler en fazla toptan ve perakende ticaret alanında faaliyet göstermektedir (%39). İmalat sektörü ile ulaştırma, depolama ve haberleşme ise işletme sayısının fazla olduğu diğer sektörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Şekil 53'te de TR41 Bölgesi illerindeki açılan ve kapanan kuruluş sayılarının yıllara göre değişimi gösterilmektedir.

Buna göre özellikle ekonomik kriz döneminde kurulan işletme sayısındaki düşüş dikkat çekmektedir. Bu durum Bursa ve Eskişehir ilinde açıkça görülmektedir. Kapanan işletmelere

bakıldığında Özellikle Eskişehir'de 2007 sonrası büyük bir düşüş görülmektedir. Bu düşüşün temel nedeni kapanan ticari işletmelerin bu dönemde ciddi bir azalış yaşamasıdır.

Şekil 53. Açılan ve Kapanan Kuruluş (Şirket-Kooperatif ve Ticari İşletme Toplamı) Sayısı



Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler

Ayrıca, bölgede ticaret unvanlı işyerleri, kapanan kuruluşlar sıralamasında 2004-2009 yıllarında ilk sıradadır. Şirket ve kooperatifler ise genel olarak kapanan kuruluşların bütün yıllarda %10'un altındadır. Bu durum da ticari faaliyete

yönelik kuruluş ve işletmelerin piyasada kalma ve faaliyetlerinin devamlılığını sağlamada problemler yaşadığını göstermektedir.

Bölgede yer alan işletmeler en fazla toptan ve perakende ticaret alanında faaliyet göstermektedir. Bu sektörü imalat sektörü ile ulaştırma, depolama ve haberleşme sektörleri takip etmektedir.





# VII

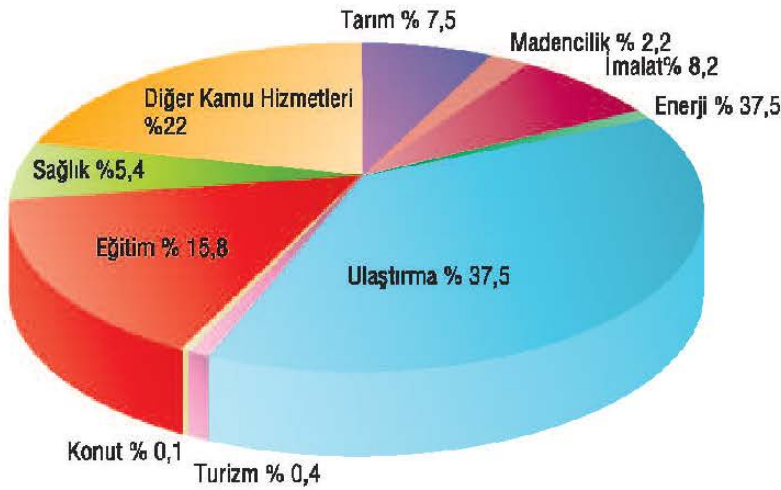
## YATIRIMLAR

## 7.1. Kamu Yatırımları <sup>32</sup>

Bir bölgedeki ekonomik, sosyal ve kültürel yapının iyileştirilmesi, bu faaliyetlerin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için bölgeye aktarılabilecek kamu kaynakları ve bu kaynakların aktarıldığı alanlar son derece önemlidir. Bu doğrultuda Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda, ülkemizde öncelikle eğitim ve sağlık sektöründe kamu yatırım paylarının artırılacağı belirtilmiştir. Ayrıca Plan'da enerji sektörünün yatırımlar içindeki payının, serbestleştirme politikası çerçevesinde azaltılacağı hususuna dikkat çekilmekte; kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi ile birlikte madencilik ve imalat sektörlerinin kamu yatırımları içindeki payının da azaltılacağı vurgulanmaktadır.

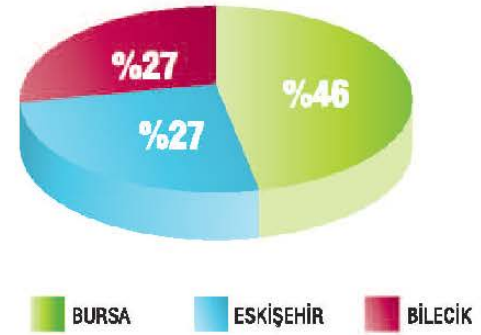
2008-2009 yıllarında TR41 Bölgesi genelinde yaklaşık 2,75 milyar TL'lik kamu yatırımı gerçekleşmiştir. Bu yatırımların illere göre dağılımı Şekil 55'te gösterilmektedir. Bu dönemde yapılan yatırımlar Bursa ve Bilecik'te ulaştırma sektöründe yoğunlaşırken, Eskişehir ilinde enerji sektörü yatırımları ilk sıradadır.<sup>33</sup> Ulaşım ve altyapıyı iyileştirme ve geliştirme amacı ile yapılan bu yatırımlar, bölgenin gelecek dönemde de hem yerli hem de yabancı yatırımlarda sahip olduğu avantajını devam ettireceğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Şekil 54. 2010 Yılı Planlanan Kamu Yatırımları



Kaynak: DPT Kamu Yatırımları

Şekil 55. Gerçekleşen Kamu Yatırımları (2008 - 2009 Toplam)



Kaynak: Bursa, Eskişehir ve Bilecik İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri

<sup>32</sup> Kamu yatırımlarının ele alındığı bu bölümde il bazında ayrıştırılmış olan veriler kullanılmıştır.

Birden fazla ili kapsayan yatırım yatırımlar, il bazında ayrıştırılmadığından mevcut analizlerde bu veriler kapsam dışı tutulmuştur.

<sup>33</sup> Bursa, Eskişehir ve Bilecik İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri verilerine göre ilgili dönemde gerçekleşen yatırımlar içindeki ulaştırma sektörü payı Bursa için %49,4, Bilecik için %84,1 iken Eskişehir'de enerji sektörü yatırım payı %45,9 olmuştur.



Tablo 123. 2010 Yılı Planlanan Kamu Yatırımlarının Dağılımı (Bin TL)

	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Ulaştırma Haberleşme
Bursa	29.995	4.375	70	4.200	207.954
Eskişehir	10.024	9.045	51.688	2	28.229
Bilecik	7.515	226	0	0	204
TR41	47.534	13.646	51.758	4.202	236.387
Türkiye	4.188.264	1.419.800	333.472	3.376.100	11.077.404
	Turizm	Konut	Eğitim	Sağlık	Diğer Kamu Hizmetleri
Bursa	2.550	495	38.225	22.400	65.697
Eskişehir	0	0	46.271	9.800	58.995
Bilecik	0	0	15.267	1.950	15.548
TR41	2.550	495	99.763	34.150	140.240
Türkiye	182.934	157.021	4.247.971	1.868.225	6.981.775

2008-2009 yıllarında yapılan kamu yatırımları Bursa ve Bilecik'te ulaştırma sektöründe yoğunlaşırken, Eskişehir ilinde enerji sektörü yatırımları ilk sıradadır. 2010 yılında planlanan kamu yatırımlarında da ulaştırma ve haberleşme sektörü TR41 Bölgesi'nde ilk sırayı almaktadır.

TR41 Bölgesi'nde 2010 yılı için planlanan kamu yatırım miktarları ve sektörel dağılımları Tablo 123'te verilmiştir. Buna göre, bölgede 2010 yılında planlanan kamu yatırımlarının %63'ü Bursa, %31'i Eskişehir ve %6'sı Bilecik iline aittir. Bursa ilinde ulaştırma ve haberleşme sektörleri ön plana çıkarken, Eskişehir'de diğer kamu hizmetleri (belediye hizmetleri, sosyal altyapı, güvenlik vb.) ve imalat sanayi, Bilecik'te ise eğitim ve diğer kamu hizmetleri alanları öne çıkmaktadır.

Şekil 54'te sektörlerin kamu yatırımları dağılımları gösterilmektedir. Buna göre altyapı yatırımları olarak nitelendirebileceğimiz ulaştırma ve haberleşme sektörüne ait yatırımlar %37,5'lik pay ile TR41 Bölgesi'nde ilk sırayı almaktadır.

Bölgede, iller bazındaki kamu yatırımlarına ek olarak, birden fazla il ile bağlantılı olan muhtelif kamu yatırımları da bulunmaktadır. Miktar olarak büyük olan bu yatırımlar genel olarak yine altyapı ve ulaştırma sektörlerinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle Eskişehir ve Bilecik illerini de içine alan, Ankara-İstanbul Hızlı Tren Projesi<sup>34</sup> bu yatırımlar içinde ciddi bir ağırlığa sahiptir. Ayrıca, Eskişehir ve Bilecik illerinde Lojistik Köy kurulması, Bandırma-Bursa-Bilecik'i içine alan yüksek standartlı demiryolu yapımı gibi projeler de bölge içinde ulaşım altyapısına verilen önemi göstermektedir. Bu projeler dışında bölge illeri ve diğer iller ile bağlantılı birçok karayolu yapım faaliyetleri de devam etmektedir.

<sup>34</sup> 2010 yılı itibarı ile bu projenin toplam tutarı 14.249.059.000 TL olarak belirlenmiştir.

## 7.2. Uluslararası Doğrudan Yatırımlar

Yabancı sermaye yatırımları istihdam olanaklarını artırması yanında, yeni üretim tekniklerinin ve gelişmiş teknolojilerin yerli firmalara aktarılması hususunda kritik öneme sahiptir.



151

### UDY Girişleri (Milyon ABD Doları)

< MAKSİMUM

0	0,5	1	25	100	500	1000	2500	∞
0	0,01	0,51	1,01	25,01	100,01	500,01	1000,01	2500,01

> MİNİMUM

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2009 Raporu



Bu amaçla, dünya üzerinde birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de doğrudan yabancı yatırımlar için politikalar geliştirilmekte ve bu tür yatırımların artırılması için mevzuatlar düzenlenmektedir.<sup>35</sup>

Hazine Müsteşarlığı Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (UDY) 2009 Raporu’na göre Türkiye’de 2009 yılı içinde 5.775 milyar dolar düzeyinde uluslararası doğrudan yabancı yatırım girişi yaşanmış ve yatırımların çoğu ülkenin batı bölgelerinde yoğunlaşmıştır.

2009 yılında bu yatırımların Türkiye geneli sektörel dağılımına bakıldığında, elektrik, gaz, buhar, sıcak su üretimi ve dağıtımı ile imalat sanayinin %28,5’lik paylar ilk iki sırada yer aldığı görülmektedir. Tablo 81’e göre en çok yatırım çeken 15 il sıralamasında Bursa 11 milyon dolar ile 6. sırada yer alırken, Eskişehir 2,7 milyon dolar ile 10. sıradadır. Bilecik ili ise sıralamaya girememiştir.

Tablo 124. İllere Göre Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (2009)

İller	Yatırım girişi (milyon \$)	Türkiyepayı (%)	Türkiyesıralaması
<b>İstanbul</b>	4861,4	89,58	1
<b>İzmir</b>	272,4	5,02	2
<b>Ankara</b>	120,2	2,21	3
<b>Kocaeli</b>	75,8	1,40	4
<b>Mersin</b>	52	0,96	5
<b>Bursa</b>	11	0,20	6
<b>Eskişehir</b>	2,7	0,05	10

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2009 Raporu

Uluslararası sermayeli şirketler tarafından gerçekleştirilen sermaye transferleri şirket merkezlerine yapılmakta ve bölge yatırımlarının gerçek düzeylerini tam olarak yansıtmamaktadır. Bu nedenle doğrudan yabancı yatırımlarda illere göre teşvik belgeli yatırım projelerinin ve yatırım tutarlarının incelenmesi de uygun olacaktır. Tablo 125’te, uluslararası doğrudan yatırımlara ait teşvik belgeli yatırım

projelerinin yatırım tutarlarına göre il bazında dağılımı verilmiştir. Bursa, 2005-2009 döneminde yatırım tutarı açısından Türkiye’de ilk sırada yer almaktadır. İle yapılan özellikle otomotiv sektörü yatırımları bu projelerde büyük paya sahiptir. Bilecik’in 16. sırada yer aldığı sıralamada Eskişehir ilk 20 il içine girememiştir.

Tablo 125. UDY Teşvik Belgeli Yatırım Projeleri Dağılımı (2005-2009)

İller	Yatırım tutarı (milyon \$)	Türkiye sıralaması
<b>Bursa</b>	5.691	1
<b>İstanbul</b>	3.487	2
<b>Kocaeli</b>	2.796	3
<b>Adana</b>	1.784	4
<b>Bilecik</b>	349	16

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2009 Raporu

<sup>35</sup> 2003 yılında yürürlüğe giren 4875 No.lu Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, yabancı yatırımların artırılmasına ilişkin esasları düzenlemektedir.  
Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı

2005-2009 dönemi uluslararası sermaye şirketlerinin teşvik belgeli yatırım projeleri sayılarına göre Bursa, yine hem bölge bazında, hem de Türkiye genelinde ciddi bir ağırlığa

sahiptir. Bilecik 17 proje ile Türkiye genelinde 13. sırada yer alırken Eskişehir ili 12 proje ile 19. sıradadır.

Tablo 126. UDY Teşvik Belgeli Yatırım Projelerinin İllere Göre Dağılımı

İller	2005	2006	2007	2008	2009	2005/2009	Türkiye Sıralaması
<b>İstanbul</b>	41	39	43	40	19	182	1
<b>İzmir</b>	22	13	29	30	35	129	2
<b>Ankara</b>	22	12	23	-	16	73	3
<b>Kocaeli</b>	16	10	17	10	14	67	4
<b>Mersin</b>	11	6	7	13	7	44	5
<b>Bursa</b>	3	-	4	3	7	17	13
<b>Eskişehir</b>	4	1	-	3	4	12	19

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2009 Raporu

Türkiye genelinde 31.12.2009 tarihi itibarı ile faaliyet gösteren 23.377 yabancı sermayeli firmanın 533'ü TR41 Bölgesi'nde yer almaktadır. Bu firmalardan 477 si Bursa, 50'si Eskişehir ve 6'sı da Bilecik ilindedir.<sup>36</sup>

2005-2009 döneminde UDY'ye ait teşvik belgeli yatırım projeleri tutarlarına bakıldığında, Bursa ili (otomotiv sektörünün etkisi ile) ülke genelinde ilk sırada yer almaktadır.

153

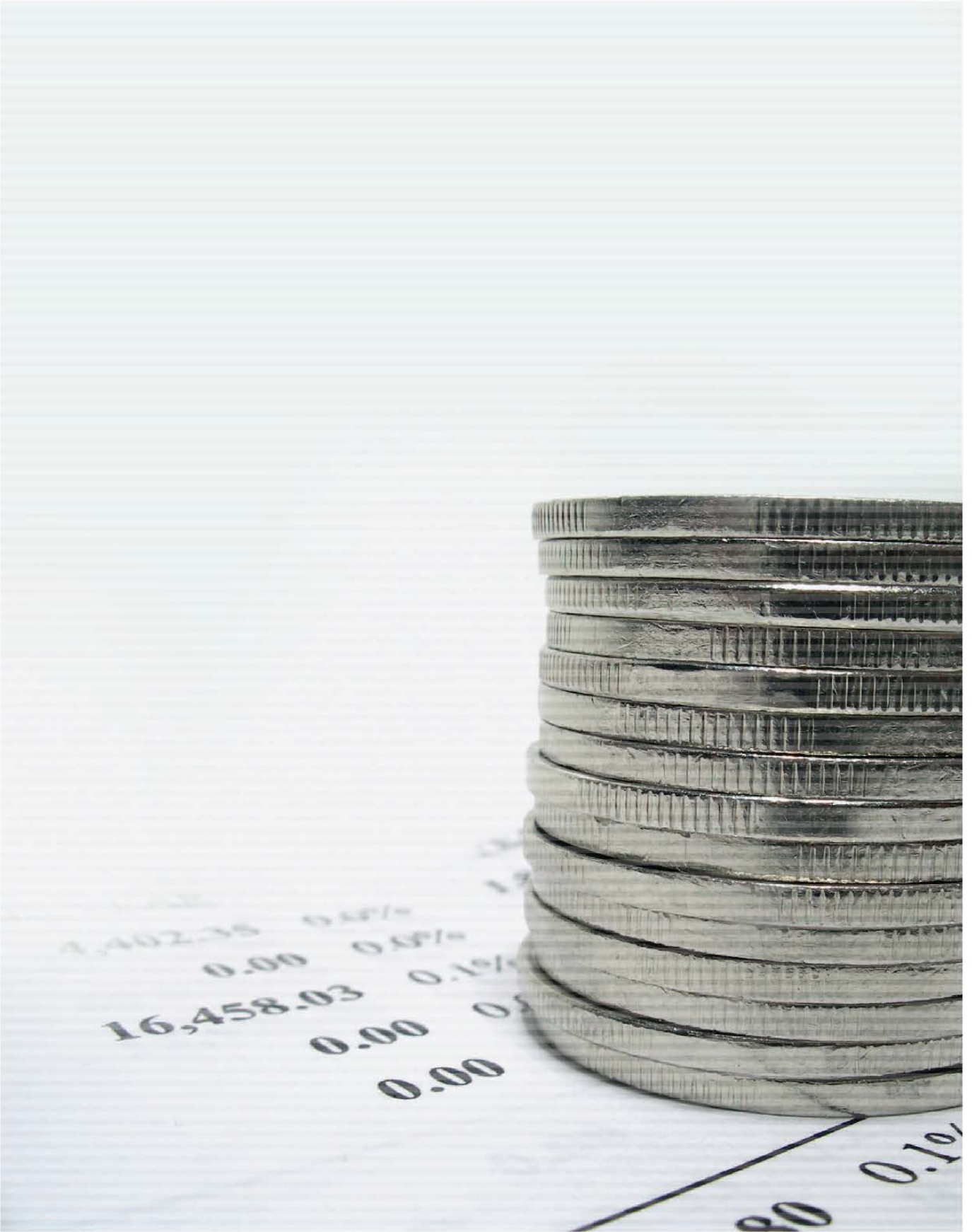
Şekil 56. Bölgedeki Yabancı Sermayeli Firmaların Sektörel Dağılımı (31.12.2010 itibarı ile)



Kaynak: Hazine Müsteşarlığı. (\*) Şekil 56'da yer alan sektörler bölge bazında 15 ve daha fazla sayıda firmaya sahip olan sektörlerdir. Bu sektörler dışında kalan sektörler "Diğer" grubunda toplanmıştır.

<sup>36</sup> Veriler Hazine Müsteşarlığı Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2009 Raporu'na aittir.





Bölgedeki yabancı firmalar arasında motorlu taşıtlar ve motosikletler dışında kalan toptan ticaret ve ticaret komisyonculuğu alanı 130 firma ile ilk sırada yer almaktadır. Bu firmaların 121'i Bursa sınırları içinde faaliyet gösterirken 8 tanesi Eskişehir ilindedir.<sup>37</sup>

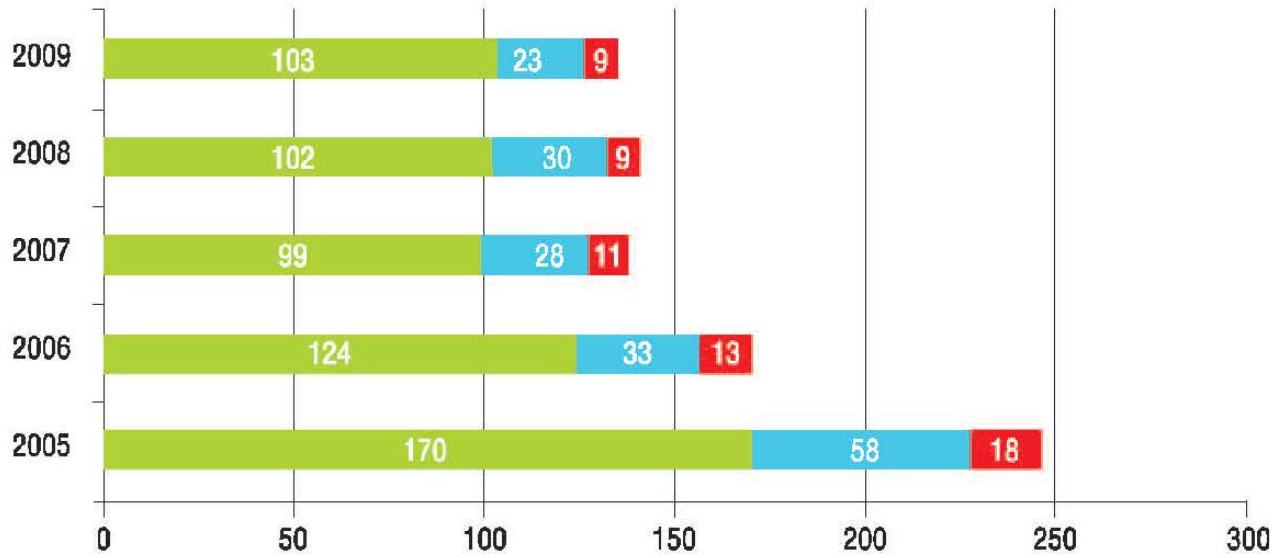
Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatında faaliyet gösteren yabancı sermayeli firmalar ağırlık olarak ikinci sırayı almaktadır. Bu alanda Bursa ilinde 50 firma, Eskişehir ilinde de 2 firma faaliyettedir. Üçüncü sırada yer alan inşaat sektöründe 33 yabancı sermayeli firma faaliyette iken bu firmaların 26 sı Bursa'da, 7 si ise Eskişehir'dedir.

### 7.3. Yatırım Teşvikleri

Ülke içinde istihdamın artırılması ve yeni teknolojik gelişmelerin ülke ekonomisine kazandırılması için devletin ve özel sektörün birlikte uyum içinde çalışmaları gerekmektedir. Özel sektörün yatırım yapma isteğini artırmak ve bu yatırımların devamını sağlamak için kanuni

düzenlemeler son derece önemlidir. Ülkemizde bu amaçla uygulanan yatırım teşvik kanunları kapsamında, 2005-2009 yıllarına ait, iller bazında teşvik belgesi sayıları Şekil 57'de gösterilmektedir.

Şekil 57. İllere Göre Teşvik Belgesi Sayıları (2005-2009)



Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yatırım Teşvikleri

BURSA ESKİŞEHİR BİLECİK

2005 yılında Türkiye genelindeki 4.304 teşvik belgesinin 246'sı TR41 Bölgesi'ne verilmiştir. Bu rakam azalarak 2009 yılında 135'e düşmüştür; aynı yıl içinde Türkiye genelinde

verilen toplam teşvik belgesi sayısı ise 2.492 olarak gerçekleşmiştir.<sup>38</sup>

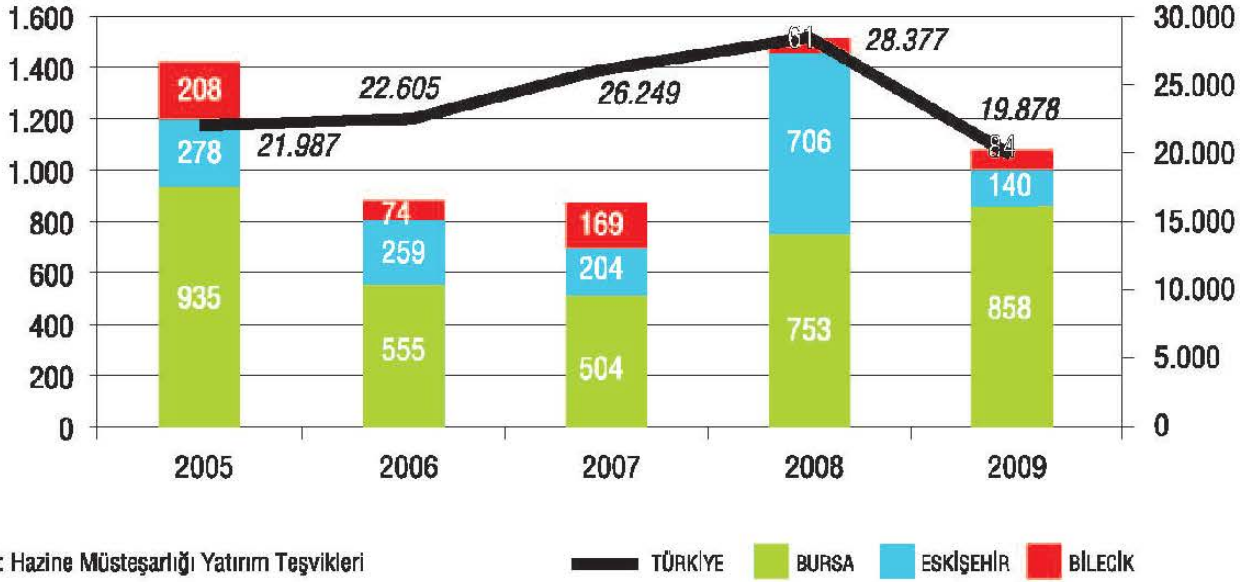
<sup>37</sup> İl bazındaki sektörel dağılım verileri Hazine Müsteşarlığı'ndan alınmıştır.

<sup>38</sup> Hazine Müsteşarlığı verilerine göre Türkiye genelinde, 2006 yılında 3.090, 2007 yılında 2.366 ve 2008 yılında 2.449 adet teşvik belgesi verilmiştir.



2005-2009 yılları arasında teşvik kanunları kapsamında verilen teşviklerin sabit sermaye yatırım değerleri Şekil 58’de gösterilmiştir.

Şekil 58. Teşvikler Kapsamında Sabit Sermaye Yatırımları (Milyon TL)



Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yatırım Teşvikleri

— TÜRKİYE BURSA ESKİŞEHİR BİLECİK

İller bazında sermaye yatırımları incelendiğinde Bursa ilinin Eskişehir ve Bilecik’e göre daha fazla sabit sermaye yatırım miktarına sahip olduğu görülmektedir. Bu üstünlük bütün yıllar itibari ile açıkça görülmekte iken sadece 2008 yılında Eskişehir, Bursa’ya yakın bir sabit sermaye miktarına ulaşmıştır. Bunun nedeni 2008 yılında Eskişehir iline yapılan

560 milyon TL tutarındaki enerji sektörü yatırımdır.

2007-2008 dönemine ait teşvikler kapsamındaki sabit yatırım miktarlarının illere göre sektörel dağılımı Tablo 127’de özetlenmektedir.

Tablo 127. Teşvikler Kapsamındaki Sabit Yatırımların Dağılımı (Bin TL)

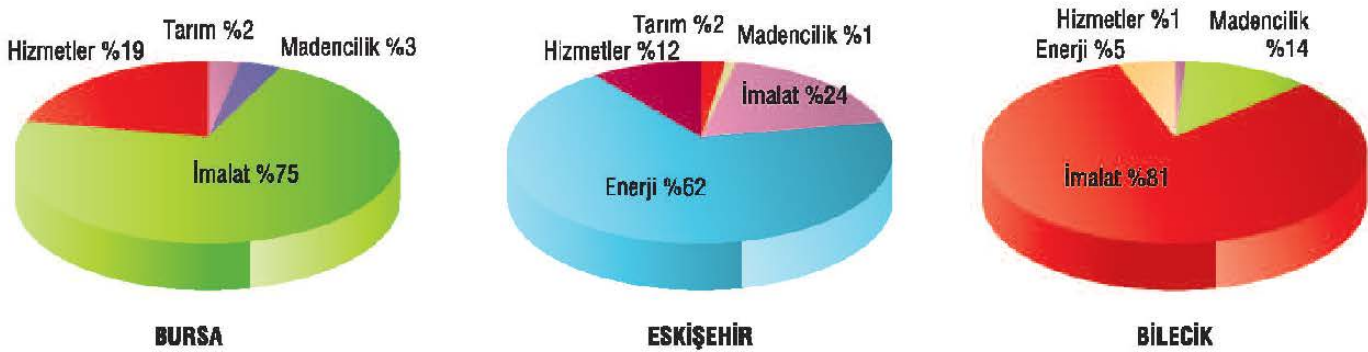
		Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Hizmetler
2007	Bursa	22.250	36.957	401.477	0	43.290
	Eskişehir	0	3.700	140.728	0	59.356
	Bilecik	0	16.645	140.640	10.500	1.185
2008	Bursa	834	3.800	543.504	6.250	198.701
	Eskişehir	15.000	4.750	79.147	560.000	47.100
	Bilecik	0	16.450	44.302	0	0
2007-2008 Toplam	Bursa	23.084	40.757	944.981	6.250	241.990
	Eskişehir	15.000	8.450	219.875	560.000	106.456
	Bilecik	0	33.095	184.942	10.500	1.185

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yatırım Teşvikleri

Sabit sermaye yatırımlarının il bazındaki sektörel paylarına bakıldığında, Bursa ve Bilecik illerindeki yatırımların büyük çoğunluğunun imalat sanayisine ait olduğu görülmektedir.

2007-2008 dönemine ait teşvikler kapsamındaki sabit yatırım miktarlarında, Bursa ve Bilecik'te imalat sanayisi ilk sırada iken, Eskişehir'de enerji sektörü ön plandadır.

Şekil 59. Teşvikler Kapsamındaki Sabit Sermaye Yatırımlarının Dağılımı (2007-08 toplamı)

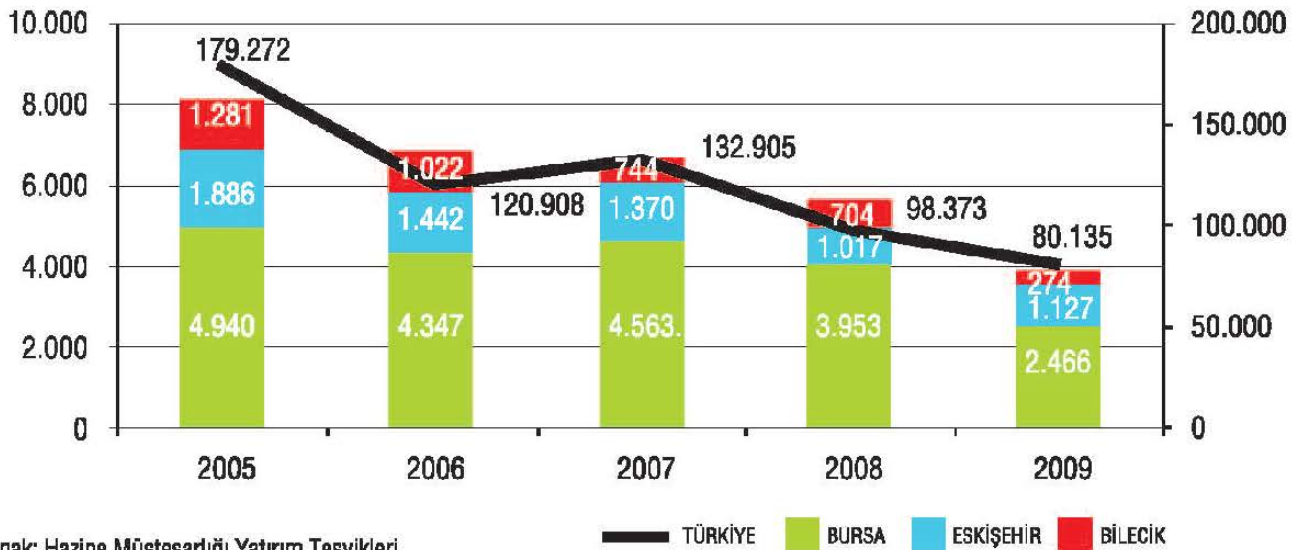


Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yatırım Teşvikleri

157

Eskişehir ilinde enerji sektörü, il bazında verilen teşvikler içinde en büyük paya sahip olan sektördür. Bilecik ilini diğer illerden ayıran en belirgin sektör madenciliktir. Hizmetler sektöründe ise Bursa hem miktar hem de sektör payı açısından diğer illere kıyasla ciddi bir ağırlığa sahiptir.

Şekil 60. Teşvikler Kapsamında İstihdam Sayıları (Kişi)



Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yatırım Teşvikleri



Bursa, 2005-2009 yılları arasında Eskişehir ve Bilecik illerinden daha yüksek miktarda istihdam hedefine sahiptir. Dönem içinde bütün illerde, istihdam hedefi rakamlarında düşüşler yaşanmıştır. Oransal olarak en büyük düşüş Bilecik ilinde gözlemlenmektedir. 2005 yılında 1.281 olan istihdam hedefinin 2009 yılında 274'e düşmesi Bilecik ilinin yatırımlarda cazibesini göreceli olarak kaybettiğinin bir göstergesidir.

Tablo 128'de TR41 Bölgesi 2009 ve 2010 yılları Ocak-Mayıs dönemlerine ait teşviklerin sayıları, bu teşviklere ait sabit sermaye yatırım tutarları ve hedeflenen istihdam rakamları verilmiştir. Yeni teşvik yasasının 16.07.2009 tarihinde resmi gazetede yayımlandığı göz önüne alınırsa, bu iki dönem kıyaslaması aynı zamanda yeni teşvik yasasının sonuçları ve etkinliği hakkında bize bilgi verecektir.

Tablo 128. 2009-2010 Yıllarının Ocak-Mayıs Dönemlerinde Verilen Teşvikler<sup>39</sup>

	Sektör	Belge sayısı (Adet)		Sabit yatırım (Bin TL)		İstihdam (Kişi)	
		2009	2010	2009	2010	2009	2010
<b>BURSA</b>	Tarım	0	5	0	54.475	0	142
	Madencilik	1	4	3.000	14.300	20	90
	İmalat	9	50	30.973	291.861	132	992
	Enerji	0	4	0	122.150	0	75
	Hizmetler	5	8	480.739	26.380	438	257
<b>ESKİŞEHİR</b>	Tarım	0	0	0	0	0	0
	Madencilik	0	1	0	15.500	0	50
	İmalat	4	5	12.472	255.938	113	236
	Enerji	0	0	0	0	0	0
	Hizmetler	1	4	69.922	91.054	500	715
<b>BİLECİK</b>	Tarım	1	0	4.600	0	25	0
	Madencilik	0	2	0	2.600	0	25
	İmalat	2	2	29.941	15.400	95	57
	Enerji	0	0	0	0	0	0
	Hizmetler	0	0	0	0	0	0
<b>TR41</b>		23	85	631.646	889.658	1.323	2.639
<b>TÜRKİYE</b>		523	1.627	5.326.816	28.401.858	20.569	51.822

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yatırım Teşvikleri

TR41 Bölgesi'nde 2009-2010 Ocak-Mayıs döneminde teşvik belgesi sayısındaki artış dikkat çekicidir. Aynı zamanda istihdam hedeflerinde de %100'e yakın bir artış gerçekleşmiştir. Belirtilen dönemde iller bazında dikkati çeken hususlardan biri de Bursa ve Eskişehir'deki imalat sanayine verilen teşvik belgesi sayısı, bu sektördeki sabit yatırımlar ve öngörülen istihdam rakamlarındaki artışlardır.

Bilecik ilinde en dikkat çekici durum ise madencilik sektörü yatırımlarıdır. Ayrıca, hizmetler sektörüne ait teşvik belge sayıları da Bursa ve Eskişehir'de artmıştır. Bölgede yapılan yatırımların genel olarak teşvik yasası kapsamındaki sektörlerde yoğunlaşması, bu teşvik yasasının uygulamada da etkin olduğunun bir göstergesidir.

Yeni teşvik yasası ile Bursa ve Eskişehir'de imalat sanayine verilen teşvik belgesi sayısı, bu sektördeki sabit yatırımlar ve öngörülen istihdam rakamlarında yaşanan artışlar dikkat çekicidir. Bilecik ilinde ise madencilik sektörü yatırımlarında artış görülmektedir.

<sup>39</sup> 2010 Ocak-Mayıs dönemine ait teşvikler, bölgesel bazda desteklenecek yatırımlar, büyük proje yatırımları ve genel teşvik sistemi kapsamındaki teşviklerin toplamını göstermektedir.

# VIII ÇEVRE



İnsanın dış dünya ile iletişim alanı olan çevre aşırı nüfus artışı, sağlıksız kentleşme ve hızlı sanayileşme süreci ile ciddi problemlere maruz kalmıştır. Çevre sorunları özellikle 1970'lerin başından itibaren insanlığın en büyük ortak endişesi haline gelmiştir. Bu durum, geleneksel sınırsız

kalkınma ve sınırsız tüketim modellerinin terk edilerek ekonomik, sosyal ve çevre uyumunu amaçlayan "sürdürülebilir kalkınma" anlayışının benimsenmesine yol açmıştır.

## 8.1. Bölgede Biyolojik Çeşitlilik ve Koruma Alanları

Türkiye, endemik türlerin zenginliği açısından dünyada önemli bir yere sahiptir. Ülkemiz, Avrupa kıtasında bulunan bitki türlerinin %75'ine ev sahipliği yapmaktadır. TR41 Bölgesi de flora ve fauna açısından zengin bir yapıya sahiptir. Kapari, kekik, salep, adaçayı, biberiye, oğulotu, fesleğen ve defne bölgede doğal olarak yetişen başlıca aromatik bitkilerdir. Bunlar dışında mazı, palamut, sumak, mahlep, melengiç, eğrelti otu, nane, gelinotu ve kardelen bölgede yoğun olarak yetişen flora bitkileri arasında sayılabilir.

Bursa ilinde Uludağ Milli Parkı'nın elverişli tabiat şartları ayı, kurt, çakal, tilki, karaca, geyik, tavşan, domuz, keklik, yabani güvercin, akbaba, kartal, çaylak, bülbül, çalikuşu gibi hayvanların yaşamasına ve zengin bir fauna oluşmasına imkân vermiştir. Eskişehir'deki Balıkdamı yöresi de

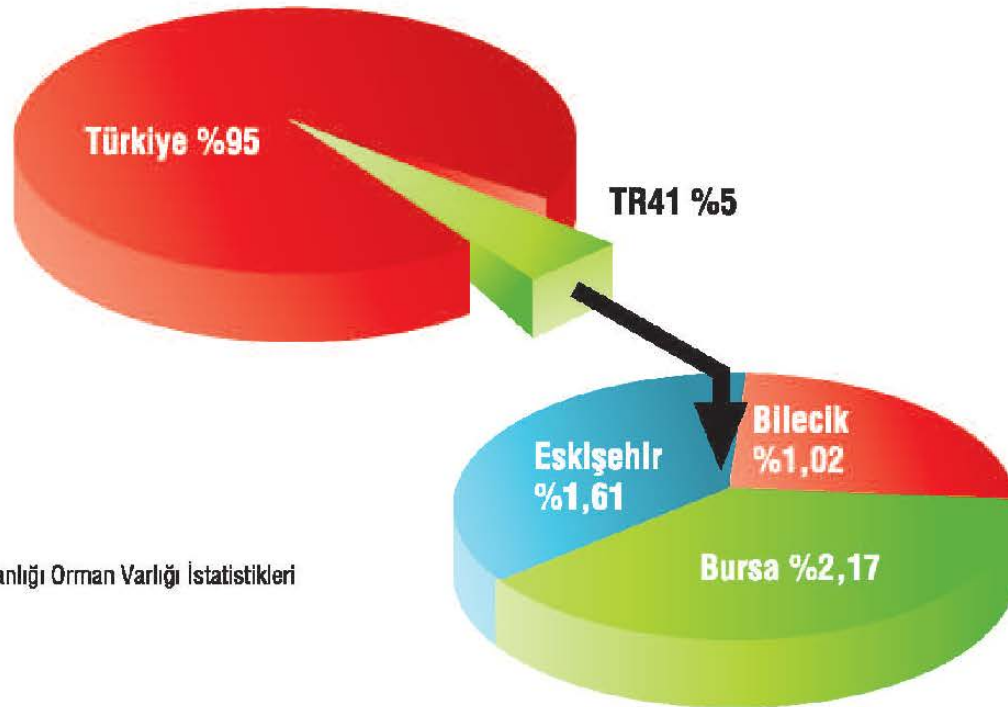
Türkiye'nin önemli sulak alanlarından biri olup birçok kuş türünü barındırmaktadır.

### Orman Varlığı

Türkiye'de 1973 yılında ülke topraklarının %24,80'ini ormanlar oluştururken bu oran 1999 yılında %25,49'a, 2005 yılında %26,01'e, 2008 yılında ise %26,23'e yükselmiştir.<sup>40</sup> Dolayısı ile zaman içinde ülkede ormanların kapladığı alanın az da olsa artış gösterdiği görülmektedir.

2008 yılı verilerine göre, ülkemiz toplam orman varlığının %5'i TR41 Bölgesi'nde yer almaktadır. Bölgeyi oluşturan illerin orman alanları ise Bursa'da 486.067, Eskişehir'de 360.257 ve Bilecik'te 228.613 hektardır.

Şekil 61. Orman Varlığı (2008)



Kaynak: Çevre ve Orman Bakanlığı Orman Varlığı İstatistikleri

<sup>40,41</sup> Birleşmiş Milletler (BM) Binyıl Kalkınma Hedefleri Türkiye 2010 Raporu.

## Koruma Alanları:

Ülkemizdeki zengin biyolojik çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesi amacıyla çeşitli statülerde koruma alanları bulunmaktadır. Türkiye’de korunan alanların ülke yüzölçümüne oranı 1990 yılında %2,96 iken önemli miktarda artarak 2008 yılı sonunda %5,05’e (yaklaşık 4,1 milyon hektar) ulaşmıştır <sup>41</sup>.

## Milli Parklar:

Ülkemizde 33 adet milli park bulunmaktadır. Bölgemizde bulunan tek milli park, Bursa il sınırları içinde yer alan Uludağ Milli Parkı’dır. 12.732 hektar alanda kurulu olan bu park 1961 yılında “milli park” statüsü kazanmıştır. 2.543 metre yüksekliğiyle Uludağ, Marmara Bölgesi’nin en yüksek noktasıdır.

Bu bölgede yer alan Aras Çağlayanı ve doruklarda görülen buzul izleri Uludağ’ın jeomorfolojik yapısının ilgi çekici özellikleri arasındadır. Ayrıca Bursa Ovası’ndan Uludağ’ın doruklarına doğru değişen orman kuşaklarının dünya ormancılık literatüründe özel bir önemi vardır. Uludağ, Aralık-Mayıs ayları boyunca karla örtülüdür. 4 metreye varan kar kalınlığı ve kar kalitesi ile Türkiye’nin en önemli kış sporları merkezidir <sup>42</sup>.

## Tabiat Anıtları:

Ülkemizde 58 adet tabiat anıtı bulunmaktadır. Eskişehir ilinde bulunan Geyik Alanı Tabiat Anıtı, Karageyikli Türk Fındığı Tabiat Anıtı, Kokulu Ardiç I-II-III Tabiat Anıtları, Kepez Saçlı Meşesi Tabiat Anıtı, Piribaba Meşesi Tabiat Anıtı ve Kayı Ardicı Tabiat Anıtı bölgedeki tabiat anıtı olarak tanımlı alanlardır <sup>43</sup>.

## Yaban Hayatı Geliştirme Sahası:

Bölgemizde “Yaban Hayatı Geliştirme Sahası” olarak kayıtlı önemli alanlar ve korunan türler bulunmaktadır. Bursa Karacabey Karadağı Ovakorusu Sahası’nda sülün, Eskişehir Sivrihisar Balıkdanı Sahası’nda su kuşları, Eskişehir Mihallıçık ve Çatacık’ta geyik bölgemizde korunan başlıca türler arasındadır. <sup>44</sup>

## Sulak Alanlar:

Sulak alanlar, tropik ormanlardan sonra biyolojik çeşitliliğin en yüksek olduğu ekosistemlerdir. Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanların Korunması (RAMSAR) Sözleşmesine göre TR41 Bölgesi’nde yer alan sulak alanlar şunlardır: <sup>45</sup>

## Uluabat Gölü:

Bursa ili sınırları içerisinde yer alan ve 13.500 hektar büyüklüğündeki Uluabat Gölü, 15 Nisan 1998 tarihinde RAMSAR Alanı ilan edilmiştir. Gölün suları tatlı ve bol gıdalıdır. Açık su yüzeyleri, çayır ve sazlık ekosistemlerinden meydana gelen göl, kuşların göç yolu üzerinde bulunması ve Manyas Gölü’ne yakın olması sebebi ile kuşlar açısından son derece önemlidir. Dünya çapında nesli tehlikede olan küçük karabatağın ülkemizdeki en önemli üreme alanıdır. Fakat son yıllarda çevrede bulunan fabrika atıkları ve insan etkisi ile gölün kirlilik düzeyinin arttığı belirtilmektedir.

## Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar (Potansiyel Ramsar Alanları):

Bursa’daki İznik Gölü ve Kocaçay Deltası ile Eskişehir’deki Balıkdanı Gölü bölgede yer alan potansiyel RAMSAR alanlarıdır.

## 8.2. Su Altyapısı

### 8.2.1. Yeraltı ve Yerüstü Su Kaynakları

Bölgede, Bursa ilindeki Uluabat Gölü RAMSAR Sözleşmesi kapsamında koruma altına alınmıştır. Ayrıca, yine Bursa ve Eskişehir illerinde potansiyel RAMSAR alanları vardır.

<sup>42</sup> Bursa il çevre Durum Raporu

<sup>43</sup> Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü

<sup>44,45</sup> Çevre ve Orman Bakanlığı Yayını, Türkiye Çevre Atlası 2006.





Tablo 129. Su Varlıkları (2007)

	Yerüstü Suları (hm <sup>3</sup> /yıl)	Yeraltı Suları (hm <sup>3</sup> /yıl)	Toplam (hm <sup>3</sup> /yıl)	Türkiye İçindeki Pay (%)
Bursa	3.536	409	3.945	3,52
Eskişehir	1.029	509	1.538	1,37
Bilecik	320	54	374	0,33
TR41	4.885	973	5.858	5,23
Türkiye	98.000	14.000	112.000	100

Kaynak: DSI Su Varlıkları

TR41 Bölgesi ülkemizdeki su varlığının %5,23'üne sahiptir. Bölgedeki su varlığının çoğunluğu yerüstü sularıdır ve Bursa ilinde yoğunlaşmıştır. Sakarya Nehri, Porsuk Çayı ve Nilüfer

Çayı ile İznik Gölü, Uluabat Gölü ve çeşitli büyüklükteki göletler bölgenin başlıca su kaynaklarıdır.

Tablo 130. Su Yüzeyleri (2007, Hektar)

	Doğal Göl Yüzeyleri	Baraj Rezervuar Yüzeyleri	Gölet Rezervuar Yüzeyleri	Akarsu Yüzeyleri	Toplam
Bursa	45.463	596	105	1.466	47.630
Eskişehir	-	8.912	209	1.771	10.892
Bilecik	-	245	9	454	708
TR41	45.463	9.753	323	3.691	59.230

Kaynak: DSI Su Yüzeyleri

Toplam su yüzeyi bakımından Bursa, doğal göl yüzeylerinin genişliği nedeniyle bölgenin en zengin ilidir. Eskişehir'de

toplam su yüzeylerinin çoğunluğu baraj rezervuarlarından, Bilecik'te ise akarsu yüzeylerinden oluşmaktadır.

### 8.2.2. Havza Yönetimi

Ülkemiz 26 akarsu havzasına ayrılmış bulunmaktadır; bölgemizde Susurluk, Marmara ve Sakarya olmak üzere 3 havza mevcuttur. Havzalardaki tüm doğal kaynakları (su, kara, bitki örtüsü, vb.) dengeli şekilde kullanmak ve korumak amacıyla Çevre ve Orman Bakanlığı'nın TÜBİTAK Marmara

Araştırma Merkezi yürütücülüğünde uygulamakta olduğu proje kapsamında Havza Koruma Eylem Planları hazırlanmaktadır; söz konusu planların 2010 yılı sonunda kadar tamamlanması öngörülmektedir.

### 8.2.3. İçme ve Kullanma Suyu

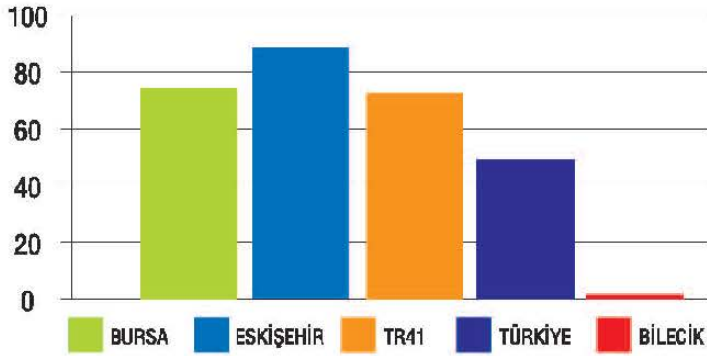
İçme ve kullanma suyu şebekesiyle dağıtılan su kaynaklarının dağılımına bakıldığında ülkemizde sırası ile baraj, kuyu ve kaynak suyunun kullanıldığı görülür. Bu sıralama bölgemizde baraj, akarsu ve kaynak suyu şeklindedir. Bursa'da baraj suyu yoğun olarak kullanılmakta iken Eskişehir'de akarsu, Bilecik'te ise kaynak suyu kullanımı yaygındır.

Bölgemizde belediye sınırları içindeki nüfusun tamamına

içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilmektedir. Şekil 62'te görüldüğü üzere, bölgemizde içme suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfusun oranı (%73) ülke ortalamasının (%50) oldukça üzerindedir. Ancak bölge illeri arasındaki farklılıklar oldukça belirgindir; örneğin Eskişehir'de aynı oran %89, Bursa'da %74, Bilecik'te sadece %1'dir.



Şekil 62. Arıtma Tesisi Hizmetine Sahip Nüfusun Belediye Nüfusundaki Oranı (2008,%)



TR41 Bölgesi'nde belediye sınırları içindeki nüfusun tamamına içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilmektedir.

Kaynak: TÜİK Belediyelerin Su İstatistikleri Veritabanı

Bursa'nın başlıca içme suyu kaynakları Doğancı, Nilüfer ve Çınarcık barajlarıdır. Eskişehir'in içme suyu ise Porsuk Çayı'ndan çekilen suyun temiz su arıtma tesisinde işlenmesiyle karşılanır. Ancak bu tesisin yetersiz kalması nedeniyle Alpu yolunda bulunan mevcut kanalizasyon arıtma

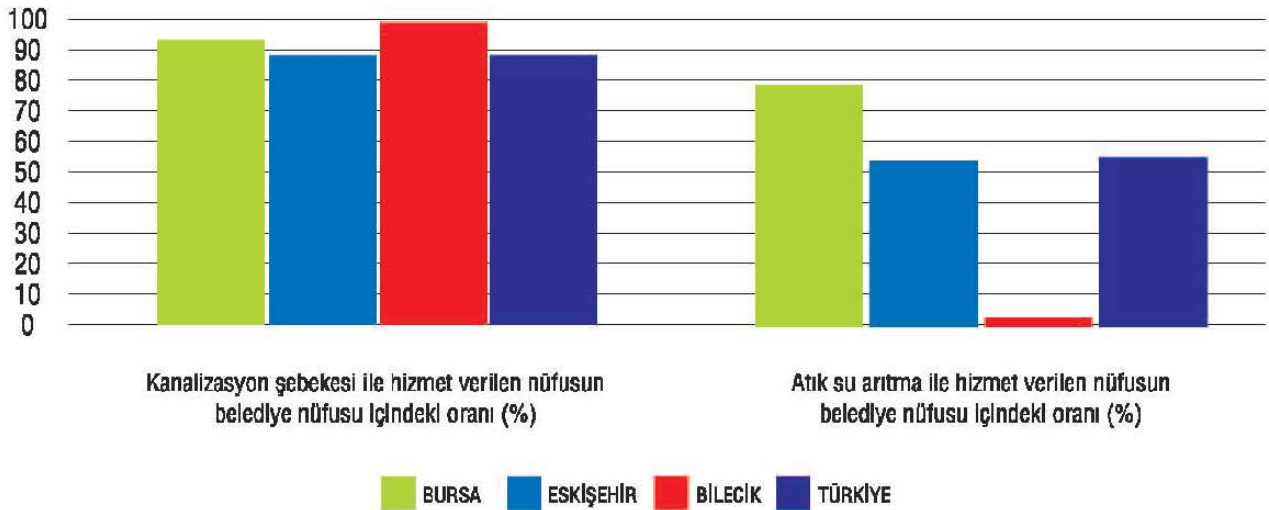
tesislerinin yanına yeni bir tesis yapılmaktadır. Bilecik ilinin içme ve kullanma suyu, Soğuksu yöresindeki keson kuyulardan, Beylik Suyu kaynağı, Çingen Pınarı ve Ulupınar Köyü kaynağından sağlanmaktadır.

## 8.3. Atık Yönetimi

### 8.3.1. Atıksu

Bölgede özellikle Bilecik ilinde atıksu arıtma tesisi hizmetlerinin iyileştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Şekil 63. Kanalizasyon Şebekesi ve Atıksu Arıtma Tesisi Hizmetleri (2008)



Kaynak: TÜİK Belediyelerin Su İstatistikleri Veritabanı

Şekil 63'te görüldüğü üzere, kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranında bölgemiz Türkiye ortalamasının (%88) üzerinde yer almaktadır. Bölge illerinde bu oranların birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Fakat atıksu arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfus oranlarında iller arasındaki fark oldukça belirgindir. Özellikle Bilecik ilinde atıksu arıtma tesisi hizmetlerinin iyileştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 131'de, bölgedeki belediyelerin atıksu verileri gösterilmektedir. Bursa ili, arıtılan atıksu miktarı, doğal, biyolojik, gelişmiş atıksu arıtma tesisleri ve atıksu yatırım harcamaları bakımından bölge illeri arasında ciddi bir üstünlüğe sahiptir.

Tablo 131. Atıksu Verileri (2008)

	Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41	Türkiye
Arıtılan atık su miktarı (1000 m3/yıl)	97.905	15.260	100	113.265	2.251.581
Atık su arıtma tesisi sayısı	11	2	1	14	236
Biyolojik atık su arıtma tesisi sayısı	6	1	0	7	158
Gelişmiş atık su arıtma tesisi sayısı	2	0	0	2	32
Doğal arıtma sistemi sayısı	1	0	0	1	17
Atık suların toplanması ve arıtımı için belediyelerin toplam yatırım harcamaları (TL)	65.127.482	127.579	0	65.255.061	508.125.125

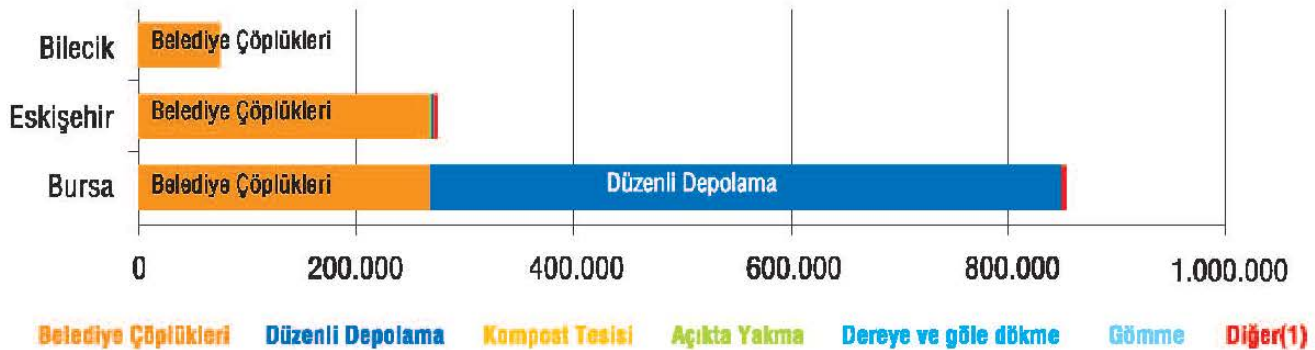
Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

### 8.3.2. Katı Atıklar

Bölgemizde atıkların bertaraf edilmesi konusunda en yaygın yöntem belediye çöplüklerinin kullanımıdır. Bursa'da Mudanya Yolu'nda bulunan kent katı atık depolama alanında düzenli depolama uygulanmaktadır. Eskişehir'de vahşi depolama yapılmakla birlikte mevcut çöplük alanının yanına katı atık ayırma geri dönüşüm ve sağlıklı çöp depolama

tesisleri inşaatı başlamıştır. Bilecik'te de vahşi depolama yönteminden katı atık bertaraf uygulama yöntemlerine geçmek için merkez ilçe sınırları içinde katı atık bertaraf tesisi kurulması konusunda çalışmalar başlamıştır.<sup>46</sup>

Şekil 64. Bertaraf Yöntemine Göre Atık Miktarı (2008, Ton)



(1) Dolgu yaparak, eski taş ocağı, kömür dekapaj sahası, kurudere yatağı, boş alan, tarımsal arazi, ormanlık arazi kapsamaktadır.

Kaynak: TÜİK Belediye Atık İstatistikleri

<sup>46</sup> Bilecik İl Çevre ve Orman Müdürlüğü.



### 8.3.3. Tıbbi Atıklar

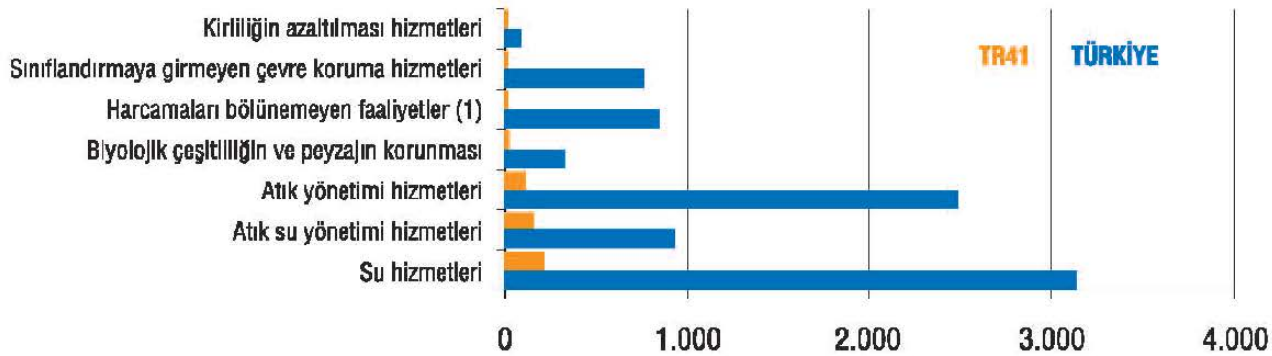
Bursa'da 2008 yılı Temmuz ayında, tıbbi atıkların kaynağından sterilizasyon işlemi bitinceye kadar el değmeden bertaraf sahasına ulaşmasını sağlayan tıbbi atık sterilizasyon tesisi kurulmuştur. Eskişehir'de inşaatı devam eden katı atık ayırma, geri dönüşüm ve sağlıklı çöp depolama tesislerinde

modern bir tıbbi atık sterilizasyon tesisi inşa edilmektedir. Bilecik'te ise tıbbi atıklar İl Çevre ve Orman Müdürlüğü tarafından lisans verilen araçlarla taşınmakta ve gömülerek bertaraf edilmektedir.

## 8.4. Çevresel Harcamalar

Çevresel harcamalar, çevre kirliliğini önleme, azaltma ve çevre koruma amaçlı yapılan her türlü faaliyete ilişkin harcamalardır.

Şekil 65. Belediyelerin Toplam Çevresel Harcamaları (2008, Milyon TL)



(1) Harcamaları bölünemeyen faaliyetler başlığı altında, birden fazla çevresel konuyu içeren ve harcamalarının konulara göre ayrıştırılması mümkün olmayan faaliyetler yer almaktadır.

Kaynak: TÜİK Çevre İstatistikleri

2008 yılında belediyeler tarafından gerçekleştirilen çevresel harcamalar TR41 Bölgesi'nde 490.841.153 TL, Türkiye genelinde ise 7.700.776.508 TL olarak gerçekleşmiştir. Bölgedeki Çevresel harcamalar içinde en büyük payı %44

ile su hizmetleri, %32 ile atıksu yönetimi hizmetleri ve %22 ile atık yönetimi hizmetleri oluşturmaktadır. Geriye kalan %2'lik kısım ise biyolojik çeşitliliğin ve peyzajın korunması hizmetlerine aittir.

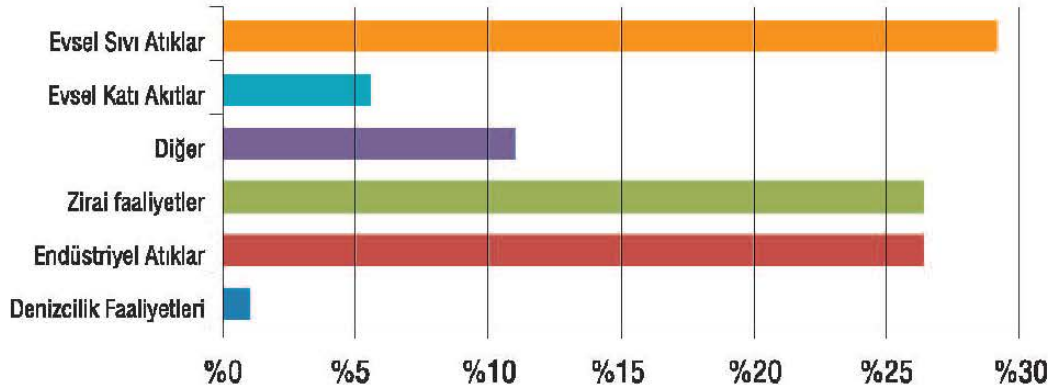
## 8.5. Su Kirliliği

Evsel ve endüstriyel sıvı atıkların arıtmaksızın su ortamlarına boşaltılması veya tarımda verimi artırmak için kullanılan gübreler ile zirai mücadele amacıyla kullanılan ilaçların su ortamlarına taşınması su kirliliğine neden olmaktadır. Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanteri 2007-2008 raporuna göre bölge illerinin tamamında su kirliliği birinci öncelikli çevre sorunu olarak değerlendirilmektedir. Bölgemizde kirlilik görülen su kaynakları, Bursa'da Marmara Denizi (Gemlik

ve Mudanya arasında kalan kıyı şeridi), Ulubat Gölü, İznik Gölü, Nilüfer Çayı, Orhaneli Çayı, Emet Çayı, M.Kemalpaşa Çayı, Susurluk Çayı, Kocasu, Karsak Deresi, Kaplıkaya Deresi, Hasanağa Deresi, Göksu Deresi; Eskişehir'de Sakarya Nehri, Porsuk Çayı, Sarısu Deresi, Yörük Akçayır Deresi, Ağzıkara Deresi, Seydi Suyu ve Bilecik'te Karasu Deresi ile Sakarya Nehri'dir. Bölgedeki su kirliliğinin en büyük nedeni şekilde görüldüğü üzere sırasıyla evsel sıvı atıklar, endüstriyel atıklar ve zirai faaliyetlerdir.

TR41 Bölgesi'nde en önemli çevre sorunu su kirliliğidir. Bu kirliliğin en büyük nedenleri evsel sıvı atıklar, endüstriyel atıklar ve zirai faaliyetlerdir.

Şekil 66. TR41 Bölgesi'nde Su Kaynaklarının Kirlenme Nedenleri Dağılımı (2007-2008)



Kaynak: Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanteri Değerlendirme Raporu

## 8.6. Toprak Kirliliği

**Toprak kirliliği**, toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik etkenlerle doğal yapısından uzaklaşarak sağlıklı, kaliteli ve yüksek ürün verme kabiliyetini yitirmesi şeklinde tanımlanabilir. Toprak kirliliğinin başlıca nedenleri enerji kullanımı, tarımsal aktiviteler, endüstriyel aktiviteler ile şehirselsel, evsel ve ticari aktivitelerdir.

2008 yılına ait İl Çevre Durum Raporuna göre, Bursa'da özellikle tekstil boyama kimyasal atık suları ve şehir kanalizasyon atıklarının kanıştığı sularla sulanan tarım arazileri

aşırı derecede kirlenmektedir. Yine atıksu arıtma tesislerini tamamlamamış organize sanayi bölgelerinin atık sularının sulama suyuna karışması ve tarımda kullanılması sonucu toprak kirliliği meydana gelmektedir. Örneğin, Bursa'da Nilüfer Çayı, Eskişehir'de Seydi Suyu'nun kirli olması, içerisinde sodyum, bor ve ağır metaller içermesi nedeniyle akış güzergâhındaki tarım arazilerinde yoğun toprak kirliliği oluşmaktadır. Bilecik'te endüstriyel atıklar daha çok, maden, kâğıt ve lastik sanayileri atıklarından kaynaklanmaktadır.

Kimyasal atık suları ve şehir kanalizasyon atıkları, bölgede toprak kirliliğinin başlıca nedenleri arasındadır.



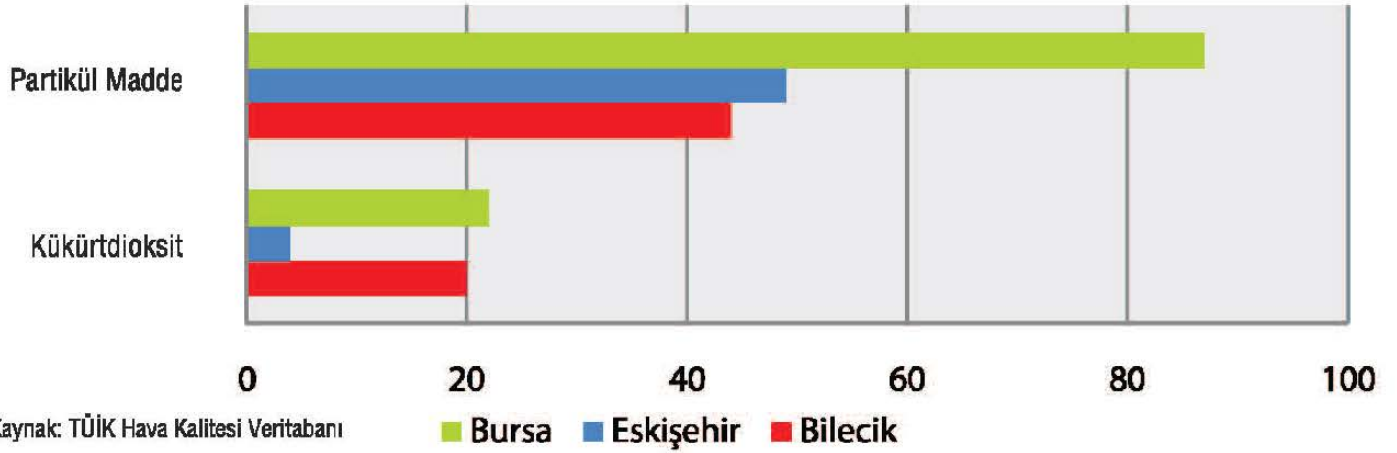
## 8.7. Hava Kirliliği

Türkiye'de hava kirliliği genel olarak kalitesiz yakıtların kullanıldığı konutlardan, çeşitli sanayi tesislerinden, motorlu araçlardan ve atmosferik şartlardan kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin AB'nin hava kalitesi konusundaki düzenlemelerinin iç hukuka yansıtılmasına destek olmak

üzere Türkiye ile Almanya arasında "AB Hava Kalitesi Eşleştirme Projesi" gerçekleştirilmiştir.

Kentsel hava kalitesi bakımından ölçümlenen birincil kirleticiler, kükürtdioksit ve partikül maddelerdir.

Şekil 67. Hava Kirliliği Ölçümleri (2009, mg/m<sup>3</sup>)



2009 yılı istatistiklerine göre özellikle Eskişehir'de kükürtdioksit oranı oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bursa ise partikül madde oranının bölge içinde en yüksek olduğu il olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgemizde

kükürtdioksit ve partikül madde yoğunluğunun sınır değerlerin<sup>47</sup> altında kalmakla birlikte, doğalgazın yaygınlaşmasıyla hava kirliliğinin daha da azalması beklenmektedir.

## 8.8. Gürültü Kirliliği

Diğer çevre sorunları kadar gündeme gelmese de, sanayi tesislerinden, araçlardan, uçaklardan vb. kaynaklanan gürültü, insan sağlığına zararlıdır. Türkiye'de gürültü kirliliği ile ilgili, AB'ye uyumlu olarak 1 Temmuz 2005 tarihinde Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği çıkarılmış ve ses düzeyleri sınırları yeniden belirlenmiştir. Çevre ve Orman Bakanlığı koordinatörlüğünde yürütülen ve Bursa'nın da aralarında bulunduğu 5 pilot ilde uygulanan

AB Çevresel Gürültü Eşleştirme Projesi kapsamında Bursa'da trafiğin ve sanayinin yoğun olduğu yerlerde, park ve konut alanlarında gürültü ölçümleri yapılarak, gürültü haritası hazırlanmıştır. Buna göre Bursa'da kent içi ulaşımında hafif raylı sistemin çalıştığı güzergâhta gürültü düzeyinin azaldığı görülmüştür.<sup>48</sup>

<sup>47</sup> Isınmadan Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği'ne göre, kükürtdioksit için kısa vadeli sınır değeri 400, uzun vadeli sınır değeri 150 mg/m<sup>3</sup>; partikül madde için kısa vadeli sınır değeri 300, uzun vadeli sınır değeri 150 mg/m<sup>3</sup>'tür.

<sup>48</sup> Utku (2006).





# IX ENERJİ & TABİİ KAYNAKLAR

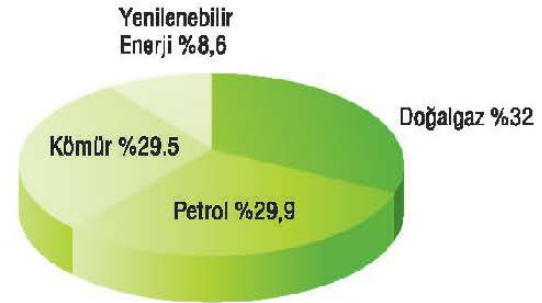


## 9.1. Enerji

Enerji, ülkelerin kalkınma politikaları içinde hayati önem taşıyan stratejik bir sektördür. Dünyada nüfus artışı, küreselleşme sonucu artan ticaret olanakları, sanayileşme ve kentleşme akımları doğal kaynaklara ve enerjiye olan talebi giderek artırmaktadır. Mevcut enerji politikaları ve enerji arzı tercihlerinin devam etmesi durumunda dünya enerji talebinin 2007-2030 yılları arasında %40 oranında artması beklenmektedir. Dokuzuncu Kalkınma Planı ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) 2010-2014 Stratejik Planı'nda dışa bağımlılığın en aza indirilmesi, yerel ve yenilenebilir enerji kaynaklarına önem verilmesi ayrıca enerjinin verimli kullanılması hedeflenmektedir.

Mevcut durumda ülkemizin enerji bağımlılık oranı %73 seviyesindedir. Bağımlılığın yüksek olmasının nedeni yüksek oranda ithal edilen doğalgaz ve petrol gibi enerji kaynaklarına

Şekil 68. Enerji Arz Çeşitliliği (2009)



Kaynak: Elektrik Üretim A.Ş. (EÜAŞ) Elektrik Üretim Sektör Raporu

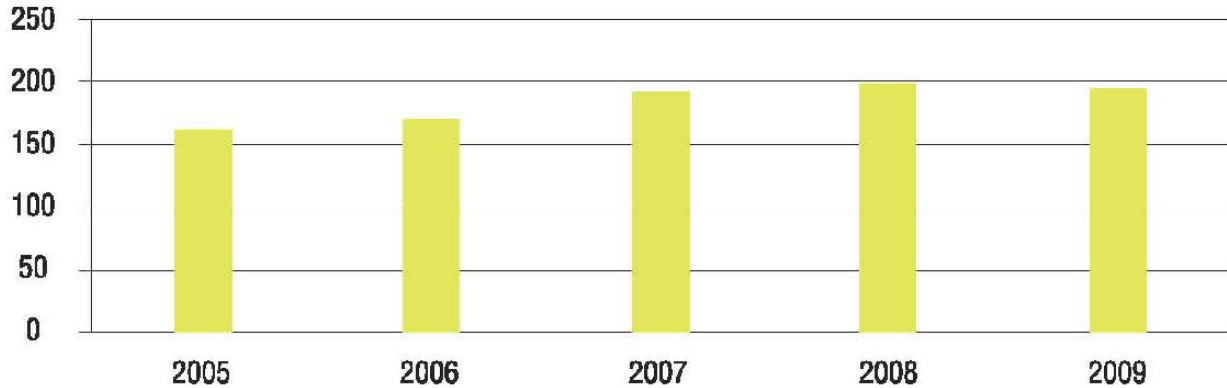
talebin yüksek olmasıdır. Şekil 68'de 2009 yılında Türkiye'deki enerji arz çeşitliliği gösterilmiştir.

### 9.1.1. Elektrik

Ülkelerde gelişme düzeyi arttıkça, elektriğe olan talep de artmaktadır. Artan Talebi karşılayabilmek için elektrik sektöründe yeterli yatırımların yapılması ve verimliliğin artırılması gerekmektedir. Bu hedef doğrultusunda, 2001

yılında yayımlanan 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile yeni üretim yatırımlarının özel sektör tarafından yapılması öngörülmüştür. Şekil 69'da yıllara göre Türkiye'deki elektrik üretimi görülmektedir.

Şekil 69. Türkiye Elektrik Üretimi (Bin GWh)



Kaynak: EÜAŞ Elektrik Üretim Sektör Raporu Verileri 2009

Ülkede elektrik üretimindeki kurulu gücün yaklaşık %6,7'si TR41 Bölgesi'nden karşılanmaktadır. Bölge aynı zamanda sanayi elektrik tüketimi bakımından Düzey 2 bölgeleri arasında dördüncü sırada yer almaktadır.



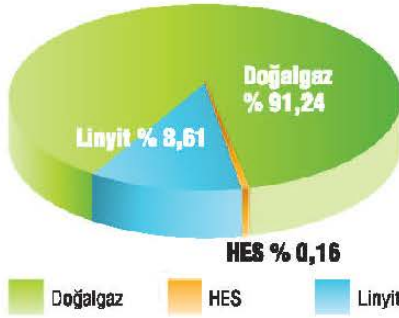
Ülkemizin, 2009 yılı elektrik enerjisi üretimindeki kaynak çeşitliliğine bakıldığında %48 ile doğalgaz ilk sırada yer alırken hidroelektrik santrallerin (HES) oranı %18'de

kalmaktadır. Biyogaz ve jeotermal oranı ise %5'tir.<sup>49</sup> Ülkedeki kurulu gücün yaklaşık %6,7 si TR41 Bölgesi'nden karşılanmaktadır.

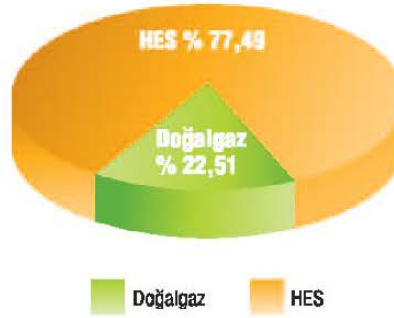
Şekil 70'te verilen bölge illeri kurulu güç dağılımı elektrik üretiminde doğalgaz bağımlılığını gözler önüne sermektedir.

Şekil 70. Bölge İlleri Elektrik Üretim Potansiyeli (2009)

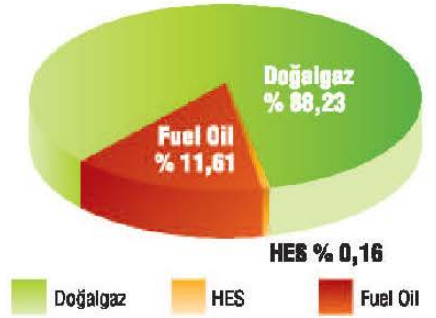
#### Bursa Kurulu Güç Durumu



#### Eskişehir Kurulu Güç Durumu



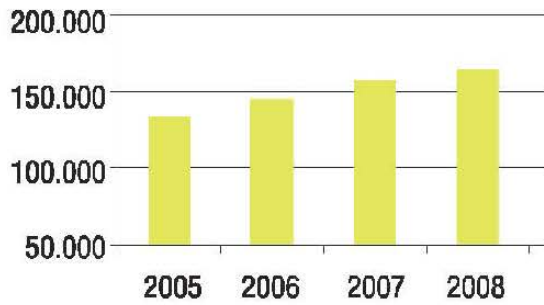
#### Bilecik Kurulu Güç Durumu



Son 10 yılda Türkiye, elektrik tüketim artış oranları bakımından Çin'den sonra ikinci sırayı almaktadır. EÜAŞ

Sektör Raporu'na göre Türkiye'de elektrik tüketimi her yıl ortalama %7-8 oranında artmaktadır.

Şekil 71. Türkiye Elektrik Tüketim Değerleri (GWh)



Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

Tablo 132. Sanayi Tüketim Oranları (%)

	2008
Bursa	65
Eskişehir	47
Bilecik	81
TR41	64
Türkiye	46

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

Şekil 71'de yıllara göre Türkiye'deki elektrik tüketimi görülmektedir. Tablo 132'de ise sanayi tüketiminin toplam tüketime oranı verilmiştir. Düzey 2 bölgeleri arasında TR41,

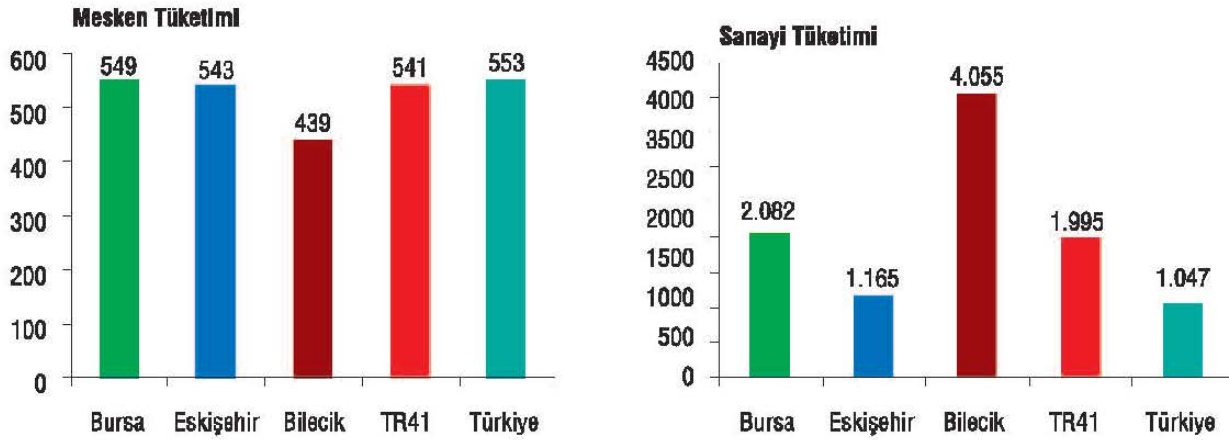
sanayi elektrik tüketimi bakımından dördüncü sırada yer almaktadır.

<sup>49</sup> EÜAŞ Elektrik Üretim Sektör Raporu, 2009.





Şekil 72. Kişi Başına Sanayi ve Mesken Elektrik Tüketimi (2008, kWh)



Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

Şekil 72 kişi başı sanayi ve mesken elektrik tüketim miktarlarında bölge illeri ve Türkiye kıyaslamasını vermektedir. Bölgede kişi başı sanayi tüketimi en fazla olan Bilecik ili, mesken tüketimine bakıldığında son sıradadır. Kayıp-kaçak oranlarında ise Bilecik %2,9 ile Türkiye genelinde

3. kayıp-kaçak oranı düşük il iken, Bursa %5,7 ile 11. sırada, Eskişehir ise %6,2 ile 13. sırada yer almıştır.<sup>50</sup> 2008 yılında Türkiye’de toplam kayıp kaçak miktarı 22 bin GWh iken, TR41’in bu miktardaki payı 530 GWh ile %2,4’tür.

### 9.1.2. Doğalgaz

Türkiye elektrik üretiminin büyük bir bölümünü doğalgazdan karşılamaktadır. Ayrıca meskenlerde ve sanayide de yoğun doğalgaz kullanımı söz konusudur. Doğalgaz ihtiyacının %98’i ithal edilmektedir.<sup>51</sup> İthalatı azaltmak ETKB’nin stratejik hedeflerinden biridir. Bu hedef kapsamında 2003 yılından itibaren yurtiçi ve yurtdışı arama yatırım hamleleri ile sondaj faaliyetlerine hız verilmiştir.

Doğalgaz kullanımı açısından bölge ana hatlar üzerindedir. 2009 yılı Türkiye Cumhuriyeti Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) Sektör Raporuna bakıldığında Türkiye’de yaklaşık 8,5 milyon abone doğalgaz kullanmakta iken bu sayı Bursa’da 700bin, Eskişehir’de 265bin, Bilecik’te ise yaklaşık 22 bindir. Oran olarak bakıldığında TR41 Bölgesi’ndeki abone sayısı ülke genelinin %11’ine karşılık gelmektedir.

### 9.1.3. Yenilenebilir Enerji Kaynakları

2005 yılında yürürlüğe giren 5346 sayılı yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanılmasına İlişkin Kanun, özel sektör aracılığıyla yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik enerjisi üretilmesine imkân

vermektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarına ilişkin ETKB’nin temel hedefi, bu kaynakların elektrik enerjisi üretimi içerisindeki payını 2023 yılında en az %30 seviyelerine çıkarmaktır.

<sup>50</sup> TEDAŞ İstatistikleri, 2008.

<sup>51</sup> EÜAŞ Enerji Sektör Raporu, 2009.

TR41 Bölgesi jeotermal kaynaklar bakımından önemli bir potansiyele sahipken rüzgâr enerjisi ve güneş enerjisinde bu durum sınırlıdır. Yenilenebilir enerji kaynakların kullanılmasında bölgede var olan potansiyelin etkin olarak kullanılmadığı görülmektedir.

## Jeotermal enerji

Türkiye'deki jeotermal alanların büyük bir kısmı ısıtmaya uygundur. Isıtmanın dışında, elektrik üretimi, endüstriyel uygulamalar, termal turizm ve balneolojik uygulamalar diğer kullanım alanlarıdır. TR41 Bölgesi jeotermal kaynaklar

bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Bölgedeki jeotermal kaynakların büyük bir bölümü termal turizmde kullanılmaktadır. Henüz geniş bir kullanım çeşitlendirilmesi yapılmamıştır. Tablo 133'te bölgede bulunan önemli jeotermal alanlar verilmektedir.

Tablo 133. Jeotermal Kaynaklar (2005)

BURSA	ESKİŞEHİR	BİLECİK
Kaynarca-Çekirge	Kızılınler-Hasırca	Söğüt-Çaltı
Orhangazi-Keramet	Sakarılıca	
İnegöl-Oylat	Hamamkarahisar	
Gemlik-Terme	Mihallıççık-Yankçı	
Mustafakemalpaşa	Aşağı Ilıca	
Orhaneli	Alpu	

Kaynak: MTA Jeotermal Envanteri 2005

## Rüzgâr enerjisi

Rüzgâr enerjisi santralleri(RES) geleneksel güç santrallerinin aksine, uzun dönemli yakıt fiyatı risklerini eleyen, diğer ülkelere bağımlılığı azaltan, yerli, sürekli kullanılabilir bir kaynaktır.<sup>52</sup> Son yıllarda Türkiye'de rüzgâr enerjisi kullanımı artış göstermektedir. Bölgede RES kurulumu için EPDK'dan lisans alan firmalar bulunmasına karşın kurulu güç miktarları çok yüksek değildir. Bilecik ilinde 2012 yılında faaliyete geçmesi öngörülen RES projeleri bulunmaktadır.

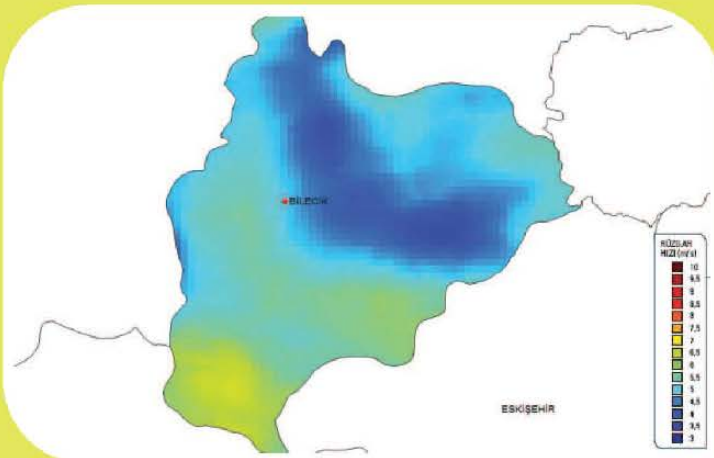
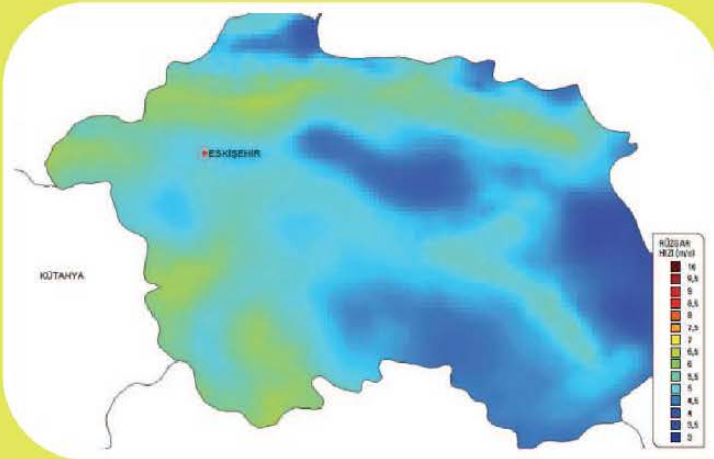
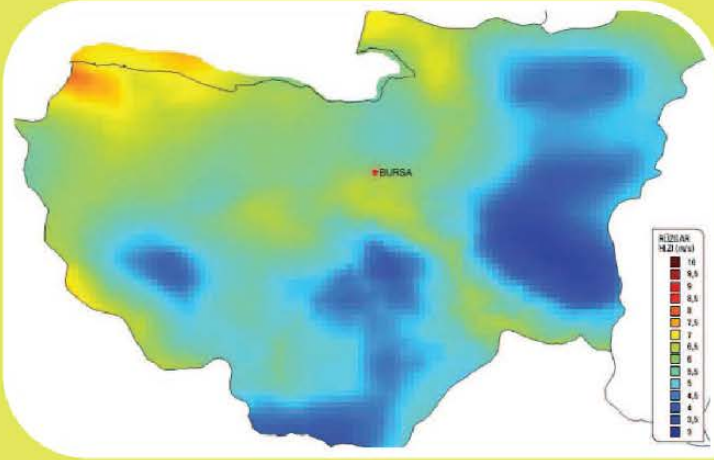
RES proje uygulanabilirliğinin görülmesi amacıyla Elektrik İşleri Etüt İdaresi (EİE) tarafından 2006 yılında Türkiye Rüzgâr Enerjisi Potansiyel Atlası (REPA) hazırlanmıştır. Bölgede bulunan iller ile ilgili yapılmış REPA'lar Harita 8'de gösterilmektedir. Haritalar 50 m.deki rüzgâr hız dağılımına göre yapılmıştır. Ekonomik RES yatırım kıstaslarından en önemlisi 7 m/s veya üzerinde rüzgâr hızının bulunmasıdır.<sup>53</sup> Buna göre bölgenin sınırlı bir rüzgâr enerjisi potansiyeline sahip olduğu söylenebilir.

<sup>52</sup> Elektrik İşleri Etüt İdaresi, Rüzgâr Enerjisi Çalışmaları.

<sup>53</sup> Elektrik İşleri Etüt İdaresi, Yenilenebilir Enerji Kaynakları.



Harita 9. REPA Haritaları



## RÜZGAR HIZI (M/S)



Kaynak: Elektrik İşleri Etüt İdaresi





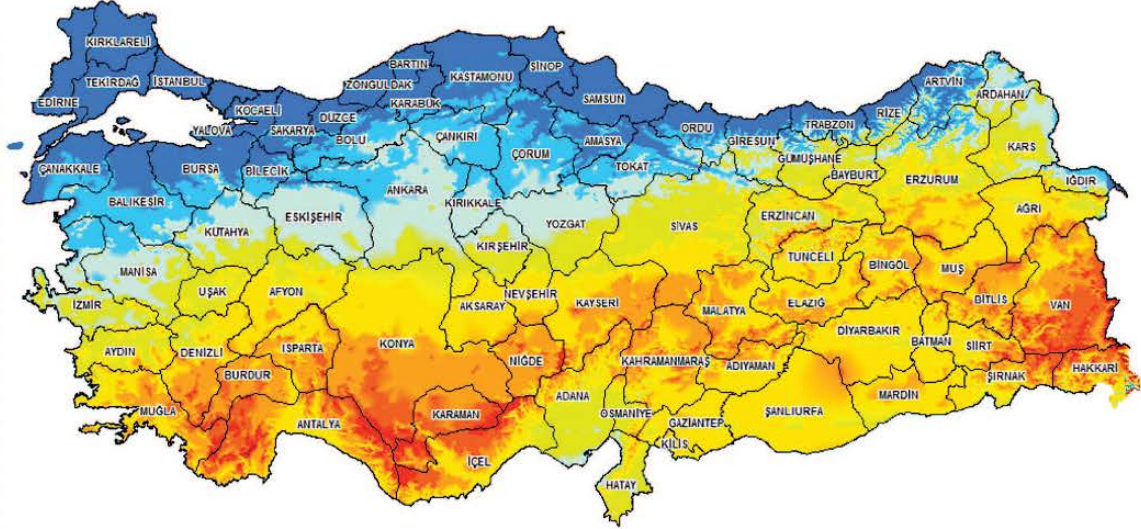
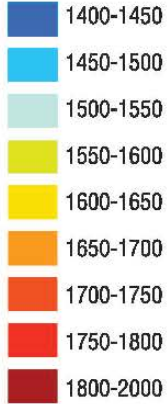
## Güneş enerjisi

Türkiye güneş enerjisi potansiyeli açısından zengin bir konumdadır. EİE tarafından yayımlanan Güneş Enerjisi

Potansiyel Atlası (GEPA)'na göre yıllık güneş enerjisi elektrik üretimi teknik potansiyeli 380 milyar kWh olarak belirlenmiştir.

Harita 10. GEPA-Türkiye

**TOPLAM  
GÜNEŞ  
RADYASYONU**  
KWh/m<sup>2</sup>-YIL



Kaynak: Elektrik İşleri Etüt İdaresi

GEPA'ya göre Türkiye yıllık güneşlenme süresi 2.740 saat/yıl (günlük 7,5 saat). Ortalama yıllık ışıma 1522 kWh/m<sup>2</sup> olarak hesaplanmıştır. TR41 Bölgesinde güneşlenme süresi yıllık ortalamaları Bursa 6,89 saat/gün, Eskişehir 6,79 saat/gün ve Bilecik 6,68 saat/gün olarak tespit edilmiştir. Ülke genelinde olduğu gibi bölgede de bu potansiyel etkin olarak kullanılamamaktadır.

## Hidroelektrik enerjisi

Türkiye'nin teknik ve ekonomik hidroelektrik potansiyeli 129 bin GWh'dır. Yıllara göre küçük farklılıklar gösteren bu potansiyelin hâlihazırda % 36'sı işletilmektedir. Geri kalan kısmın değerlendirilmesi için projelendirme ve yapım faaliyetleri devam etmektedir.<sup>54</sup>

Tablo 134. Tüzel Kişilikler ve DSI-EİE Tarafından Geliştirilen HES (2009)

	TÜZEL HES	DSİ-EİE HES
Bursa	12	2
Eskişehir	3	2
Bilecik	2	2
TR41	17	6
Türkiye	1.195	313

Kaynak: Elektrik İşleri Etüt İdaresi

<sup>54</sup> Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü, 2007.

ElE tarafından, ülkenin ve bölgenin hidroelektrik potansiyelini maksimum seviyede kullanmak için projeler geliştirilmiştir. Tablo 134'te yer alan projelerin toplamda yaklaşık 5.000MW'lık kurulu gücü bulunmaktadır. Bu projelerin 2013 yılı sonuna kadar tamamlanması ETKB Stratejik Planındaki performans göstergelerinden biridir. Bursa'da belli başlı Hidroelektrik Santrallere (HES) örnek olarak DSI'ye bağlı Çınarcık HES ve faaliyetlerine henüz başlamayan Boğazköy HES gösterilebilir. Eskişehir'de ise DSI'ye bağlı Beyköy, Gökçekaya ve Yenice HES'leri bulunmaktadır. Ayrıca Gürsöğüt ve Kargı-Sakarya HES'lerinin kesin projeleri

hazırlanmıştır. Bilecik'te ise ilk etüdü yapılmış olan Sorgun HES projesi mevcuttur.

### Biyoyakıt

Biyogaz (çöp enerji) tesisi Türkiye'de ilk olarak Bursa-Demirtaş'ta kurulmuştur. Bursa kent çöpünün 30 yıldır vahşi olarak depolandığı Demirtaş sahası, 1994-1996 yılları arasında rehabilite edilerek çöp dökümüne kapatılmış ve 2009 yılına kadar elektrik üretimi yapılmıştır. Mevcut durumda Bursa ve Eskişehir'de belediyelerin atıklardan enerji üretme proje çalışmaları devam etmektedir.

#### 9.1.4. Enerji Altyapısı

Türkiye'de elektrik piyasası kanunu ve doğalgaz piyasası kanunu ile sektör rekabete açılmış, kamu, elektrik üretimi ve dağıtımını özel sektöre bırakmıştır. Kamu sahipliğinde kalacak elektrik iletimi yatırımlarının sistem güvenliği ve güvenilirliği korunacak şekilde sürdürülmesi Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda belirtilmiştir.

Türkiye Elektrik İşleri A.Ş.(TEİAŞ) Tesis ve İşletme Grup

Müdürlüklerinden alınan bilgilere göre Bursa ilinde 154kV gerilim seviyesinde 17 trafo merkezi bulunmaktadır. Trafoların toplam kurulu gücü 3100 MVA olup 2009 yılında % 67,4 lük bir yüklenme oranı ile çalışmıştır. Diğer bölge illeri trafo merkezi sayıları Bilecik için 4, Eskişehir için de 5'tir. Eskişehir'de ayrıca 1 adet mobil trafo merkezi bulunmaktadır. 2009 yılında Eskişehir'de kurulu güç 607 MVA iken Bilecik'te bu rakam 355 MVA'dır.

179

#### 9.1.5. Enerji Verimliliği

Enerji verimliliği, enerji arz güvenliğinin sağlanması, dışa bağımlılıktan kaynaklanan risklerin azaltılması ve iklim değişikliği ile mücadele bakımından önemlidir. Bu çerçevede, enerjinin üretiminden kullanımına kadar geçen süreçte verimliliğin artırılması, israfın önlenmesi ve enerji yoğunluğunun azaltılması gerekmektedir. Yürütülen ve planlanan çalışmalarla enerji yoğunluğunun 2023 yılına kadar, 2008 yılına göre %20 oranında düşmesi hedeflenmektedir.<sup>55</sup> Konuyla ilgili olarak bölgede, 2013 yılında Bursa Doğalgaz Kombine Çevrim (DGKÇ) Santrali bakım, rehabilitasyon ve modernizasyonunun yapılması planlanmaktadır.

TR41 Bölgesi illerinde kamu, meslek kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinin işbirliği ile enerji verimliliği konusunda eğitim ve seminerler düzenlenmektedir.

<sup>55</sup> ETKB Stratejik Plan, 2010-2014.



Bursa Valiliğince bir Enerji Verimliliği Yürütme Kurulu oluşturulmuş ve bu kapsamda kamu, meslek kuruluşları, özel şirketler ve sivil toplum işbirliği sağlanmıştır. Ayrıca Uludağ Üniversitesi Enerji Verimliliği Eylem Planı uygulamaya konulmuştur. Eskişehir’de ise Büyükşehir Belediyesi ve

Makine Mühendisleri Odası’nın verdiği seminerler ile enerji verimliliği konusunda bilinçlendirme çalışmaları devam etmektedir. Bilecik’te de EİAŞ Genel Müdürlüğü tarafından konuyla ilgili eğitim ve seminerler düzenlenmektedir.

## 9.2. Tabii Kaynaklar

Gelişmiş ülkelerin sahip olduğu ekonomik güçte, doğal kaynaklarını etkin şekilde kullanmaları büyük rol oynamaktadır. Madencilik sektörü, gelişmiş sanayi ülkelerinin hemen hepsinde ekonomik kalkınmayı başlatan öncü sektör olma görevini üstlenmiştir. Türkiye’de son yıllarda maden ihracatının artmasına rağmen bu faaliyetin GSMH içindeki oranı %1,5 civarındadır. Gelişmiş ülkelerde bu pay %4 seviyelerindedir.

Bölgedeki tabii kaynaklar yerinde değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Bursa Orhaneli’de bulunan linyit sahalarındaki kömürler Orhaneli Termik Santral’inde kullanılmaktadır.

Eskişehir’de ise yapım aşamasında olan Yunus Emre Termik Santral’inde Alpu ve Mihalıççık’ta bulunan linyit rezervlerinin kullanılması hedeflenmektedir.

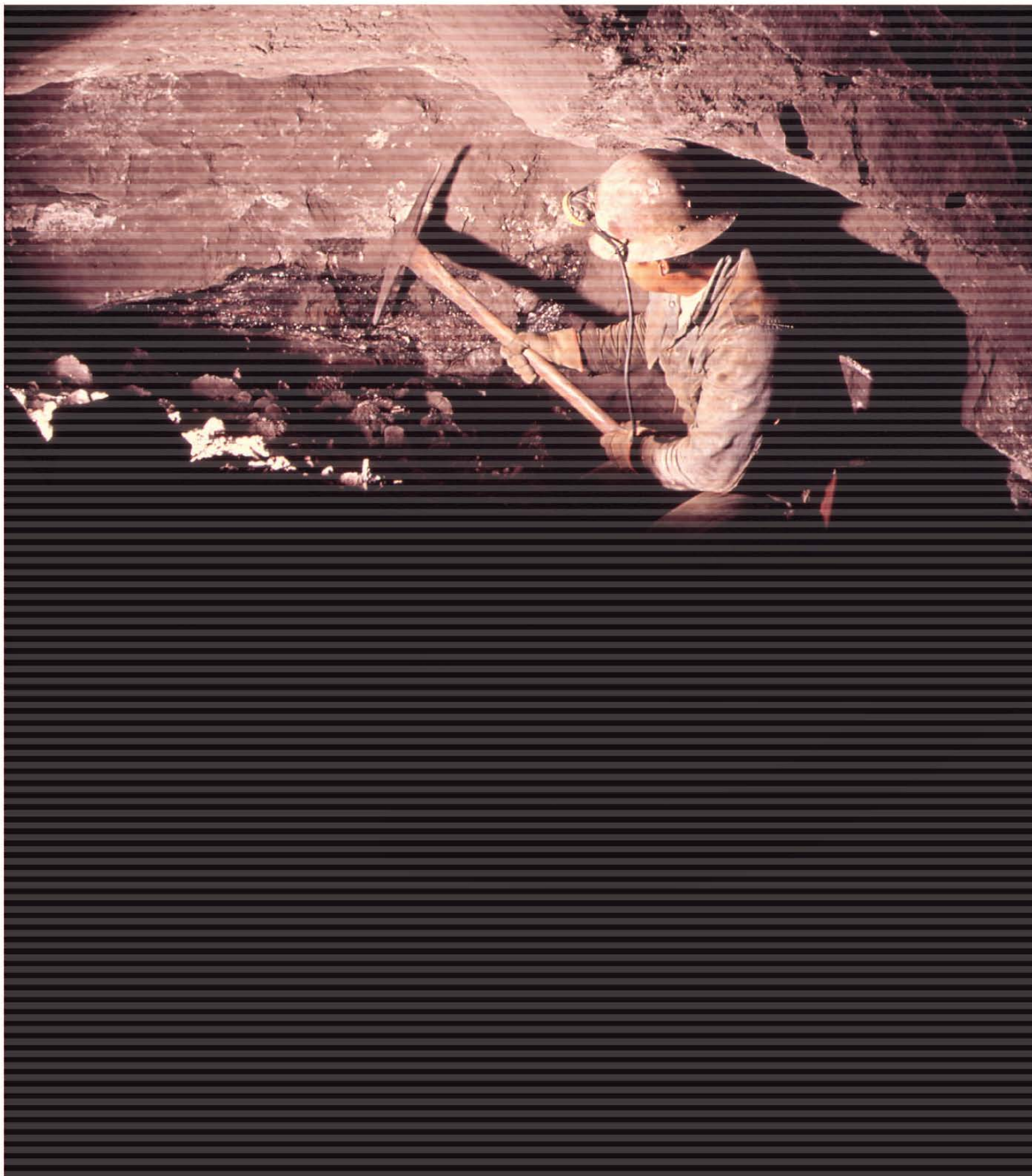
Türkiye’de ticari olarak işlenebilecek lületaşı yataklarının tamamına yakını Eskişehir’de bulunmaktadır. Eskişehir-Sivrihisar-Kızılcaören yöresinde nadir toprak elementleri ve toryum tespit edilmiştir.

Linyit dışında kalan bölge illeri metal maden kaynakları Tablo 135’te özetlenmiştir.

Tablo 135. Madenler

Metal Madenler	Bursa Saha	Eskişehir Saha	Bilecik Saha
Altın (Au)	İnegöl-Sülüklügöl	Sivrihisar-Kaymaz Sarıcakaya-Mayıslar	Söğüt-Korudanlık
Antimuan (Sb)	İnegöl-Sülüklügöl		
Nikel (Ni)	Orhaneli-Yapköydere Hamamdere-Meryemkiran	Mihalıççık-Yunusemre	
Manganez (Mn)	Orhaneli, Gemlik, İnegöl, Keles, Mudanya, Akbıyık	Yarımcı-Danişment Merkez-Kızılcaören	Pazaryeri-Güde, Bahçesultan
Volfram (W)	Uludağ		Söğüt-Dudaş
Krom (Cr)	Orhaneli-Harmancık	Sarıcakaya ve Merkez Mihalıççık-Karaçam	
Demir (Fe)			
Endüstri Madenleri	Bursa Saha	Eskişehir Saha	Bilecik Saha
Bor (B)	Kemalpaşa-Kestelek	Seyitgazi-Kırka	
Mermer (Mr)	Karacabey-M. Kemalpaşa Gemlik	Ayvacık Köyü Süpren Köyü Sepetçi-Margı Dutluca-Ballık Merkez-Yukarıkartal Okubeli	Taşçılar-Çukurören Gölpazarı-Şahinler, Söğüt
Manyezit (Mag)	Orhaneli-Topukköy M. Kemalpaşa-Söğütalan		
Feldispat (Fld)			Bozüyük-Söğüt Sahası

Kaynak: Maden Tetkik Arama





# GÜÇLÜ VE ZAYIF YÖNLER, FIRSATLAR VE TEHDİTLER (GZFT) ANALİZİ

182

GZFT Analizi bölgenin Güçlü ve Zayıf Yönleri ile Fırsat ve Tehditlerinin sistematik bir analizi ile o bölgenin geleceği için arzulanan sonuçları etkileyebilecek unsurları belirlemeyi amaçlar. Güçlü yönler bölgenin diğer bölgelere kıyasla üstün olduğu her türlü iç varlık olarak tanımlanırken zayıf yönler bölgenin sorunları, eksiklikleri ve yetersizlikleri olarak değerlendirilebilir.

Fırsat ve Tehditler bölgenin iç dinamikleri ile kontrol edemeyeceği dışsal eğilimlerdir. Fırsatlar bölgenin kalkınmasına ivme kazandıracak dışsal faktörler olarak tanımlanırken tehditler kalkınmada engel teşkil edebilecek unsurlardır.

## GZFT Analizi Metodolojisi

GZFT Analizi birkaç aşamada hazırlanmıştır. İlk aşamada kamu kesimi, özel sektör ve sivil toplum temsilcilerinden oluşan 220 kişilik bir katılımı ile gerçekleşen Bölge Planı Çalıştay'ında GZFT envanterinin çıkarılması için çalışmalar yapılmıştır. Tüm katılımcıların bulunduğu genel oturumda beyin fırtınası tekniği ile gerçekleştirilen akımlar ve eğilimler çalışması ile bölgeyi önümüzdeki 5-10 yıl içerisinde etkileyebilecek fırsat ve tehditler belirlenmeye çalışılmış, ardından bölgenin üstün yönleri ve sorunları paydaşlar tarafından ortaya konmuştur. Genel oturumda ortaya çıkan eğilimler ve mevcut durum değerlendirilmeleri küçük çalışma gruplarında da ele alınmış, böylelikle bölgenin güçlü ve zayıf yönleri ile bölgeye yönelik fırsat ve tehditler katılımcı bir metotla geliştirilmiştir.

**Bursa, Eskişehir ve Bilecik'e ait 1/100.000 ölçekli İl Çevre Düzeni Planları,**

**İl Özel İdareleri Stratejik Planları,**

**50.000 nüfusun üzerindeki belediyelerin stratejik planları,**

**Bölgede gerçekleştirilen sektörel çalıştayların sonuç raporları taranarak GZFT analizi geliştirilmiştir.**

Hazırlanan GZFT Analizi yapılan sektörel/tematik toplantılarda ve ilçe ziyaretlerinde katılımcıların görüşüne sunulmuş, önemli öneri ve katkılar elde edilmiştir.

Mevcut durum analizi çalışması ile birleştirilen GZFT Analizi çalışması, bölge planı çalıştayına katılan kurumlara gönderilmiş, kurumların mevcut durum analizi ve GZFT

İkinci aşamada, ajans uzman personeli tarafından bölgenin mevcut durum analizi çalışması sonucu ortaya çıkan veriler GZFT analizine dahil edilmiştir. Böylelikle çalıştayda sezgisel olarak ortaya konan unsurlar somut verilerle desteklenmiştir.

Son olarak bölge planının üst kademesinde yer alan Dokuzuncu Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporları, Bakanlıklar tarafından hazırlanan sektörel ve tematik planlar incelenerek GZFT analizine katkı sağlanmıştır.

Ayrıca bölge illerini ilgilendiren ve bölge planının alt kademesinde yer alan:

çalışmasına ilişkin katkıları talep edilmiştir. Ayrıca, söz konusu çalışmalar ajansın resmi web sitesinde yayınlanmış ve tüm paydaşların görüşlerine sunulmuştur. Gelişme eksenleri altında kategorize edilen kapsamlı GZFT Envanteri bölge planının ekinde yer almaktadır. Bu kapsamlı envanter çalışması üzerinde ajans uzman personeli tarafından (1-5 arası) puan verilerek önceliklendirme çalışması yapılmış böylelikle en öncelikli ve önemli güçlü ve zayıf yönler ile fırsatlar ve tehditler aşağıda özetlenmiştir.

Bölge planının stratejileri oluşturulurken GZFT Analizindeki bölgenin güçlü-zayıf yönleri ve bölgeye yönelik fırsat ve tehditler dikkate alınmıştır. Bu yolla tutarlı ve uygulanabilir stratejilerin belirlenmesi amaçlanmıştır.



# (GZFT) ANALİZİ

## GÜÇLÜ YÖNLER

1. Coğrafi konum itibarıyla ulusal ve uluslararası pazarlara yakınlık, bölgede serbest bölge ve liman bulunması
2. Bölgede rekabetçi, ihracata yönelik ve istihdam potansiyeli yüksek iş kümelerinin varlığı (Otomotiv, tekstil-hazır giyim, makine-metal, gıda, havacılık, seramik ve mobilya sektörlerinin Türkiye'ye göre önde olması)
3. Güçlü yan sanayinin varlığı
4. Bölgede giderek artan San-Tez, TEYDEB, TTGV, TÜBİTAK 1001, AB projesi geliştirme ve uygulama kapasitesi
5. Bölgede alt yapısını tamamlamış ve kullanılabilir alanı olan çok sayıda OSB bulunması
6. Güçlü ticaret ve sanayi örgütlerinin varlığı
7. Yabancı firmaların varlığı ve yabancı ortaklarla çalışılma kültürü
8. Yenilikçi ve girişimci bir sanayi kültürünün olması
9. Bölgede güçlü olan tekstil, hazır giyim, mobilya ve gıda sektörlerindeki markalaşma potansiyeli
10. Eğitimli, kalifiye, genç ve dinamik işgücü varlığı
11. Teknoloji geliştirme bölgelerinin varlığı
12. Bölgenin verimli tarım arazileri, su ve toprak kaynakları yönünden zengin olması
13. Tarım ve sanayi entegrasyonunun gelişme göstermesi
14. Tarımda ürün çeşitliliğinin olması, siyah incir, zeytin ve nar gibi meyvelerin stratejik ürün haline gelmeleri
15. Toprakların organik tarım ve seracılığa elverişli olması
16. Bölgenin sosyoekonomik açıdan gelişmiş olması (Türkiye geneli gelişmişlik düzeyi sıralamasında 4. sırada)
17. İklim ve doğal kaynaklar ile tarihi ve kültürel değerlerin varlığı; henüz büyük oranda bozulmamış çevrenin mevcut olması
18. Bölgede kış turizminin gelişmiş olması
19. Dünya genelinde önemi artmakta olan sağlık ve termal turizm talebine cevap verebilecek doğal kaynakların olması
20. Bölgede yüksek rezervlere sahip madenlerin (mermer, boraks, kil, magnezit) olması

## ZAYIF YÖNLER

1. Bölgede demiryolu, denizyolu ve havayolu ulaşım ağlarının ve entegrasyonunun yetersiz olması
2. Tarım ve hayvancılıkta yeterli sermaye birikiminin olmaması, işletmelerin çok parçalı yapısı ve toplulaştırma yapılmamış olması
3. Sanayi ve kaçak yapılaşma nedeniyle tarıma elverişli arazilerin yeterince korunamaması
4. Doğal kaynaklar, orman ve mera arazilerinin çevre aleyhine tahsisi ve amaç dışı kullanımı
5. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan kırsal nüfusun yaşlanması
6. Tarımda pazarlama ağı ve altyapısının (taşıma, soğuk ve kontrollü depolama vb.) yetersiz olması
7. Eğitim ve teknik destek azlığı nedeniyle tarım ve hayvancılığın geleneksel yöntemlerle sürdürülmesi.
8. Tarımsal üretimde bilinçsiz girdi kullanımı ve kültürel uygulamaların yetersiz olması sebebiyle ürünlerin dış pazarlardan geriye dönmesi
9. Yoğun göç ve nüfus artışı karşısında konut, altyapı, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerde ortaya çıkan yetersizlik
10. Göçün sonucu olarak işsizlik ve niteliksiz işgücünün artması
11. Kadınların işgücüne katılma oranının düşük olması
12. Deprem ve sel gibi doğal afetlere karşı yeterince önlem alınmaması
13. Kır-kent arası hizmet düzeyi farkı ve ulaşım sorunu
14. Bölge içi sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerinde ciddi farklılıklar olması
15. Sanayi ve üniversite işbirliğinin yetersizliği
16. İnovasyon ve Ür-Ge konusunda yetersizlik, KOBİ'lerde Ar-Ge istihdamı eksikliği
17. Sanayi işletmelerinin finansal, kurumsal yönetim, stratejik planlama, kalite yönetimi gibi konulardaki yetersizliği
18. Sanayide kullanılmayan atıl kapasite ve sağlıklı bir sanayi envanterinin bulunmaması
19. İş piyasasının taleplerini işgücünün karşılayamaması (Genç işsizliğin fazla olması buna karşın mesleki eğitim almış nitelikli ara eleman ihtiyacı)
20. Düşük teknoloji kullanımı ve üretim teknolojilerinin yetersizliği
21. Yeterince nihai ürün üretilmemesi sonucunda yaşanan katma değer kaybı
22. Doğal zenginliklerin yeterince korunamaması ve çevre kirliliğine karşı alınan tedbirlerin yetersiz olması
23. Yenilenebilir enerji potansiyelinin tam olarak değerlendirilmemesi
24. Turizm değerleri ve ürünleri konusunda markalaşma olmaması
25. Kış turizmi için mevcut altyapının yetersizliği ve modern tesislerin olmaması
26. Konaklama, tesis ve yatak kapasitesinin yetersiz olması



## FIRSATLAR

1. Ulaşımda bölgemizi etkileyecek yeni yatırım projelerinin başlaması(otoyol, hızlı tren vb.)
2. AB'ye uyum süreci, proje destekleri ve çerçeve programları
3. Bölgedeki önemli sorun alanlarından biri olan çevre konusunun müzakerelere açılması ile AB mevzuatına uyum konusunda artan çalışmalar
4. Giderek artan Ar-Ge ve kümelenme teşvikleri
5. Bölgenin güçlü olduğu otomotiv, makine, tekstil, gıda, seramik sektörleri ürünlerine dış talebin artması
6. Yaşanan küresel ekonomik krizin ardından piyasaların iyiye gidişi
7. Bölgedeki kaynaklara (mermer, boraks, kil, magnezit) dünyadaki talebin artması
8. Otomotivde bölgeye yabancı yatırımcının ilgisi
9. Tarımda nitelikli ürün üretimi için fırsat değeri taşıyan ekolojik tarım ve iyi tarım uygulamalarının ülkemizde gelişiyor olması
10. Devletin yerel ve yenilenebilir enerji kullanımını politika haline getirmesi
11. Bölgede yeni üniversite kurulması (Bursa Teknik Üniversitesi)
12. Uluslararası turizmdeki talep yapısının değişmesi ve bölgemizde potansiyeli olan alternatif turizme olan talebin artması
13. İşsizlik sigortası, aktif istihdam politikaları gibi uygulamaların yürürlüğe girmesi
14. Yeni Türk Ticaret Kanunu tasarısının yürürlüğe girmesinin ardından şirketlerimizin daha şeffaf ve uluslararası anlamda rekabet edebilir hale gelmesi

## TEHDİTLER

1. Bölge dışından göçün devam ediyor olması; buna bağlı nüfus artış hızının yüksek olması
2. Uzakdoğu'daki düşük maliyetler (işgücü, enerji) nedeniyle gelen ucuz ve niteliksiz malların bölgemizdeki sanayi üretimini tehdit etmesi, hızla artan küresel rekabet
3. Güçlü sanayiye sahip bölgemizde önemli girdi maliyetlerinden biri olan enerji maliyetlerinin yüksekliği ve dışa bağımlılık
4. İşgücü istihdam maliyetlerinin ve vergilerin yüksek olması
5. Bitkisel üretimde gıda güvenliği konusunda mevzuat ve denetim alanındaki yetersizlikler
6. Ekonomik kriz ve dalgalanmaların sosyal etkileri
7. Küresel ısınma ve iklim değişikliği sebebiyle oluşacak çevresel sorunlar
8. Bölgenin deprem kuşağında olması, sel, orman yangını ve erozyon gibi doğal afetler



## PESTLE ANALİZİ

Bölgenin geleceğine yönelik fırsat ve tehditlerin politik, ekonomik, sosyal, teknolojik, yasal ve ekolojik anlamda tasnif edilerek olasılık ve etki düzeylerinin tespit edilmesi, bölgesel önceliklerin ve gelişme stratejilerinin belirlenmesinde önemli bir gösterge oluşturmaktadır. Bu yolla bölgede çeşitli etkenlerden kaynaklanan risklerin analizi de yapılmıştır.

GZFT analizindeki fırsat ve tehditlerle ilgili bir anket

hazırlanarak bu fırsat ve tehditlerin önem düzeyi ajans uzmanlarınca değerlendirilmiştir. Bu anket sonucunda öne çıkan fırsat ve tehditler 6 ana başlık altında toplanmıştır. Bu ön değerlendirme sonucunda, her bir fırsat ve tehdidin gerçekleşme olasılığı ve gerçekleşmesi halinde oluşacak etki düzeylerini ölçmeye yönelik yeni bir anket hazırlanmış ve bölgedeki bütün paydaşlara gönderilmiştir. 84 paydaşın cevapladığı bu ankettan çıkan sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.



## FIRSATLAR

	POLİTİK	Etkisi	İhtimali	Toplam
1	AB üyelik süreci, proje destekleri ve çerçeve programları	3,05	2,84	8,67
2	İşsizlik sigortası, aktif istihdam politikaları gibi uygulamaların başlaması	3,01	2,91	8,78
	EKONOMİK			
3	Ulaşım ağlarının bölgemizden geçmesi ve ulaşımında yeni yatırım projeleri (otayol, demiryolu, hızlı tren)	3,71	3,51	13,01
4	Sanayide özellikle otomotiv, makine, tekstil, gıda, seramik sektörlerine olan dış talebin artması	3,35	3,06	10,27
5	Uluslararası otel zincirlerinin Bursa'ya ilgi göstermesi ve yatırım yapmaya başlaması	3,05	3,05	9,30
6	Tarımda marka ürünler oluşturma fırsatı	3,19	2,99	9,53
7	Demiryolu taşımacılığının önem kazanması	3,36	3,13	10,53
8	Bölgedeki kaynaklara (mermer, boraks, kil, magnezit) dünyadaki talebin artması	3,13	2,94	9,21
9	Lojistik köy projesinin devreye alınacak olması	2,90	2,68	7,78
10	Turizmde bölgeye ve bölgedeki turizm çeşitlerine olan ilginin artması (kış, inanc, dağ turizmi)	3,25	3,04	9,88
11	Otomotivde bölgeye yabancı yatırımcının ilgisi	3,13	2,92	9,14
12	Jeotermal enerjinin tedavi ve şifa turizmine imkan vermesi	3,04	3,00	9,11
13	Fuar, kültür ve kongre merkezlerine artan ilgi	3,00	3,01	9,04
14	Yaşanan küresel ekonomik krizin ardından piyasaların toparlanmaya başlaması	3,22	3,05	9,81
15	Ekonomik istikrarın devamı	3,43	3,08	10,57
	SOSYAL			
16	El sanatlarına olan ilginin artması	2,17	2,29	4,95
17	Bursa'da Teknik Üniversitenin kurulacak olması	3,00	3,30	9,81
18	Eğitime destek kampanyaları kapsamındaki vergi indirimleri ve bu kampanyalara olan ilginin artması	2,76	2,78	7,68
19	Sağlık hizmetlerinin tek çatı altında toplanmasına yönelik çalışmalar	3,04	3,18	9,65
	TEKNOLOJİK			
20	Giderek artan devlet Ar-Ge teşvikleri	3,25	3,10	10,07
21	Kümelenme Stratejileri kapsamında verilen teşvikler	3,05	2,80	8,52
22	İleri teknoloji ürünlerine olan talebin artması	3,17	3,25	10,31
	YASAL			
23	Devletin yerel ve yenilenebilir enerji kullanımını politika haline getirmesi	3,23	2,94	9,49
24	Serbest ticaret anlaşmaları (anlaşma yapılan ülkelerle karşılıklı vergi indirimleri)	3,12	2,93	9,14
25	Yeni Türk Ticaret Kanunu yasa tasansı ile şirketlerimizin daha şeffaf ve uluslararası anlamda rekabet edebilir hale gelmesi	2,96	2,96	8,78
	EKOLOJİK			
26	Ülkemizde ekolojik tarım ve tıll tarım uygulamalarının geliştirilmesi	2,95	2,87	8,47
27	Enerji verimliliği konusunda kamuoyunun oluşmaya başlaması ve halkı bilinçlendirme çalışmalarının yapılması	2,98	2,77	8,25
28	Temiz ve yenilenebilir enerjiye ilginin artması	3,06	2,92	8,92

## TEHDİTLER

	POLİTİK	Etkisi	İhtimali	Toplam
1	Siyasi istikrarsızlık	3,42	2,49	8,53
2	Yerel yönetimlerin değişmesi	2,86	2,61	7,49
	EKONOMİK			
3	Enerjide mevcut potansiyelin kullanılmaması ve dışa bağımlılık	3,40	2,93	9,96
4	Küresel rekabet ve Uzak doğudaki düşük maliyetler(ışgücü, enerji) nedeniyle sanayinin tehdit altında olması	3,51	3,27	11,50
5	Global ekonomik dalgalanmalar	3,38	3,04	10,26
6	İşgücü maliyetlerinin ve vergilerin yüksek olması	3,45	3,11	10,71
7	Ülkemize alt gelir grubuna mensup turistlerin gelmesi ve turist başına ortalama harcama tutarının düşmesi, bu durumun bölgemize de yansması riski	2,79	2,86	7,96
8	Çin'den ithal edilen ucuz hammaddelerin İpek böcekçiliği faaliyetlerine zarar vermesi ve İpekböcekçiliğinin yok olma tehlikesi	2,98	3,23	9,61
9	Ülkemizin farklı bölgelerinde nitelikli kış sporları merkezlerinin yapılması nedeniyle bölgeye kış sporları için gelecek turist sayısında azalma riski	2,49	2,70	6,72
10	Çevre ülkelerde de tarıma yönelik ciddi yatırımların artması	2,86	3,08	8,80
11	Kamu finansmanındaki yetersizlikler	3,13	2,89	9,06
12	Doğal afetlerin(don, dolu, sel) tarıma olumsuz etkisi	3,18	3,07	9,78
	SOSYAL			
13	Bölge dışından hızlı ve kontrolsüz göçün devam ediyor olması ve buna bağlı nüfus artış oranının yüksek olması	3,33	3,26	10,85
14	İşsizlik oranının artması	3,32	2,96	9,85
15	Yeni ekonomik kriz ve dalgalanmaların sosyal etkileri	3,23	2,87	9,26
16	İletişim teknolojilerinin aile ve toplum yapısına zararlı etkileri	2,96	3,02	8,96
	TEKNOLOJİK			
17	Beşin göçünün teknoloji ve arge çalışmalarını olumsuz etkilemesi	3,11	2,83	8,80
18	Küresel rekabette teknolojinin çok hızlı değişimi ve buna ayak uyduramama eğilimi	3,11	2,83	8,80
	YASAL			
19	Tarımda AB müktesabıyla birlikte gelen kısıtlamalar ve buna hazırlıksız olunması	3,24	3,15	10,22
20	Diğer bölge ve ülkelere tanınan teşvikler	3,01	3,01	9,07
21	Yasal düzenlemeler arasındaki gelişki ve sürekli değişen mevzuat	2,98	2,88	8,56
	EKOLOJİK			
22	Çarpık kentleşme ve sanayileşmenin sürmesi ve bu nedenle doğal, kültürel ve tarihi mirasın korunamaması	3,27	3,23	10,56
23	Çevre kirliliği	3,48	3,26	11,34
24	Bölgenin deprem kuşağında olması	3,12	3,19	9,95
25	İklim değişiklikleri, küresel ısınma, kuraklık	3,25	3,12	10,14
26	Orman ve mera arazilerinin amaç dışı kullanımı	3,02	2,92	8,82
27	Orman yangınları ve toprak erozyonu gibi doğal afetler	3,06	2,92	8,92

Bu ankette fırsat ve tehditler etki düzeyine göre çok az etkili(1)'den, çok etkili(4)'ye kadar, ihtimal düzeyine göre ise çok zayıf(1)'dan, kuvvetle muhtemel(4)'e kadar sınıflandırılmıştır. İhtimal ve etki düzeyi puanları

çarpılarak 1-15 arasındaki toplam etki düzeyi puanları oluşturulmuştur. Bu etki ve olasılık düzeylerine göre 6 ana başlıkta toplanan fırsat ve tehditlerin grafikleri aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.



# FIRSATLAR

		ETKİSİ																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																	
		Çok Az Etkili	Az Etkili	Etkili	Çok Etkili																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																														
		1	2	3	4																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																														
OLMA İHTİMALİ	Çok Zayıf	Zayıf	Muhtemel	Kuvvetle Muhtemel																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																															

Çok Zayıf

1

Zayıf

2

Muhtemel

3

Kuvvetle Muhtemel

4

OLMA İHTİMALİ

ETKİSİ

Çok Az Etkili

1

Az Etkili

2

Etkili

3

Çok Etkili

4

POLİTİK

EKONOMİK

SOSYAL

TEKNOLOJİK

YASAL

EKOLOJİK

1

2

9

7

17

18

21

26

16

10

8

24

11

15

12

19

20

14

25

22

13

23

4

3

5

6

24

TEHDİTLER



Aşağıdaki tabloda 6 ana başlıkta toplanan dışsal etkenlerin fırsat ve tehdit düzeyleri gösterilmiştir. Buna göre fırsatların

ekonomik ve teknolojik etkenlerde yoğunlaştığı gözlenmektedir.

FIRSATLAR	
Dışsal Etkenler	Ağırlıklı Ortalamalar
Ekonomik	9,78
Teknolojik	9,63
Yasal	9,14
Politik	8,72
Ekolojik	8,55
Sosyal	8,05
<b>Genel Ortalama</b>	<b>8,97</b>

TEHDİTLER	
Dışsal Etkenler	Ağırlıklı Ortalamalar
Ekonomik	9,96
Teknolojik	9,73
Yasal	9,44
Politik	9,28
Ekolojik	8,8
Sosyal	8,01
<b>Genel Ortalama</b>	<b>9,20</b>

Buna karşın bölgenin sosyal ve ekolojik etkenlerde yüksek bir tehdit düzeyine sahip olduğu da görülmektedir. Bu

sonuçlardan hareketle oluşturulan risk öncelik düzeyi ve fırsat öncelik düzeyi tabloları aşağıda gösterilmiştir.

ÇOK ETKİLİ		ETKİLİ	
KUVVETLE MUHTEMEL	<ul style="list-style-type: none"><li>• Ulaşım ağlarının bölgemizden geçmesi ve ulaşımında yeni yatırım projeleri (otayol, demiryolu, hızlı tren)</li><li>• Ekonomik istikrarın devamı</li><li>• Demiryolu taşımacılığının önem kazanması İleri teknoloji ürünlerine olan talebin artması</li><li>• Sanayide özellikle otomotiv, makine, tekstil, gıda, seramik sektörlerine olan dış talebin artması</li><li>• Giderek artan devlet Ar-Ge teşvikleri</li><li>• Bursa'da Teknik üniversitenin kurulacak olması</li><li>• Turizmde bölgeye ve bölgedeki turizm çeşitlerine olan ilginin artması(kış, inanç, dağ turizmi)</li><li>• Yaşanan küresel ekonomik krizin ardından piyasaların toparlanmaya başlaması</li><li>• Sağlık hizmetlerinin tek çatı altında toplanmasına yönelik çalışmalar Uluslar arası otel zincirlerinin Bursa'ya ilgi göstermesi ve yatırım yapmaya başlaması</li><li>• Uluslar arası otel zincirlerinin Bursa'ya ilgi göstermesi ve yatırım yapmaya başlaması</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Otomotivde bölgeye yabancı yatırımcının ilgisi</li><li>• Jeotermal enerjinin tedavi ve şifa turizmne imkan vermesi</li></ul>	
	<ul style="list-style-type: none"><li>• Tarımda marka ürünler oluşturma fırsatı</li><li>• Devletin yerel ve yenilenebilir enerji kullanımını politika haline getirmesi</li><li>• Bölgedeki kaynaklara(mermer, boraks, kil, magnezit) dünyadaki talebin artması</li><li>• Otomotivde bölgeye yabancı yatırımcının ilgisi</li><li>• Serbest ticaret anlaşmaları (anlaşma yapılan ülkelerle karşılıklı vergi indirimleri)</li><li>• İşsizlik sigortası, aktif istihdam politikaları gibi uygulamaların başlaması</li><li>• AB üyelik süreci, proje destekleri ve çerçeve programları</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Temiz ve yenilenebilir enerjiye ilginin artması</li><li>• Yeni Türk Ticaret Kanunu yasa tasarısıyla şirketlerimizin daha şeffaf ve uluslararası anlamda rekabet edebilir hale gelmesi</li><li>• Kümelenme Stratejileri kapsamında verilen teşvikler</li><li>• Ülkemizde ekolojik tarım ve iyi tarım uygulamalarının gelişiyor olması</li><li>• Enerji verimliliği konusunda kamuoyunun oluşmaya başlaması ve halkı bilinçlendirme çalışmalarının yapılması</li><li>• Lojistik köy projesinin devreye alınacak olması</li><li>• Eğitime destek kampanyaları kapsamındaki vergi indirimleri ve bu kampanyalara olan ilginin artması</li></ul>	

Fırsat öncelik düzeyleri tablosuna göre bölgede öne çıkan fırsatlar ekonomik ekseninde yoğunlaşmaktadır. Bu kapsamda bölgede bir taraftan ulusal ve küresel düzeydeki ekonomik

toparlanma ve istikrarın etkileri öne çıkarken öte yandan ulaşım, ar-ge ve benzeri yatırım alanlarında yeni ve ileri teknolojilerin önemli bir fırsat oluşturduğu gözlenmektedir.

	ÇOK ETKİLİ	ETKİLİ
KUVVETLE MUHTEMEL	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Küresel rekabet ve Uzak doğudaki düşük maliyetler(işgücü, enerji) nedeniyle sanayinin tehdit altında olması</li> <li>• Çevre kirliliği</li> <li>• Bölge dışından hızlı ve kontrolsüz göçün devam ediyor olması ve buna bağlı nüfus artış oranının yüksek olması</li> <li>• İşgücü maliyetlerinin ve vergilerin yüksek olması</li> <li>• Çarpık kentleşme ve sanayileşmenin sürmesi ve bu nedenle doğal, kültürel ve tarihi mirasın korunamaması</li> <li>• Global ekonomik dalgalanmalar</li> <li>• Tarımda AB müktesebatıyla birlikte gelen kısıtlamalar ve buna hazırlıksız olunması</li> <li>• İklim değişiklikleri, küresel ısınma, kuraklık</li> <li>• Bölgenin deprem kuşağında olması</li> <li>• Doğal afetlerin(don, dolu, sel) tarıma olumsuz etkisi</li> <li>• Diğer bölge ve ülkelere tanınan teşvikler</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Çin'den ithal edilen ucuz hammaddelerin İpek böcekçiliği faaliyetlerine zarar vermesi ve ipekböcekçiliğinin yok olma tehlikesi</li> <li>• Çevre ülkelerde de tarıma yönelik ciddi yatırımların artması</li> <li>• İletişim teknolojilerinin aile ve toplum yapısına zararlı etkileri</li> </ul>
MUHTEMEL	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Enerjide mevcut potansiyelin kullanılamaması ve dışa bağımlılık</li> <li>• İşsizlik oranının artması</li> <li>• Yeni ekonomik kriz ve dalgalanmaların sosyal etkileri</li> <li>• Kamu finansmanındaki yetersizlikler</li> <li>• Orman yangınları ve toprak erozyonu gibi doğal afetler</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Yerel yönetimlerin değişmesi</li> <li>• Ülkemize alt gelir grubuna mensup turistlerin gelmesi ve turist başına ortalama harcama tutarın düşmesi, bu durumun bölgemize de yansması riski</li> <li>• Ülkemizin farklı bölgelerinde nitelikli kış sporları merkezlerinin yapılması nedeniyle bölgeye kış sporları için gelecek turist sayısında azalma riski</li> <li>• Yasal düzenlemeler arasındaki çelişki ve sürekli değişen mevzuat</li> <li>• Orman ve mera arazilerinin amaç dışı kullanımı</li> </ul>

Risk öncelik düzeyleri tablosuna göre bölgede öne çıkan risklerin sosyal ve ekolojik riskler olduğu görülmektedir. Bu kapsamda bölgenin hızlı ve kontrolsüz bir şekilde göç alması ve bunun toplumsal sonuçları önem taşımaktadır. Öte yandan yüksek depremsellik riski, doğal afetlerin yaşamsal ve

ekonomik etkileri ve küresel iklim değişiklikleri önem düzeyi yüksek ekolojik riskler olarak öne çıkmaktadır. Küresel ekonomik rekabet ve dalgalanmalar da ekonomik ekseninde kısa vadede öne çıkan risklerdir.



# BÖLGENİN TÜRKİYE & DÜNYADAKİ YERİ





# ULUSAL PLAN & PROGRAMLAR

Kalkınma Planı ve diğer ulusal stratejilerde yer alan bölgeye ve bölgedeki önemli sektörlerle ilişkin hedef ve stratejiler aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır.

## Dokuzuncu Kalkınma Planı

2007-2013 dönemine ilişkin uluslararası gelişmeler ve temel eğilimler doğrultusunda hazırlanan Dokuzuncu Kalkınma Planı Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda gerçekleştireceği dönüşümleri bütüncül bir yaklaşımla ele almaktadır.

AB'ye üyelik sürecinde temel bir doküman olarak tasarlanan planda sosyo-ekonomik gelişmelere yön verecek 5 gelişme eksenini belirlenmiştir:

- Rekabet Gücünün Artırılması
- İstihdamın Artırılması
- Beşeri Gelişme ve Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi
- Bölgesel Gelişiminin Sağlanması
- Kamu Hizmetlerinde Kalitenin ve Etkinliğin Artırılması

Rekabet gücünün artırılması amacıyla iş ve yatırım ortamının iyileştirilmesi, enerji ve ulaştırma altyapısının geliştirilmesi, işletmelerin kurumsallaşmasının tamamlanması, yenilikçilik ve Ar-Ge altyapısının geliştirilmesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesi, tarımsal yapının etkinleştirilmesi, sanayi ve hizmetlerde yüksek katma değerli üretim yapısına geçilmesi öngörülmektedir.

İşgücü piyasasında yaşanan yapısal dönüşümün sürmesi ve tarım sektöründen ayrılan istihdamın diğer sektörlere kayması beklenmektedir. Bu kapsamda istihdam odaklı

büyümenin sağlanması, iş ortamının iyileştirilmesi, işgücünün nitelik ve beceri düzeyinin yükseltilmesi, aktif işgücü politikalarının geliştirilmesi yoluyla tarım dışı sektörlerde yeni iş olanakları yaratılması amaçlanmaktadır.

Beşeri ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi kapsamında eğitimde fırsat eşitliğine dayalı yapının desteklenmesi, yaşam boyu eğitimi temel alan bütüncül yaklaşımın benimsenmesi ve örgün eğitimin her aşamasında okullaşma oranlarının artırılması hedeflenmektedir. Sağlık alanında koruyucu sağlık hizmetlerinin etkinliğinin artırılması, sağlık hizmetlerine erişim olanaklarının iyileştirilmesi, hizmet kalitesinde ulusal standartlar geliştirilmesi gibi tedbirler öngörülmektedir.

Bölgesel gelişimin sağlanması gelişme ekseninde bölgesel kalkınmayı teşvik ederek, verimliliğin ve rekabet gücünün artmasına katkı sağlamak ve kırsal gelişmişlik farklarını azaltmak amaçlanmaktadır. Bu kapsamda ulusal ve yerel kalkınma çabalarının uyumlu hale getirilmesi, yerelde kurumsal kapasite artırılması ve kırsal kalkınmanın hızlandırılması çalışmalarına ağırlık verileceği belirtilmektedir.

Kamu hizmetlerinde kalite ve etkinliğin artırılması gelişme ekseninde; kamu kurum ve kuruluşları arasında yetki ve sorumlulukların gözden geçirilmesi ve koordinasyonun sağlanması, insan kaynakları ve kurumsal kapasitenin artırılması, e-devlet uygulamalarının yaygınlaştırılması ana hedefler olarak ortaya konmuştur.

## Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ve Eylem Planı 2013

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ve Eylem Planı 2013 çalışmalarında ülkemizin doğal, kültürel, tarihi ve coğrafi değerlerini koruma-kullanma dengesi içinde değerlendirilmesi ve turizm alternatiflerinin geliştirilerek ülkemizin turizmden alacağı payın artırılması hedeflenmektedir.

Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ve Eylem Planı 2013 çalışmasında bölgemizdeki illeri de kapsayan hedefler;

- Kültür Turizmi Canlandırılarak Marka Kültür Kentleri Oluşturulması (Bursa)

- Söğüt Kültür Turizmi Gelişim Bölgesi Oluşturulması (Bilecik, Bursa)
- Frigya Kültür ve Termal Turizmi Gelişim Bölgesi Oluşturulması (Eskişehir)
- Güney Marmara Zeytin Koridoru Oluşturulması (Bursa)
- Kongre ve Fuar Turizmi Geliştirilmesi (Bursa)
- Sağlık ve Termal Turizm Ürünleri Oluşturulması (Eskişehir) olarak belirlenmiştir.



## Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2007-2013)

### Kırsal Kalkınma Stratejisi;

- Kırsal kalkınma faaliyetlerine bütüncül bir politika çerçevesi oluşturmak,
- Bu kapsamda 2006 yılında hazırlanması ve uygulamaya konulması öngörülen “Ulusal Kırsal Kalkınma Planı’na esas teşkil etmek,
- Ulusal ve uluslararası kaynaklarla finanse edilecek kırsal kalkınma program ve projelerinin hazırlanması ve uygulanmasında ilgili kesimlere perspektif sağlamak, amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanmıştır.

Strateji belgesinde; Türkiye’nin uzun vadeli gelişme perspektifine paralel olarak, kırsal kalkınmada temel amaç; “temelde yerel potansiyelin ve kaynakların değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak; kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması” olarak belirlenmiştir.

## Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013)

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından hazırlanan Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013 yıllarını kapsamaktadır ve plan uygulamalarının odak hedef kitlesi 20 bin ve altı yerleşimlerde yaşayan nüfustur. Ayrıca tarımsal işletmeler, üretici örgütleri, tarım arazileri, köyler, beldeler, ilçe merkezleri, mahalli idareler, dezavantajlı gruplar, millî parklar ve sulak alanlar, okullar ve sağlık evleri, afet riski bulunan yerleşimler, sulama sahaları, dağlık alanlar gibi çok çeşitli birimler hedef kitle

ve/veya uygulama alanı olarak tespit edilmiştir.

Planda kırsal alanda ekonominin geliştirilmesi ve iş imkânlarının artırılması; insan kaynaklarının, örgütlenme düzeyinin ve yerel kalkınma kapasitesinin geliştirilmesi; kırsal alan fiziki altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması; kırsal çevrenin korunması ve geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

## Tarım Stratejisi 2006-2010 ve Doğu Marmara Tarım Master Planı

“Tarım Stratejisi 2006-2010” belgesi ile gerçekleştirilmesi planlanan amaçlar; sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde kaliteye dayalı üretim artışı ile gıda güvenliği ve gıda güvencesinin sağlanması, tarımsal işletmelerin rekabet gücünün artırılması, tarımsal pazarlama altyapısının güçlendirilmesi, tarım-sanayi entegrasyonunun sağlanması, üretici örgütlenmesinin geliştirilmesi, kırsal gelirlerin artırılması ve kırsal toplum yaşam şartlarının iyileştirilmesi olarak belirlenmiştir.

TR 41 Bölgesini ilgilendiren planlardan biri de TR41 ve TR42 Bölgeleri’ni kapsayan Doğu Marmara Tarım Master Planı’dır. Planın içeriğinde TR41 Bölgesi için de stratejiler belirlenmiştir, ayrıca bölgede öne çıkan bitkisel ürünlerden buğday, dane mısır, şerbetçi otu, kiraz, incir, şeftali, zeytin, zeytinyağı, hayvansal ürünlerden kırmızı ve beyaz et ile süt için pazarlama kanalları etüt edilmiş olup üretim ve pazarlama için de analizler yapılmıştır.

## Ulaştırma Ana Planı Stratejisi

2005 yılında hazırlanan Ulaştırma Ana Planı Stratejisi’nde farklı taşıma türlerinin taşıma payları arasındaki dengesizliğin giderilmesi ve Türkiye taşıma sisteminin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması hedeflenmektedir. Bu kapsamda karayolu taşımacılığının iyileştirilmesi ve güvenliğin sağlanması, demiryollarının canlandırılması, denizcilik sektörünün potansiyelinin harekete geçirilmesi, hava

ulaştırmasında yeni bir yapılanmaya gidilerek atıl havaalanlarından yararlanılması, lojistik sektörünün geliştirilmesi, kentlerde yaya ulaşımını öne çıkaran toplu taşımacılığa dayanan sistemlerin oluşturulması ve taşıma sisteminin bir bütünlük içinde planlanması ana stratejileri yer almaktadır.



## Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Strateji Planı (2010-2014)

2010-2014 dönemini kapsayan stratejik planda, yüksek katma değerli teknolojik ürünlere dayalı üretim anlayışıyla ülke sanayisinin teknolojik yapısını güçlendirmek, gerekli altyapıyı oluşturmak, üniversite-sanayi işbirliğini geliştirmek, yenilikçilik ve Ar-Ge kapasitesini artırmak amaçlanmaktadır. Bu amaçla yenilikçilik ve sanayi Ar-Ge kapasitesinin

belirlenmesi, izlenmesi, değerlendirilmesi ve güçlendirilmesi, yenilikçi ve bilgi tabanlı teknolojik ürün üreten KOBİ ve girişimci sayısının artırılması, üniversite, sanayi ve kamu işbirliğinin geliştirilerek Ar-Ge çalışmalarına üniversitelerin katılımı hedeflenmektedir.

## KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (2007-2009)

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelere (KOBİ) yönelik temel stratejileri belirlemek, mevcut politika ve programların kapsamını değerlendirerek gerekli ve öncelikli faaliyetleri detaylı bir şekilde ortaya koymak, arzu edilen hedeflere ulaşma yolunda taraflara düşen görevleri açık bir şekilde ifade etmek ve gerekli eylem ve projeler demetini oluşturmak amacıyla orta vadeli bir strateji dokümanı olarak Yüksek Planlama Kurulu'nun 10.11.2003 tarih ve 2003/57 sayılı kararı ile kabul edilmiş olan KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı, ihtiyaçlar doğrultusunda Yönlendirme Komitesi tarafından

revize edilmiş ve Yüksek Planlama Kurulu'nun 04.05.2007 tarih ve 2007/25 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

2007-2009 yıllarını kapsayan KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı "Avrupa Birliği Mevzuatına Uyum Çalışmaları", "KOBİ Tanımı", "Türkiye'nin Sanayi Yapısı ve KOBİ'ler", "KOBİ'lerle İlgili Kurumsal Yapılanma", "Öncelikler, Politikalar, Eylemler", "İzleme ve Değerlendirme" ve "Eylem Planı" başlıklarından oluşmaktadır.

197

## Ulusal Yenilik Stratejisi (2008-2010)

Ulusal Yenilik Stratejisi (2008-2010), Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK)'nın 2006/201 no'lu kararı gereğince TÜBİTAK koordinasyonunda hazırlanmış ve Mart 2007'de onaylanmıştır. Ayrıca TÜBİTAK'a Strateji Planı'nın uygulanmasını izleme ve koordinasyon görevi verilmiştir.

Ulusal Yenilik Stratejisi'nin (2008-2010) amacı; ülkemizin uluslararası rekabet gücünü artırmak için; ithalat bağımlılığını azaltacak, ihracatı yükseltecek yenilik yetkinliğini geliştirmek ve dünyadaki gelişmelere uygun altyapı ve ortamları oluşturmaktır.

## AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES)

Çevre ve Orman Bakanlığı ile Başbakanlık DPT Müsteşarlığı koordinasyonunda Kasım 2006 tarihinde, Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı'ndan da faydalanılarak, AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES) hazırlanmış, 2007-2023 döneminde gerçekleştirilecek uyum çalışmaları stratejik bir yaklaşımla belirlenmiştir. UÇES Türkiye'nin AB çevre müktesebatına uyum sağlaması ve mevzuatın etkin bir şekilde uygulanması için ihtiyaç duyulacak teknik ve kurumsal

altyapı, çevresel iyileştirmeler ve düzenlemelere ilişkin detaylı bilgiler içermektedir. Çevre yatırımlarının sektörlere dağılımı su sektörü (%58), endüstriyel kirlilik kontrolü (%25) ve katı atık (%16) şeklindedir. Türkiye bu yatırımlar için finansman ihtiyacının önemli bir kısmını öz kaynaklarından ve kredi olanaklarından faydalanarak karşılamak durumundadır. Yatırımların %22'sini AB fonlarından ve diğer hibelerden karşılama olanağı da vardır.



## Çevre ve Orman Bakanlığı Atıksu Arıtımı Eylem Planı (2008-2012)

Avrupa Birliği'ne adaylık sürecinde Türkiye'nin AB Çevre Müktesebatına uyum sağlaması ve mevzuatın etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Bu kapsamda gerçekleştirilmesi zorunlu çevresel iyileştirmeler ve düzenlemelerin neler olacağına ilişkin detaylı bilgileri ihtiva eden "Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı", AB kaynakları ile gerçekleştirilen "Entegre Uyumlaştırma Stratejisi Projesi" ve "Yüksek Maliyetli Çevre Yatırımların Planlanması

Projesi"nden elde edilen çıktılarından faydalanılarak Atıksu Arıtımı Eylem Planı hazırlanmıştır. Kalkınma Planı'na, Yıllık Programlar ve 2003 Yılı Ulusal Programının strateji ve politikalarına uygun olmasına dikkat edilerek hazırlanan bu plan genel olarak su kaynaklarının korunması, atıksu arıtımı sistemlerinin havzalar ve iller bazında geliştirilmesi için planlanan eylem planları ve stratejileri kapsamaktadır.

## Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi (2010-2020)

Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılmasına yönelik küresel çabalara katkıda bulunmak amacıyla 2009 yılında hazırlanmıştır. Türkiye'de iklim değişikliğiyle mücadele yönünde yapılacaklara rehberlik edecek bu belge ile Türkiye; 'Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)'nin temel ilkelerinden biri olan "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar" çerçevesinde küresel iklim değişikliği ile mücadele çabalarına imkanları ölçüsünde katkıda bulunmayı bir amaç olarak belirlemekte; ulusal azaltım, uyum, finansman

ve teknoloji politikalarını ortaya koymaktadır. 2010-2020 yıllarını kapsayan Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi, Türkiye'nin İklim Değişikliği süreciyle ilişkisi ile bu alandaki vizyonunu, stratejik amaç ve hedeflerini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda Türkiye'de sera gazı emisyonu kontrolü, iklim değişikliğine uyum, teknoloji, transfer, "know-how" ve finansman alanlarında kısa (1 yıl), orta (1-3 yıl) ve uzun (3-10 yıl) vadede gerçekleştirilmesi planlanan hedefler ortaya konmuştur.

## Bin Yıl Kalkınma Hedefleri Raporu (2010)

Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH), aşırı yoksulluğa ve açlığa 21. Yüzyıl içinde son vermeyi amaçlayan Binyıl Bildirgesi'ne dayanan hedeflerdir. 2010 yılında BM ve DPT işbirliğiyle hazırlanan Bin Yıl Kalkınma Hedefleri Raporu, 2005 yılında hazırlanan ilk raporun ardından genişletilerek ve güncellenerek yayınlanan ikinci rapor olma özelliğini taşımaktadır. Bu raporda 8 amaç, 21 hedef ve 50 gösterge bulunmaktadır. Türkiye ile ilgili olan gösterge sayısı 38'dir.

BKH, insani kalkınmaya yönelik olarak yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması, tüm bireyler için temel eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadının durumunun güçlendirilmesi, çocuk ölümleri, anne sağlığı, HIV/AIDS, sıtma ve diğer salgın hastalıklarla mücadele, çevresel sürdürülebilirlik ve kalkınma için küresel ortaklık konularını 8 amaç başlığı altında ortaya koymaktadır.

## Türkiye İçin Enerji Verimliliği Stratejisi

Türkiye Ulusal Programı, katılım öncesi dönem içinde, ülkemizin kısa ve orta vadedeki yükümlülükleri ve sorumluluklarını kapsamakta olan yol gösterici bir belgedir. TBMM tarafından onaylanan ve Haziran 2003 tarihinde de yürürlüğe giren program, ilgili AB müktesebatı ile uyumlaştırma çalışmaları için detaylı ve stratejik zaman cetvelini içermektedir. Sürdürülebilir bir kalkınma stratejisi için son derece gerekli olan enerji verimliliği kavramı da bu kapsamda program dahilindeki konular arasında bulunmaktadır. Bu açıdan, AB Finansal İşbirliği Programı

çerçevesinde bir Ulusal Enerji Verimliliği Stratejisinin hazırlanması öngörülmüştür. Türkiye için Enerji Verimliliği Stratejisi adı verilen bu strateji belgesi enerji ile ilgili kurum ve kuruluşları, öngörüler ve esneklik mekanizmaları ile birlikte olası riskleri, sektörel bazda uygulama programlarını, bu programların uygulamalarında önerilen önlemlerin etki ve sonuçlarının izlenmesi ve değerlendirilmesini, kısa ve orta vadede Türk Hükümetinin yürüteceği faaliyetler ile AB tarafından desteklenecek faaliyetlerin uygulama takvimlerini kapsamaktadır.



# BÖLGENİN ULUSLARARASI GELİŞME VE EĞİLİMLER ÇERÇEVESİNDE GELECEĞE YÖNELİK ROLÜ

199

Her alanda gelişen ve yaygınlaşan bilgi ve iletişim teknolojilerinin ekonomideki yapısal dönüşümlerle paralel olarak üretim yapılarında ve uluslararası sermaye hareketlerinde yarattığı dönüşüm küreselleşme sürecinin yeni bir evreye girmesini de beraberinde getirmiştir. Böylelikle bir yandan bilgi yoğun ve yüksek katma değere dayalı bir ekonomik sisteme geçiş yaşanırken öte yandan ulusal yönetim anlayışlarının yerine, uluslararası aktörlerin ve kurumların daha belirleyici olduğu küresel bir yönetim modeli ön plana çıkmıştır. Bu yeni küresel yönetim

modelinde işleyen bir piyasa mekanizması ve bunun için gerekli hukuki ve yapısal reformlar, ileri teknoloji kullanımı ve güçlü bir altyapı önem kazanmıştır. Yeni dönemde gündeme gelen bütün bu dönüşümler küresel anlamda sürdürülebilir bir rekabetçiliğin de ön şartlarını oluşturmaktadır. Bu dönemde dünya ekonomisinde ABD, AB ve Japonya'nın yanı sıra Çin, Hindistan, Brezilya gibi yeni küresel aktörler dikkat çekmektedir.





Bu dönemde Türkiye'nin malî ve hukukî anlamda gerçekleştirmekte olduğu yapısal reformlar ve altyapı yatırımları sonucunda ulaştığı makroekonomik istikrar söz konusu küresel yönetim modeline uyum çabalarının bir göstergesidir. Ancak bu reformlarla ulaşılan verimlilik artışlarına rağmen istenen rekabet gücüne erişilememiştir. Bu bağlamda finansman, enerji ve ulaştırma altyapısı, çevre ve kentsel altyapı, Ar-Ge ve yenilikçilik, ekonomide kayıt dışının azaltılması ve tarım, sanayi, hizmet sektörlerinde yüksek katma değerli üretime öncelik verilmesi rekabet gücünü artıracak temel etkenlerdir. TR41 Bölgesi'nin de çeşitli sektörlerde rekabet potansiyeline sahip bir üretim ve ihracat merkezi olarak bu yapısal dönüşümlerden yakın gelecekte en çok etkilenecek bölgeler arasında olması muhtemeldir.

Nüfusu 3.508.133 olan ve Türkiye'nin çeşitli yörelerinden göç alan ve çeşitli yörelerine göç veren bölge, hareketli demografik yapısı ve genç nüfusuyla önemli bir beşeri sermayeyi barındırmaktadır. Eğitim ve sağlık gibi hizmet sektörlerinde Türkiye'de üst sıralarda yer alan ve dolayısıyla yaşam kalitesi ve sosyal refah açısından avantajlı konumda bulunan bölge yakın gelecekte bu anlamda ulusal düzeyde öncülük edecek kapasitededir. Fakat demografik anlamdaki bu dinamizm uzun vadeli kentsel planlama ve sosyal politikalarla desteklenemediği takdirde bölge, kent yoksulluğu, işsizlik ve bölge içi yüksek gelişmişlik farklılıkları gibi olumsuz sonuçlarla karşı karşıya kalma riskini taşımaktadır. Ayrıca su kirliliği, plansız sanayileşme ve kentleşmeden kaynaklı çevresel risklerin bölgenin kentsel ekolojisini tehdit eden

etkenler olarak öne çıktığı görülmektedir. Uzun vadeli ve yeterli düzeyde bir kentsel planlama ile bu gibi sosyal ve çevresel sorunların çevre, toplum ve tarım üzerinde oluşturabileceği olumsuzlukların önüne geçilebilir.

Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerini kapsayan ve coğrafi konumu ile iç ve dış pazarlara yakınlığı açısından stratejik bir noktada bulunan TR41 Bölgesi ulusal ve uluslararası bağlantıları güçlü bir üretim ve ihracat üssü oluşturmaktadır. Kişi başına düşen gayri safi katma değer 9.377\$

olduğu bölge bu anlamda Türkiye'de 3. sırada yer almaktadır. Yenilik ve bilgi odaklı ekonomik rekabetçiliğin öne çıktığı bu süreçte bölgedeki girişimcilik ve yenilikçilik potansiyeli ülke ekonomisine önemli ölçüde katma değer sağlayan bir kalkınma modelini gerçekleştirebilir. Bölgenin ulaşım da gerek duyduğu havayolu, denizyolu ve demiryolu entegrasyonunu tamamlaması halinde, önümüzdeki süreçte bu konumunu daha da güçlendireceği ortadadır. Köklü üniversiteleriyle Ar-Ge, Ür-Ge ve yenilikçi teknolojilerin hayata geçirilmesi için gerekli altyapıya sahip olan bölge, gerekli yapısal dönüşümleri gerçekleştirip tarım ve sanayide bilgi odaklı ve yüksek katma değerli üretim yapılarını tesis ettiği takdirde küresel rekabette daha avantajlı bir konuma geçecektir.

Bölge için markalaşma ve turizm de önemli başlıklar olarak öne çıkmaktadır. TR41 Bölgesi ulusal düzeyde rekabetçilik, patent başvurusu ve girişimcilik alanında üst sıralarda yer almaktadır. Bölge, marka değeri taşıyan birçok tarım, sanayi ve turizm ürününü ve değerini yeterli tanıtım ve pazarlama ile uluslar arası düzeyde de rekabetçi hale getirebilme potansiyelini barındırmaktadır. Dünyada alternatif turizm alanlarına olan talebin her geçen gün arttığı bu süreçte bölgenin turizm alternatifleri açısından sahip olduğu çeşitlilik ve potansiyel, yakın gelecekte bölge ve ülke adına hem ekonomik ve hem de sosyokültürel anlamda önemli kazanımlar sağlayacaktır. Ancak bu potansiyelin tam anlamıyla değerlendirilebilmesi için gerekli altyapı yatırımlarının gerçekleştirilerek bölge turizminin rekabetçi bir yapıya kavuşturulması önem arz etmektedir.





# **AVRUPA BİRLİĞİ'NE KATILIM SÜRECİ VE MUHTEMEL ETKİLERİ**



AB'ye üyelik hedefi, Türkiye'nin stratejik vizyonunun ayrılmaz bir parçası olarak sağlıktan eğitime, tarımdan sanayiye, enerjiden çevreye, adaletten güvenliğe kadar birçok alanda köklü değişiklikleri gerektiren toplumsal bir dönüşüm projesidir.

1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesiyle yeni bir döneme giren AB ilişkilerinde, üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılmasına karar verilmiştir. 2007-2013 dönemi sonunda Kopenhag siyasi ve ekonomik kriterlerine uyum düzeyinin yükseltilmesi ve tüm fasıllarda müzakerelerin sonuçlandırılarak AB'ye katılım sürecinin tamamlanması amaçlanmaktadır. Bu süreç 33 fasılda ulusal mevzuatın AB müktesebatına uyumuna yönelik



tarama ve müzakere aşamalarını içermektedir. Halihazırda müzakereye açılan ve devam eden 12 fasıl bulunmaktadır. 1 fasıl ilk olarak açılmış ve geçici olarak kapatılmış, 2 fasılda Müzakere Pozisyon Belgesi sunulmuş; 8 fasılda ise açılış kriterleri belirlenmiştir. Ayrıca, 9 fasılın tarama sonu raporları Konsey'de görüşülmekte ve 1 fasılın tarama raporu ise halen hazırlanmaktadır.

Üyelik sürecinde gerek ülkemizi, gerekse bölgeyi etkileyecek en önemli konulardan biri katılım öncesi mali yardımlardır. Bu bağlamda, 2007-2013 döneminde aday ülkelere yapılan katılım öncesi mali yardımları tek çatı altında toplayan Katılım Öncesi Yardım Aracı'nın (IPA) kullanımına yönelik ülkemizin kurumsal yapısında birtakım değişikliklere gidilmiştir. Bu

kapsamda uygulayıcı kurum olan Merkezi Finans ve İhale Birimi benzeri yeni uygulayıcı kurumlar oluşturulmaktadır. Tarım ve Kırsal Kalkınma bileşeni altında 2007 yılında kurulan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu ve 2006 yılından itibaren İBBS-2 Düzeyinde kurulmaya başlanan Bölgesel Kalkınma Ajansları bu kapsamdaki kurumlardır. BEBKA'nın da aralarında bulunduğu 26 adet Kalkınma Ajansı, üyelik sonrası kullanılacak AB Yapısal Fonlarına hazırlık için gerekli kurumsal altyapının oluşturulmasını ve daha katılımcı bölgesel gelişme politikaları uygulanmasını mümkün hale getirmiştir.

Bölgemiz için kritik öneme sahip tekstil ve hazır giyim sektörünün, AB karar mekanizmalarına dahil olunmaması nedeniyle ikili tercihli ticaret anlaşmalarının sonuçlarından olumsuz etkilendiği görülmektedir. Buna karşın AB perspektifi açısından hazırlıklı olan otomotiv sanayi, bugün AB içindeki en rekabetçi üretim merkezlerinden biri haline gelerek Ar-Ge üssü olma yolunda ilerlemektedir. Katılım sürecinde sektörü bekleyen en büyük zorluk ise ikinci el motorlu taşıt ithalatı olacaktır. Gıda sektöründe tarım politikaları ve yapısal sorunlar nedeniyle gıda işletmelerinin AB ile rekabeti olumsuz etkilenmektedir. Türk gıda işletmelerinin gıda güvenliği, hayvan sağlığı ve refahı standartlarına uyumunun hızlandırılması gerekmektedir. Aksi takdirde üyelik tarihine kadar AB standartlarını yerine getirmeyen birçok Türk gıda işletmesi ya kapanacak veya rekabet edemeyecek hale gelecektir.<sup>56</sup>

Bölgemizin iddialı olduğu tarım sektöründe ise AB'ye uyum çalışmaları kapsamında önemli fırsatlar mevcuttur. IPA Tarım ve Kırsal Kalkınma Aracı'nın (IPARD) uygulanabilmesi için gereken idari yapılanma ilk aşamada 20 ilde oluşturulmuştur; bölge illerinden Bursa, ikinci uygulama döneminde (2010-2013) Programa dahil olacaktır. Böylece bölgemizde tarım sektöründe ve kırsal alanda faaliyet gösteren üreticiler, özel sektör ve potansiyel yatırımcılar proje karşılığında kapsamlı AB hibelerinden yararlanabilecektir.

Çevre alanında topluluk müktesebatına uyum kapsamında bölgemizin başlıca çevre sorunu olan su kirliliği, doğa koruma ve genetiği değiştirilmiş organizma(GDO) konularında henüz ilerleme kaydedilememiştir. 2007-2023 döneminde gerçekleştirilecek uyum çalışmalarını belirlemek amacıyla AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi hazırlanmış ve Bakanlık bünyesinde IPA Koordinasyon ve Uygulama Merkezi kurulmuştur.

<sup>56</sup> İktisadi Kalkınma Vakfı AB Müktesebatı ve Sektör Raporları, 2007.



Türkiye’de ve bölgemizde işgücüne katılım ve istihdam oranları AB ortalamalarına göre düşüktür. Sosyal kalkınma ve istihdam alanında AB’ye uyum kapsamında, Avrupa İstihdam Stratejisi’ne katılım için istihdam ve insan kaynaklarının geliştirilmesi konusunda politika önceliklerinin belirlendiği Ortak Değerlendirme Belgesi’nin tamamlanması öngörülmektedir. Eğitim alanında ise zorunlu temel eğitimi 5 yıldan 9 yıla çıkaran ve 5 yaş grubunun okul öncesi zorunlu eğitime dahil edilmesine ilişkin projeye 2009-2010 döneminde Bilecik ve Eskişehir de dahil edilmiştir. Bursa ise 2012-2013 döneminde zorunlu 9 yıllık eğitime geçiş yapacaktır.

Ulaşım ve lojistik alanında Türkiye’nin ve bölgemizin altyapı ihtiyaçları tamamlanmış değildir. AB üyeliği ile birlikte, ülkemizin transit ticareti de içeren ticaret hacminde ve insan hareketliliğindeki artıştan dolayı ulaşım talebinde bir artış beklenmektedir. Trans-Avrupa Ulaşım Ağları (TEN-T) üzerinde

düzenli ve güvenli bir trafik akışının zorunluluğu, modlar arası ulaşım imkanı sağlayan gelişmiş bir altyapı gerektirmekte, limanlar ve bunların ülke içi ve sınır ötesi demiryolu ve karayolu bağlantıları önem kazanmaktadır.<sup>57</sup>

Bölgemiz Trans-Avrupa yolları üzerinde olmamakla beraber, “Trans-Avrupa Ulaştırma Ağı Türkiye Çekirdek Ağı” Raporunda belirlenen ve AB tarafından desteklenebilecek 33 adet öncelikli ulaşım projesi arasında bölgemizi de ilgilendiren Bandırma-Bursa-Osmaneli demiryolu projesi yer almaktadır. Söz konusu proje, ülkemizin eşgüdümlü intermodal ulaşım ağının önemli bir bileşenini oluşturmaktadır.



<sup>57</sup> 2010-2012 Orta Vadeli Program.





# BÖLGEYİ İLERİYE TAŞIMAK

## VİZYON VE TEMEL İLKELER

2010-2013 TR41 Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı'nın vizyonu **“Yaşayan tarihi, kültürü ve doğasıyla turizmde çekim merkezi; girişimci ruhuyla lider; yenilikçi ve bilgi odaklı sanayi ve tarımıyla Avrupa'nın en rekabetçi üretim merkezi; çevreye ve insana duyarlı müreffeh bir bölge”** olarak belirlenmiştir.

Vizyon belirleme sürecinde arama konferansı yöntemiyle gerçekleştirilen geniş katılımlı bölge planlama çalıştayında bölgedeki aktörlerin gelecekte bölgeyi nerede görmek istediklerini ortaya koyan bir beyin fırtınası çalışması yapılmıştır. Bu beyin fırtınası çalışması bölgede tematik ve sektörel anlamda öne çıkan anahtar kelimeler, yakın gelecekte bölgeyi görmek istediğimiz yer gibi temaları içermektedir. Bunun yanı sıra, aynı çalıştayda on küçük çalışma grubu halinde bölge vizyonu üzerinde çalışılarak vizyon ifadeleri belirlenmiştir. Ardından her grupta ortak olarak geçen birbirine yakın

ifadeler birleştirilerek vizyonda yer alması gereken ana noktalar tespit edilmiştir. Geniş bir katılımcılıkla elde edilen bu vizyon ifadeleri, bölgenin mevcut durumundan hareketle neler başarılabilceğine dair oluşan ortak aklın tasarımları şeklindedir. Ayrıca söz konusu tasarımlara ulaşmak için bazı temel ilkeler belirlenmiştir.

Bu bağlamda bölge vizyonuna ulaşılmasında aşağıdaki ilkeler temel alınacaktır:



### • Bilgi Odaklı Girişimcilik:

TR41 Bölgesi uzak ve yakın tarihi boyunca rekabetçi bir yapıya sahip olan ve kendi çağındaki yenilikleri hayata geçiren bir girişimcilik kültürünün mirasçısı konumundadır. Bu kültür bölgenin sahip olduğu temel varlıklardan biridir. Bu girişimci ruhun günümüzde öne çıkan yenilikçi ve bilgi odaklı üretim yapılarına uyumunun güçlendirilerek bölgenin ürettiği katma değer artırılması temel bir ilke olarak benimsenmiştir. Bilgi odaklı girişimciliğin desteklenmesi

için gereken altyapı yatırımlarının hızlı bir şekilde gerçekleştirilerek, bölgenin stratejik coğrafi konumunun sağladığı ulaşım avantajlarının daha verimli bir şekilde değerlendirilmesi esastır. Bu ilke doğrultusunda bölge kaynakları, gerçekçi bir yatırım planlaması ve doğru bir girişimcilik anlayışı çerçevesinde en üst düzeyde harekete geçirilmiş olacaktır.



205

### • Toplumsal İletişim ve Katılımcılık:

Bölge güçlü sivil toplum yapısı ve toplumsal çeşitliliğiyle zengin bir sosyal sermayeye sahiptir. Bu zengin sosyal sermaye bölgede öne çıkan temel varlıklardan bir tanesidir. Bu potansiyelin daha etkili bir şekilde hayata geçirilebilmesi için kurumlar arası koordinasyon başta olmak üzere bütün toplumsal iletişim kanallarının kullanılması temel ilke olarak

benimsenmiştir. Böylelikle toplumsal diyalogun daha güçlü biçimde ortaya çıktığı bir katılımcılık süreci hedeflenmektedir. Bölge planlama sürecinde de kamu, özel ve sivil toplum kesimlerinin aktif katılımıyla gerçekleştirilen arama konferansı, sektörel çalıştay, paydaş ziyareti ve mülakatlarla ortak akıl ve sahiplenme gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

### • İnsana ve Çevreye Duyarlılık:

TR41 Bölgesi'nin sahip olduğu nitelikli beşeri sermaye ve zengin doğal çevre bölgeye ait önemli varlıklar arasındadır. Bu kapsamda bölgeye özgü sosyal içerme stratejilerinin geliştirilerek eşitlik ilkesi kapsamında yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve beşerî sermayenin güçlendirilmesi öne çıkan önemli noktalardır. Öte yandan koruma-kullanma dengesini gözeterek doğal çevresini ve kaynaklarını planlı

kullanan sürdürülebilir bir kalkınma hedefi benimsenmiştir. Sürdürülebilirliğin hayata geçirilmesi, insana ve çevreye duyarlı bir yönetim anlayışının benimsenmesiyle mümkün olacaktır. Bu yeni yönetim modeliyle bireysel, toplumsal ve çevresel ihtiyaçların kentsel planlama ve karar alma süreçlerine her aşamada dahil edilmesi hedeflenmektedir.



# GELİŞME EKSENLERİ, AMAÇ VE HEDEFLER

SANAYİDE VERİMLİLİK VE REKABETÇİLİK	<b>AMAÇ 1. Sanayi Üretiminde Kurumsallaşmayı Geliştirerek ve İşbirliği Oluşumlarını Destekleyerek Verimliliğin Artırılması</b>	Hedef 1. KOBİ'lerin ve henüz kurumsallaşamamış aile şirketlerinin kurumsallaşma düzeyini artırarak yeni üretim ve bilgi sistemleri kullanımının yaygınlaştırılması Hedef 2. Yerel kümelenme alanlarını, kümedeki aktörler arasında işbirliğini artırıcı ve kümenin dış dünya ile entegrasyonunu sağlamaya yönelik mekanizmaları yaygınlaştırılması
	<b>AMAÇ 2. Sanayide Ar-Ge ve Yenilikçiliği Geliştirerek Rekabetçiliğin Artırılması</b>	Hedef 1. Ar-Ge ve yenilikçiliği artıracak kuruluşların, işbirliği oluşumlarının etkinliğinin ve yeni oluşumların sayısının artırılması Hedef 2. Yeni geliştirilen ürün sayısının, endüstriyel tasarım, faydalı model ve patent sayısının artırılması
	<b>AMAÇ 3. Markalaşma ve Girişimcilik Faaliyetlerini Destekleyerek Rekabet Gücünün ve Verimliliğin Artırılması</b>	Hedef 1. Yenilikçilik ve markalaşmaya yönelik girişimcilik faaliyetlerini destekleyerek girişimci ve girişim sayısının artırılması Hedef 2. Yatırım ortamının iyileştirilmesi ve yatırımcı çekmeye yönelik faaliyetlerin artırılması
	<b>AMAÇ 4. Sanayide Katma Değerli Yüksek Mal Üretimini Artırılması</b>	Hedef 1. Sanayi imalatı içinde katma değeri yüksek ürünlerin yüzdesinin artırılması Hedef 2. İmalatı yapılan mevcut ürünlerin katma değerinin yükseltilmesi
TARIMDA VERİMLİLİK VE KIRSAL KALKINMA	<b>AMAÇ 1. İstikrarlı Bir Ortamda Katma Değer Üreten Rekabetçi Hayvansal Üretimin Yapılması</b>	Hedef 1. Verimliliği artırarak rekabetçiliğin sağlanması
	<b>AMAÇ 2. Gıda Güvenliği ile Birlikte, Kalite ve Verimliliği Artırarak, Pazar Şansı Yüksek Bitkisel Ürünlerin Üretimini Yapılması</b>	Hedef 1. Pazarlamaya uygun nitelikli ürünlerin yetiştirilmesi Hedef 2. Gıda güvenliğinin ve gıda güvencesinin sağlanması Hedef 3. Bitkisel üretimde verimliliğin artırılması
	<b>AMAÇ 3. Tarım, Hayvancılık ve Sanayi Entegrasyonunun Sağlanması ve Tarımsal Pazarlama Altyapısının Güçlendirilmesi</b>	Hedef 1. Tarımsal pazarlama altyapısını güçlendirerek pazar kanallarının artırılması Hedef 2. Üreticinin eğitimi ve örgütlenmesinin sağlanması Hedef 3. Bölge tarımsal üretiminin sanayi ile entegrasyonunun sağlanması
	<b>AMAÇ 4. Kırsal Ekonominin Gelişimini Destekleyerek, Kırsal Alanların Sürdürülebilir Kalkınmasına Katkı Sağlanması ve Kırsal Toplumun Yaşam Şartlarının İyileştirilmesi</b>	Hedef 1. Kırsal kesimin ekonomik durumunu iyileştirilmesi, katılımcı bir yaklaşımla tarım dışı gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, desteklenmesi ve iş imkanlarının artırılması Hedef 2. Kırdan kente göçün hızını azaltmak için kırsal alanda temel hizmetlerin iyileştirilmesi
TURİZMDE ÇEŞİTLİLİK	<b>AMAÇ 1. Alternatif Turizm Ürünleri Geliştirilerek Turizmin 4 Mevsime Yayılması</b>	Hedef 1. Kongre ve fuar turizminin geliştirilmesi Hedef 2. Sağlık ve Termal turizm potansiyelinin geliştirilmesi Hedef 3. Tarih, kültür ve inanç turizmini tanıtmaya yönelik çalışmaların yapılması Hedef 4. Kış turizmini dünyadaki diğer örneklerle rekabet edebilir konuma getirilmesi Hedef 5. Özel ilgi turizmi potansiyelinin değerlendirilmesinin sağlanması
	<b>AMAÇ 2. Konaklama Kapasitesinin Nicelik ve Nitelik Açısından Geliştirilmesi</b>	Hedef 1. Bölgedeki turizm yatırımı olanaklarının özel sektör, STK ve kamu koordinasyonu ile tanıtılması, bölgeye yeni turizm yatırımlarının çekilmesi Hedef 2. Farklı turist profillerinin beklentilerine cevap veren farklı türde konaklama tesislerinin yapılması Hedef 3. Mevcut konaklama tesislerinin güncel tüketici taleplerine cevap verecek şekilde modernize edilmesi
	<b>AMAÇ 3. Bölgedeki Turizm İmkanlarının Etkin Şekilde Tanıtılması</b>	Hedef 1. Bölgenin turistlere etkin şekilde tanıtılması Hedef 2. Bölgenin turizm sektöründeki aktörlere tanıtılması
	<b>AMAÇ 4. Tarihi Eserlerin Korunması, Turizm Altyapısı ve Hizmet Kalitesinin Geliştirilmesi</b>	Hedef 1. Sektör çalışanlarının eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve işlerini meslek olarak benimsemeleri Hedef 2. Tarihi eserlerin korunması, ihtiyaç olanların restore edilmesi Hedef 3. Ulaşım, çevre düzenlemeleri ve altyapının geliştirilmesi Hedef 4. Bölgenin turistlere tanıtımı için profesyonel rehber yetiştirilmesi
	<b>AMAÇ 5. Bölgeye Özgü Folklorik Değerlerin Yaşatılması</b>	Hedef 1. Bölgeye ait folklorik değerlerinin yaşatılması ve tanıtılması



SOSYAL KALKINMA VE İSTİHDAM	<b>AMAÇ 1. Mesleki ve Teknik Eğitimi Bölgenin İhtiyaçlarına Göre Yeniden Yapılandırıp Geliştirerek, İşgücü Niteliğinin Artırılması</b>	Hedef 1. Mesleki ve teknik eğitim veren kurum ve kuruluşlar ile bu yerlerde eğitim gören insanların iş piyasası ihtiyaçları doğrultusunda, niteliğinin ve sayısının artırılması Hedef 2. İstihdam garantili kursların sayısının artırılması
	<b>AMAÇ 2. İstihdamın Artırılması</b>	Hedef 1. Girişimcilik kültürünün geliştirilmesi Hedef 2. İş piyasasının ve buna ait verilerin şeffaflığının sağlanması Hedef 3. Yatırım cazibesinin artırılması
	<b>AMAÇ 3. Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin Güçlendirilmesi</b>	Hedef 1. Sağlık hizmetlerinin daha yaygın ve etkin bir yapıya kavuşturulması Hedef 2. Eğitim hizmetlerine erişimin ve eğitim kalitesinin artırılması
	<b>AMAÇ 4. Bölgeye Özgü Sosyal İçerme Stratejilerinin Geliştirilmesi</b>	Hedef 1. Göçle ve göçten kaynaklanan sosyal uyum sorunlarıyla mücadele edilmesi Hedef 2. Dezavantajlı gruplara yönelik sosyal hizmet altyapısının güçlendirilmesi Hedef 3. Sosyal yardımların dağıtımının doğru ve etkin yöntemlerle gerçekleştirilmesi
	<b>AMAÇ 5. Sosyal ve Kültürel Faaliyetlerin Yaygınlaştırılarak Kentli Kimliğinin Güçlendirilmesi</b>	Hedef 1. Sosyal ve kültürel faaliyetlerin artırılması ve özellikle gençliğin bu faaliyetlere etkin katılımının sağlanması Hedef 2. Kentlilik bilincinin ve toplumsal aidiyet hislerinin geliştirilmesi
SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE VE ENERJİ	<b>AMAÇ 1. Çevrenin Korunması ve Çevre Kirliliğinin Kontrol Altına Alınması</b>	Hedef 1. Hava kalitesinin kontrolü ve iyileştirilmesi Hedef 2. Su kaynaklarının verimli kullanımı ve su kirliliğiyle mücadele edilmesi Hedef 3. Toprak kirliliği ile mücadele edilmesi Hedef 4. Gürültü kirliliği ile mücadele edilmesi
	<b>AMAÇ 2. Sürdürülebilir Atık Yönetiminin Sağlanması</b>	Hedef 1. Katı atık bertarafı ve depolama sistemlerinin iyileştirilmesi Hedef 2. Geri kazanımın yaygınlaştırılması
	<b>AMAÇ 3. Sağlıklı Kentleşme ve Afet Risklerinin Azaltılması</b>	Hedef 1. Çevreye duyarlı sanayi yapısı oluşturulması Hedef 2. Yeşil dokunun korunması Hedef 3. Afet riskinin azaltılması
	<b>AMAÇ 4. Uluslararası Sözleşmelere (Kyoto, Ramsar vb.) Uyum ve Farkındalığın Artırılması</b>	Hedef 1. Uluslararası sözleşmelere uyuma yönelik bölgesel tedbirler alınması Hedef 2. Çevre ve yenilenebilir enerji konusunda bilincin artırılması
	<b>AMAÇ 5. Yenilenebilir Enerji Potansiyelinin Ortaya Konulması ve Kullanılması</b>	Hedef 1. Güneş, rüzgar ve jeotermal enerjisinin kullanımının yaygınlaştırılması Hedef 2. Hidrolik kaynaklarının çevreyle barışık olarak kullanılması
	<b>AMAÇ 6. Enerjinin Verimliliğinin Sağlanması</b>	Hedef 1. Enerji tasarrufunu artırıcı faaliyetlerin yaygınlaştırılması
ULAŞIM VE LOJİSTİK	<b>AMAÇ 1. Ulaşım Altyapısının Güçlendirilmesi ve Ulaşım Ağları Arasında Entegrasyonun Sağlanması</b>	Hedef 1. Karayollarının iyileştirilmesi ve karayollarındaki yoğunluğun diğer taşıma türlerine kaydırılması Hedef 2. Demiryolu ağlarının yaygınlaştırılması Hedef 3. Havayolu taşımacılığının geliştirilmesi
	<b>AMAÇ 2. Lojistik Sektörünün Güçlendirilmesi</b>	Hedef 1. Bölgede lojistik merkezler kurulması Hedef 2. Gemlik Limanı'nın geliştirilmesi Hedef 3. Yenışehir Havaalanı'nda kargo taşımacılığının aktif hale getirilmesi Hedef 4. Lojistik sektöre yönelik nitelikli insan kaynağının oluşturulması Hedef 5. Lojistik sektöre yönelik bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesi ve kullanımının yaygınlaştırılması
	<b>AMAÇ 3. Kent İçi Ulaşımın Hızlı, Güvenli ve Entegre Hale Getirilmesi</b>	Hedef 1. Kent içi ulaşım altyapısının geliştirilerek entegre hale getirilmesi Hedef 2. Ulaşımda sürdürülebilirlik ve güvenli ulaşımın sağlanması



# SANAYİDE VERİMLİLİK VE REKABETÇİLİK

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın gelişme eksenlerinden biri olan Rekabet Gücünün Artırılması, TR41 Bölgesi sanayisi açısından da öncelikli ve önemli amaçlardan biridir. Dünya sanayi üretiminin Güney Doğu Asya'ya kayma eğiliminde olması, ülke sanayisini ve buna paralel olarak da istihdamı tehdit etmektedir. Sanayi sektörünün gayri safi katma değer payının Türkiye'de %28, TR41 Bölgesi'nde ise %42 civarında olduğu göz önüne alındığında, TR41 Bölgesi'nin rekabetçi konumunu sürdürebilmesi ve güçlendirebilmesi için daha

fazla çaba sarf etmesi ve büyümesini verimlilik artışına dayandırarak, yeni göreceli üstünlük alanları yaratma faaliyetlerini geliştirmesi gerekmektedir.

TR41 Bölge Planının "Sanayide Verimlilik ve Rekabetçilik" gelişme ekseninde yer alan amaç ve hedeflere yön veren üst ölçekli plan ve strateji kararları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

ÜST ÖLÇEKLİ PLAN/STRATEJİ/BELGE	GELİŞME EKSENİ	AMAÇLAR / HEDEFLER
Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)	Rekabet gücünün artırılması	<ul style="list-style-type: none"><li>İş ortamının iyileştirilmesi</li><li>Ar-Ge ve yenilikçiliğin geliştirilmesi</li><li>Sanayi ve hizmetlerde yüksek katma değerli üretim yapısına geçişin sağlanması</li></ul>
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Strateji Planı (2010-2014)	Küresel rekabet edebilirliğinin en üst seviyeye çıkarılması	<ul style="list-style-type: none"><li>Kamu kuruluşları, üniversiteler ve özel sektörle işbirliği içinde politikalar ve strateji oluşturulması</li><li>Bu politika ve stratejilerin uygulanmasının sağlanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi</li><li>Yenilikçilik ve sınai Ar-Ge kapasitesinin artırılması</li><li>Yüksek katma değerli teknolojik ürünlere dayalı üretimin yapılması</li><li>Ülke sanayinin teknolojik yapısının güçlendirilmesi</li></ul>
	Sanayi ve ticaret alanlarında yapısal dönüşümün sağlanması	
KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (2007-2009)	KOBİ'lerin yüksek teknolojik kabiliyete ve nitelikli işgücüne sahip, değişen şartlara uyum sağlayabilen, ulusal ve uluslararası piyasalarda rekabet gücü olan bir yapıya kavuşturulması	<ul style="list-style-type: none"><li>Girişimciliğin geliştirilmesi</li><li>İşletmelerin geliştirilmesi</li><li>KOBİ'lerin uluslararası pazarla bütünleşmesi</li><li>İş ortamının iyileştirilmesi</li><li>Teknoloji ve yenilikçilik kapasitesinin geliştirilmesi.</li></ul>
Ulusal Yenilik Stratejisi (2008-2010)	Yenilikçiliğe odaklanarak istihdamın geliştirilmesi, katma değeri yüksek ürünler üretilmesi, verimlilik ve rekabetçiliğin artırılması	<ul style="list-style-type: none"><li>Teşebbüs, yenilikçilik ve verimliliğin teşvik edilmesi</li><li>Bilim ve teknoloji kapasitesini en etkin şekilde kullanılması</li><li>Sürdürülebilir, güçlü ve rekabetçi piyasaların ortaya çıkmasının desteklenmesi</li><li>Uygun altyapı ve ortamların oluşturulması</li><li>Uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi</li><li>Yenilik sisteminin yönetiminin ve eşgüdümünün geliştirilmesi</li></ul>





TR41 Bölgesi özellikle tekstil ve hazır giyim, otomotiv, gıda, makine, elektrikli teçhizat ve seramik sektörleri ile ön plana çıkmakta, kimya sanayi, mobilya, madencilik, metal sanayi gibi birçok sektörde de Türkiye'nin önemli imalatçıları bölgede bulunmaktadır. Sıralanan bütün sektörlerde küresel rekabetin hızla arttığı göz önüne alındığında, üretimde

verimliliğin artırılması, Ar-Ge, yenilikçilik, girişimcilik ve markalaşma faaliyetlerinin geliştirilmesi ve bölge sanayisinin yüksek katma değeri olan ürünlere yönlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçlara ulaşabilmek için "Sanayide Verimlilik ve Rekabetçilik" gelişme ekseninde 4 alt amaç, 8 hedef ve hedeflere yönelik çok sayıda strateji belirlenmiştir.

## **AMAÇ 1. Sanayi Üretiminde Kurumsallaşmayı Geliştirerek ve İşbirliği Oluşumlarını Destekleyerek Verimliliğin Artırılması**

Bölgedeki küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin (KOBİ) oranı %99,7'dir. Bu statüdeki birçok işletme kurumsallaşma sürecini ve belgelendirmelerini tamamlayamamıştır. Ayrıca bu işletmeler bilgi teknolojilerini etkin kullanmamaktadır. Kayıt dışılığın da yüksek olduğu bazı sektörlerde de çok sayıda KOBİ'nin bulunduğu düşünüldüğünde, sanayi üretiminde kurumsallaşmayı geliştirerek ve işbirliği

oluşumlarını destekleyerek verimliliği artırmak amacı, sanayi rekabet gücünün ve verimliliğinin artırılmasına önemli ölçüde katkıda bulunacaktır. Bununla birlikte Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda teşvik edilen kümelenme ve işbirliğini geliştirmeye yönelik çalışmalar da, özellikle OSB sayısının yüksek olduğu TR41 Bölgesi'nin rekabet gücünün ve verimliliğinin artırılmasında önemli bir faktör olmaktadır.

## **Hedef 1. KOBİ'lerin ve henüz kurumsallaşamamış aile şirketlerinin kurumsallaşma düzeyini artırarak yeni üretim ve bilgi sistemleri kullanımının yaygınlaştırılması**

Bölgede henüz kurumsallaşmasını tamamlayamamış ve önemli bir kısmı aile şirketi olan birçok işletme bulunmaktadır. Bu işletmelerin büyük bir kısmı kalite belgelerine sahip olmadığı gibi şirket yönetiminde bilgi teknolojilerini yeterince kullanamamaktadır. Özellikle bölge istihdamında ve sanayi payı içerisinde önemli payı olan tekstil ve mobilya sektöründe

kurumsallaşamama ile birlikte kayıt dışılık da önemli bir sorun teşkil etmektedir. KOBİ'lere ve henüz kurumsallaşamamış işletmelere belgelendirme, bilgi teknolojileri, verimlilik sistemleri konusunda destek olmak bölgenin rekabet gücü ve verimliliğini artırmak açısından katkı sağlayacaktır.

## **Hedefe Yönelik Stratejiler**

- İşletmelerde kurumsal kaynak planlaması (ERP) kullanımının ve sertifika alımlarının teşvik edilmesi (ISO 9001, İş Güvenliği, Çevre, Gıda vb.)

- Verimlilik sistemleri kullanımının (Yalın Üretim, Toplam Kalite Yönetimi vb.) yaygınlaştırılması.



## Hedef 2. Yerel kümelenme alanlarını, kümedeki aktörler arasında işbirliğini artırıcı ve kümenin dış dünya ile entegrasyonunu sağlamaya yönelik mekanizmaların yaygınlaştırılması

Bölgede kümelenme amacı güdülmeyen sektör yoğunlaşmalarının olduğu birçok OSB bulunmaktadır. Bu yoğunlaşmaları tespit ederek, sanayi envanteri çıkarılarak işletmelerin ortak tedarik, pazarlama ve lojistik faaliyetlerinde

bulunması, eksik olan sektörlerde ana sanayiye destekleyen yan sanayi işletmelerinin kurulmasına destek olunması ve entegre kümelerin oluşturulması bölgenin rekabet gücü ve verimliliğinin artması için önemli bir katkı sağlayacaktır.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Savunma sanayi ve havacılık, raylı taşıma üretim, bakım ve testi, otomotiv, deniz ulaşım araçları ile seramik ve mermer kümelenme çalışmalarına öncelik verilmesi
- OSB'ler arasında yatırımların planlanması ve yönlendirilmesi

konusunda işbirliğinin geliştirilmesi

- OSB ve KSS'lerin altyapılarının tamamlanarak etkin kullanılmasının sağlanması

## AMAÇ 2. Sanayide Ar-Ge ve Yenilikçiliği Geliştirerek Rekabetçiliğin Artırılması

Ar-Ge ve yenilikçiliğin geliştirilmesi ve teşvik edilmesi Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda da belirtildiği gibi sanayinin rekabet gücünün artırılmasına katkıda bulunacak önemli bir amaçtır. Bölgemizde, özellikle üniversitelerde yer alan Ar-Ge insan gücü ve altyapısı ile yapılan araştırma faaliyetlerini uygulamaya geçirerek, özel sektörün ihtiyaçlarına cevap

verebilecek alanlara yönlendirmek, Ar-Ge ve yenilikçiliğin sanayiye daha fazla katkı sağlaması hem ulusal hem uluslararası rekabet edebilirlik açısından önemlidir. Bununla birlikte sanayide Ar-Ge'nin gelişmesi; yeni geliştirilen ürünlerin sayısının ve alınan patentlerin artmasını sağlayacak ve pazarlanabilecek nihai ürünler ortaya çıkaracaktır.

211

## Hedef 1. Ar-Ge ve yenilikçiliği artıracak kuruluşların, işbirliği oluşumlarının etkinliğinin ve yeni oluşumların sayısının artırılması

Bölgede iki adet teknoloji geliştirme bölgesinin, güçlü üniversitelerin ve büyük sanayi işletmelerinin bulunması, bununla beraber bu kuruluşların Ar-Ge çalışmaları yapmaları diğer işletmelere yol gösterici olmakta ve fırsat

oluşturmaktadır. Özellikle, 2013 yılı sonuna kadar kurumlar ve katma değer vergisinde istisna tanınan teknoloji geliştirme bölgeleri ve Ar-Ge faaliyetleri için sağlanan ulusal ve bölgesel destekler etkin bir şekilde değerlendirilmelidir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Sektörel araştırma ve teknoloji merkezlerinin kurulması ve mevcut merkezlerden (SAM-Seramik Araştırma Merkezi gibi) yararlanma imkanlarının artırılması
- Üniversite-Sanayi işbirliğini sağlayacak oluşumların kurulması
- Üniversitelerdeki Ar-Ge kapasitesinin geliştirilmesi ve proje yönetimi eğitimlerinin yaygınlaştırılması

- İşletmelerin ortak Ar-Ge merkezi, test laboratuvarı ve eğitim merkezleri kurmalarının teşvik edilmesi

- Teknik kongrelerin ve kongrelere katılımcılığın desteklenmesi ve yenilikçilik bilincinin geliştirilmesi



## Hedef 2. Yeni geliştirilen ürün sayısının, endüstriyel tasarım, faydalı model ve patent sayısının artırılması

KOBİ ve diğer sanayi işletmelerinin, Ar-Ge ve yenilikçiliğe yönelik oluşumlardan yararlanarak yeni ürün geliştirmeleri, yeni tasarımlar yapabilmeleri ve endüstriyel tasarım, faydalı model ve patent sayılarını artırmaları, seri üretime geçerek

pazarlanabilecek mamuller üretilmesine olanak tanıyacaktır. Bu mamullerin diğer bölgelere satışı ve ihracı, bölge ekonomisinin gücünü koruması ve geliştirmesi için büyük bir katkı sağlamış olacaktır.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Yeni ürün geliştirmeye yönelik faaliyet ve eğitimlerin yaygınlaştırılması
- Ürünlere patent alınmasının teşvik edilmesi ve patentli ürünlerin seri üretime geçirilmesi

- Yeni ürün geliştirme ve tasarıma yönelik ekipman ihtiyaçlarının belirlenmesi

## AMAÇ 3. Markalaşma ve Girişimcilik Faaliyetlerini Destekleyerek Rekabet Gücünün ve Verimliliğin Artırılması

Markalaşma çalışmaları ve girişimcilik faaliyetlerinin artırılması TR41 Bölgesi'nin mevcut sanayisini koruması ve geliştirebilmesi için olmazsa olmaz konulardan bir

tanesidir. Bölgede girişim sayısının yüksek olması, çeşitli sektörlerde ulusal ve uluslararası tanınırlığı bulunan markaların varlığı fırsat olarak değerlendirilebilir.

## Hedef 1. Yenilikçilik ve markalaşmaya yönelik girişimcilik faaliyetlerini destekleyerek girişimci ve girişim sayısının artırılması

TR41 Bölgesi'nde önemli sektörlerden olan tekstil ve hazır giyim, deri, seramik, cam ve mobilya sektörleri ile ilgili Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda doğrudan özgün tasarım faaliyetlerinin özendirileceği, ulusal ve uluslararası marka oluşturulmasının destekleneceği, ihracata yönelik tanıtım

ve pazarlama konusunda destek verileceği vurgulanmıştır. Buna paralel olarak bölgenin tüketime yönelik ürünlerinde markalaşma ve girişimcilik faaliyetlerini geliştirmek bölge sanayisinin rekabet gücü ve verimliliği açısından önem teşkil etmektedir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- İşletmelerin girişimcilik faaliyetlerini artırmada finansal kaynaklara ulaşımını kolaylaştırmak için teknik destek verilmesi (AB destekleri, TÜBİTAK Destekleri, Kalkınma Ajansı Hibe Programları, Proje Hazırlama vb. konularda)

- Markalaşmaya yönelik eğitim, danışmanlık ve tanıtım faaliyetlerinin yaygınlaştırılması
- Bilişim sektöründe girişimcilik için altyapı oluşturulması (Bilişim Vadisi gibi)

## Hedef 2. Yatırım ortamının iyileştirilmesi ve yatırımcı çekmeye yönelik faaliyetlerin artırılması

Bölgenin rekabet gücünü koruması ve daha da ileriye götürmesi için yapılması gereken önemli faaliyetlerden bir tanesi de yatırım ortamını iyileştirerek bölgeye daha fazla yatırımın gelmesini sağlamaktır. Bununla birlikte gelen

yatırımcı sayısını artırmak için yurt içi ve yurt dışında yapılacak tanıtım faaliyetlerine de önem vermek gerekmektedir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Bölgeye gelecek yatırımların bir merkezden yönlendirilmesi
- Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı ile koordineli çalışacak altyapının hazırlanması

- Yatırım için bölgenin yurtiçi ve yurtdışı fuarlarda tanıtımının yapılması

## AMAÇ 4. Sanayide Katma Değeri Yüksek Mal Üretiminin Artırılması

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda ekonomik büyümeyi sürükleyen temel sektör olması hedeflenen imalat sanayisinde, yüksek katma değerli ürünlerin yüzdesini artırmak ve mevcut ürünlerin katma değerini yükseltmek doğrudan bölge ve ülke ekonomisi için artı değer yaratacaktır. Aynı planda; bölgenin önemli sektörlerinden otomotiv, metal

ve kimya sektörü için katma değerli ürünler üretilmesine önem verilmesinin yanı sıra tekstil, seramik, maden ve havacılık sektörlerinin de katma değeri yüksek ürünler üretebilmesi için tasarım faaliyetlerinde bulunmaları ve ileri teknoloji kullanmaları teşvik edilmektedir.

213

## Hedef 1. Sanayi imalatı içinde katma değeri yüksek ürünlerin yüzdesinin artırılması

Birçok sektörde çok çeşitli ürünlerin imal edilerek yerli ve yabancı pazara sunulduğu TR41 Bölgesi'nde, katma değeri yüksek ürünlere yönelmek bölge sanayisinin rekabet avantajı sağlamasına yardımcı olacaktır. Özellikle havacılık ve savunma, seramik, gıda, otomotiv ve tekstil sanayilerinde

katma değeri yüksek yeni ürünler için fırsatlar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra yüksek katma değerli üretim yapısına geçişte ulusal ve uluslararası düzeyde işbirliğine önem verilmesi ve ileri teknoloji kullanan yabancı yatırımların bölgeye çekilmesi hedeflenmektedir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Teknik tekstil, ileri seramik, elektrikli otomobil ve organik gıda türevi ürünlere geçişin sağlanması
- Maden ve türevlerine ait çalışmalar yapmaya yönelik kurulmuş enstitülerin faaliyetlerinin artırılması ve yeni

oluşumların kurulması

- Katma değer oluşturacak tasarım projeleri ve firmalarının geliştirilmesi ve katma değeri yüksek ürünlerin pazarlanması



## Hedef 2. İmalatı yapılan mevcut ürünlerin katma değerinin yükseltilmesi

Katma değeri yüksek yeni ürünlere yönelmenin yanı sıra, mevcutta üretimi devam eden ürünlerin de katma değerini yükseltmek, otomotiv, makine teçhizat gibi ithal girdisi yüksek olan sektörlerde ithal girdi oranını düşürmek, özellikle

gıda ve madencilik sektöründe hammadde olarak satıştan ziyade işleyerek satış yapmak bölge sanayisinin rekabet gücünü artırması açısından önemlidir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- İthal edilen ara ürünlerin yerleştirilmesini sağlayarak yerli girdi oranını yükseltecek faaliyetlerin artırılması
- Madencilik ve taş ocaklığı ürünlerinin (Manyezit, Sepiyolit, Boraks vb.) işlenmiş olarak ihracının sağlanması
- Üretilen meyve ve sebze işleyerek(salça, reçel, konserve vb.) ihraç edecek altyapının geliştirilmesi







## TARIMDA VERİMLİLİK VE KIRSAL KALKINMA

Türkiye’deki az gelişmişlik probleminin önemli bir kısmını kırsal alanlardaki sorunlar oluşturmaktadır. Kırsal alanlarda yaşayan nüfus, yaşadığı sorunlardan kaçmak için kentlere göç etmektedir. Bu durum, başta çarpık kentleşme, işsizlik, kent hayatına uyum sorunları gibi yeni sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunların çözümüne yönelik uygulanacak eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, istihdam ve kültür politikalarının kırsal kalkınmayı da içine alacak şekilde planlanması gerekmektedir. Çünkü nüfusun önemli bir kısmı halen kırsal alanlarda yaşamaktadır.

Kırsal kalkınma, sektörel ve mekânsal boyutları itibarıyla ağırlıklı olarak tarım ve bölgesel gelişme politikalarıyla ilişkili bir sektördür. Kırsal kalkınmaya yönelik desteklerin ve harcamaların hem tarım sektörünün rekabet gücünün artmasına, hem de bölgesel gelişmenin sağlanmasına olumlu etkileri bulunmaktadır. Tarımsal üretimin ağırlıklı olarak kırsal alanda ve yerleşimlerde yapılması nedeniyle, tarımsal üretime ilişkin üretim faktörlerinin (işgücü, sermaye, doğal kaynak, girişimci) niteliği ve verimlilik düzeyi kırsal kesimdeki gelişmişlik düzeyi ile yakından ilişkilidir. Bu bakımdan, tarımsal üretimdeki verimlilik ve kalite artışlarıyla ilintili birçok konu (mesleki eğitim, örgütlenme, tarımsal altyapı, tarımsal danışmanlık, bankacılık ve kredi, işleme ve pazarlama, depolama ve ambalajlama, üretim teknolojileri,

girişimcilik vb.) kırsal kalkınma politikalarına konu edilmektedir.

Günümüzde artık, geleneksel tarım destekleriyle üretim maliyetlerinin sübvansede edilemediği göz önünde bulundurulduğunda, yukarıda ifade edilen alanlarda geliştirilecek kırsal kalkınma uygulamalarıyla tarımın rekabet gücünün artırılması sağlanabilir. TR41 Bölgesi tarımın ağırlıklı olarak yapıldığı bir bölge olduğundan ve kırsal alanda önemli sayılabilecek ölçüde bir nüfus bulunduğundan dolayı “Tarımda Verimlilik ve Kırsal Kalkınma” bölge planının gelişme eksenlerinden biri olarak belirlenmiştir.

Bu gelişme ekseninde yer alan amaç ve hedeflerle ilgili üst ölçekli plan kararları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.





ÜST ÖLÇEKLİ PLAN/STRATEJİ/BELGE	GELİŞME EKSENİ	AMAÇ/HEDEF
<b>Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)</b>	Bölgesel gelişmenin sağlanması	<ul style="list-style-type: none"> <li>Kırsal kesimde kalkınmanın sağlanması</li> <li>Yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişmenin sağlanması</li> </ul>
	Rekabet gücünün artırılması	<ul style="list-style-type: none"> <li>Tarımsal yapının etkinleştirilmesi</li> </ul>
<b>Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi ve Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013)</b>	Ekonominin geliştirilmesi ve iş imkanlarının artırılması	<ul style="list-style-type: none"> <li>Tarım ve gıda sektörlerinin rekabetçi bir yapıya kavuşturulması</li> <li>Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi</li> </ul>
	İnsan kaynaklarının örgütlenme düzeyinin ve yerel kalkınma kapasitesinin geliştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> <li>Yoksullukla mücadele ve dezavantajlı grupların istihdam edilebilirliğin artırılması</li> <li>Eğitim ve sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi</li> </ul>
	Kırsal alan fiziki altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması	<ul style="list-style-type: none"> <li>Kırsal altyapının geliştirilmesi</li> <li>Kırsal yerleşimlerin geliştirilmesi ve korunması</li> </ul>
	Kırsal çevrenin korunması ve geliştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> <li>Çevreci tarım uygulamalarının geliştirilmesi</li> <li>Orman ekosistemlerinin korunması ve orman kaynaklarının sürdürülebilir kullanımının sağlanması</li> <li>Korunan alanlarının yönetimi ve geliştirilmesi</li> </ul>
<b>TR4 Doğu Marmara Bölgesi Tarım Master Planı 2007</b>	Bitkisel üretimde gelirin ve verimliliğin artırılması ve gıda güvenliği	<ul style="list-style-type: none"> <li>Bölgeye uygun katma değeri yüksek sebze ve meyve çeşitlerinin üretimlerinin artırılması</li> <li>Gıda güvenliğinin sağlanması,</li> <li>Arazi toplulaştırmasının yaygınlaştırılması</li> <li>İyi tarım uygulamalarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması</li> </ul>
	Hayvansal üretimde gelirin ve verimliliğin artırılması ve gıda güvenliği	<ul style="list-style-type: none"> <li>İşletme ölçeklerinin geliştirilmesi</li> <li>Yem bitkileri üretiminin teşvik edilmesi,</li> <li>Mera ıslahının hızlandırılması</li> <li>Hayvan borsasının oluşturulması</li> </ul>
	Tarımsal pazarlama ve tarım sanayi entegrasyonu	<ul style="list-style-type: none"> <li>Pazarlama sistemlerinin iyileştirilmesi,</li> <li>Muhafaza, ve soğuk hava depolarının oluşturulması</li> <li>Sözleşmeli tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması</li> <li>Tarımsal sanayinin geliştirilmesi</li> </ul>
	Örgütlenme	<ul style="list-style-type: none"> <li>Örgütlenmenin iyileştirilmesi ve teşvik edilmesi</li> <li>Üretici örgütlerinin geliştirilmesi için mali ve teknik destek sağlanması</li> <li>Üreticilerin teknik hizmet alabilecekleri ve ortaklaşa pazarlama yapabilecekleri örgütlenme yapısına kavuşmalarının desteklenmesi</li> </ul>
	Kırsal gelirin artırılması ve kırsal toplum yaşam şartlarının iyileştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> <li>Katılımcı bir yaklaşımla tarım dışı gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve desteklenmesi</li> <li>Kırsal alanlarda kadın ve gençlerin ekonomik yaşamdaki etkinliklerinin artırılması</li> </ul>

Bu gelişme ekseninde 4 alt amaç, 9 hedef ve bu hedeflere yönelik stratejiler belirlenmiştir.

## **AMAÇ 1. İstikrarlı bir ortamda katma değer üreten rekabetçi hayvansal üretimin yapılması**

TR41 Bölgesi'nde hayvancılık genel itibari ile küçük işletmelerde ve geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Mera ve otlak varlığı zengin değildir. Girdi maliyetleri yüksek, kaba yem miktarı yetersiz ve üretici örgütleri yeterince etkin

değildir. Bununla beraber hayvansal sanayinin bulunması ve üretimde markalaşma potansiyelinin olması rekabet açısından önemli artılar olarak göze çarpmaktadır.

### **Hedef 1. Verimliliği artırarak rekabetçiliğin sağlanması**

Büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde işletmelerin küçük ve aile işletmesi tipinde olması, işletmelerin öz sermaye yetersizliği, üreticilerin bilgi eksikliği üretimi olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, kaçak hayvan girişleri ve hayvan hareketlerinin çok ve kontrolünün zor olması zaman zaman salgın hastalıklara neden olmaktadır. Yine barınakların yetersiz büyüklükte ve olumsuz şartlarda olması nedeniyle sağlık sorunları yaşanmakta, bu durum verim düşüklüklerine sebep olmaktadır.

Hayvancılığı gelişmiş ülkelerde ekim alanlarının %30'unu yem bitkileri oluştururken, bölgemizde yem bitkileri ekim

alanları %10 civarındadır. Yem bitkilerinin azlığı önemli oranda yem açığı ve yetersiz beslenme ortaya çıkararak verim düşüklüklerine sebep olmaktadır. Ayrıca yem konusundaki diğer bir kaynak olan çayır ve meralarımızın miktarı da azdır. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde entansif yetiştiriciliğe geçilmemiş olması verimde istenilen düzeye erişmemizi engellemektedir. Hayvancılıkta karşılaştığımız bu engellerin uygun ölçek oluşturularak ve modern teknikler kullanılarak kaldırılması hedeflenmektedir.

### **Hedefe Yönelik Stratejiler**

- Mera ıslah ve yapay mera çalışmalarının yapılması, yem bitkileri ekiminin geliştirilmesi
- Genetik ıslaha ağırlık verilmesi ve damızlık üretiminde suni tohumlama ve embriyo gibi yöntemlerden faydalanılması
- Hayvancılık yatırım teşviklerinin öncelikle rekabet edebilir

işletmelere ve ihraç ürünlerine verilmesi

- Kültür balıkçılığı için yeni su kaynaklarının tespiti yapılarak örnek işletmeler kurulması ve bölgede mevcut baraj, gölet ve akarsu kaynaklarında var olan su ürünleri potansiyeli değerlendirilerek, balıkçılık üretiminin artırılması

## **AMAÇ 2. Gıda güvenliği ile birlikte, kalite ve verimliliği artırarak, pazar şansı yüksek bitkisel ürünlerin üretiminin yapılması**

TR41 Bölgesi iklimsel olarak polikültür tarım yapılan bir bölgedir. Üretimde çeşitlilik vardır. Verimlilik, Türkiye ortalamasının üzerindedir. Katma değeri yüksek meyve - sebze (örtü altı domates, süs bitkileri, incir, zeytin, kiraz vb.) üretim oranı fazladır. Bölgenin ekolojik özelliklerinden dolayı sebze ve meyve tarımı ön plana çıkmaktadır. Bölge bitkisel üretiminde kullanılabilecek doğal kaynaklar açısından zengin potansiyele sahiptir. Bu nedenle ulusal ve uluslararası pazarlarda ihtiyaç duyulan güvenilir ve kaliteli ürünlerin

bölgede yetiştirilmesi önem arz etmektedir. Kırsal kalkınmaya ivme kazandırabilecek tarımsal ihraç ürünlerinin yetiştirilebilmesi için ortam hazırlanması, üreticilerin en az sorunla karşılaşacağı bürokratik yapılar oluşturulması ve tarımsal ürünlerin planlama, üretim ve denetimlerinin bu doğrultuda yapılması amaçlanmaktadır.



## Hedef 1. Pazarlamaya uygun nitelikli ürünlerin yetiştirilmesi

TR41 Bölgesi ulaşım ve pazarlama kanallarının güçlü olduğu bir coğrafi konumda bulunduğundan üretilecek nitelikli ürünleri pazarlamak kolaylaşacaktır. Bölgede verimli arazilerin bulunması, sulama potansiyelinin olması ve sertifikalı tohum

üreten firmaların bulunması nitelikli ürün üretmek için uygun zemin hazırlamaktadır. Bu uygun zeminin kullanılarak pazarda aranan nitelikli ürünlerin yetiştirilmesi için politikaların üretilmesi ve uygulanması hedeflenmektedir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- İyi tarım ve organik tarım uygulamalarının teşvik edilerek katma değeri yüksek tarım ürünlerinin yetiştirilmesi
- Modern sulama tekniklerinin kullanımının yaygınlaştırılarak ürün kalitesinin artırılması

## Hedef 2. Gıda güvenliğinin ve gıda güvencesinin sağlanması

Günümüzde gıda güvenliği birçok ülkenin gıda kontrol otoriteleri tarafından “sağlıklı ve kusursuz gıda üretimini sağlamak amacıyla gıdaların; üretim, işleme, muhafaza ve dağıtımları sırasında gerekli kurallara uyulması ve önlemlerin alınması” olarak tanımlanmıştır. Dünya nüfusunun hızla artması, gelişen teknolojiye bağlı çevre kirliliği, tarımsal

üretimde zararlı ve bilinçsiz ilaç kullanımı güvenli gıda teminini zorlaştırmaktadır. TR41 Bölgesi’nde de güvenli gıda üretimini sağlamak, pazarlama ve yüksek gelir edebilme açısından önem arz etmektedir. Özellikle kayıt dışı çalışan işletmelerin düzenli kontrollerle kayıt altına alınmaları hedeflenmektedir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Kaliteli ve rasyonel girdi (tohum, fide, fidan, gübre vb.) kullanımının sağlanması
- Tarımsal işletmelerin gıda güvenliğini sağlamak amacıyla ISO 22000 ve benzeri standartları almaları için işletmelere yönelik gerekli eğitim çalışmalarının artırılması
- Yaş sebze ve meyve ürünlerinde pestisit ve hormon kalıntı miktarlarının saptanabileceği, süt ve et mamullerinde mikrobiyolojik analizlerin yapılabileceği laboratuvarlar kurulması

## Hedef 3. Bitkisel üretimde verimliliğin artırılması

TR41 Bölgesi’nde tarımsal arazilerin miras yoluyla parçalanması ve arazi büyüklerinin yeterli seviyede olmaması dolayısıyla gerekli optimum işletme büyüklükleri kurulamamaktadır. Bitkisel üretimde dönüşüm yöntemlerinin yetersiz olması veya hiç kullanılamamasından dolayı hastalık ve zararlılar yaygınlaşmakta ve verim düşmektedir. Özellikle zeytin üretiminde yetersiz bakım ve sulama eksikliklerinden dolayı ürünlerde var yok yılları oluşmakta bu da ürün veriminde düşmelere neden olmaktadır.

kullanılması sebebi ile problemler çıkmaktadır. Bazı bölge ve ürünlerdeki yoğun gübre kullanımı nedeniyle topraklarda kirlenme, yoğun ilaç kullanımı ile doğal dengenin bozulması tarımsal üretimde verimi düşürmektedir. Bu nedenle TR41 Bölgesi’nde verimliliğin artırılması için yukarıda bahsedilen eksikliklerin giderilmesi ve belirlenen verimlilik politikalarının etkin biçimde uygulanması hedeflenmektedir.

Tarımsal ürünlerin üretiminde, hasadında ve depolama aşamalarında uygun olmayan yöntem ve kimyasalların



## Hedefe Yönelik Stratejiler

- Arazi toplulaştırılmasının yaygınlaştırılması
- Tarım arazilerinin amaç dışı kullanımının engellenmesi (sanayi, turizm vb.)
- Modern örtü altı üretiminin yaygınlaştırılması (ısıtma sistemli)

- Kaliteli ve sertifikalı tohum yetiştirilmesinin özendirilmesi
- Yöreye ve toprak yapısına uygun meyvecilik ve sebzeçilik analizlerinin teşvik edilmesi

## AMAÇ 3. Tarım, hayvancılık ve sanayi entegrasyonunun sağlanması ve tarımsal pazarlama altyapısının güçlendirilmesi

Tarım ürünlerinin üretiminden tüketimine kadar her iki aşamada, sanayi sektörünün tarım sektörüne verdiği ara girdiler tarımsal üretim kapasitesinin değerlendirilmesi için ne kadar önemli ise, tarıma dayalı sanayinin tarım ürünlerini işleyerek yarı mamul ve/veya mamul maddeler haline getirip tüketime sunması da o kadar önemlidir.

TR41 Bölgesi'nde ekonominin temelini oluşturan tarım ve sanayi sektörlerinin birbiriyle entegre olması ve birbirine paralel olarak gelişme göstermesi ekonomik gelişme için

bir gerekliliktir. Tarıma dayalı sanayiler için entegrasyon; istenilen kalite, miktar ve zamanda hammadde bulma imkânı sağlanması ve üretimdeki dalgalanmaların azaltılması açısından önem arz etmektedir. Bölge ekonomisi açısından ise; katma değer artışı, tarımdaki fazla nüfusun sanayiye çekilmesi ve gelir dağılımının iyileştirilmesi gibi avantajlardan söz edilebilir. TR41 Bölgesi'nde sanayi entegrasyonu kısmen sağlanmış olup bölgede önemli büyüklükte ve sayıda tarıma dayalı sanayi tesisleri bulunmaktadır. Bu entegrasyonun bölgenin genelinde sağlanması amaçlanmaktadır.

## Hedef 1. Tarımsal pazarlama altyapısını güçlendirerek pazar kanallarının artırılması

Bölgemizdeki tarımsal pazarlama faaliyetlerinin güçlendirilmesi işletmelerimizin küçüklüğü nedeniyle büyük bir önem arz etmekte ve konuya daha fazla önem vermek gerekmektedir. Genelde çiftçilerimizin pazar ve pazarlama bilgileri yetersizdir. Tarımsal pazarlamada bölgemizin karşı karşıya olduğu bilgi yetersizliği ve işletmelerimizin küçüklüğünün üstesinden gelebilmek ve

pazarlama maliyetlerini düşürebilmek için örgütlenmeye ve pazarlamada üretici örgütlerine ağırlık verilmeli, ürünlerimizin uluslararası piyasada rekabet gücü kazanması sağlanmalıdır. TR41 Bölgesi'nde Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifleri Birliği gibi ulusal ve uluslararası alanda pazarlama yapabilen etkin çiftçi örgütlenmelerinin artırılması hedeflenmektedir.

## Hedefe Yönelik Stratejiler

- Sözleşmeli tarım faaliyetlerinin geliştirilmesi
- Muhafaza ve soğuk hava depolarının oluşturulması ve yaygınlaştırılması

- Üretici birliklerinin kurulması ve geliştirilmesi

## Hedef 2. Üreticinin eğitimi ve örgütlenmesinin sağlanması

Ülkemiz tarım ve gıda sektöründe süratli bir değişim yaşamaktadır. Bu önemli değişimlerin başında; Dünya Ticaret Örgütü ile yapılan anlaşmaya göre yapılan düzenlemeler, Avrupa Birliği'ne üyelik çalışmaları, tarım

reformuna bağlı olarak öngörülen değişimler ve Doğrudan Gelir Desteği Projesi'ndeki yapısal değişiklikler gelmektedir.

Bu gelişmelere bağlı olarak Türk tarım ve gıda sektörü ciddi



yapısal değişimler yaşayacaktır. Küreselleşen dünya ticaretindeki rekabet zorlukları karşısında bu değişime ihtiyaç vardır.

TR41 Bölgesi'nde tarımsal örgütlenme ülke örgütlenmesi ile paralellik göstermektedir. Bölgede başta Tarım İl Müdürlükleri, ziraat odaları, tarım kredi kooperatifleri, dernekler, birlikler, araştırma enstitüleri ve üniversitelerin

ziraat ve veterinerlik fakülteleri örgütlenmenin ayaklarını oluştururlar. Artan rekabet ortamında üretici, kamu, özel sektör, üniversite, sivil toplum kurumlarının gerekli düzeyde işbirliği yapamaması en önemli kurumsal zayıf yönümüz olarak ortaya çıkmaktadır. Bu zayıflığın giderilmesi için bölgedeki tarımsal örgütlenmenin desteklenerek geliştirilmesi hedeflenmektedir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Yüksek öğretim kurumlarında tarımsal örgütler için eleman yetiştirilmesi
- Küçük işletmelerin bir araya getirilerek entansif ve ekolojik üretim yapabilecek seviyeye çıkarılması

- Küçük işletmelerin bir araya gelerek ortak hizmet almaya ve ortak yatırıma özendirilmesi

### Hedef 3. Bölge tarımsal üretiminin sanayi ile entegrasyonunun sağlanması

Tarım sanayi entegrasyonu üreticiler ve tarıma dayalı sanayiler açısından birçok avantajı beraberinde getirmektedir. Entegrasyonla üreticiler bazı temel girdileri zamanında temin etme ve ürünleri belirli bir fiyattan satabilme garantisine sahip olmaktadır. Üretimde riskin azaltılması, maliyetlerin düşürülmesi, pazarlık gücü kazanılması, yeni teknolojilerin

adaptasyonu, sermaye temini gibi olanaklar da üreticiye sağlanan diğer yararlar arasındadır. TR41 Bölgesi Bursa ilinde özellikle salça üretimi, dondurulmuş gıda ve süt ürünlerinde entegrasyon sağlanmış olup bu entegrasyonun tüm bölgeye yayılması hedeflenmektedir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- İşleme sanayi doğrultusunda üretimin sağlanması
- Et ve süt üreten kırsal kitle ile bunları işleyen ve pazarlayan sanayi ve kuruluşlar arasında, sözleşmeli üretim sisteminin geliştirilmesi

- Hayvansal ve tarımsal atıklar ile orman atıklarının enerji alanında modern biyo-kütle yöntemleri ile değerlendirilmesi

### AMAÇ 4. Kırsal ekonominin gelişimini destekleyerek, kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlanması ve kırsal toplumun yaşam şartlarının iyileştirilmesi

Tarım, bölgedeki kırsal istihdamda başat sektör konumunu muhafaza ederken, tarımdaki çözülme tarım dışı iş kollarında istihdam imkanlarının iyileştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Tarım dışı istihdam olanaklarının yetersiz olması, kırdan kente göçü besleyen ana etmenlerden biridir. Bu bağlamda, öncelikle ticaret ve hizmet sektörlerindeki iş kollarının gelişimine yönelik mesleki kursların yaygınlaştırılması ve

tarıma dayalı sanayinin kırsal kesimde geliştirilmesine yönelik destek ve teşviklerin yapılması amaçlanmaktadır. Ayrıca, geleneksel zanaat ve el sanatlarının desteklenmesi suretiyle hem kültürel zenginlik kaynağı ürünlerin yaşatılması, hem de başta kadınlar ve gençler olmak üzere dezavantajlı kesimlere bulundukları yörede istihdam olanağı yaratılması amaçlanmaktadır.



## Hedef 1. Kırsal kesimin ekonomik durumunu iyileştirilmesi, katılımcı bir yaklaşımla tarım dışı gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, desteklenmesi ve iş imkanlarının artırılması

TR41 Bölgesi tarımın yoğun olarak yapıldığı bir bölge olmasına karşın, bazı yörelerde salt bitkisel ve hayvansal üretim yoluyla hanelerin yeterli gelir elde etmeleri mümkün olamamaktadır. Bu amaçla, uygun yörelerde tarım ve tarım dışı ekonomik faaliyetlerin tespiti ve desteklenmesi suretiyle kırsal ekonomiye dinamizm kazandırılması mümkündür.

Tarımsal gelir ve geçim olanaklarının sınırlı olduğu yörelerde, girişimciliğin artırılması suretiyle tarım ve tarım dışı iş kollarında istihdam imkânlarının yaratılması, yoksulluk ve göç gibi sorunların da çözümüne katkı sağlaması hedeflenmektedir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Yöresel zanaat ve el sanatlarının geliştirilmesi (Lületaşı işlemeciliği, halı kilim dokuma, bıçakçılık, yöresel yemek vb.)
- Başta kadınlar olmak üzere kırsal alanda kendi işini kurmak isteyenler için, kredi sistemlerinin (mikro finans) oluşturulması ve girişimciliğin özendirilmesi
- Tarımsal üretimin yanı sıra sürekli ve sürdürülebilir gelir kaynakları için toplama, paketlenme, depolamaya yönelik

tesislerin kurulması, bunlara yönelik girişimlerin oluşturulması

- Doğada tabii olarak yetişen; kuşburnu, alıç, yabani armut, yabani erik, kızılçık, yabani tere, böğürtlen vb. ürünlerin gen kaynakları korunmak şartıyla toplanarak organik nitelikli markalar oluşturulup aile ekonomilerine katkı sağlanması

## Hedef 2. Kırdan kente göçün hızını azaltmak için kırsal alanda temel hizmetlerin iyileştirilmesi

Kırdan kente göç sorunu, bölgede tarım nüfusunun yaşlanması ve kırsal alanların hızlı nüfus kaybına uğraması gibi önemli demografik gelişmelere neden olmaktadır. Bunun yanı sıra nüfusu az ve yerleşim biçimleri dağınık olan kırsal bölgeler, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetler ve diğer sosyal hizmet alanlarında da sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle kırsal alanda sosyal refahı artırmak için çeşitli tedbirler alınmalıdır.

Özellikle Eskişehir'in Han, Günyüzü, Alpu, Beylikova, Bilecik'in İnhisar, Yenipazar ve Pazaryeri ve Bursa'nın Büyük Orhan, Harmancık ve Keles gibi ilçelerinden şehir merkezlerine olan yoğun göçün azaltılması için gerekli tedbirlerin alınması hedeflenmektedir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- İyi tarım uygulamaları için gerekli teknik personelin üreticiler arasından seçilmesi ve eğitilmesi
- Kırsalda orta öğretim düzeyinde mesleki eğitimin geliştirilmesi
- Kırsal alan hizmetlerinin daha etkin bir şekilde yürütülmesini

sağlayacak içme suyu, kanalizasyon ulaşım vb. kurumsal altyapı eksikliklerinin tamamlanması

- Güncel tarımsal yayınların da olduğu köy kütüphanelerinin kurulması









## TURİZMDE ÇEŞİTLİLİK

223

Dünya Ticaret Örgütü'nün verilerine göre dünya genelinde 2009 yılında 880 milyon olan turist sayısının 2020 yılında 1,6 milyara ulaşması beklenmektedir. Türkiye Turizm Stratejisi belgesine göre ise 2023 yılında ülkemize 63 milyon turist gelmesi ve 86 milyar USD dış turizm geliri elde edilmesi öngörülmektedir. Sektörün büyümesi 7 yıl içinde dünya genelinde 3,3 milyon yeni iş olanağı yaratarak işgücünü de olumlu etkileyecektir. Turizm, Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda gelişmenin önemli bir aracı olarak görülmekte ve sürdürülebilir gelişme stratejilerinde aktif bir rol alması hedeflenmektedir.

TR41 Bölgesi coğrafi konumu itibarıyla deniz-kum-güneş temelli kitle turizmine elverişli değildir. Ancak bölge zengin alternatif turizm potansiyeline sahiptir. Termal su kaynakları, sahip olduğu tarihi ve kültürel miras, kongre ve fuar tesisleri, doğa turizmi ve kış sporları için ideal coğrafi yapısı, hava sporları konusundaki birikim ve tesisleri bölgede pek çok farklı turizm aktivitesinin yapılmasına olanak sağlayabilmektedir. Alternatif turizm ürünlerinin varlığı turizm faaliyetlerinin 4 mevsime dağılmasına olanak sağladığı gibi aynı zamanda turizm faaliyetlerinin çoğu zaman bölgenin

farklı yörelerine yayılması sonucunu da doğurur. Dört mevsime yayılan turizm, sezonluk dalgalanmaların istihdam ve işletme rantabilitesi üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırır. Turizmin merkezden ilçe ve köylere yayılması ise refah ve gelişmişlik dengesizliklerini azaltıcı doğrultuda etki yapar, buralardaki ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkıda bulunur.

Elbette bu olumlu sonuçların elde edilebilmesi için öncelikle gerekli altyapının oluşturulması gerekmektedir. Yeni tesisler yapılmalı, mevcut tesislerden gerekenleri yenilenmeli, ulaşım altyapısı tamamlanmalı ve sektördeki hizmet kalitesi yükseltilmelidir. Ayrıca etkin tanıtım ve pazarlama faaliyetleri yürütülmelidir. Müşteri kitlesi geniş olan, mevsimsellikten etkilenmeyen, farklı turist beklentilerine ürün çeşitliliği ve nitelikli tesisleriyle, yüksek hizmet kalitesiyle cevap verebilen turistik destinasyonlar turizm pastasından en yüksek payı alacaklardır.

Bu gelişme eksenindeki amaç ve hedeflerle ilgili üst ölçekli plan kararları aşağıdaki tabloda açıkça gösterilmektedir.









Kaynak: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Arşivi



ÜST ÖLÇEKLİ PLAN/STRATEJİ/BELGE	GELİŞME EKSENİ	AMAÇLAR / HEDEFLER
<b>Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)</b>	Rekabet gücünün artırılması	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Sanayi ve hizmetlerde yüksek katma değerli üretim yapısına geçiş</li> </ul>
<b>Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı (2007-2013)</b>	Eğitim	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Turizmin istediği nitelikte işgücü yetiştirilmesinde özel sektörün katılımı</li> </ul>
	Ulaşım ve altyapının güçlendirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Turizm potansiyeli yüksek alanlarda altyapı eksikliğinin giderilmesi</li> <li>• Zaman ve güvenlik açısından ön plana çıkan havayolu ulaşımının geliştirilmesi</li> <li>• Ulaşımında demiryolu taşımacılığının payının artırılması amacıyla bölgeler arası bağlantıların geliştirilmesi</li> <li>• Turizmde karayolu ulaşımında güvenliğin ve erişim kapasitesinin artırılması</li> </ul>
	Turizmin çeşitlendirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Sağlık turizmi ve termal turizm ürünleri oluşturulması (Eskişehir)</li> <li>• Kış turizminin geliştirilmesi (Bursa)</li> <li>• Kongre ve fuar turizminin geliştirilmesi (Bursa)</li> </ul>
	Tanıtım ve pazarlama	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinde alternatif stratejilerin belirlenmesi</li> <li>• Tanıtım faaliyetlerinde süreçlerin belirlenmesi</li> <li>• Marka imajı</li> </ul>
	Kentsel ölçekte markalaşma	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Kültür turizmini canlandırarak marka kültür kentlerinin oluşturulması (Bursa)</li> </ul>
	Turizm gelişim bölgeleri	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Frigya kültür ve termal turizm gelişim bölgesi(Eskişehir)</li> <li>• Söğüt kültür turizmi gelişim bölgesi(Bilecik, Bursa)</li> <li>• Güney Marmara zeytin koridoru(Bursa)</li> </ul>

“Turizmde Çeşitlilik” gelişme ekseninde 5 alt amaç, 15 hedef ve ilgili stratejiler belirlenmiştir.

### AMAÇ 1. Alternatif turizm ürünleri geliştirilerek turizmin 4 mevsime yayılması

Turizm sezonunun bütün bir yıla yayılması turizm ürünlerinin çeşitlenmesine bağlıdır ve bölge bu anlamda gerekli ürün çeşitliliğine sahiptir. Bursa'daki kongre, termal ve kış turizmi, Eskişehir'deki Frigya kültür ve termal turizmi ile hava sporları

turizmi, Bilecik'teki Söğüt kültür turizmi potansiyeli bunlardan bazılarıdır. Turizm çeşitlenmesini sağlamak için bu potansiyel ürünlere uygun bir altyapı oluşturulması sağlanmalıdır.

## Hedef 1. Kongre ve fuar turizminin geliştirilmesi

Kongre turizmi dünya genelinde en çok gelir oluşturan turizm çeşitlerindendir. Bursa ili uygun altyapısı nedeniyle Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ülkemizde kongre turizminin geliştirileceği illerden biri olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda bölgede yeni kongre ve fuar merkezleri

yapılarak bu alandaki kapasite ve altyapı güçlendirilmeli ve bölgenin kongre turizmi pastasından aldığı pay geliştirilmelidir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Kamu ve özel sektör işbirliği ile kongre ve fuar tesislerinin ulusal ve uluslararası ölçekte tanıtım ve pazarlama çalışmalarının artırılması
- Bölgedeki kongre ve fuar turizmi kapasitesinin araştırılarak ortaya konması

- Bölgedeki mevcut kongre alanları ve tesislerin altyapısının güçlendirilmesi

## Hedef 2. Sağlık ve Termal turizm potansiyelinin geliştirilmesi

Kültür ve Turizm Bakanlığı ülkemizin Avrupa'da termal turizm konusunda birinci varış noktası olmasını hedeflemektedir. TR41 Bölgesi'nde bulunan illerin tümünde zengin jeotermal kaynaklar vardır. Bursa ilinin Mustafakemalpaşa ilçesindeki Tümbüldek kaplıcalarının turizm merkezi olarak ilan edilmesinin yanı sıra Çekirge bölgesi ve Oylat kaplıcaları da ülke genelinde üne sahiptir. Kültür ve Turizm Bakanlığı

ayrıca Eskişehir ilini de bu alandaki potansiyeline istinaden sağlık ve termal turizmin geliştirilmesi gereken illerden biri olarak belirlemiştir. Ülkemizin Avrupa'da termal turizm konusunda birinci varış noktası olması ve TR41 Bölgesi'nin de zengin jeotermal kaynakları ile bundan önemli bir pay alması hedeflenmektedir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Hedef kitlesi özel olarak belirlenmiş ve entegre ürünlerin sunulduğu modern termal sağlık merkezlerinin oluşturulması
- Mevcut kaplıcaların yerli ve yabancı turistlerin ihtiyaçlarına

cevap verecek şekilde yeniden düzenlenerek modern termal sağlık merkezlerine dönüştürülmesi

## Hedef 3. Tarih, kültür ve inanç turizmini tanıtmaya ve geliştirmeye yönelik çalışmaların yapılması

Bölge illeri Frigya, Roma-Bizans ve Osmanlı medeniyetlerine ev sahipliği yapmıştır. Bunun sonucu olarak bölgede bu medeniyetlere ait zengin bir kültürel ve mimari miras

bulunmaktadır. Koruma, geliştirme ve tanıtım çalışmalarıyla bu zengin mirasın değerlendirilmesi ve turizme kazandırılması desteklenecektir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Bölgenin Osmanlı Devleti'nin kuruluşundaki önemini ön plana çıkaran ve bölgenin tüm illerini kapsayan gezilerin düzenlenmesi

- Bölgedeki inanç, tarih ve kültür mirası hakkında tanıtım materyalleri hazırlanması
- Müzelerin ve müzeciliğin geliştirilmesi



## Hedef 4. Kış turizmini dünyadaki diğer örneklerle rekabet edebilir konuma getirilmesi

Türkiye'nin ilk ve en büyük kayak merkezi olan Uludağ bölgesinde ortalama 6 ay süre ile kış sporları yapılabilmektedir. Bölgede özel sektöre ve kamuya ait pek çok konaklama tesisi bulunmaktadır. Halihazırda bölgenin

en önemli turist çekim unsurlarından biridir. Uludağ'ın altyapı ve üst yapısının iyileştirilerek kış turizminde bölgeye olan iç ve dış talebi artırmak hedeflenmektedir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Dünyadaki önemli kış sporları merkezleri örnek alınarak bölgeye kış sporlarına uygun modern tesislerin yaygınlaştırılması

- Uludağ'da kış sporları için gerekli alt yapı ve üst yapı yatırımları sağlanarak uluslararası kış sporları organizasyonlarının bölgede yapılmasının sağlanması

## Hedef 5. Özel ilgi turizmi potansiyelinin değerlendirilmesinin sağlanması

Bölge son dönemde önem kazanmaya başlayan özel ilgi turizmi çeşitlerinden de pek çok türün yapılmasına müsaittir. Bölge illerinin tümü eko turizme uygun zengin doğal güzelliklere sahipken ayrıca Eskişehir'de hava sporları, Bilecik'te avcılık ve oto safari, Bursa'da yamaç paraşütü ve rafting olanakları mevcuttur. Özel ilgi turizmi genel olarak

doğa ile iç içe ve doğal dokuya zarar vermeden yapılan turizm çeşitlerini ifade eder ve yöreler arası gelir ve gelişmişlik farklarını azaltma işlevi de görür. Bu amaçla özel ilgi turizminin mümkün olan her çeşidinin bölgede geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Eko turizm için gerekli ulaşım ve konaklama altyapısının geliştirilmesi
- Rafting, mağara turizmi, dağcılık, yamaç paraşütü, hava

sporları, alışveriş ve gastronomi gibi turizm türlerinin tanıtımı yapılarak bunların yaygınlaştırılması

## AMAÇ 2. Konaklama kapasitesinin nicelik ve nitelik açısından geliştirilmesi

Bölge turizmin en zayıf noktalarından biri yeterli sayıda ve nitelikte konaklama tesisine sahip olmamasıdır. Bu durum yüksek turizm sezonlarında talebi karşılayamama sonucunu doğurmaktadır. Bölgedeki 76 turizm işletme belgeli tesiste 9.916 yatak kapasitesi bulunmaktadır. Ayrıca mevcut tesislerde nicelik problemi de bulunmakta ve bunların

modernize edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bununla birlikte bölgede halihazırda turizm yatırım belgeli 17 tesis ve 3243 yatak vardır. Yapım aşamasındaki bu tesisler bölgedeki turizm potansiyelinin yatırımcılar tarafından fark edildiğinin önemli bir göstergesidir.







## Hedef 1. Bölgedeki turizm yatırımı olanaklarının özel sektör, STK ve kamu koordinasyonu ile tanıtılması, bölgeye yeni turizm yatırımlarının çekilmesi

Nitelikli tesislerin turizm aktivitelerini artıracağından hareketle bölgede yeni tesisler yapılması için bu alandaki yatırımcılar teşvik edilmelidir. İlgili alana yatırım yapan ulusal ve uluslararası yatırımcılar belirlenmeli ve bunların yatırımlarını

bölgeye çekmek için çalışmalar yapılmalıdır. Bölgede diğer alanlarda faaliyet gösteren yatırımcılar da aynı şekilde turizme yatırım yapmaya özendirilmelidir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Bölgedeki yatırım fırsatlarının kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları işbirliği ile tanıtım faaliyetlerinin artırılması
- İlgili alandaki potansiyel yatırımcılarla ilişkilerin geliştirilmesi

## Hedef 2. Farklı turist profillerinin beklentilerine cevap veren farklı türde konaklama tesislerinin yapılması

Dünya Turizm Örgütü tarafından hazırlanan "Tourism 2020 Vision" araştırmasında yakın gelecekte turist hareketlerinde kutuplaşma olacağı, turistlerin bazıları rahatlık ve konfor ararken, bazılarının da macera arayacağı tespit edilmiştir. Hedeflenen turistik ürün, eğlendirici, çevreyi koruyan ve eğitici unsurlardan birine veya tümüne dayalı olarak geliştirilecektir. Bu öngörüler ışığında farklı turist profillerine hizmet edecek farklı nitelikteki tesislerin yapılması gerekmektedir. Diğer taraftan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda

bölgeler arasındaki gelir ve gelişmişlik dengesizliklerinin azaltılması yönünde turizm sektörünün katkıda bulunması hedeflenmektedir. Bu amacın gerçekleşmesi için turizm faaliyetlerinin merkezle sınırlı kalmayıp bölgedeki farklı yörelere de yayılması gerekmektedir. Kırsal kesimde yaşayanların pansiyonculuk ve mümkünse butik otel faaliyetleri konusunda teşvik edilerek turizm gelirinden pay almaları sağlanmalıdır.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Farklı turist profillerine uygun olarak konaklama alternatiflerinin geliştirilmesi (butik otel, lüks otel, kamp ve karavan alanları gibi)
- Eko turizm için doğa ile iç içe ve doğal mimariye uygun tesislerin yaygınlaştırılması
- İznik, Odunpazarı Evleri, Gölyazı ve Cumalıkızık gibi doğal, tarihi ve otantik güzelliklere sahip yerlerde yaşayan halkın butik otel işletmeciliği ile pansiyonculuğa teşvik edilmesi

## Hedef 3. Mevcut konaklama tesislerinin güncel tüketici taleplerine cevap verecek şekilde modernize edilmesi

Bölgedeki mevcut konaklama tesislerinin önemli bir bölümü için modernizasyon ve yenileme ihtiyacı vardır. Turizm tesislerinin en fazla 7 yılda bir modernize edilmesi gerektiği prensibi genel olarak kabul görmektedir ancak pek çok tesis bu prensibe uymamaktadır. Bölgedeki eskimiş tesisler en

kısa zamanda sağlık, spor ve rekreasyon alanları gibi birimler de eklenerek yenilenmelidir. Tüm bu çalışmalar engelli turistlerin de kullanımına uygun şekilde yapılmalıdır.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Mevcut tesislerden günümüzün tüketici taleplerine artık cevap vermeyen ve rekabetçilik vasfını kaybedenlerinin belirlenmesi ve yenileme çalışmalarının teşvik edilmesi
- Mevcut turistik tesislerin ve yeni yapılacak olanların bedensel engellilerin de kullanımına uygun şekilde tasarlanmasının özendirilmesi

## AMAÇ 3. Bölgedeki turizm imkanlarının etkin şekilde tanıtılması

TR41 Bölgesi'nde turizm aktivitelerinin gelişmesi için yapılması gereken en önemli çalışmalardan biri etkin tanıtım faaliyetleridir. Her sektörde olduğu gibi turizmde de ulusal ve uluslararası çapta bir rekabet yaşanmakta ve bu rekabet ortamında öne çıkmak için tanıtım faaliyetleri çok büyük önem arz etmektedir. Bölgenin hedef kitleye yönelik yürütülecek reklam stratejisinde; hedef pazarlara yönelik

farklı tanıtım kampanyalarının geliştirilmesi, özgün ve ulusal değerlere sadık kalınarak çağdaş değerlerin vurgulanması, hedef kitleye yönelik turizm ürünlerinin öne çıkarılması, güvenilir ve prestiji yüksek kitle iletişim kanallarının kullanılması, bölgemizin ulusal ve uluslararası başarılarla imza atmış sporcu ve takımlarının kullanılması yararlı olacaktır.

### Hedef 1. Bölgenin turistlere etkin şekilde tanıtılması

Turizm pazarında yarışabilmek ve pazar payını artırabilmek için halkla ilişkiler faaliyetleriyle desteklenen reklam kampanyaları düzenli olarak sürdürülmelidir. Tanıtım işlevini yapan kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon

sağlanmalı, daha dinamik, daha profesyonel ve mali yönden daha güçlü bir tanıtım yapılabilmesini sağlamak üzere bu faaliyetlerin finansmanına turizmden doğrudan ya da dolaylı gelir elde eden kesimlerin de katılması sağlanmalıdır.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Bölge tanıtım pazarlama komitesi veya konseyi gibi (Kamu, özel sektör, üniversite, medya temsilcileri vb.) platformlarının geliştirilmesi
- Bölgenin tanıtımına yönelik marka kent çalışmalarının geliştirilmesi

### Hedef 2. Bölgenin turizm sektöründeki aktörlere tanıtılması

Günümüzde insanların tatil tercihlerini etkilemede tur operatörleri, seyahat acenteleri ve medyanın büyük etkisi vardır. Bu nedenle tanıtım ve pazarlama faaliyetleri

gerçekleştirilirken sektördeki bu aktörler için de özel çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Yurt içi ve yurt dışında faaliyet gösteren tur operatörleri, seyahat acenteleri ve medya temsilcilerine bölge tanıtım toplantıları düzenlenmesi
- Yurtiçi ve yurtdışında yapılan turizm fuarlarına katılımın özendirilmesi



## AMAÇ 4. Tarihi eserlerin korunması, turizm altyapısı ve hizmet kalitesinin geliştirilmesi

Bölgede tarihi eserlerin korunması ve restorasyonu konusunda başarılı çalışmalar yapılmaktadır. Bursa ili tarihi eserlerin korunması ve kültür varlıklarının restorasyon çalışmalarıyla ilgili Avrupa Birliği'nden Avrupa kenti ödülü almıştır. Tarihi eserlerin ve çevresinin bir bütün şeklinde ele alınarak korunması ve işlev kazandırılarak turizme katkı yapması hedeflenmektedir. Diğer taraftan ülkemizde turizmin tüm yıla yayılması ve alternatif turizm çeşitlerinin de

geliştirilmesi için ulaşım ağının da güçlendirilmesi gerekmektedir. Ulaşım, turistleri bir tüketim noktası olan turizm bölgelerine bağlayan köprü niteliğindedir. Bu özelliği ile ulaşım turizm için bir ana ürün olarak algılanmalıdır. Ülke turizminin itibar ve karlılığı, bütün bileşen hizmetlerde kalitesinin sürekliliğine bağlıdır. Buna bağlı olarak sektörde ulaşım ve eğitim gibi altyapı unsurlarına en az tesis yatırımları kadar önem verilmelidir.

## Hedef 1. Sektör çalışanlarının eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve işlerini meslek olarak benimsemeleri

Turizmde eğitim görmüş elemanların işsizlik sorunları, iş devir hızının yüksekliği, büyük kent işletmeleri dışında istihdamın mevsimsel özellikte olması sektörde işgücü ile ilgili sorunlar olarak belirmektedir. Turistik tesislerde eğitilmiş eleman çalıştırmak yerine, düşük ücret nedeniyle vasıfsız

işçiler tercih edilmekte, stajyer öğrenciler ise ücretsiz çalıştırılmaktadır. Turizmde doğrudan hizmet veren meslek gruplarının kaliteye yönelmesi sağlanmalı, toplum bilincinin oluşması için yaygın eğitim programları yapılmalı özellikle medyada bu konuların işlenmesi özendirilmelidir.

232

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Turizm işletmeleriyle turizm otelcilik okulları arasında uygulamalı eğitim konusunda işbirliklerinin geliştirilmesi
- Sektördeki mevsimlik istihdamın 12 aya yayılması

sağlanarak sektör çalışanlarının işini meslek olarak benimsemesi ve bu alanda kendilerini geliştirmelerinin sağlanması

## Hedef 2. Tarihi eserlerin korunması, ihtiyaç olanların restore edilmesi

Tarihi eserleri korumak ve restore etmek toplumsal bir sorumluluktur. Diğer taraftan konu turizm açısından ele alındığında bunlarla ilgili talep oluşması için bunların

muhafaza ve restore edilmesi bir zorunluluk haline gelmektedir. Koruma ve restorasyon çalışmalarına devam edilmelidir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- İhtiyaç duyulan tarihi yapıların restore edilmesi, çevre düzenlemelerinin geliştirilmesi
- Tarihi eser restorasyonunda çalışan personelin restorasyon konusundaki bilinç, bilgi ve becerilerini geliştirmek üzere eğitim programları düzenlenmesi

- Tarihi şehir bölümlerinde yapılacak her türlü yapının buradaki tarihi ve kültürel dokuyu bozmayacak şekilde geliştirilmesi ve hava, gürültü ve görüntü kirliliği oluşturmayan yapıların özendirilmesi



### Hedef 3. Ulaşım, çevre düzenlemeleri ve altyapının geliştirilmesi

Bir bölgenin turizm değeri ve potansiyeli ne kadar yüksek olursa olsun ulaşım ve altyapısı sorunları çözülmedikçe o bölge için istenen talep seviyesine ulaşamaz. Bu gerçekten

hareketle turizm potansiyeli yüksek veya geliştirilmesi düşünülen yerlerde altyapı düzenleme çalışmaları kurumlar arası koordinasyon ile yapılmalıdır.

#### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Bölgeye yurtiçi ve yurtdışından kolay ulaşımın sağlanması
- Tarihi ve doğal eserlerin bulunduğu yerlerdeki ulaşım altyapısının geliştirilmesi

- Uluslararası spor müsabakalarının ve spor kulüplerinin kamp faaliyetlerinin bölgede yapılmasına olanak sağlayacak kriterlere uygun spor tesislerinin yaygınlaştırılması

### Hedef 4. Bölgenin turistlere tanıtımı için profesyonel rehber yetiştirilmesi

Bölgeye gelmiş turistlere bölgeyi tanıtmak ve gezdirmenin en etkin yolu profesyonel turist rehberi kullanmaktır. Böyle bir uygulama hem turistlerin zamanlarını en etkin

şekilde kullanmalarını hem de bölge hakkında en doğru bilgilere ulaşmalarını sağlar.

#### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Profesyonel turizm rehberliği konusunda Kültür ve Turizm Bakanlığı, bölgedeki üniversiteler ve yerel yönetimler arasında koordinasyon sağlanması

- Seyahat acentelerinin resmi turist rehberi çalıştırma konusunda özendirilmesi

### AMAÇ 5. Bölgeye özgü folklorik değerlerin yaşatılması

Kültürel amaçlı seyahatlerde, folklorik değerler, seyahat kararlarının alınmasında temel "motivasyon" öğeleridir. Turistik seyahat ve tatillerde folklorik değerlerden, çekicilik unsurları ya da eğlencenin bir parçası olarak yararlanılmaktadır. Bölgemiz folklorik değerler açısından

son derece zengin ve çeşitlilik gösteren bir ülkedir. Bu folklorik değerlerin sevdirmesi, yaşatılması ve talep unsuru haline getirilmesi hedeflenmektedir.

### Hedef 1. Bölgeye ait folklorik değerlerinin yaşatılması ve tanıtılması

Bölge geleneksel el sanatları, süs ve takı sanatları, gastronomi açısından zengin değerlere sahiptir. Bu konuda ilk akla gelen örnekler dünyaca meşhur İznik çini, Lületaşı, Kınık toprak ürünleri ve yemek kültürüdür. Bu değerlerin yaşatılması için

tanıtımla birlikte bu sanatların yapılabileceği atölye tarzı yerler düzenlenmeli, bunlar özellikle yeni nesile tanıtılmalı ve hobi olarak benimsetilmeye çalışılmalıdır.

#### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Bölgedeki el sanatlarının yaşatılması, üretimlerinin sürdürülmesi, üretimlerinin istihdam ve turizmde talep oluşturması için teşvik edilmesi ve bu konuda yapılacak ödüllü yarışmaların özendirilmesi
- Bölgeye özgü el sanatları faaliyetlerinin yürütülebileceği

- örnek atölyelerin geliştirilmesi
- Bölgeye özgü folklorik değerler (Çini, Karagöz–Hacivat, Kılıç Kalkan, Iskender, Kemalpaşa, Lületaşı, Kalsedon taşı, Savat, Kınık toprak ürünleri vs ) için markalaşmaya dönük çalışmaların yaygınlaştırılması





## SOSYAL KALKINMA VE İSTİHDAM

İşgücü piyasasının iyileştirilmesi ve istihdam odaklı sürdürülebilir büyüme hedefi ülkemizde uygulanan temel kalkınma politikalarının ana eksenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum ülkemizin kalkınma politikası ve stratejilerinin belirlendiği Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda belirtilmektedir. TR41 Bölgesinde işsizlik oranları ülke ortalamasından daha düşüktür ancak 2009 yılında ekonomik kriz nedeniyle işsizlik oranları artmıştır. Bölgede sanayinin ara eleman ihtiyacı dikkat çeken bir noktadır. Meslekî ve teknik eğitimin bu ihtiyaca cevap verebilecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Öte yandan sosyal kalkınma ise istihdam ve işgücü niteliğinin artırılmasıyla paralel olarak karşımıza çıkan bir diğer kalkınma bileşenini oluşturmaktadır. Eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetlerde etkinliğin artırılması ve bu yolla beşeri

sermayenin güçlendirilmesi Dokuzuncu Kalkınma Planı'na yansıyan sosyal kalkınma hedeflerinin temel ifadesidir. Ayrıca gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele de bu kapsamda öne çıkan hedefler arasındadır. TR41 Bölgesi sosyoekonomik gelişmişlik ve eğitim sektörü gelişmişlik sıralamasında 4. sırada iken, sağlık sektörü gelişmişlik sıralamasında ise 6. sıradadır. Bu alanlarda üst sıralarda yer almasına rağmen bölgede kırsal-kent arası gelişmişlik farkları vardır. Ayrıca nüfus yoğunluğu dolayısıyla kent merkezlerinde de temel hizmetler ve dezavantajlı gruplara yönelik sosyal hizmetlerde kurumsal altyapı yetersizlikleri mevcuttur.

Bu gelişme ekseninde yer alan amaç ve hedeflerle ilgili üst ölçekli plan kararları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

ÜST ÖLÇEKLİ PLAN/STRATEJİ/BELGE	GELİŞME EKSENİ	AMAÇ/HEDEF
<b>Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)</b>	Beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> <li>Eğitim sisteminin geliştirilmesi</li> <li>Sağlık sisteminin etkinleştirilmesi</li> <li>Gelir dağılımının iyileştirilmesi, sosyal içermeye ve yoksullukla mücadele</li> <li>Kültürün korunması ve geliştirilmesi ve toplumsal diyalogun güçlendirilmesi</li> </ul>
	İstihdamın artırılması	<ul style="list-style-type: none"> <li>İşgücü piyasasının geliştirilmesi</li> <li>Eğitimin işgücü talebine duyarlılığının artırılması</li> <li>Aktif işgücü politikalarının geliştirilmesi</li> </ul>
<b>BM DPT Binyıl Kalkınma Hedefleri</b>	Anne sağlığının geliştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> <li>1990 ve 2015 arasında gebelik, doğum ve doğum sonrasında anne ölümlerinin üçte iki oranında azaltılması</li> </ul>
	Cinsiyetler arası eşitliğinteşvik edilmesi ve kadının güçlendirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> <li>Tercihen 2005'e dek ilköğretim ve ortaöğretimde, 2015'e dek eğitimin tüm düzeylerinde cinsiyetler arası eşitsizliklerin giderilmesi</li> </ul>
	Çocuk ölümlerinin azaltılması	<ul style="list-style-type: none"> <li>1990 ve 2015 arasında beş yaş altındaki çocuk ölümlerinin üçte iki oranında azaltılması</li> </ul>
	Herkesin ilk okulu tamamlaması	<ul style="list-style-type: none"> <li>2015 yılına kadar (ilköğretim çağını bitirmiş) tüm erkek ve kız çocukların ilköğretim mezunu olmalarının sağlanması</li> </ul>
<b>KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (2007-2009)</b>	Girişimciliğin geliştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> <li>Girişimci adaylarına yönelik iş kurma eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve özel hedef grupları ile dezavantajlı gruplar için iş kurmaya yönelik eğitim ve danışmanlık programlarının geliştirilmesi</li> </ul>
<b>Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2007-2013)</b>	İnsan kaynaklarının örgütlenme düzeyinin ve yerel kalkınma kapasitesinin geliştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> <li>Yoksullukla mücadele ve dezavantajlı grupların istihdam edilebilirliğinin artırılması</li> <li>Eğitim ve sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi</li> </ul>
	Ekonominin geliştirilmesi ve iş imkanlarının artırılması	<ul style="list-style-type: none"> <li>Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi</li> </ul>
<b>Türkiye Sanayi Politikası (AB Üyeliğine Doğru) DPT 2003</b>	İşgücünün geliştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> <li>Mesleki ve teknik örgün ve yaygın eğitimle ekonominin insan gücü ihtiyacı arasındaki uyumun geliştirilmesi</li> <li>Uluslararası rekabet gücünü artırmak için işgücünün niteliği artırılacak ve eğitim faaliyetleri teknolojiye gelişmeler doğrultusunda geliştirilecektir</li> </ul>



Bu gelişme ekseninde 5 amaç belirlenmiş ve bu amaçlar altında toplam 12 hedef ve stratejiler ortaya konmuştur.

## **AMAÇ 1. Mesleki ve teknik eğitimi bölgenin ihtiyaçlarına göre yeniden yapılandırıp geliştirerek, işgücü niteliğinin artırılması**

İşgücü piyasasında maliyetleri azaltıcı, gençlerin, kadınların ve özürliülerin istihdamını artırıcı, aktif işgücü politikalarını geliştirici, işsizlik ödeneklerini artırıcı, eğitim ve istihdam arasındaki ilişkiyi güçlendirici, kayıt dışılığı azaltıcı, özel

istihdam bürolarının açılmasını kolaylaştırıcı ve işyeri açma formalitelerini azaltıcı çeşitli düzenlemeler işgücü niteliğinin artırılmasında kullanılabilecek bazı araçları oluşturmaktadır. Bu çerçevede 2 hedef belirlenmiştir.

### **Hedef 1. Mesleki ve teknik eğitim veren kurum ve kuruluşlar ile bu yerlerde eğitim gören insanların iş piyasası ihtiyaçları doğrultusunda, niteliğinin ve sayısının artırılması**

Ortaöğretim, üniversite, yüksek lisans ve doktora eğitimi almış nüfusun istihdam oranı Türkiye’de sadece %36 iken bölgede %43’tür. Bu durum bölgede nitelikli işgücünün ve nitelikli işgücüne olan talebin yüksek olduğunu

göstermektedir. Bu kapsamda meslekî ve teknik eğitimin geliştirilerek işgücü niteliğinin daha üst seviyelere çıkarılması bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır.

#### **Hedefe Yönelik Stratejiler**

- İşveren örgütleriyle birlikte mesleki eğitim veren kuruluşların teknik altyapısının geliştirilmesi
- Mesleki eğitim ve iş dünyası entegrasyonunun sağlanması;

bu yolla staj, uygulamalı eğitim, ortak uygulama merkezleri (Sanayi, İŞKUR ve mesleki odalar yardımı ile) gibi olanakların artırılması

### **Hedef 2. İstihdam garantili kursların sayısının artırılması**

Bölgede istihdama yönelik meslekî ve teknik eğitim veren özel kurslar, kamu kurumları, yerel yönetimler ve STK’lar bulunmaktadır. Bunlar arasında MEB’e bağlı meslekî eğitim merkezleri, yerel yönetimlerin ve STK’ların meslekî ve teknik

eğitim kursları sayılabilir. Ancak bu gibi mesleki ve teknik eğitim veren kursların sayısının artırılması ve var olanların da işgücü piyasasındaki gelişmelere cevap verebilecek düzeye taşınması hedeflenmektedir.

#### **Hedefe Yönelik Stratejiler**

- Özel sektör, kamu ve STK’ların işbirliğiyle belirli bir alanda meslek edinememiş, öğrenimini tamamlayamamış ya da piyasa şartlarında var olan meslekleri doğrultusunda iş bulamayan insanlara yönelik meslek edindirme faaliyetlerinin artırılması

- Mesleki ara eleman ihtiyaçlarının tespiti ve bu yöndeki mesleki ve teknik kursların yaygınlaştırılması

## AMAÇ 2. İstihdamın Artırılması

TR41 Bölgesi'nde 2007-2009 döneminde işsizlik oranları ülke geneli ortalamalarının altında olmasına rağmen son dönemde bu oranlar ülke ortalamasına yükselmiştir. Bölgedeki nüfusun fazla olması, genç işsizlerin varlığı ve diğer illerden yapılan göçler bölgenin istihdam yaratma potansiyelinin artırılmasını gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede bölgedeki girişimcilik kültürünün geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bölgenin diğer istihdam potansiyellerinin de harekete geçirilmesi açısından bölgeye yerli ve yabancı yatırımcıların çekilmesi de önemli öncelikler arasında yer almaktadır. Bu yolla bölgede hem istihdam hem de katma

değer açısından önemli ağırlığı olan ve/veya gelişme potansiyeli olan sektörlerin gelişimine ciddi bir ivme kazandırılması hedeflenmektedir. Bölgede istihdam olanaklarının artırılmasının yanı sıra istihdam edilenlerin kayıt içinde çalışması, hem çalışanların sosyal güvencelerinin olması hem de firmaların adil bir şekilde diğer firmalar ile rekabet edebilmesi açısından önemlidir. Bölgenin istihdamın oranlarının artırılması, yeni yatırımcıların çekilmesi ve işgücü piyasasının daha şeffaf hale getirilmesi kapsamında bölge için 3 hedef belirlenmiştir.

### Hedef 1. Girişimcilik kültürünün geliştirilmesi

Bölgemizde işveren olarak veya kendi hesabına çalışanların ortalamasının ülke ortalamasından daha az olduğu dikkate alındığında bu alandaki potansiyelin yeterince kullanılmadığı ve geliştirmeye açık olduğu görülmektedir. Bu bağlamda

sunulan teşvik ve desteklerin ötesinde bölgede proje bazında çalışma kültürü ve bu amaçla oluşturulan sivil toplum örgütlenmeleri desteklenecektir.

#### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Bölgesel ve sektörel bazda verilen teşvikler, yardımlar ve hibelerin artırılarak bunlar hakkında firmaların ve girişimcilerin bilgilendirilmesi

- Kadın ve genç girişimciliğinin geliştirilmesi

### Hedef 2. İş piyasasının ve buna ait verilerin şeffaflığının sağlanması

İşgücü piyasasında kayıt dışılığın azaltılması ekonomide rekabetin ve istikrarın temel gereklerindendir. Bu kapsamda iş ve işgücü envanterinin çıkarılması ve veri tabanı ile ilgili

çalışmalar yapılması hedeflenmektedir. Özel sektör, kamu, STK'lar ve yerel yönetimlerin işbirliği ile bölgeye özgü ortak çözümler geliştirilmesi desteklenecektir.

#### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Kayıt dışı istihdamla ortak mücadele edilmesi için kurumlar arası koordinasyonun geliştirilmesi

- Kayıt dışı istihdam konusunda etkin projelerin hayata geçirilmesi

### Hedef 3. Yatırım cazibesinin artırılması

Bölgede yabancı yatırımlarda Bursa 6. sırada ve Eskişehir ise 12. sırada yer almaktadır. Bölgedeki güçlü sanayi yapısı

ve ihracat potansiyeli göz önüne alındığında bu yatırım düzeyinin artırılması gerektiği görülmektedir.



## Hedefe Yönelik Stratejiler

- Bölgenin ulusal ve uluslar arası tanıtım faaliyetlerini artırılması, yatırım için cazip olan bölgelerin ve olanakların envanterinin çıkarılması
- Hizmet sektörüne yönelik yatırımların teşvik edilmesi

## AMAÇ 3. Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin Güçlendirilmesi

Beşeri sermayenin güçlendirilmesi kapsamında ele alınabilecek olan eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerde bölge genel olarak Türkiye ortalamasının üzerindedir. Ancak yoğun göç alan ve göç veren hareketli demografik yapısıyla

bölgede eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerin geliştirilmesi ve hizmet kalitesinin artırılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda 2 hedef belirlenmiştir.

### Hedef 1. Sağlık hizmetlerinin daha yaygın ve etkin bir yapıya kavuşturulması

Sağlık sektörü gelişmişlik sıralamasında Eskişehir 5., Bursa 16. ve Bilecik 39. sırada yer alırken TR41 Bölgesi ise 6. sırada yer almaktadır. Özellikle nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu Bursa'da sağlık hizmetleri altyapısının güçlendirilmesi

gerektiği görülmektedir. Öte yandan kırsal bölgelerde sağlık hizmetlerinin daha etkin bir yapıya kavuşturulması da temel ihtiyaçlar arasındadır.

## Hedefe Yönelik Stratejiler

- Kırsal alanlardaki birinci basamak sağlık hizmetlerine, özellikle koruyucu sağlık hizmetleri ve ana çocuk sağlığı hizmetlerine erişimin yaygınlaştırılması
- Halk sağlığı (sağlıklı beslenme, hijyen vb.) alanında eğitimlere ve bilinçlendirme faaliyetlerine ağırlık verilmesi
- Özellikle kırsal nüfusa ve kentlerdeki dezavantajlı gruplara yönelik aile planlaması eğitimlerinin teşvik edilmesi

### Hedef 2. Eğitim hizmetlerine erişimin ve eğitim kalitesinin artırılması

Eğitim sektörü gelişmişlik sıralamasında Eskişehir 3., Bursa 11. ve Bilecik 13. sırada iken, genel olarak TR41 bölgesi ise 4. sıradadır. Ancak eğitime dair temel göstergelerde ülke ortalamasından daha iyi düzeyde olan TR41 bölgesinde, öğretmen ve derslik sayılarında yetersizlikler vardır. Bu

kapsamda eğitimde altyapının ve kapasitenin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Öte yandan okul öncesi okullaşma oranlarında ülke ortalamasının hayli üzerinde olan bölgede bu oranların daha da yükseltilmesi önemli hedefler arasındadır.

## Hedefe Yönelik Stratejiler

- Okulöncesi eğitimde okullaşma oranlarının ulusal stratejilerce öngörülen seviyeye yükseltilmesi
- Meslekî eğitim ve yaygın eğitimin geliştirilmesi
- Özel eğitim, rehberlik ve danışma hizmetlerinin güçlendirilmesi
- Göçle gelen nüfusa ve diğer dezavantajlı gruplara eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması ve eğitim hizmetlerinde kır-kent arası farklılıkların azaltılması





## AMAÇ 4. Bölgeye Özgü Sosyal İçerme Stratejilerinin Geliştirilmesi

Demografik hareketliliğin yoğun olduğu TR41 bölgesinde de göç eden nüfus oranı ve buna bağlı olarak nüfus artış hızı(binde 18,8) yüksektir. Bu bağlamda gerek kentlere göç eden kırsal nüfusun işteki durumu itibariyle vasıfsız olmaları

ve gerekse nüfus yoğunluğu nedeniyle dezavantajlı gruplara yönelik hizmetlerde yetersizliğin oluşması daha etkin sosyal içerme stratejilerinin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda 3 hedef belirlenmiştir.

### Hedef 1. Göçle ve göçten kaynaklanan sosyal uyum sorunlarıyla mücadele edilmesi

Göçle ve göçün yarattığı sorunlarla etkin bir şekilde mücadele edebilmek için genel olarak bölgenin geleceğine yön verecek karar ve uygulama bütünlüğünün sağlanması hedeflenmektedir. Dinamik bir demografik yapıya sahip olan

ve net göç hızının binde 5,44 olduğu bölgede; hem göç eden dezavantajlı grupların kentlerle mekansal bütünleşmesini, hem de sosyoekonomik risklerin azaltılmasını sağlayacak programlar desteklenecektir.

#### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Göçle gelen nüfusa yönelik sosyal destek programları aracılığıyla eğitim ve bilgilendirme çalışmalarının yürütülmesi
- Bölge içinde kırdan kente en çok göç veren yerler ve göç

sebeplerine dair araştırma ve tespit çalışmalarının desteklenmesi ve bu kapsamda göçü engelleyici tedbirlerin geliştirilmesi

### Hedef 2. Dezavantajlı gruplara yönelik sosyal hizmet altyapısının güçlendirilmesi

TR41 bölgesinde sosyal hizmetler alanında kurumsal altyapının geliştirilmesi ve mevcut kurum kapasitelerinin artırılması gerekmektedir. Bu kapsamda, çocuk ve gençlik hizmetleri, aile, kadın ve toplum hizmetleri, engelli bakım ve yaşlı bakım hizmetlerine kadar bütün sosyal hizmet alanlarında mevcut kurumsal altyapı ve kapasite

yetersizliklerinin giderilmesi ve sosyal hizmet uygulamalarındaki kalitenin artırılması desteklenecektir. Ayrıca bölgede sosyal hizmetler alanında sağlıklı veri akışını sağlayacak bir bilgi sisteminin(engellilik envanteri ve diğer veri tabanları) oluşturulması için çalışmalar yapılması hedeflenmektedir.

#### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Sokakta yaşayan/çalışan çocuklara yönelik meslek eğitimlerinin yaygınlaştırılması
- Engelli bakım ve rehabilitasyon hizmetleri ile aile, kadın ve toplum hizmet altyapısının geliştirilmesi ve mevcut kurumların kapasitelerinin artırılması

- Merkez ilçeler dışındaki ilçelerde sosyal hizmet altyapısının güçlendirilmesi
- Kentsel alanlarda engelli vatandaşların gündelik hayata katılımını artıracak uygulamaların yaygınlaştırılması

### Hedef 3. Sosyal yardımların dağıtımının doğru ve etkin yöntemlerle gerçekleştirilmesi

Ülkemizde sosyal yardımlar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, yerel yönetimler, STK'lar ve benzeri birçok kurum tarafından dağıtılmakta ve dağınık bir yapı arz etmektedir. Bu yüzden sosyal yardımlarla ilgili sağlıklı bir veri tabanının oluşturulması ve bu yolla koordinasyon

eksikliği ve mükerrerliklerin önlenmesi açısından önem taşımaktadır. Öte yandan sosyal yardımların, aynı ve nakdi olarak verilen hibelerin yanı sıra iş kurmayı teşvik edici bir yapıya kavuşturulması desteklenecektir.



## Hedefe Yönelik Stratejiler

- Sağlıklı bir sosyal yardım veri tabanının oluşturularak ilgili kurumların erişimine açılması ve bu yolla yardımlarda mükerrerliklerin önlenmesi
- Sosyal yardımların dağınık yapısının tek bir çatı altında toplanması ve böylelikle planlı bir sosyal yardım ağıının

geliştirilmesi

- Sosyal yardımların aile reisine değil bizzat kişilerin kendisine tahsis edileceği ve iş kurmayı teşvik edici modellerin geliştirilmesi

## AMAÇ 5. Sosyal ve Kültürel Faaliyetlerin Yaygınlaştırılarak Kentli Kimliğinin Güçlendirilmesi

TR41 Bölgesinde gerek ortak tarihî ve kültürel mirasın ve gerekse genç nüfus ağırlıklı beşeri ve sosyal sermayenin iyi bir şekilde değerlendirilmesi bölgede sosyal ve kültürel faaliyetlerin etkin planlanmasıyla sağlanacaktır. Bu bağlamda bölgede kurumsal yapılanmaya sahip olan Gençlik ve Spor

İl Müdürlükleri, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri, yerel yönetimler, kent konseyleri, STK'lara ve diğer ilgili kamu kurumlarının kurumsal kapasitelerinden faydalanılması öngörülmektedir. Bu amaç doğrultusunda 2 hedef belirlenmiştir.

### Hedef 1. Sosyal ve kültürel faaliyetlerin artırılması ve özellikle gençliğin bu faaliyetlere etkin katılımının sağlanması

Toplamda 22 adet kültür ve kongre merkezine, 22 adet müzeye, 41 kütüphaneye, 21 sanat galerisine, 503 spor tesisine ve 569 spor kulübüne sahip olan TR41 Bölgesinde bu kurumlar bünyesindeki sosyal ve kültürel faaliyetlere

etkin katılımın sağlanabilmesi ve toplumun bu kurumsal kapasitelerden tam anlamıyla yararlanması desteklenecektir. Ayrıca bölge içinde sosyal ve kültürel imkanların olabildiğince alt yerleşim birimlerine yaygınlaştırılması desteklenecektir.

## Hedefe Yönelik Stratejiler

- Kent insanının ve özellikle gençlerin kentte mevcut tüm sosyal kurumlarla ilişkisini geliştirecek ve eğitim, kültür, spor ve gençlik programlarına katılımlarını artıracak faaliyetlerin yaygınlaştırılması

- Aileleri, çocuk ve gençleri madde bağımlılığı vb. sosyal riskler konusunda bilinçlendirecek seminerlerin yaygınlaştırılması





## Hedef 2. Kentlilik bilincinin ve toplumsal aidiyet hislerinin geliştirilmesi

Hızlı nüfus değişimleri yaşayan ve göç alıp veren bir bölge olan TR41 Bölgesinde kent insanının yaşadığı kent ve kentsel değerler etrafında daha çok bütünleşmesini sağlayacak faaliyetler desteklenecektir. Ayrıca sosyal haklar bilincinin geliştirilmesi ve bu ekseninde vatandaşlık hakları konusundaki

farkındalık ve bu haklardan tam anlamıyla yararlanılmasına yardımcı olacak faaliyetler desteklenecektir. Öte yandan kent insanının yaşadığı toplumsal mekanlar ve olgular etrafında örgütlenmesini sağlayacak alternatif yapılanmalar geliştirilecektir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- İnsan, çocuk, kadın, yaşlı, engelli, kentli hakları ekseninde kentlilik ve sosyal haklar bilincinin geliştirilmesi
- Kentsel mekânların insan yaşamına duyarlı hale getirilerek rekreatif alanların kent içinde eşit dağılımının teşvik edilmesi
- Vatandaşlık bilincinin ve insan odaklı alternatif örgütlenmelerin teşvik edilerek kentteki sosyal sermayenin geliştirilmesi

Kaynak. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Arşivi



Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı





## SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE VE ENERJİ

243

Ülkemizde olduğu gibi bölgemizde de hızlı sanayileşme süreci ve beraberinde getirdiği plansız kentleşme, boyutları giderek büyüyen hava, su ve toprak kirlenmeleri gibi çevre sorunlarına yol açarak doğal dengelerin bozulmasına neden olmaktadır. Bu durum, geleneksel sınırsız kalkınma ve sınırsız tüketim modellerinin terk edilerek “sürdürülebilir kalkınma” anlayışının benimsenmesine yol açmıştır. Türkiye’nin 2007-2013 Dokuzuncu Kalkınma Planı dönemi çevre politikası vizyonu da bu anlayış doğrultusunda şöyle belirlenmiştir: *“Bugünkü ve gelecek kuşakların temel gereksinimlerinin sağlandığı, yaşam kalitesinin artırıldığı, biyolojik çeşitliliğin korunduğu, doğal kaynakların sürdürülebilir kalkınma yaklaşımıyla akılcı yönetildiği, sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkını gözetilen politik-yönetişel anlayışın egemen olduğu bir Türkiye”.*

Bu vizyona ulaşmak amacıyla çevre alanında ülkemizde yaşanan gelişmelerin itici gücünü, AB’ye uyum süreci oluşturmaktadır. AB Entegre Çevre Uyum Stratejisiyle 2007-2023 döneminde gerçekleştirilecek uyum çalışmaları ve yatırımlar belirlenmiş ve 21 Aralık 2009 tarihinde Çevre Faslı müzakerelere açılmıştır.

Uluslararası düzlemde de çevre konusunda önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Ülkemiz ozon tabakasının korunmasından

dünya mirasına kadar çok çeşitli konularda 21 sözleşmeye taraftır. Bunlar arasında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü ayrı bir öneme sahiptir. Türkiye, Şubat 2009’da Kyoto Protokolü’nü imzalamıştır. Protokolü imzalayan ülkeler karbondioksit ve sera etkisine neden olan diğer gazların salınımını azaltmaya söz vermişlerdir. Kyoto protokolü çerçevesinde sera gazı salınımını azaltmak, fosil kaynaklı enerji kullanımının azaltılması ve enerjinin verimli kullanılması ile doğrudan ilişkilidir. Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda enerji talebinin yerel ve yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanması ve bu talep karşılanırken çevresel zararların en alt düzeye indirilmesi esasları belirtilmiştir. TR41 Bölgesi’nin yenilenebilir enerji potansiyelini yeteri kadar kullanamaması ve sanayi yoğun bir yapıya sahip olmasından dolayı, Planda vurgulanan esaslar bölge için oldukça önemlidir.

Gerek uluslararası düzlemde yaşanan gelişmeler ve AB üyelik süreci, gerekse ulusal plan ve programlarla uyumlu olarak “sürdürülebilir çevre ve enerji”, TR41 Bölge Planı’nın gelişme eksenleri arasında yerini almıştır.

Bu gelişme eksenini kapsamında yer alan amaç ve hedeflerle ilgili üst ölçekli plan kararları aşağıdaki özet tabloda verilmektedir.



ÜST ÖLÇEKLİ PLAN/STRATEJİ/BELGE	GELİŞME EKSENİ	AMAÇ/HEDEF
<b>Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)</b>	Rekabet gücünün artırılması	<ul style="list-style-type: none"> <li>Enerji ve ulaştırma altyapısının geliştirilmesi</li> <li>Çevrenin korunması ve kentsel altyapının geliştirilmesi</li> </ul>
<b>Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri (2000-2015)</b>	Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması	<ul style="list-style-type: none"> <li>Sürdürülebilir kalkınma ilkelerini ülke politikaları ve programları ile bütünleştirmek ve çevresel kaynakların yok oluşunu tersine çevirmek</li> <li>2015 yılına kadar güvenli içme suyuna ve temel atık sistemine erişimi olmayan nüfusun oranının yarı yarıya azaltılması</li> </ul>
<b>Çevre ve Orman Bakanlığı Avrupa Birliği Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES 2007-2023)</b>	Su sektörü, atık sektörü, hava sektörü, endüstriyel kirlilik kontrolü sektörü, gürültü sektörü, doğa koruma sektörü	<ul style="list-style-type: none"> <li>Yer altı, yüzey ve kıyı suları kirliliğinin izlenmesi, asgari düzeye indirilmesi</li> <li>Kentsel Atıksu Arıtma Yönetmeliğine uygun olarak kanalizasyon sistemleri ve arıtma tesislerinin kurulması</li> <li>İçme suyunun sıhhi bir şekilde ve daha fazla kullanıcıya ulaşması sağlanması</li> <li>Tehlikeli maddelerin, tıbbi ve özel atıkların yönetiminin sağlanması</li> <li>Katı atıkların geri kazanımını ve düzenli depolanmasını sağlanması</li> <li>Hava kalitesi hedeflerinin tanımlanması ve oluşturulması, halkın bilinçlendirilmesi</li> <li>Yakıt kalitesinin iyileştirilmesi</li> <li>Etkin bir izleme ve denetim sistemi kurulmasına yönelik yeterli ve gerekli kapasitenin oluşturulması</li> <li>Sanayi tesislerinin, ilgili AB mevzuatının öngördüğü tüm bilgileri içerecek şekilde, sayı ve kapasitelerini belirlemek üzere envanteri hazırlanması</li> <li>Gürültü haritalarının, gürültü kirliliği ile mücadelede eylem planlarının hazırlanması ve kamuoyunun bilgilendirilmesi</li> </ul>
<b>Çevre ve Orman Bakanlığı Atıksu Arıtımı Eylem Planı (2008-2012)</b>	Sakarya Havzası Eylem Planı, Susurluk Havzası Eylem Planı, Marmara Havzası Eylem Planı, İllere Göre Eylem Planları	<ul style="list-style-type: none"> <li>Atıksu arıtımının sağlanması</li> <li>Atıksu arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfusun artırılması</li> </ul>
<b>Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi (2010-2020)</b>	İklim değişikliğiyle ülkemizin özel şartları çerçevesinde mücadele edilmesi	<ul style="list-style-type: none"> <li>Sera gazı emisyonlarının artış hızının sınırlanması</li> <li>Küresel iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltma ve bu etkilere uyum sağlama doğrultusunda kapasitenin artırılması</li> <li>Temiz üretim teknolojisi Ar-Ge ve İnovasyon kapasitesinin geliştirilmesi</li> </ul>
<b>Türkiye İçin Enerji Verimliliği Stratejisi</b>	AB'deki en iyi uygulamaların göz önüne alınarak Türkiye'de enerji verimliliğinin iyileştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> <li>Devlet yönetiminin ve yerel yönetimlerin rasyonel (hedefli ve bütünlüklü) bir enerji politikası tanımlanmasında ve uygulanmasında desteklenmesi</li> <li>Nihai tüketicilere ve sanayi kuruluşlarına teknik ve finansal destek sağlanması</li> </ul>

Sürdürülebilir Çevre ve Enerji gelişme ekseninde bölgemiz için 6 amaç ve 14 hedef ile çeşitli stratejiler belirlenmiştir.

## AMAÇ 1. Çevrenin Korunması ve Çevre Kirliliğinin Kontrol Altına Alınması

Günümüzde “kirliliğin kaynağında önlenmesi” anlayışı esastır. Çünkü kirlilik oluştuktan sonra bertaraf etmek için yapılan harcama ve yatırımların maliyeti son derece yüksektir. Kirliliği kaynağında önlemek ve yatırım esnasında çevresel önlemler almak hem daha ucuza mal olmakta, hem de toplumda

çevreye duyarlılık bilinci oluşturmaktadır. Çevrenin korunması ve çevresel kirliliğin kontrol altına alınması amacıyla bölgede hava, su ve toprak kirliliğinin kontrol altına alınarak çevre koruma bilincinin toplumun tüm kesimlerine yayılması amaçlanmaktadır.

### Hedef 1. Hava kalitesinin kontrolü ve iyileştirilmesi

Bölgemizde yoğun kentleşme ve sanayileşmenin olumsuz sonuçlarından biri olan hava kirliliğinin kontrolü ve hava kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla özellikle Hava Kalitesi

Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği ve Sanayi Kaynaklı Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliğine uygun yerel ve bölgesel tedbirlerin desteklenmesi hedeflenmektedir.

#### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği kapsamında mevcut hava kalitesi sınır değerlerinin 1 Ocak 2014 tarihine kadar kademeli olarak azaltılarak AB limit değerlerine uyumlaştırılması çalışmalarının yapılması

- Bölgede fosil kaynaklı yakıtlar yerine yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması
- Raylı sistem ve toplu taşıma araçlarının kullanımının yaygınlaştırılması

245

### Hedef 2. Su kaynaklarının verimli kullanımı ve su kirliliğiyle mücadele edilmesi

Bölgede su kaynaklarının (akarsular, göller, sulak alanlar, yeraltı suyu) korunabilmesi ve sürdürülebilir biçimde kullanılabilmesi için koruma - kullanma dengesini gözetilmeli,

havza yönetim planlarının uygulaması güçlendirilmeli ve suyun bilinçli kullanımına yönelik bilinçlendirme faaliyetleri sürdürülmelidir.

#### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının koruma-kullanma dengesi gözetilerek değerlendirilmesi
- Havza Koruma Eylem Planları çerçevesinde atık su altyapı yönetimleri ile işletmelerin atık su arıtımına yönelik çalışmalarının artırılması

- Su israfının önlenmesine yönelik toplumsal bilincin artırılması
- İşletmelerde çevre yönetim sistemlerinin geliştirilmesi

### Hedef 3. Toprak kirliliği ile mücadele edilmesi

Bölgede toprak kaynaklarının mümkün olan en iyi şekilde korunması, kullanımı ve sürdürülebilir yönetiminin sağlanması amacıyla arazi ve doğal kaynaklarla ilgili planlama, uygulama, kontrol ve izleme mekanizmaları güçlendirilmeli,

tarım ve orman arazilerinin amaç dışı kullanımı engellenmeli, ormanlaştırma, erozyon kontrolü ve mera ıslahına önem verilmelidir.



## Hedefe Yönelik Stratejiler

- Atık yönetimi kapsamında toprak kirliliğinin önlenmesine yönelik projelerin teşvik edilmesi
- Bölge topraklarında ekolojik tarım ve/veya iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması

## Hedef 4. Gürültü kirliliği ile mücadele edilmesi

Temmuz 2005 tarihinde çıkarılan “Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği” ile kabul edilebilir ses düzeyleri sınırları AB direktiflerine uygun olarak belirlenmiştir. Buna göre, ulaşım araçları, trafik, şantiye alanları, sanayi tesisleri, imalathane vb. ile eğlence yerlerinden çevreye yayılan gürültünün önlenmesi hedeflenmektedir.

## Hedefe Yönelik Stratejiler

- Çevresel gürültünün ölçümü, izlenmesi ve kontrolüne yönelik çalışmaların teşvik edilmesi

## AMAÇ 2. Sürdürülebilir Atık Yönetiminin Sağlanması

Giderek artan ticaret ve üretim sonucunda tüketim artmakta ve ortaya çıkan katı, sıvı ve gaz atıklar çevreyi olumsuz yönde etkilemektedir. Atıkların çevreye zarar vermeden, ekonomiye kazandırılması sürdürülebilir çevre için hayati bir önem teşkil etmektedir. Ülkemizde olduğu gibi bölgemizde de atık yönetimiyle ilgili temel değerlendirme, mevzuatın yeterli olduğu, sorunların daha çok uygulamadan kaynaklandığı yönündedir. Bu konuda sorumlu kuruluşların

desteklenerek uygulamada etkinleşmenin sağlanması önemlidir. Atıkların kaynağında entegre bir sistem oluşturularak değerlendirilmesi, katı atık bertarafı ve depolama sistemlerinin iyileştirilmesi, bazı sıvı atıkların sisteme ikinci kez dahil edilerek tekrar kullanılması ile ilgili çalışmalar yapılarak geri kazanımın yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır.

## Hedef 1. Katı atık bertarafı ve depolama sistemlerinin iyileştirilmesi

Sürdürülebilir katı atık yönetiminin sağlanabilmesi için atıkların oluşumundan bertarafına kadar atık yönetiminin tüm aşamalarının etkin bir şekilde kontrol edilebilmesi, katı atık bertarafı ve depolama sistemlerinin iyileştirilmesi

gerekmektedir. Bölgede düzenli depolama ve atık bertarafında ileri teknoloji uygulamalarının yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.

## Hedefe Yönelik Stratejiler

- Kentsel ve endüstriyel katı atık yönetim planlarının etkin uygulanması
- Atıkların bertarafı konusunda ileri teknoloji uygulamalarına (kompostlaştırma, yakma vs.) yönelik araştırmaların teşvik edilmesi

## Hedef 2. Geri kazanımın yaygınlaştırılması

Atığın bazı işlemlerden geçirilerek benzeri bir maddeye ya da yeni bir hammaddeye, ürüne ya da enerjiye dönüştürülmesi olan geri kazanımın yaygınlaştırılması hem çevreye duyarlı bir sistemin oluşmasına hem de ekonomiye

katkısı açısından önemlidir. Bu konuda kamuoyunun bilinçlendirilmesi için tanıtım faaliyetleri yapıp, tamamlanan projelerin sonuçları anlatılarak farkındalığın artırılması gerekmektedir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Evsel ve endüstriyel katı atıkların kaynağında ayrılması ve geri dönüşümün yaygınlaştırılması
- Yenilikçi çevre teknolojilerinin kullanımının genişletilmesi

## AMAÇ 3. Sağlıklı Kentleşme ve Afet Risklerinin Azaltılması

Plansız kentleşme ve sanayileşmenin çevre üzerinde yarattığı baskının azaltılmasına yönelik önlemler alınması gerekmektedir. Bu bağlamda bölgenin doğal varlıkları, orman varlığı ve biyolojik çeşitliliğine yönelik tahribatın en aza

indirilmesi için çevreye duyarlı bir sanayi yapısı oluşturulması, afet risklerinin azaltılması ve yeşil dokunun korunması amaçlanmaktadır.

## Hedef 1. Çevreye duyarlı sanayi yapısı oluşturulması

Ülkenin kalkınmasında kilit öneme sahip olan sanayileşme, doğal kaynakların tahribi, enerji tüketimi ve imalat süreçlerine bağlı olarak yarattığı kirlilik ve atıklar nedeniyle çevre sorunlarının temel nedenlerinden biri olmuştur. Sanayiden

kaynaklanan kirliliğin kontrolü amacıyla bölgede çevre dostu, temiz üretim teknolojilerinin ve uygulamaların yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- İhtisas organize sanayi bölgelerinin yaygınlaştırılarak mevcut kirlетici sanayilerin bu alanlara taşınması
- Yenilikçi ve çevre-dostu üretim teknolojileri kullanımının artırılması

## Hedef 2. Yeşil dokunun korunması

Yeşil alanlar, kentlerin fiziksel dengesini sağlama, kent gelişimini sınırlandırma, kente mikroklima kazandırma, rekreasyon olanakları sağlama, kent estetiğini zenginleştirme gibi birçok işlevi yerine getirmektedir. Sağlıklı kentleşme

amacına yönelik olarak bölgede yeşil dokunun korunması ve ağaçlandırma, erozyon kontrolü ve mera ıslahı çalışmalarının desteklenmesi hedeflenmektedir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Orman varlığının korunması ve orman yangınlarının önlenmesine yönelik çalışmaların teşvik edilmesi
- Ağaçlandırma ve erozyonun kontrolüne yönelik faaliyetlerin yaygınlaştırılması



### Hedef 3. Afet riskinin azaltılması

Bölgenin afetselliği incelendiğinde, Bursa ve Bilecik il merkezlerinin 1. derecede tehlikeli deprem bölgesinde yer aldığı görülmektedir. Özellikle Bursa, tarihte yıkıcı depremlere maruz kalmıştır. Eskişehir il merkezi ise 2. derecede tehlikeli deprem bölgesindedir. Heyelan olayları Bursa'nın Inegöl ve Gemlik ilçelerinde, su baskını olayları ise Yenişehir, Karacabey, Inegöl ve Mustafa Kemalpaşa ilçelerinde gözlenmektedir. Ayrıca Türkiye'nin en önemli kış sporları

merkezlerinden Uludağ 2. Gelişim Kayak Merkezi bölgesinde çığ tehlikesi bulunmaktadır.

Afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılabilmesi için afet öncesi, afet sırası ve afet sonrasında yapılması gereken idari, yasal ve teknik çalışmaların planlanması ve etkin olarak uygulanması gerekmektedir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Afet bilgi sistemleri ve afet koordinasyon altyapısının iyileştirilmesi
- Deprem riskine karşı mevcut yapı stokunun güçlendirme çalışmalarının teşvik edilmesi

### AMAÇ 4. Uluslararası Sözleşmelere (Kyoto, Ramsar vb.) Uyum ve Farkındalığın Artırılması

Ülkemiz uluslararası düzlemde 21 sözleşmeye taraftır. Türkiye'nin bu sözleşmelerden doğan yükümlülüklerinin yerine getirilmesine katkıda bulunmak için bölgesel tedbirler

alınması ve toplumun tüm kesimlerinde çevre konusundaki farkındalığın artırılması amaçlanmaktadır.

### Hedef 1. Uluslararası sözleşmelere uyuma yönelik bölgesel tedbirler alınması

Ülkemizin taraf olduğu uluslararası çevre sözleşmelerinden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesine yönelik olarak bölgede sera gazı emisyonlarının azaltılması ve emisyon ticaretinin yaygınlaştırılması, biyolojik çeşitliliğin, sulak

alanların ve nesli tehlike altında olan hayvan ve bitki türlerinin korunması gibi konularda bölgesel düzlemde tedbirler alınması hedeflenmektedir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Tarımsal biyoçeşitlilik ve orman biyoçeşitliliği konusunda çalışmaların artırılması
- Bölgedeki koruma alanlarının turizm amaçlı kullanımında koruma-kullanma dengesi gözetilerek değerlendirilmesi
- Emisyon ticareti konusunda bölgedeki paydaşların bilgilendirilmesi

### Hedef 2. Çevre ve yenilenebilir enerji konusunda bilincin artırılması

Anayasamızın 56. Maddesinde "Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşın ödevidir" denilmektedir. Bunun için

gerek bölgedeki karar vericilere ve uygulayıcılara gerekse diğer paydaşlara çevre konusunda yaygın, örgün, teknik ve/veya mesleki eğitim ve/veya medya yoluyla eğitim verilmesi, böylece çevre bilincinin toplumun her kesiminde



oluşturulması hedeflenmektedir. Yenilenebilir enerji gibi çevre dostu enerji potansiyeli bakımından ülkemiz ve bölge çok iyi bir konumdadır. Yenilenebilir enerji konusunda yaygın

olarak yanlış bilinen konularda kamuoyunun aydınlatılması, gerekli tanıtım faaliyetlerinin yapılması ve katılımcılığın sağlanması önemlidir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Çevre Mevzuatı ve AB'ye uyum konusunda bilinçlendirme faaliyetlerinde kamu kesimi, özel sektör ve sivil toplumun koordineli çalışması

## AMAÇ 5. Yenilenebilir Enerji Potansiyelinin Ortaya Konulması ve Kullanılması

Bölgenin nüfus açısından yoğun bir bölge olması ve yoğun sanayi faaliyeti nedeniyle elektrik tüketimi her geçen gün artmaktadır. Bu durumda enerji talebinin sürekli olarak karşılanması anlamına gelen enerji arz güvenliği konusu gündeme gelmektedir. Bu nedenle yenilenebilir enerji kaynaklarının harekete geçirilmesi konusu kritik öneme

sahiptir. Bölgede bulunan yenilenebilir enerji potansiyelinin etkin biçimde kullanılması, rezerv çalışmalarının artırılması, potansiyel envanterinin çıkarılması ve kamuoyunun bilinçlendirilerek, projelerin teşvik edilmesi gerekmektedir.

### Hedef 1. Güneş, rüzgar ve jeotermal enerjisinin kullanımının yaygınlaştırılması

Türkiye'nin 2009 yılı sonu rüzgar enerjisi kurulu gücü 800MW iken potansiyelin 48.000 MW olduğu öngörülmektedir. Bölgede küçük ölçekli bireysel üretim yapılan tesisler dışında kurulu güç yer almamakta ancak lisans alınan projeler bulunmaktadır. Bölgenin konuya olan ilgisinin artması ile proje sayıları artış gösterecektir. Güneş enerjisi bakımından Türkiye oldukça iyi konumdadır. Bölge potansiyeli Türkiye ortalaması ile eşitlik arz etmektedir. Güneş enerjisi ile ilgili kamuoyu bilincinin artırılması için projeler yapılması hedeflenmektedir. Jeotermal enerji kaynağı potansiyeli olarak ülkemiz, Avrupa'da birinci ve dünyada

üçüncü sırada yer almaktadır. TR41 Bölgesi de bu konuda önemli bir potansiyele sahiptir. Kaynak envanteri belirlenerek uygun kullanım alanında değerlendirilmelidir.

Dikkat edilmesi gereken diğer bir konu ise yenilenebilir enerji de kullanılacak olan ekipmanlardır. Enerji anlamında ülke potansiyeli değerlendirilirken, ekipman olarak yerli ekipman kullanımına özen göstermelidir. Bölge gelişmiş bir sanayiye sahip olmasından dolayı, elektrik üretgeçlerinin yerleştirilmesi ve geliştirilmesi konusunda gerekli altyapıya sahiptir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Bölgenin güneş ve rüzgar enerjisi potansiyelinin ortaya konulması ve yatırım için gerekli tanıtımın yapılması
- Kullanım alanlarına uygun olarak jeotermal enerji kullanımının özendirilmesi

### Hedef 2. Hidrolik kaynaklarının çevreyle barışık olarak kullanılması

Türkiye, Norveç'ten sonra Avrupa'nın en büyük hidroelektrik enerji kapasitesine sahiptir. Ülkede hidroelektrik potansiyelin kullanımı son yıllarda artmaktadır. Buna bağlı olarak bölgedeki tüm kaynakların belirlenmesi ile projeler artırılabilir. Sadece

büyük kaynaklardan değil, aynı zamanda küçük kaynaklardan da etkin bir şekilde faydalanılmalıdır. Tüm bu projelerin sürdürülebilir olmasına dikkat edilmelidir.



## Hedefe Yönelik Stratejiler

- Çevreye zarar vermeyen HES'lerden enerji üretiminin yaygınlaştırılması

## AMAÇ 6. Enerjinin Verimliliğinin Sağlanması

Enerji verimliliği, enerji arz güvenliğinin sağlanması ve sera gazı emisyonlarının azaltılması ile doğrudan ilişkilidir. Enerji verimliliği, enerji israfının azaltılmasının yanında enerji harcayan araç-gereçler ve tüm sektörler için büyük bir dönüşüm gerektirmektedir. Bu yüzden hem sosyal hem de ekonomik bir süreçtir. Bu bağlamda kişisel tüketimi azaltıcı

projelerin yanında, yüksek verimli kojenerasyon uygulamalarının yapılması gerekmektedir. Kojenerasyon uygulamaları bölgede bulunmasına rağmen yaygınlaştırılması gerekmektedir. Yüksek verim ile çalışan gelişmiş teknolojiye sahip ürünlerin üretiminin ve kullanımının desteklenmesi enerji verimliliği kapsamındaki faaliyetler olarak gösterilebilir.

## Hedef 1. Enerji tasarrufunu artırıcı faaliyetlerin yaygınlaştırılması

Enerji kullanımındaki verimlilik dikkate alındığında ülkemiz OECD ortalamasından 2 kat, Japon tüketicilerden ise 4 kat daha fazla enerji tüketmektedir. Bölgenin ise sanayi tüketimi ülke ortalamasından yüksek iken, mesken tüketimi ülke ortalamasına eşit sayılabilir. Bu sebeple bölgenin enerji

tasarrufu potansiyeli yüksektir. Meskenlerde ve sanayide gerekli bilgilendirme faaliyetleri yapılmalı konunun önemi anlatılmalıdır. Yapılabilecek örnek faaliyetlere geniş katılım sağlanarak yapılarak konu hakkında kamuoyunda bilinç oluşturulmalıdır.

## Hedefe Yönelik Stratejiler

- İleri teknoloji ürünü olan verimi yüksek cihazların üretiminin yaygınlaştırılması
- Enerji verimliliği konusunda eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerinin artırılması





## ULAŞIM VE LOJİSTİK

Ulaşım ağlarının varlığı bir ülkenin kalkınmasındaki en önemli faktörlerden birisidir. Ülkenin ekonomik anlamda, sanayisiyle, tarımıyla, turizmiyle, ticaretiyle ve kültürüyle başka ülkelerle rekabet edebilir konumda olması, öncelikle ulaşım ağlarının bu rekabete yetecek düzeyde olmasıyla gerçekleşebilir. Küresel ekonomide ön plana çıkmak isteyen bir ülkenin işlek limanlara, yurtiçi ve yurtdışı bağlantıları kuvvetli demiryolu şebekelerine ihtiyacı vardır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda, ulaştırma türlerinin teknik ve ekonomik açıdan en uygun yerlerde kullanıldığı, dengeli, akılcı ve etkin bir ulaştırma altyapısının oluşturulmasına yönelik politikaların izleneceğinden bahsedilmektedir. Bu doğrultuda trafik güvenliğinin artırılmasına, mevcut altyapının

korunmasına, verimli kullanımın sağlanmasına, bilgi ve iletişim teknolojilerinden en üst düzeyde yararlanılmasına önem ve öncelik verilmesi amaçlanmaktadır.

Bölgemizi ilgilendiren önemli yatırım projelerinden biri hızlı tren projesidir. Bu proje ile İstanbul-Ankara hattı güzergahında Eskişehir-Ankara hattı hizmete girmiştir. İstanbul'a bağlantıda hattın 74 km'lik kısmı Bilecik il sınırlarından geçmektedir. Ayrıca Bilecik-Yenişehir ve Yenişehir-Bursa hızlı tren projeleri tamamlandığında Bursa'dan İstanbul ve Ankara'ya demiryolu ile ulaşım mümkün olacaktır. Ayrıca Bursa'daki Yunuseli Havaalanı'nın pervaneli, küçük ve özel uçaklara kullanılması için faaliyetler başlamış olup 2011 yılında devreye girmesi planlanmaktadır.



Ulaştırma Bakanlığı Yap-İşlet-Devret modeli ile İzmit Körfez Geçişi ve Bursa-Balıkesir-İzmir Otoyolu projesini başlatmıştır. Gebze'den başlayıp Körfez'i köprüyle geçerek Orhangazi'ye bağlanacak ve Bursa üzerinden devam edecek olan 421 km'lik otoyol, Balıkesir'den geçerek İzmir'e uzanacaktır. İstanbul-İzmir arası 140 km kısalarak, bu kısalma sayesinde yıllık 870 milyon TL tasarruf sağlanması hedeflenmektedir. 2010 yılında hizmete giren Bozüyük-Mekece-Adapazarı yolu; Türkiye'nin Kuzey-Güney ekseninde yer alan ve karayolu ağının en önemli akslarından olan Antalya-İstanbul ana arterinin 134 km'lik bölümünü oluşturmaktadır. Bu sayede, karayolu taşımacılığının önemli bir güzergahını oluşturan Kuzey-Güney aksı üzerindeki gerek endüstri ve tarım ürünlerinin taşınmasında, gerekse Ege ve Akdeniz bölgelerine gitmek isteyen yol kullanıcılarının seyahatlerinde daha süratli, konforlu, güvenli bir ulaşım imkanı sağlamaktadır. Güzergahta

ağır taşıt trafiğinin 3-4 saat olan seyahat süresi 1,5 saate düşürülmüştür.

Bölgede ayrıca, Eskişehir ve Bilecik'te lojistik merkezler kurulma projesi gündemdedir. Eskişehir Lojistik Merkezi, Eskişehir Organize Sanayi Bölgesi'ndeki yüklerin demiryolu bağlantısı ile direkt olarak taşınması, ithalat ve ihracat taşımalarına da katkıda bulunması amacıyla kurulacaktır. İnşaat çalışmalarının birinci etabı tamamlanan merkez ile Eskişehir ve çevresinde gelişen sanayiye 1,4 milyon ton taşıma kapasitesi; inşaat çalışmaları devam eden Bilecik Lojistik Merkezi ile de 1,9 milyon ton taşıma kapasitesinin sağlanması hedeflenmektedir.

"Ulaşım ve Lojistik" gelişme eksenine ilişkin üst ölçekli plan kararları aşağıdaki özet tabloda verilmektedir.

ÜST ÖLÇEKLİ PLAN/STRATEJİ/BELGE	GELİŞME EKSENİ	AMAÇ/HEDEF
Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)	Rekabet gücünün artırılması	<ul style="list-style-type: none"> <li>Ulaştırma altyapısının geliştirilmesi</li> <li>Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılması</li> </ul>
Ulaştırma Ana Planı Stratejisi	Karayolu	<ul style="list-style-type: none"> <li>Karayollarında trafik güvenliğinin artırılması</li> <li>Karayolu altyapısı ve taşımacılığında AB'ye uyum sağlanması</li> <li>Karayollarında hizmet kalitesinin yükseltilmesi</li> </ul>
	Demiryolu	<ul style="list-style-type: none"> <li>Kombine taşımacılıkta demiryolunun rolünün artırılması</li> <li>Güvenliğin artırılması</li> <li>Ana eksenlerde, karayolu taşımacılığının ve özellikle yük taşımacılığının demiryoluna kaymasının sağlanması</li> </ul>
	Denizyolu	<ul style="list-style-type: none"> <li>Mevcut limanlarda demiryolu, karayolu bağlantılı kombine taşımacılığın geliştirilmesi</li> <li>Denizcilik sektöründe nitelikli eleman yetiştirilmesi</li> </ul>
	Havayolu	<ul style="list-style-type: none"> <li>Havayolu taşımacılığında güvenliğin ve hizmet kalitesinin artırılması</li> <li>Sivil havacılığın geliştirilmesi</li> </ul>
	Lojistik	<ul style="list-style-type: none"> <li>Sektördeki insan kaynaklarının bilgi, beceri ve yeteneklerinin artırılması</li> <li>Lojistik entegrasyonlar sağlayarak global lojistik ağlarına dahil olunması</li> <li>Çağdaş ve ekonomik donanım, bilişim ve iletişim teknolojilerinden yararlanılması</li> </ul>
	Kentsel Ulaştırma	<ul style="list-style-type: none"> <li>Toplu taşımaya öncelik verilmesi ve hizmet kalitesinin artırılması</li> <li>Raylı sistemlerin yaygınlaştırılması</li> <li>Kent içi ulaşımına uygun altyapının geliştirilmesi</li> </ul>

“Ulaşım ve Lojistik” gelişme ekseninde amacımız; ulaşım altyapısının ve lojistik sektörünün geliştirilmesiyle bölgemizde hızlı, ekonomik, entegre ve güvenli ulaşımın sağlanmasıdır.

Bu gelişme ekseninde ulaşım altyapısı ve entegrasyonu, lojistik ve kent içi ulaşım ile ilgili 3 alt amaç, 10 hedef ve bu hedeflere yönelik stratejiler belirlenmiştir.

## **AMAÇ 1. Ulaşım Altyapısının Güçlendirilmesi ve Ulaşım Ağları Arasında Entegrasyonun Sağlanması**

Bölgede demiryolu ve denizyolu fiziki altyapısının yeterince geliştirilememesi ve yük/yolcu taşımalarının ağırlıklı olarak karayolu ağına yüklenmesi; taşıma türleri arasında dengesiz ve verimsiz bir ulaşım sisteminin oluşmasına sebep olmuştur.

Bölgede yetersiz olan ulaşım altyapısının güçlendirilmesi; karayolu, demiryolu, denizyolu ve havayolu arasında entegrasyonun sağlanmasıyla güvenli, ekonomik ve daha hızlı bir ulaşım sistemine ulaşılması hedeflenmektedir.

### **Hedef 1. Karayollarının iyileştirilmesi ve karayollarındaki yoğunluğun diğer taşıma türlerine kaydırılması**

Yük ve yolcu taşımacılığının çok büyük bir bölümünün karayolu ile yapılıyor olması, ulaştırma sektörünün temel amaçları arasındaki taşıma türleri arasındaki dengenin sağlanması ilkesine ters düşmektedir. Karayolu taşımacılığında; trafikte yaşanan olumsuzluklar, kaza

oranlarının yüksek oluşu, maliyetlerinin diğer taşıma türlerine oranla daha fazla olması ve artan hava kirliliği nedeni ile denizyolu ve demiryolu taşımacılığına önem verilmesi hedeflenmektedir.

#### **Hedefe Yönelik Stratejiler**

- Ağır taşıt trafiği yüksek olan yolların uygun beton asfalt ile kaplanması
- Trafik yönetimi ve denetiminde ileri teknolojilerden yararlanılması

- Kara nokta oluşan yol kesimlerinde gerekli fiziki düzenlemelerin yapılarak, kazaların ve kaza risklerinin azaltılması

### **Hedef 2. Demiryolu ağlarının yaygınlaştırılması**

Ulaştırma sistemindeki dengesizliğin giderilmesi, önemli ölçüde, karayollarındaki talebin demiryoluna çekilebilmesine bağlıdır. Mevcut hatların yük taşımacılığında, yeni yapılacak yüksek hızlı trenlerin ise yolcu taşımacılığında kullanılması

daha uygundur. Demiryolu ile yolcu ulaşımında temel kriteri şehir merkezlerini birbirine bağlayan hatlar oluştururken, yük taşımacılığında merkezler yerine sanayi kümeleri ile terminallerin birleştirilmesi hedeflenmektedir.

#### **Hedefe Yönelik Stratejiler**

- Ana eksenlerde, karayolu taşımalarının ve özellikle yük taşımalarının demiryoluna kaymasının sağlanması
- Karayolu-demiryolu yük aktarmaya yönelik intermodal terminal istasyonlarının oluşturulması

- OSB, liman ve büyük fabrikalara demiryolu bağlantısının sağlanması
- Bursa-Yenişehir-Bilecik hızlı tren hattının tamamlanması



### Hedef 3. Havayolu taşımacılığının geliştirilmesi

Havayolu taşımacılığı yolcu ve yük taşımacılığında en hızlı çözümü sunan taşıma şeklidir. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda, bölgesel hava taşımacılığının geliştirilebilmesi için yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşlarının desteğinin sağlanacağı, maliyet azaltıcı tedbirler alınacağı ve havayolu şirketlerinin küçük havaalanı yapısına ve yolcu profiline

uygun filo oluşturmaları için yönlendirileceği belirtilmektedir. Bu doğrultuda sivil havacılığın yapılandırılmasının tamamlanması, sektörün emniyet, verimlilik ve rekabet konuları başta olmak üzere denetlenmesinin sağlanması; sektördeki büyümeye uyum sağlayacak etkinliğe kavuşturulması hedeflenmektedir.

#### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Havaalanlarının kent merkezlerine raylı sistemlerle bağlanması
- Havacılık konusunda yeterli sayıda ve nitelikte personelin yetiştirilmesi için mevcut kurumların desteklenmesi, gerekirse yeni kurumların açılması
- Yunuseli Havaalanı'nın faaliyete geçmesiyle ilgili projenin

hızlandırılması

- Yenişehir Havaalanı'ndaki yolcu ve yük taşımacılığındaki atıl kapasitesinin değerlendirilmesi
- Eskişehir Anadolu Üniversitesi Havaalanı pistinin uzatma ve genişletme çalışmalarının tamamlanması

### AMAÇ 2. Lojistik Sektörünün Güçlendirilmesi

Lojistik, amaca ulaşmak için tüm organizasyonu ve kaynaklarını en uyumlu şekilde hareket ettirebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Üretim maliyetlerinin birbirine yakın olduğu bir ortamda, rekabet edebilir olmak açısından lojistik hizmetlerin önemi artmıştır. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda, büyük ulaştırma projelerinin yapım ve işletiminde finansman ihtiyacına cevap vermek ve özel sektörün verimli işletme yapısından yararlanmak üzere kamu-özel sektör işbirliği modelinin uygulanmasına öncelik verileceği belirtilmektedir.

Lojistik faaliyetlerin gelişmiş düzeye ulaşması ve dünya standartlarına yaklaşmasıyla; lojistik hizmetlerden yararlanacak olan üretici ve ihracatçı fayda sağlayacak, ürünlerin dış pazarlara erişim süre ve maliyeti azalacaktır. Lojistik sektörün gelişmesini sağlayacak önemli bir konu da taşıma türleri arasında entegrasyonun sağlanmasıdır. Bu sayede üretim yerinin; denizyolu, demiryolu ve havayolu terminallerine erişimlerdeki sıkıntıların giderilmesi hedeflenmektedir.

#### Hedef 1. Bölgede lojistik merkezler kurulması

Lojistik merkezler, farklı işletici ve taşıyıcılarla ulusal ve uluslararası yük taşımacılığı, dağıtım, depolama ve diğer tüm hizmetlerin yapıldığı alan olarak tanımlanmaktadır. Bu merkezler, taşıma modları arasında düşük maliyetli, hızlı, güvenli, aktarma alanlarına ve donanımlarına sahip olmalarıyla da cazip görülmektedir.

Lojistik merkezlerle yük taşımasının şehrin dışına kaydırılması, şehir içi trafiğin rahatlatılması, çevre ve trafik kirliliğini önlemeye destek verilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca daha verimli lojistik sistemler kullanılarak nakliye ve lojistik şirketlerinin rekabet gücünün artırılması, lojistik maliyetlerin azaltılması, intermodal altyapının kurularak taşımanın karayolundan deniz ve demiryoluna aktarılması da hedeflenmektedir.

## Hedefe Yönelik Stratejiler

- Lojistik merkezlerin kurulması için bölgede uygun yerlerin belirlenmesi
- Bu yerlerin ilgili sektörlerle düşük maliyetle tahsis edilmesi

- Üstyapı yatırımlarının tamamlanabilmesi için ilgili sektörlerle destek verilmesi

## Hedef 2. Gemlik Limanı'nın geliştirilmesi

Gemlik Limanı, Gemlik Körfezi'nin kuzeyinden Armutlu Bozburun, güneyinden ise Kurşunlu Altıntaş arasındaki 65 km'lik kara sınırını kapsamaktadır. Gemlik Limanı stratejik konumuyla, Güney Marmara, Ege ve İç Anadolu'dan

gerçekleştirilen ihracat ve ithalat faaliyetlerinde önemli bir ticaret kapısıdır. Gemlik limanının geliştirilmesiyle önemli bir lojistik merkez haline getirilmesi hedeflenmektedir.

## Hedefe Yönelik Stratejiler

- Liman kapasitesinin artırılması
- Limana olan karayolu bağlantılarının güçlendirilmesi

- Limana demiryolu bağlantısının sağlanabilme imkanlarının araştırılması

## Hedef 3. Yenişehir Havaalanı'nda kargo taşımacılığının aktif hale getirilmesi

Yenişehir Havaalanı 9.460 m<sup>2</sup> kapalı alanı, 8 tane soğuk hava deposu ve ekipmanı ile her türlü kargo uçuşuna uygundur. Havaalanı'nın Gemlik, Mudanya Limanları ile Bilecik, Bozüyük, Eskişehir sanayi bölgelerine ve devlet

karayollarına yakınlığı önemli bir avantajdır. Bu doğrultuda hava kargo şirketlerinin Yenişehir Havaalanı'nı kullanmaları ve yatırım yapmalarını sağlamak hedeflenmektedir.

## Hedefe Yönelik Stratejiler

- Havaalanı ile ilgili gerekli tanıtım ve bilgilendirmelerin yapılması

- Havaalanındaki teçhizat ve ekipmanın güçlendirilmesi

## Hedef 4. Lojistik sektörüne yönelik nitelikli insan kaynağının oluşturulması

Lojistik sektöründe istihdam edilecek insan kaynağının nitelikli olmasının gerekliliği anlaşılmıştır. Bu bağlamda; yabancı dil bilen, bilgisayar kullanabilen ve yüksek düzeyde bilgi, beceri ve yönetim yeteneğine sahip, girişimci kişilik özellikleri taşıyan meslek elemanları yetiştirmek amaçlanmaktadır.

Tüm ürün veya hizmetlerin maliyetleri içinde yer alan lojistik maliyetlerin kontrolü, yönetilmesi ve optimum seviyelerde tutulması akademik olarak takip edilerek, çeşitli yaklaşımlar ile sürece katkı sağlanması hedeflenmektedir.

## Hedefe Yönelik Stratejiler

- Bölgedeki üniversitelerde sektörle ilgili bölümler/programlar açılarak lojistik eğitimin yüksek öğrenim düzeyinde verilmesi
- Özel sektör ile üniversite işbirliğinin sağlanması

- Lojistik sektöründe meslek içi eğitim ve öğretimin teşvik edilmesi



## Hedef 5. Lojistik sektörüne yönelik bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesi ve kullanımının yaygınlaştırılması

Lojistik faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde hizmet ve mal hareketi kadar doğru bilginin doğru zamanda kesintisiz akışı da çok önemli bir husustur. Lojistikte rekabet gücünün yüksek olması ve lojistik faaliyetlerin etkin bir şekilde yönetilebilmesi için bilgi teknolojileri ve iletişim altyapısının

gelişmiş olması gerekmektedir. Lojistik sektörünün ihtiyaçlarına yönelik bilgi teknolojisi ve iletişim altyapılarının iyileştirilmesi, operasyonel süreçleri geliştirecek ve izlenebilirliğini artıracak çözümlerin belirlenmesiyle zamanın ve kaynakların etkin kullanılması hedeflenmektedir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Elektronik ticaretin desteklenmesi
- Lojistikte bilişim ve iletişim standartlarının oluşturulması

- Araç, yük, taşıma kabı ve doküman izlenebilirliğinin artırılması

## AMAÇ 3. Kent İçi Ulaşımın Hızlı, Güvenli ve Entegre Hale Getirilmesi

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda da belirtildiği gibi hızlı ve plansız kentleşme, büyük kentlerde yaşanan yüksek nüfus artışı ve motorlu taşıt sahipliğindeki artış; kent içi ulaşımда yaşanan fazla yakıt tüketimi, çevre kirlenmesi, kazalar ve trafik tıkanıklığı gibi problemlerin artarak devam etmesine sebep olmaktadır.

Kent içi ulaşımда; taşıtlardan çok insana öncelik veren; kaynakları verimli ve etkin kullanan; çevresel, kentsel, insani ve tarihi değerleri bozmayan; toplumun farklı kesimleri arasındaki eşitliği sağlamada katkısı bulunan bir ulaşım sistemine ulaşmak hedeflenmektedir.

## Hedef 1. Kent içi ulaşım altyapısının geliştirilerek entegre hale getirilmesi

Yerleşimin yoğun olduğu büyük kentlerde altyapı yapım maliyetlerinin yüksekliği ve mali kaynakların yetersizliği nedenleriyle gerekli yatırımlar yeterli ölçüde yapılamamakta, toplu taşıma hizmetiyle iyileştirilememektedir.

Kent içi ulaşım sisteminin bir bütün olarak ele alınması, yaya ulaşımının öncelikli kabul edilmesi, toplu taşımanın etkinliğinin artırılması ve yatırımların bir plan dahilinde yürütülmesi hedeflenmektedir.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Ulaşım master planının hazırlanarak, ulaşım yatırımlarının planlı bir şekilde geliştirilmesi
- Ana hatlarda raylı sistemlerin yaygınlaştırılarak bağlantıların diğer toplu taşıma araçlarıyla desteklenmesi
- Raylı sistemlerin istasyonları çevresinde bisiklet ve araç

park yerlerinin kurularak toplu taşımanın özendirilmesi ve kent trafiğinin rahatlatılması

- Yaya ve bisiklet yollarının düzenlenmesi ve kullanımlarının özendirilmesi
- Engellilerin ulaşımını kolaylaştıracak altyapının oluşturulması

## Hedef 2. Ulaşımда sürdürülebilirliğin ve güvenli ulaşımın sağlanması

Ulaşımда sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde, kent içi ulaşım sorunlarında kapasite artırıcı çözümler yerine talep ve trafik

yönetim uygulamaları ile bilgi teknolojilerinin etkin kullanımı önem kazanmıştır.

### Hedefe Yönelik Stratejiler

- Sinyalizasyon sistemlerinin geliştirilmesi
- Kent içi trafik güvenliğini artıracak projelerin desteklenmesi

(MOBESE(Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu)'nin yaygınlaştırılması vb.)



## BÖLGENİN MEKANSAL GELİŞİMİ

Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinden oluşan TR41 Bölgesi'nin mekansal gelişim şeması tarım, turizm ve sanayi odaklı gelişmeler esas alınarak hazırlanmıştır. Bölgenin gelişme potansiyelinden hareketle İmalat Sanayi Gelişme ve Tarımsal Gelişme Koridorları öngörülmektedir. Bursa ve Eskişehir merkezleri 300.000'i geçen nüfusu ile 1. derece merkezler olarak işaretlenmiştir. Nüfusu 50.000 ile 300.000 arası olan ilçeler 2. derece merkezler, 50.000'in altındaki yerler ise 3. derece merkezler olarak tanımlanmıştır.

Bölgedeki tarım alanları ve tarımsal gelişme koridorları ovalar üzerine yayılmaktadır. Bursa'da yer alan Bursa, Orhangazi, İznik, Inegöl, Yenişehir, Çayırköy, Karacabey ve Mustafakemalpaşa Ovaları, Eskişehir'deki Sarısu, Porsuk ve Yukarı Sakarya Ovaları ile Bilecik'te bulunan Bozüyük, Osmaneli, Pazaryeri ve Gölpazarı Ovaları verimli tarım

arazilerine sahiptir. Ayrıca Eskişehir'deki Çifteler'den doğup Bilecik il sınırlarından geçerek Karadeniz'e dökülen Sakarya Nehri boyundaki ilçelerde tarım önemli bir geçim kaynağıdır. Bölgenin dağlık bölgelerinde ise daha çok tarım ve hayvancılık gelişmiştir. Planda bölgenin verimli tarım topraklarının ve ovalarının korunması, tarımsal üretimin ve hayvancılığın daha verimli ve rekabetçi bir hale getirilmesi öngörülmektedir. Bu sebeple mekansal gelişim şemasında nitelikli tarım topraklarının bulunduğu alanlar tarım ve hayvancılık gelişme odakları ve tarımsal gelişme koridoru olarak planlanmaktadır.

Tarıma dayalı sanayide özellikle Mustafakemalpaşa ve Karacabey ilçeleri salça, meyve suyu, dondurulmuş gıda, un ve yem fabrikaları ile önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Eskişehir'de şeker ve un fabrikaları mevcuttur. Bölge Planında Bursa ve Eskişehir merkezleri ile Karacabey, Mustafa



Kemalpaşa, Yenişehir, ve İnegöl ilçelerinde başlamış olan tarım-sanayi entegrasyonunun daha da geliştirilmesi öngörülmektedir. Bu il ve ilçe merkezleri mekansal gelişim şemasında tarım ve tarıma dayalı sanayi gelişme odakları olarak belirlenmiştir.

Sanayi alanındaki birçok sektörde Türkiye'nin önemli imalatçıları bölgede bulunmaktadır. Bursa için tekstil ve hazır giyim ile makine imalatı ve otomotiv, Eskişehir için makine ve elektrikli teçhizat imalatı, seramik ve gıda sektörleri, Bilecik'te ise cam, seramik, çimento gibi metal dışı ürünler ön plana çıkmaktadır. Bölge planında yeni OSB alanı planlanmamış olup mevcut OSB'lerde doluluk oranının artması ve daha etkin kullanılması hedeflenmektedir. Bölge Planının mekansal gelişim şemasında Bursa, Bilecik, Eskişehir merkezleri ile İnegöl, Gemlik, Söğüt, Bozüyük ve İnönü ilçeleri imalat sanayi odakları olarak planlanmıştır.

Bölgede turizmin önemli bir gelir kaynağı olarak geliştirilebilmesi için yeterli potansiyel mevcuttur. Söğüt'te kurulan Osmanlı İmparatorluğu'nun 130 yıl başkentliğini yapan Bursa'da ilk dönem Osmanlı mimarisine ait eserler

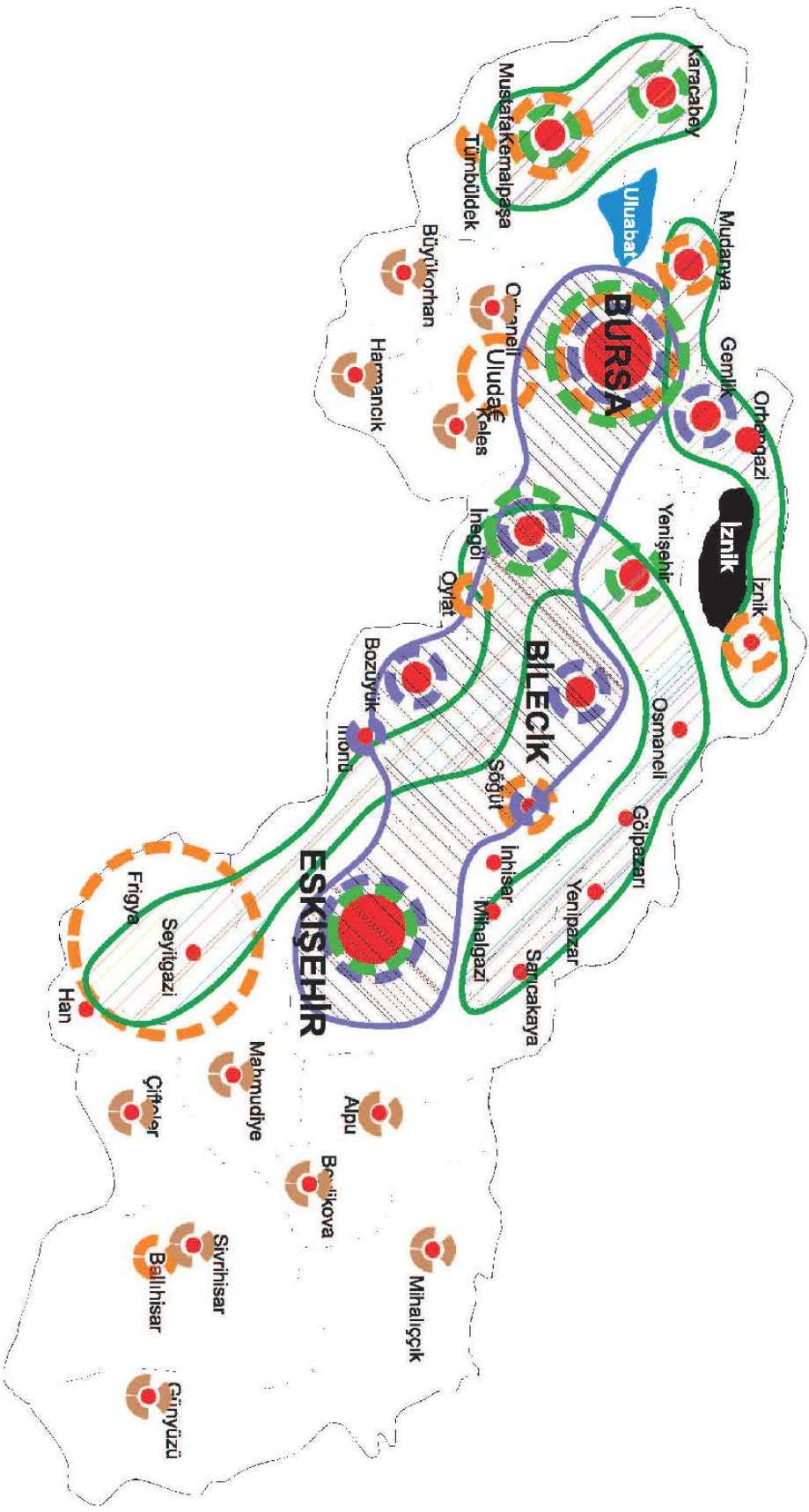
yer almaktadır. Bölge Osmanlı için olduğu kadar Frigya-Roma-Bizans kültür ve medeniyeti açısından da ayrı bir önem taşımaktadır. İznik Hristiyanlık inancı için önemli bir merkezdir. Eskişehir ilinde ise Hitit ve Frigya medeniyetine ait önemli arkeolojik kalıntılar bulunmaktadır. Bursa Çekirge bölgesindeki kaplıcalar ile Oylat ve Tümbüldek Kaplıcaları, Bilecik'teki Söğüt Çaltı Kaplıcası, Eskişehir'de ise Hasırca, Kızılınler, Mihaliççık, Mihalgazi ve Sivrihisar kaplıcaları bölgedeki alternatif turizm odaklarıdır. Kış turizminde Uludağ önemli bir yere sahiptir. Bölge planında, bölgenin turizm potansiyelini geliştirerek en iyi şekilde kullanması, turizm altyapısını ve hizmet kalitesini güçlendirmesi ve etkin bir tanıtım faaliyeti yürütmesi hedeflenmiştir. Bölgenin bu potansiyelinden hareketle Bursa merkez ile Mudanya, İznik, Tümbüldek, Oylat, Uludağ, Söğüt, Frigya Bölgesi ve Ballıhisar yöreleri turizm gelişme odakları olarak planlanmıştır.

Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinden oluşan TR41 Bölgesi'nin mekansal gelişim şeması üst ve alt ölçekli planlar, bölgenin mevcut potansiyeli ve gelişme eğilimleri dikkate alınarak hazırlanmıştır.



Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Alanı

## BÖLGE MEKANSAL GELİŞME ŞEMASI



- 1. derece merkezler
- 2. derece merkezler
- 3. derece merkezler
- İmalat Sanayi Odağı
- Turizm Odağı
- Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayi Odağı
- Tarım ve Hayvancılık
- İmalat Sanayi Gelişme Koridoru
- Tarımsal Gelişme Koridoru





## FİNANSMAN

Bölge Planında yer alan amaç ve hedeflere ulaşabilmek için Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA) TR41 Bölgesi'nde doğrudan finansman, faiz ve faizsiz kredi destekleri kapsamında kar amacı güden veya gütmeyen kurumlara yönelik kaynaklar kullanacaktır. BEBKA'nın bütçesinin yarıya yakın bölümü merkezi bütçeden ayrılan kaynaklardan oluşmakta diğer yarısı da Belediye, İl Özel İdaresi, ticaret ve sanayi odalarından alınan paylardan oluşmaktadır.

BEBKA'nın finansman desteklerinin yanı sıra Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) gibi kamu kaynaklı mali destekler ile Avrupa Birliği (AB) fonlarından sağlanan dış kaynaklı mali destekler de bölgemiz için potansiyel mali destek kaynakları arasında sayılabilir.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Ar-Ge destekleri kapsamında Sanayi Tezleri Programı (SAN-TEZ) ve Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TEKNOPARK)'ne yönelik olarak sağlanan teşvik ve destekler, Dış Ticaret Müsteşarlığı onayıyla ihracatçılara yönelik destek ve yardımlar, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere (KOBİ) Kredi Garanti Fonu (KGF) kapsamında sağlanan kefalet destekleri, Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü'nün arsa ve yatırım yeri tahsisi destekleri, Hazine Müsteşarlığının yatırımlara yönelik devlet yardımları, vergi muafiyetleri, istisnalar, sigorta primi ve faiz destekleri ile esnaf ve sanatkarlara yönelik düşük faizli kredi uygulamaları, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'na bağlı kurumlar tarafından sağlanan tarım ve hayvancılık destekleri ile "Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı" kapsamında sağlanan destekler bölgemiz için diğer potansiyel mali destek kaynaklarıdır.

Anonim şirket statüsündeki teşebbüslerin yatırımlarını kredi

vererek destekleyen Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. (TKB), ihracatçılara kredi vererek ihracatın gelişmesini misyon edinen Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank) ve İslam Konferansı Örgütü üyesi ülkeler arasında kredi vererek ticaretin geliştirilmesine katkıda bulunan İslam Kalkınma Bankası (İKB) gibi kalkınma ve yatırım bankalarının kredileri de bölgemiz için potansiyel kredi kaynaklarıdır.

Tüm bu kredi ve teşvik kaynaklarından Bölgemizin yararlanma düzeyi tespit edilerek Bölgedeki kamu ve özel sektörün bu kredi ve teşviklerden daha fazla yararlanmasını temin etmek amacıyla ilgili kurumlardan da yetkili kişiler davet edilerek seminer çalışmaları ve bilgilendirme toplantıları yapılacaktır. Bu kurumlarla sürekli irtibat halinde olunarak teşvik ve kredi bilgileri güncel tutulmak suretiyle yatırımcılara yönelik bilgilendirme faaliyetlerinin sürekliliği sağlanacaktır.

Uluslararası sermayenin Bölgemize olan ilgisi çok üst seviyededir. Son yıllarda İngiltere, Fransa, Çek Cumhuriyeti ve son olarak Almanya'nın üst düzey yetkilileri işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla Bölgemiz illerini ziyaret etmişler ve bu ülkelerle bir takım anlaşmalara imza atılmıştır. Bu tür anlaşmalar Bölgemiz illerine yabancı sermayenin çekilmesi açısından son derece önemlidir.

Kamu yatırımları açısından bakıldığında, 2008-2009 yıllarında TR41 Bölgesi genelinde yaklaşık 2,75 milyar TL'lik kamu yatırımı gerçekleşmiş olup bu yatırımlar ulaştırma ve enerji sektöründe yoğunlaşmıştır. 2010 yılı için planlanan kamu yatırımlarının ise daha çok ulaştırma ve haberleşme sektörleri ile kamu hizmetleri ve eğitim alanında yoğunlaşması öngörülmüştür. Ulaştırma yatırımlarında Eskişehir ve Bilecik illerini içine alan Ankara-İstanbul hızlı tren projesi ile Bandırma, Bursa ve Bilecik illerini içine alan yüksek standartlı demiryolu yapımı projesi bu yatırımların en önemlilerindendir.



# PERFORMANS GÖSTERGELERİ

GELİŞME EKSENİ	GÖSTERGE	BİRİM	MEVCUT DURUM		VERİ KAYNAĞI
			DEĞERİ	YILI	
SANAYİDE VERİMLİLİK VE REKABET EDEBİLİRLİK	İhracatın ithalatı karşılama oranı	Yüzde	128	2009	TÜİK
	Sanayi ihracatının Türkiye sanayi ihracatındaki payı	Yüzde	11,5	2009	TİM
	TÜBİTAK-TEYDEB kapsamında bölgeye verilen hibe destek oranı	Yüzde	18,9	1995-2009 birikimli	TÜBİTAK
	Projeler* kapsamında firma personelinin teknik, idari ve kişisel gelişim kapasitesini artırmaya yönelik düzenlenen eğitimlere katılan firma personel sayısı	Kişi	0	2010	Proje Raporları
	Projeler* kapsamındaki faaliyetlerle alınan lisans, yeni patent, faydalı model, marka, endüstriyel tasarım, vs. sayısı	Adet	0	2010	Türk Patent Enstitüsü
	Açılan şirket/Kapanan şirket	Endeks	2,97	2010 ilk 6 ay	TOBB
TARIMDA VERİMLİLİK VE KIRSAL KALKINMA	Tarımsal üretim (işletme sayısı) ve arazi durumu	Adet/Ha	93.343 / 7.273.611	2009	TÜİK
	Örtü altı sebze ve meyve üretimi ve alanları	Ton/Ha	3.593 / 2.407	2009	TÜİK
	Organik tarım üretim miktarı ve alanı	Ton/Ha	15.869 / 421	2008	TÜİK
	Büyükbaş, küçükbaş ve kanatlı hayvan sayısı	Adet	299.620 / 883.875 10.630.288	2009	TÜİK
TURİZMDE ÇEŞİTLİLİK	Bölgeye gelen yerli ve yabancı turist sayısı	Kişi	594.707	2009	İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri
	Yerli ve yabancı turistlerin ortalama geceleme süresi	Sayı	1,74	2009	İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri
	Projeler* kapsamında tanıtım amaçlı yapılan sergi, fuar sayısı	Sayı	0	2010	Proje raporları
	Projeler* kapsamında hediyelik eşya ve yöresel el sanatları üretiminde yeni kurulan/modernize edilen atölye sayısı	Sayı	0	2010	Proje raporları
	Turizm işletme belgeli tesis sayısı / Projeler* kapsamında iyileştirilen veya geliştirilen tesis sayısı	Adet	76 / 0	2009 / 2010	İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri Proje raporları
	Turizm işletme belgeli yatak kapasitesi /Projeler* kapsamındaki oda ve yatak sayısı	Adet	9.916 / 0	2009 / 2010	İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri Proje raporları
SOSYAL KALKINMA VE İSTİHDAM	İşsizlik oranı	Yüzde	13,9	2009	TÜİK
	Projeler* kapsamında yeni istihdam edilen personel sayısı	Kişi	0	2010	Proje raporları
	Bölgenin yararlandığı teşviklerdeki sabit yatırım miktarı	1.000 TL	889.658	2010 Ocak-Mayıs Dönemi	Hazine Müsteşarlığı
	Projeler* kapsamında düzenlenen mesleki ve teknik eğitimlere katılan kişi sayısı	Yüzde	0	2010	Proje raporları
	Bebek ölüm hızı	Binde	8,36	2009	Sağlık Bakanlığı
	Sosyal hizmet kuruluşlarının sayısı	Adet	39	2010	SHÇEK



GELİŞME EKSENİ	GÖSTERGE	BİRİM	MEVCUT DURUM		VERİ KAYNAĞI
			DEĞERİ	YILI	
SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE VE ENERJİ	Projeler* kapsamında geri dönüştürülen/yeniden kullanılan geri kazanılan atıksu/katı atık miktarı	m3, ton/gün	0	2010	Proje raporları
	Atık hizmeti verilen belediye nüfusunun toplam nüfusa oranı	Yüzde	89	2008	TÜİK
	Havadaki kükürtdioksit ve partikül madde konsantrasyonu	mg/m3	SO2: Bursa:22, Eskişehir:4 Bilecik:20; PM:Bursa:87 Eskişehir:49, Bilecik:44	2009	TÜİK
	Belediyelerin yenilenebilir enerji kullandığı projeler (park, bahçe...)	Adet	2	2010	Belediyeler
	Bölgede enerji verimliliğini artırıcı (VAP) proje kazanan firma sayısı	Adet	4	2010	Elektrik İşleri Etüt İdaresi
ULAŞIM VE LOJİSTİK	Trafik kazası sayısı	Adet	5.933	2008	TÜİK
	Havayolu ile taşınan kargo miktarı	Ton	385	2009	DHMI
	Limanlardaki yükleme ve boşaltma miktarları	Ton	9.029.257	2009	Denizcilik Müsteşarlığı
	Toplam bölünmüş yol uzunluğu	Km	703	2010	KGM
	Havaalanlarındaki uçuş sayıları/yolcu sayıları	Adet/Kişi	9.791 / 151.729	2009	DHMI

\* BEBKA tarafından finansman desteği sağlanan ve Bölgede uygulanan projeler



## KOORDİNASYON, İZLEME VE DEĞERLENDİRME

Bölge Planı, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA) tarafından 2010-2013 döneminde TR41 Bölgesi'nde desteklenecek tüm program, proje ve faaliyetlere referans teşkil edecektir. Ajans, Bölge Planında belirtilen gelişme eksenlerine yönelik olarak, "Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği" ve "Kalkınma Ajansları Destek Yönetim Kılavuzu"nda öngörülen usul ve esaslar doğrultusunda bölgedeki kurum ve kuruluşlara doğrudan finansman desteği, doğrudan faaliyet desteği, güdümlü proje desteği, faiz desteği, faizsiz kredi desteği gibi mali destekler veya teknik destek verecektir.

Bölge Planının izleme ve değerlendirmesi, bölge vizyonunda tasarlanan geleceğe ne kadar ulaşıldığının anlaşılması açısından önemlidir. İzleme, Bölge Planı uygulaması sırasında sistematik bilgi toplanması, analiz edilmesi, olumlu veya olumsuz gelişmelerin tespiti ve elde edilen sonuçların paylaşılmasını içeren bir süreçtir ve gerektiğinde uygulamanın başarısı için müdahaleyi de öngörür. Sağlıklı bir izleme yapılabilmesi için ölçme şarttır. Ölçmede bölge planı hedefleri temel alınacaktır; hedeflerin ölçülebilir olması için Bölge Planında "performans göstergeleri" belirlenmiştir. Değerlendirme süreci ise, Bölge Planı uygulamalarının daha etkin ve etkili olmasını ve kaynakların daha verimli kullanılmasını amaçlar. İzleme sürecinde performans

göstergeleri bazında elde edilen veriler, değerlendirme sürecinde girdi olarak kullanılacaktır. Bu bakımdan bölge planının izlenmesi ve etkilerinin değerlendirilmesinde hedefler ve performans göstergeleri temeldir.

Bölgede hem kurumlar arası koordinasyon hem de planın etkinliğini artırmak amacıyla diğer ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından yapılacak alt ölçekli planların Bölge Planıyla uyumlu olması gerekmektedir. Bölge planının koordinasyon, izleme ve değerlendirmesinden öncelikle Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı sorumludur. BEBKA, planın yerel düzlemde izlenmesinden sorumlu olacak, gerektiğinde uygulamaya müdahale edecek, değerlendirme süreci için hazırlık yapacaktır.

Bölge planı kapsamında yapılacak tüm faaliyetlere ilişkin Ajans tarafından yılda en az bir defa "İzleme Raporu" hazırlanacaktır. İzleme sonuçlarının duyurulması için resmi kanalların yanı sıra ajans internet sitesi ve broşürler gibi diğer iletişim kanalları da kullanılacaktır. Ayrıca proje aşamasındaki Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi (KAYS) ve İl Koordinasyon ve İzleme Sistemi (İKİS) faaliyete geçtiğinde bölge planının izleme ve değerlendirme sürecine önemli katkı sağlayacaktır.



# ekler

## EK-1: Tanımlar ve Kavramlar

**AB Müktesebatı:** Temel Avrupa Birliği anlaşmalarında ve diğer yardımcı hukuk kaynaklarında (tüzük, karar, yönerge vs.) yer alan kurallar bütünüdür.

**Anne Ölüm Hızı:** Bir yıl içinde gebelik, doğum ve lohusalık sebebiyle meydana gelen 15-49 yaş arası kadın ölümlerinin aynı yıl içindeki canlı doğum sayısına oranını yüz binde olarak gösterimidir.

**Antrepo:** Gümrük gözetim altında bulunan eşyanın konulması amacıyla kurulan ve kuruluşunda aranılacak koşulları ve nitelikleri yönetmelikle belirlenen yerlerdir.

**Apart:** İçerisinde yatak odaları, mutfak, banyo ve salon bulunan, daire tipi konaklama birimleridir.

**Arıtma Tesisi:** İçme suyu içerisinde kirliliğe neden olan yabancı maddelerin, değişik metotlarla (fiziksel, konvansiyonel, gelişmiş) sudan uzaklaştırıldığı birimlerdir.

**Arkeolojik Sit Alanı:** İnsanlığın var oluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yeraltında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerinin, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır. I., II. ve III. derece Arkeolojik Sit ile Kentsel Arkeolojik Sit olarak gruplandırılmaktadır.

**Askeri Spor Kulübü:** Silahlı kuvvetler bünyesinde kurulmuş olup muvazzaf subay, astsubay, askeri öğrenciler ve askeriye bünyesinde çalışan sivil personelin spor yapmasını sağlayan kulüplerdir.

**Balneoloji:** Kaplıca ve şifalı banyoların çeşitli hastalıklar üzerindeki etkilerini inceleyen bilim dalıdır.

**Bebek Ölüm Hızı:** Bir yıl içinde yaşına girmeden ölen bebeklerin o yılda canlı doğan bebek sayısına oranını binde olarak gösterimidir.

**Biyogaz:** Organik atıklardan üretilen kullanılabilir gazlardır.

**Biyoyakıt:** Kısa süre önce yaşamış organizmalar ya da onların metabolik çıktılarından elde edilen yakıttır. Petrol, kömür gibi doğal yakıtlar ya da nükleer yakıtlardan farklı olarak, yenilenebilir enerji kaynağıdır.

**Brüt Okullaşma Oranı:** İlgili öğrenim türündeki tüm öğrencilerin, ait olduğu öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan toplam nüfusa oranıdır.

**Butik Otel:** Yapısal özelliği, mimari tasarımı, tefriş, dekorasyon ve kullanılan malzemesi yönünden özgünlük arz eden, işletme ve servis yönünden üstün standart ve yüksek kalitede, deneyimli veya konusunda eğitimli personel ile kişiye özel hizmet verilen ve belirli nitelikleri taşıyan en az on odalı otellerdir.

**Cinsiyet Oranı:** Erkek nüfusun kadın nüfusa oranının yüzde olarak ifadesidir.

**CPA (Statistical Classification Products by Activity):** Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda faaliyete göre ürünlerin istatistikî olarak sınıflandırılmasıdır.

**Doğal Kaynak:** Doğada kendiliğinden oluşmuş, insan aklı

ve tekniğinin ürünü olmayan, meydana gelme aşamalarında insanın herhangi bir rolünün bulunmadığı bütün zenginlik kaynaklarıdır.

**Doğal Sit Alanı:** Bilimsel muhafaza veya doğal güzellik açısından istisnai evrensel değeri olan alanlardır.

**Doğurganlık Hızı:** 15-44 yaş arasında, doğurma çağındaki her 1.000 kadın başına düşen canlı doğum sayısıdır.

**Doluluk Oranı:** Bir tesiste (otel v.b.) belli bir dönemdeki dolu oda sayısının o tesisteki toplam oda sayısına olan oranını ifade eder.

**Eko Turizm:** Eko turizm, çevre ve kültür değerlerinin sürdürülebilirliğini garanti altına alan, yerel halklara maddi yarar sağlayan turizm olması yanında, ağırlıklı faaliyet alanı olarak doğada yapılan turizm türlerini kapsamaktadır. Buna göre, el değmemiş doğada yapılan tüm turizm çeşitleri eko turizmin kapsamına girmektedir.

**Elleçleme:** 4458 sayılı Gümrük Kanununa göre, gümrük gözetimli altındaki eşyanın asıl niteliklerini değiştirmeden istiflenmesi, yerinin değiştirilmesi, büyük kaplardan küçük kaplara aktarılması, kapların yenilenmesi veya tamiri, havalandırılması, kalburlanması, karıştırılması ve benzeri işlemleri ifade eder.

**Endemik Bitki:** Bulunduğu bölgenin ekolojik şartları yüzünden yalnızca belirli bölgede yetişen, dünyanın başka yerinde yetişme ihtimali olmayan, yöreye özgü bitki türüdür.

**Enerji Yoğunluğu:** Gayri Safi Yurtiçi Hasıla başına tüketilen birincil enerji miktarıdır.

**Entansif Tarım:** Tarım arazilerinde birim alandan en yüksek seviyede ürün elde etmek, bulunan olanakları en iyi şekilde değerlendirebilmek, sınırlı bulunan kaynakları uygun biçimde kullanmak için yapılan yoğun tarım uygulamalarına denir.

**Faaliyetli Sporcu:** Lisansı olan, tescil ve vizesi yapılmış ferdi ve/veya takım müsabakalarına katılan kişilerdir.

**Fauna:** Bir bölgede yaşayan hayvan varlığıdır.

**Flora:** Bir bölgede bulunan bitki varlığıdır.

**Gayri Safi Katma Değer (GSKD):** Çıktı değeri ile ara mallar tüketimi arasındaki farkın değeridir.

**Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH):** Bir ülkede, belli bir dönem içinde (genellikle bir yıl) üretilen bütün mal ve hizmetlerin nihai değerleri toplamıdır.

**Geceme:** Bir turistik tesiste kalınan gece sayısını ifade eder. Geceme sayısı konaklama sayısına eşit veya daha büyüktür. Örnek: Bir turistik tesiste 3 gece kalmış bir kişi için konaklama sayısı 1 geceme sayısı ise 3'tür.

**Gelir grubu (%20'lik Gelir Grubu):** Toplam hane gelirleri küçükten büyüğe doğru sıralanarak, hane halkı sayısı 5 eşit parçaya bölünmek suretiyle oluşturulan gelir gruplarıdır.

**Gerilim:** Gerilim (elektrik potansiyel farkı) elektronları maruz kaldıkları elektrostatik alan kuvvetine karşı hareket ettiren kuvvettir. Bir elektrik alanı içindeki iki nokta arasındaki potansiyel farktır.

**Güneşlenme Süresi:** belirli bir zaman içinde (gün-yıl) içinde güneş ışınlarının yeryüzüne doğrudan ulaşabildiği zamanların toplamıdır.

**Havza:** Yüzey ve yeraltı sularını içeren ve tüm yüzey sularının dereler, nehirler aracılığı ile taşınarak tek bir nehir ağı, delta veya haliçten denize ulaştığı kara parçasıdır.

**Hibrit Tohum:** Bir veya daha fazla gen bakımından farklı iki birey arasındaki melezin birinci jenerasyon dölüdür. İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi: İnsanların günlük faaliyetlerinde içme, yıkanma ve temizlik ihtiyaçları için kullandıkları suyun dağıtımı için kullanılan borulu sistemdir.

**İhtisas Spor Kulübü:** En fazla iki spor dalında faaliyette bulunan ve taahhüt ettiği spor dallarının bütün kategorilerinde faaliyetlere katılan, spor tesisi araç gereç ve donanım olarak yeterliliği bulunan kulüplere denir.

**İhtisas Dışı Krediler:** İskonto ve iştirak senetleri, ihracat-ithalat kredileri, mali kesime verilen krediler, yurt dışı kredileri, tüketici kredileri, kredi kartları ve kıymetli maden kredilerinden oluşan kredilerdir.

**İhtisas Kredileri:** Kurumsal kredilerin altında özel bir kredi kategorisi olup fiziksel varlıkların finanse edilmesi veya işletilmesine yönelik olarak kullanılan kredilerdir.

**İklim Değişikliği:** Fosil yakıtların yakılması, arazi kullanımı değişiklikleri, ormansızlaştırma ve sanayi süreçleri gibi insan etkinlikleriyle atmosfere salınan sera gazlarının doğal sera



etkisini kuvvetlendirmesi sonucunda yerküre ikliminde oluşan değişikliklerdir.

**İstihdam:** Üretim faktörlerinin üretim sürecinde kullanılması olarak tanımlanmakla birlikte analiz kapsamında emeğin kullanılması olarak algılanabilir.

**İstihdam Edilenler:** Yevmiyeli, ücretli, maaşlı, kendi hesabına, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak hane halkı işgücü anketlerinin düzenlendiği referans dönemi (her ayın Pazartesi ile başlayıp, Pazar ile biten ilk haftası) içinde en az bir saat bir iktisadi faaliyette bulunan kişiler ile işi ile bağlantısı devam ettiği halde, referans dönemi içinde çeşitli nedenlerle işinin başında olmayan kendi hesabına çalışan ve işverenlerdir.

**İşgücü:** Ülke genelinde istihdam edilenleri ile işsizlerin oluşturduğu tüm nüfustur.

**İşgücüne Katılma Oranı:** İşgücünün, 15 ve daha yukarı yaş nüfus içindeki oranıdır.

**İşsizlik Oranı:** İşsiz nüfusun işgücü içindeki oranıdır.

**İstihdam Oranı:** İstihdam edilen nüfusun işgücüne oranıdır.

**Jeotermal Enerji:** Jeotermal (jeo-yer, termal-ısı anlamına gelir) yerkabuğunun çeşitli derinliklerinde birikmiş ısının oluşturduğu, kimyasallar içeren sıcak su, buhar ve gazlardır. Jeotermal enerji de bu jeotermal kaynaklardan ve bunların oluşturduğu enerjiden doğrudan veya dolaylı yollardan faydalanmayı kapsamaktadır. Jeotermal enerji yeni, yenilenebilir, sürdürülebilir, tükenmez, ucuz, güvenilir, çevre dostu, yerli ve yeşil bir enerji türüdür.

**Kalkınma ve Yatırım Bankası :** Yatırım sermayesi eksikliklerini gidermek ve teknik yardım sağlayarak girişimcileri yatırım yapmaya teşvik etmeyi amaçlayan, ticari bankaların aksine mevduat toplamayan bankalardır.

**Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT):** Kamu kaynaklarını kullanarak ekonomik faaliyet gösteren devlet kuruluşudur.

**Karma Sit Alanı:** Birden fazla sit bölgesi türünün özelliklerini taşıyan sit alanlarına karma sit alanı veya üst üste sit alanı denilmektedir.

**Katılım Bankası:** Fon toplama ve kullandırma işlemlerinde

faiz aracını kullanmayan, onun yerine fon toplama işleminde kar ve zarara katılma modelini, fon kullanma işleminde de müşteriye doğrudan nakit verme yerine mal ve hizmet tedariki, kiralınması, kar/zarar ortaklığı yatırımı modellerini uygulayan bir bankacılık türüdür.

**Kayıtdışı İstihdam:** Bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmayan çalışanların istihdamıdır.

**Kent:** Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde 20.000'den fazla nüfusu olan yerlerde yaşayan hanelerdeki tüm fertleri içerir.

**Kentsel Sit Alanı:** Kentsel ve yöresel nitelikleri, mimari ve sanat tarihi açısından gösterdikleri fiziksel özellikleri ve bu özellikleri ile oluşan çevrenin dönemin sosyoekonomik, sosyokültürel yapılanmasını, yaşam biçimini yansıtarak bir arada bulunduran ve bu açılardan doku bütünlüğü gösteren alanlardır.

**Keson Kuyu:** Gevşek formasyonlarda (çürük, akıcı ve sulu) uygulanan özel bir kuyu kazı metodudur.

**Kır:** Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde 20.001'den az nüfusu olan yerlerde yaşayan hanelerdeki tüm fertleri içerir.

**Konaklama:** En az bir gece kalmak üzere bir turistik tesise giriş yapmak (kayıt yaptırmaktır)

**Kurulu Güç:** Sistemden (Hidroelektrik Santral v.b.) en fazla çekilebilecek güce verilen addır.

**Kurumsal Olmayan Nüfus:** Okul, yurt, otel, çocuk yuvası, huzur evi, özel nitelikteki hastane, hapishane, kışla, ya da ordu evinde ikamet edenler dışında kalan nüfustur.

**Kükürtdioksit:** Yakıtların doğal olarak yapısında bulunan kükürt bileşiklerinin yanma esnasında açığa çıkmasıyla oluşan kirlötici, boğucu, renksiz ve asidik gazdır.

**Lisanslı Sporcu:** Lisansı olan ve ferdî ve/veya takım müsabakalarına katılmaya ehliyetli kişilerdir.

**Lojistik:** Müşterilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere her türlü ürünün, servis hizmetinin ve bilgi akışının, kaynağından



tüketildiği son noktaya kadar olan tedarik zinciri içindeki hareketinin etkili ve verimli bir şekilde planlanması, uygulanması, taşınması, depolanması ve kontrol altında tutulmasıdır.

**Medyan Yaş:** Bir ülkenin bütün fertleri, yaşlarına göre, yeni doğan çocuktan en yaşlı ihtiyara göre sıralandıkları takdirde tam ortaya isabet eden kişinin yaşıdır.

**Mevduat Bankası:** Faaliyet konularından birisini istenildiğinde ya da belli bir vade ya da ihbar süresi sonunda çekilmek üzere yatırılan paraların oluşturduğu ticari amaçla kurulan Banka ve Katılım Bankalarını ifade eder.

**Milli Parklar:** Bilimsel ve estetik bakımından, ulusal ve uluslararası ender bulunan doğal ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarıdır.

**Müessesce Spor Kulübü:** Kamu kurum ve kuruluşlarının bünyelerinde kurularak kayıt ve tescilini yaptıran kulüplerdir.

**Navlun:** Deniz ve nehir yolu ile taşınan eşya için, taşıma hizmeti karşılığında taşıyıcıya ödenen ücrettir. Zamanla bu tanım, dış ticarete taşıma hizmetine ve taşıma hizmeti karşılığında ödenen bedele verilen genel isim olarak kullanılmaya başlanmıştır.

**Neonatal Ölüm Hızı:** Bir yıl içinde 0-28 günlük iken ölen bebek sayısının o yılda doğan bebek sayısına oranını binde olarak değerine denir.

**Net Göç:** Belirli bir alanın aldığı göç ile verdiği göç arasındaki farktır.

**Net Göç Hızı:** Göç edebilecek her bin kişi için net göç sayısıdır.

**Net Okullaşma Oranı:** İlgili öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan öğrencilerin, ait olduğu öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilir.

**Oberj:** Şehir merkezinin dışında sade, basit kurulmuş konaklama yeri veya tesisidir.

**Okul Spor Kulübü:** Eğitim ve öğretim kurumları bünyesinde kurulan spor kulüpleridir.

**Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü:** Bir hane halkını oluşturan kişilerin ortalama sayısıdır. Yıl ortası tahmini nüfusun toplam hane halkı sayısına bölünerek elde edilmektedir.

**Ortalama Konaklama Süresi:** Bir turistik tesisteki toplam geceleme sayısının toplam konaklama sayısına bölünmesiyle elde edilen değerdir.

**Örgün Eğitim:** Örgün eğitim, belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere, amaca göre hazırlanmış programlarla, okul çatısı altında düzenli olarak yapılan eğitimidir. Örgün eğitim, okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsar.

**Pansiyon:** Konaklama tesisi olarak planlanıp inşa edilen, basit, müşterilerin kendi yemeklerini kendileri yapabilme imkanı bulunan, en az beş odalı tesislere denir.

**Partikül madde:** Gaz halindeki emisyonların kimyasal dönüşümü ve yığın halinde şekillenmesi ile oluşur.

**Rehabilitasyon:** Daha az bakım ihtiyacı ve basitleştirilmiş işletme ile santral güvenliğini artırmak ve yeniden tesis etmektir.

**Rantabilite:** Sermayenin parasal olarak verimliliğini ifade eder, diğer bir deyişle belli bir dönemde elde edilen karın işletmede kullanılan sermayeye oranıdır.

**Sabit Sermaye Yatırımı:** Bir ekonomide mal ve hizmet üretimi artırmak için reel sermayenin artırılması, korunması ve düzenlenmesi için yapılan yatırımlardır.

**Salınım Ticareti:** Kyoto Protokolüne göre ülkeler 2008 ile 2012 yılları arasında salınımını 1990 yılına göre %5,2 düşürmekle yükümlüdürler. Buna göre, belirlenen seviyeden fazla salım yapacağını anlayan bir şirket, bir şekilde başka yerlerden karbon kredisi bulmak zorundadır.

**Sera Gazı Emisyonu:** Atmosfere salınan karbon miktarıdır.

**Serbest Bölge:** Ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınai ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerlerdir.



**Sit Alanı:** Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünleri olup yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari v.b. özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gereken alanlardır.

**Sosyal Dışlanma:** Sosyal birey veya grupların, içinde bulunduğu geniş grubun imkanlarından yararlanamaz biçimde ayrıştırılması veya diğer birey veya grupların kullanabildiği bağlantılardan ve kişilerden yoksun bırakılmasıdır.

**Sosyal İçerme:** Sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan sosyal dışlanmaya maruz kalan bireylerin toplumsal hayatta yer almalarına engel olan faktörlerin ortadan kaldırılarak ve yaşam seviyelerinin toplumda kabul edilebilir bir düzeye getirilerek toplumla bütünleşmelerini sağlamaktır.

**Sulak Alanlar:** Doğal veya yapay, devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, denizlerin gel-git hareketinin çekilme devresinde altı metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan bütün sular, bataklıklar, sazlıklar olarak tanımlanmıştır.

**Sürdürülebilir Kalkınma:** Bugünkü ve gelecek kuşakların, sağlıklı bir çevrede yaşamasını güvence altına alan, çevresel, ekonomik ve sosyal hedefler arasında denge kurulması esasına dayalı kalkınma anlamına gelmektedir.

**Sosyal Transferler:** Hanelerin bazı ihtiyaçlarını karşılamak veya parasal sıkıntılarından dolayı bazı risklerle karşı karşıya kalmaları durumunda gelir referans döneminde devletten veya çeşitli kurum/kuruluşlardan aldıkları aynı veya nakdi karşılıksız yardımlar olarak nitelendirilmektedir (Aile-çocuk yardımı, konut yardımı, yoksul hane halklarına yapılan diğer sosyal yardımlar).

**Sporcu:** Ferdi ve/veya takım müsabakalarında ilgili spor branşlarında spor yapan kişilerdir.

**Spor Kulübü:** 5253 Sayılı Dernekler Kanunu'na göre spor faaliyetleri amacı ile kurulmuş aynı Kanun'un ilgili maddeleri gereğince, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü ve ilgili birimlerce spor kulübü olarak kayıt ve tescil edilen derneklerdir.

**Tabiat Anıtları:** Tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değerlere sahip ve milli park esasları dahilinde

korunan tabiat parçalarıdır. Bu objeler bazen bir kaya, bir şelale de olabilir.

**Tabii Kaynaklar:** Doğada kendiliğinden oluşmuş, insan aklı ve tekniğinin ürünü olmayan, meydana gelme aşamalarında insanın her-hangi bir rolünün bulunmadığı bütün zenginlik kaynaklarıdır.

**Tahakkuk Eden Vergi:** Verginin devlet tarafından tahsil edilmesi gereken miktarı, gerçekleşen vergi miktarıdır.

**Tarihi Sit Alanı:** Milli tarihimiz ve askeri harp tarihi açısından önemli olayların cereyan ettiği ve doğal yapısıyla birlikte korunması gerekli alanlardır.

**Taşıma Modu:** Ürün, mal veya insanların bir yerden başka bir yere götürülme tipidir (karayolu, denizyolu, havayolu, demiryolu, boru hattı, kombine vb.).

**Tralo Merkezli:** Gelen elektrik akımının yüksek gerilimini, hizmet edeceği amaca uygun olarak azaltan veya yükseltebilen transformatörlerin bulunduğu oda veya yapılarıdır.

**Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (UDY):** Firma satın almak, yeni bir firma için kuruluşu için sermaye sağlamak ya da mevcut bir firmanın sermayesini artırmak yoluyla başka bir ülkede yapılan yatırımlardır.

**Vahşi Depolama:** Evsel ya da sanayi atıklarının gelişigüzel bir şekilde herhangi bir yalıtım ve drenaj sistemi olmadan depolanmasıdır.

**Yaş Bağımlılık Oranı:** Toplumdaki üretim faaliyetlerine katılmadıkları varsayılan 0-14 yaş grubu ile 65 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun, aktif nüfus olan 15-64 yaş grubundaki nüfusa oranının yüzdelik ifadesidir.

**Yatırım Teşvikleri:** Yatırım miktarlarının artırılması amacı ile devlet tarafından, belirlenen kriterler çerçevesinde yatırımcıya verilen desteklerdir.

**Yatırım Teşvik Belgesi:** Yatırımın karakteristik değerlerini ihtiva eden, yatırımın bu değerler ve tespit edilen şartlara uygun olarak gerçekleştirilmesi halinde üzerinde kayıtlı destek unsurlarından istifade imkanı sağlayan belgedir.

**Yaygın Eğitim:** Yaygın eğitim, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsar.

**Yenilenebilir Enerji:** Sürekli devam eden doğal süreçlerdeki var olan enerji akışından elde edilen enerjidir. Bu kaynaklar güneş ışığı, rüzgâr, akan su (hidrogüç), biyolojik süreçler ve jeotermal olarak sıralanabilir.

**Yoksulluk:** İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumudur.

**Yüklenme Oranı:** Elektrik iletim hattında trafonun üzerine

almış olduğu yük oranıdır.

**Yükseköğretim:** Ortaöğretime dayalı, en az iki yıllık yüksek öğrenim veren eğitim kurumlarının tümünü kapsar. Bunlar üniversiteler, fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuarlar, meslek yüksek okulları, uygulama ve araştırma merkezleridir.





## EK-2: GZFT Envanteri

SANAYİ VE TİCARET	
GÜÇLÜ YÖNLERİ	ZAYIF YÖNLERİ
<ul style="list-style-type: none"> <li>Bölgede istihdam potansiyeli yüksek iş kümelerinin varlığı (Otomotiv, tekstil, makine, gıda, havacılık, seramik, raylı taşıma ve mobilya sektörlerinin Türkiye'ye göre önde olması)</li> <li>Eğitimli, kalifiye, genç ve dinamik işgücü potansiyeli</li> <li>Bölgenin üniversite yönünden güçlü olması, 4 üniversitenin bulunması ve üniversitelerin bölgenin önde gelen sanayi sektörlerine yönelik bölümler içermesi (Otomotiv Müh., Seramik Müh.)</li> <li>Seramik sektörü için hammaddenin bölgede yoğun olması</li> <li>Bölgede alt yapısını tamamlamış ve kullanılabilir alanı olan çok sayıda OSB bulunması</li> <li>Gıda sektörü girdilerinin yoğun ve çeşitli olması</li> <li>Coğrafi konum ve pazara yakınlık, bölgede serbest bölge ve liman bulunması</li> <li>Bölgede önde gelen şirketlerin Ar-Ge Merkezlerine sahip olması</li> <li>Bölgede kendi geliştirdikleri makineleri üreten makine imalat sektörünün varlığı</li> <li>Bölgede Seramik Araştırma Merkezi (SAM) gibi öncü model teşkil edebilecek Ar-Ge kuruluşlarının varlığı</li> <li>Bölgede giderek artan San-Tez, TEYDEB, TTGV, TÜBİTAK 1001, AB proje potansiyeli</li> <li>Toprak, su ve gıda analiz laboratuvarlarının varlığı</li> <li>Yüksek girişimcilik potansiyeli</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Ar-Ge test altyapısının ve çalışmalarının yetersiz oluşu, bu alana yeterli destek verilmemesi ve akreditasyon merkezi eksiklikleri</li> <li>İnovasyon ve Ür-Ge konusunda yetersizlik, KOBİ'lerde Ar-Ge istihdamı eksikliği</li> <li>Bazı ilçelerde ve sektörlerde kayıt dışılık sebebi ile ortaya çıkan haksız rekabet</li> <li>Eskişehir ve Bilecik'te ihracatın az olması</li> <li>Bölge illerinde nüfus başına düşen mevduat ve kredinin, ülke ortalamasının altında olması</li> <li>Bilecik'te, gerek nüfusun azlığı gerekse de ulaşım, lojistik gibi diğer faktörler nedeniyle yatırım çekilememesi, ticari hareketliliğin ve finans sektörünün istenen seviyede gelişmemiş olması</li> <li>Bölgede demiryolu taşımacılığının yaygınlaşmamış olması</li> <li>Denetim eksikliğinden kaynaklanan düşük kalite ithalat</li> <li>Düşük teknoloji kullanımı ve üretim teknolojilerinin yetersizliği</li> <li>Bölgedeki girişimcilik potansiyelinin iş kurma ve yerel KOBİ ölçeğini artırmaya dönüşmesindeki yetersizlik</li> <li>Eskişehir'in sanayi yatırıma konu olabilecek potansiyel ve envanterinin yurt içi ve yurt dışında yeterince tanıtılamaması</li> <li>Finansman alanındaki bilgi ve deneyim eksiklikleri</li> <li>Havacılık, raylı sistemler ve diğer sektörlerde tedarikçi firma, yan sanayi ve ara eleman eksikliği</li> </ul>

## SANAYİ VE TİCARET

### GÜÇLÜ YÖNLERİ

- Eskişehir ve Bursa'da teknoloji geliştirme bölgesinin varlığı
- Sanayide ihracata yönelik ürün ve hizmet çeşitliliği
- Yurtiçi ve yurtdışı fuarlara ilgi
- Güçlü ve kabiliyetli yan sanayi
- Ticaret ve sanayi örgütlerinin varlığı
- Yenilikçi bir sanayi kültürünün olması
- Yabancı ortaklarla çalışılması
- Bölgede, özellikle Bursa ve Eskişehir'de, bankacılık faaliyetlerinin yaygın olması
- Bursa'nın sanayi ve ticaret kenti olması dolayısıyla otomotiv yan sanayi ile makine ve metal sanayi sektörlerinin gelişmiş olması
- Eskişehir ve Bilecik'in önemli yer altı kaynaklarına sahip olması
- Bölgenin dış ticaret fazlası veriyor olması
- Bursa'nın, ülke genelinde en çok ihracat yapan 2. il olması
- Bursa'da ülke genelindeki ilk 1.000 ihracatçı firmanın 55'inin olması
- Sermaye birikimi ve geleneğinin olması
- Elektrikli ve hibrit otomobil tasarımı ile üretiminde öncülük etme potansiyeli
- Bölgede güçlü olan tekstil, hazır giyim, mobilya ve gıda sektörlerindeki markalaşma potansiyeli

### ZAYIF YÖNLERİ

- İhracata yönelik sektörlerde nitelikli eleman eksikliği
- İleri teknoloji alanlarında uzmanlaşmanın yeterli olmaması
- İleri teknoloji ürünlerinin yeterli düzeyde üretilmemesi
- İşbirliği ve kümelenmelerin oluşmasını engelleyen sosyal sermaye yetersizliği
- Kentlerde paylaşılmış bir sanayi vizyonunun olmaması
- Küresel gelişmeler karşısında bilgisizlik ve öngörüsüzlük
- Sanayide kullanılmayan atıl kapasite
- OSB kamulaştırmalarının tamamlanmamış olması
- Risk sermayesi gibi finansal desteklerin eksikliği
- Sağlıklı bir sanayi envanterinin bulunmaması
- Sanayi işletmelerinin finansal, kurumsal yönetim, stratejik planlama, kalite yönetimi gibi konulardaki yetersizliği
- Sanayi katma değerinin bölge dışına çıkması
- Sanayide teşviklerin dengesiz dağılımı
- Sanayinin ihtiyaç duyduğu ara eleman eksikliği
- Sanayi-üniversite işbirliğinin yetersizliği
- Seramik kümelenmesinde alüminyum silikat malzeme zenginleştirme tesisi eksikliği
- Üniversitelerde pratik bilgi eksikliği, bilgi birikiminin teoride kalması (İleri teknoloji alanlarında uzmanlaşma yetersizliği)
- Yeterince nihai ürün üretilmemesi, üretilen ürünlerin ara mal ağırlıklı olması



## SANAYİ VE TİCARET

### FIRSATLAR

- Hafif ticari araç ve toplu taşımacılığa (otobüs, raylı taşıtlar vb.) yönelik araçlara ulusal ve uluslararası alanda ilginin artması
- Lojistik köy projesinin devreye girecek olması
- Ankara-Eskişehir-Bilecik-Bursa-İstanbul hızlı tren projesine başlanmış olması
- AB üyelik süreci, çerçeve programları ve proje destekleri
- Bölgede kalkınma ajansının kurulmuş olması
- Bursa'da teknik üniversitenin kurulacak olması
- Giderek artan devlet Ar-Ge teşvikleri
- Faiz oranlarının düşmesi
- İleri teknoloji ürünleri talebi
- Kümelenme stratejileri kapsamında verilen teşvikler
- İnşaat sektöründe canlanma
- Serbest ticaret anlaşmaları (anlaşma yapılan ülkelerle karşılıklı vergi indirimleri)
- Otomotivde bölgeye yabancı yatırımcının ilgisi
- Sanayide özellikle otomotiv, makine, tekstil, gıda, seramik sektörleri ürünlerine dış talebin artması
- Yeni Türk Ticaret Kanunu Yasa Tasarısıyla şirketlerimizin daha şeffaf ve uluslararası anlamda rekabet edebilir hale gelmesi
- Türk Tasarım Danışma Konseyi faaliyetleri

### TEHDİTLER

- Diğer bölge ve ülkelere tanınan teşvikler
- Yasal düzenlemeler arasındaki çelişki ve sürekli değişen mevzuat
- Beyin göçü
- Global ekonomik dalgalanmalar ve küresel rekabet
- Çevre sorunları
- Teknoloji transferinin teknoloji üretmekten daha ucuz olması
- Küresel rekabet ve Uzakdoğu'daki düşük maliyetler (işgücü, enerji) nedeniyle sanayinin tehdit altında olması
- Dış ülkelere gelen ucuz ve niteliksiz mallar
- Çevre koruma kanunları nedeniyle sermaye kaybı ve yatırımlara engel olunması
- Fizibilitesiz yatırımlar
- Bursa ihracatının taşıt araçları ve yan sanayide yoğunlaşması sebebi ile bu sektörlerde oluşabilecek problemlerin Bursa'nın ihracatını düşürme riski

# TARIM VE KIRSAL KALKINMA

## GÜÇLÜ YÖNLERİ

- Bölge illerinde verimli geniş tarım arazilerinin olması
- Bölgenin su ve toprak kaynakları yönünden zengin olması
- Bölgedeki üniversitelerde iki Ziraat Fakültesi ile bir Veterinerlik Fakültesi bulunması
- Bölgenin Ankara, İzmir ve İstanbul gibi iç pazar tüketimi yoğun olan yerlere yakın olması
- Bölgenin belli ürünleri yetiştirmek için en uygun iklim koşulları taşıması ve en iyi kaliteyi sunması
- Çiftçi örgütlerinin varlığı ve tarım kooperatiflerinin aktif olması
- Eskişehir'de Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü'nün olması
- Siyah incir konusunda Bursa'nın dünyada rakipsiz olması
- Ürün çeşitliliğinin olması
- Tarım teknolojilerinin yaygın kullanılması
- Tarımda ihracatın fazla olması
- Toprakların organik tarıma elverişli olması
- Zengin bir tarım, hayvancılık ve ormancılık altyapısı olması
- Zeytin üretiminin İl Özel İdareleri ve Bakanlık tarafından desteklenmesi
- Tarım ve sanayi entegrasyonunun gelişme göstermesi
- Üreticilerin iyi tarım uygulamalarına yatkın olması
- Gemlik'te en iyi sofraya zeytininin yetişmesi ve markalaşmaya uygunluğu
- Mikro klima imkanı olan tarım arazilerinin ve seracılığa uygun ortamın varlığı

## ZAYIF YÖNLERİ

- Sanayi ve kaçak yapılaşma nedeniyle tarıma elverişli arazilerin yeterince korunamaması
- Kapsamlı tarımsal envanter çalışmasının olmaması
- Kır-kent arası hizmet düzeyi farkı ve ulaşım sorunu
- Orman içi köylüsünün gelir düzeyinin düşük olması
- Hayvansal üretimin yeterince desteklenmemesi
- Tarım ve hayvancılıkta yeterli sermayenin olmaması, işletmelerin çok parçalı olması ve toplulaştırma yapılmamış olması
- Tarım ve hayvancılık yapan nüfusun yaşlanması
- Su ve toprak kaynaklarının etkin ve doğru kullanılamaması
- Bölgeye has gen kaynaklarının bilinçsiz ve aşırı toplama/insan eliyle yapılan tahribat ve doğal afetler nedeniyle gün geçtikçe azalması
- Pazarlama ağı ve altyapısının (taşıma, soğuk ve kontrollü depolama vb.) yetersiz olması
- Meralarda aşırı otlatma yapılması, otlatma kapasitesinin bilinmemesi, mera amenajmanının yetersizliği sebebiyle meralardan yeterince yararlanılamaması
- Zeytin üretiminde yetersiz bakım ve sulama eksikliklerinden dolayı ürünlerde var yok yıllarının oluşması
- Tarım alet ve makinelerinin verimli olarak kullanılamaması
- Meyvecilikte elde edilen ürün çeşitlerinin çoğunlukla iç ve dış pazar taleplerine uygun olmaması
- Tarımsal üretimde bilinçsiz girdi kullanımı ve kültürel uygulamaların yetersiz olması sebebiyle ürünlerin dış pazarlardan geriye dönmesi



## TARIM VE KIRSAL KALKINMA

### GÜÇLÜ YÖNLERİ

- Ülke çapında en iyi orman fidanlığına sahip olunması
- Yaş meyve-sebze ve çiçekçilikte Osmaneli ve Yenışehir'in potansiyelinin olması
- Bahçe ve tarla ürünlerinde ve hayvancılıkta yüksek verimlilikle çalışan işletmelerin varlığı
- İnhisar narının kalitesi
- İznik havzası ve Gemlik ilçesinin tarım potansiyeli
- Bölgenin arıcılık açısından zengin polen kaynaklarına sahip olması

### ZAYIF YÖNLERİ

- Bölgemizdeki tarımsal işletmelerin çoğunun optimum işletme büyüklüğünün altında oluşu nedeniyle girdi, finansman, tarımsal mekanizasyon ve teknoloji kullanımının yetersizliği
- Tarıma dayalı sanayi tesislerinin yetersizliği
- Hammaddelerin nihai mala dönüşmemesi sonucunda yaşanan katma değer kaybı
- Taşımanın zamanında ve ekonomik olması için gerekli olan altyapının yetersiz olması
- Avrupa'nın talep ettiği normlarda birçok ürünün yetiştirme imkânı olmasına rağmen, üretim ve ihracat organizasyonu eksikliği nedeniyle taleplerin karşılanamaması
- Tarımsal ürünlerin ihracatında, katkı ve kalıntı analizi yapan laboratuvarların eksikliği ve mevcut laboratuvarlardaki akredite eksikliği
- Yem bitkileri ekim alanlarının az olmasından dolayı hayvancılıkta yetersiz beslenmenin verim düşüklüklerine sebep olması
- Küçükbaş hayvan varlığının çayır mera alanlarındaki yetersizlik nedeniyle azalması
- Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde modern tesislerin olmaması ve entansif yetiştiriciliğe geçilmemiş olması
- Tavukçuluk işletmelerinde ilaç, serum ve yem katkı maddelerindeki dışa bağımlılığın maliyetleri artırması
- Bölgede genel olarak kooperatifleşme, etkin yönetim ve birlikte iş yapma kültürünün zayıf olması
- Arıcılıkta kovan başına verimin dünya ortalamasının altında olması ve arı yan ürünleri üretimi (polen, probolis, arı sütü, arı zehri) yok denecek kadar az olması
- Bölgemizde üretilen çam balının hammaddesini oluşturan çam pamuklu koşnili alanlarının (Basra) yok edilmesinin üretimi olumsuz etkilemesi

# TARIM VE KIRSAL KALKINMA

## GÜÇLÜ YÖNLERİ

## ZAYIF YÖNLERİ

- Tohum ıslahının yapılamaması ve tohum fiyatlarının yüksek olması
- Tarımsal planlamanın olmaması, yöreye ve iklime uygun bitki ve hayvan çeşitlerinin belirlenmemesi
- Eğitim ve teknik destek azlığı nedeniyle tarım ve hayvancılığın geleneksel yöntemlerle sürdürülmesi
- Kırsal alanda üretilen sütün mandıracılıkta kullanılamamasından dolayı üretici gelirlerinin düşük kalması

## FIRSATLAR

## TEHDİTLER

- Tarımda yurtiçi ve yurtdışı pazarlara satılanaklarının artması
- Tarım ve hayvancılıkta verimlilik artışı için yatırım potansiyeli
- Tarımda marka ürünler oluşturma fırsatı
- Avrupa Birliği üyelik sürecinde yapısalreformların gerçekleştirilecek ve üyelik sonrasındatarıma ayrılan kaynakların artacak olması
- Yapılan desteklemelerin kaliteli kaba yemüretimi ve dolayısı ile et ve süt üretimini artırması
- Ülkemizde ekolojik tarım ve iyi tarım uygulamalarının geliyor olması
- Tarım alanındaki Tarım Bakanlığı destekleri
- Tarım alanındaki AB destekleri

- Doğal afetlerin (don, dolu, sel) tarıma olumsuz etkilerine yönelik tedbirlerin yetersizliği
- Tarımsal sulama projelerinin yavaş ilerlemesi
- Tarımda AB müktesebatıyla birlikte gelen kısıtlamalar ve buna hazırlıksız olunması
- Orman ve dağlarda açılan taş ocaklarının tarıma olumsuz etkisi
- Tarımda havza planlamasının eksikliği
- Tarım ve bitkisel üretimde yetersiz gıda güvenliği
- Çin'den ithal edilen ucuz hammaddelerin lpekböcekçiliği faaliyetlerine zarar vermesi ve ipekböcekçiliğinin yok olma tehlikesi
- Bitkisel üretimde GDO tohumlarının kullanılması.
- Küresel ısınma ve iklim değişikliği sebebiyle oluşacak çevresel sorunlar
- Çevre ülkelerde de tarıma yönelik yatırımların artması
- Dünyadaki spekülasyonlar sebebiyle tarımdaki fiyat artışları



## SOSYAL KALKINMA VE İSTİHDAM

### GÜÇLÜ YÖNLERİ

- Genç, dinamik ve eğitilmiş işgücünün varlığı
- Sürekli istihdam olanaklarını barındıran sektörlerin bölgedeki yoğunluğu
- Bölgedeki üniversite, meslek okulu ve eğitim merkezi sayılarının artıyor olması
- Üniversite- sanayi işbirliği alanında önemli gelişmeler kaydedilmesi
- Yatırımların (yerli, yabancı) yoğun olmasından (özellikle Bursa) kaynaklanan istihdam potansiyeli
- Bölgedeki firmaların ihracat potansiyelinin yüksek olması
- İstihdama yönelik çalışma yapan kurumların (İŞKUR, özel istihdam büroları) bölgede etkinliğinin artması
- Girişimci ve işletme sayısının fazla olması
- İstihdamı yüksek bir sanayinin olması
- Eğitim kurumlarında kalifiye eleman yetiştirilmesi
- Okullaşma oranlarının ülke ortalamasına oranla yüksek olması
- Okur-yazarlık düzeyinin ülke ortalamasına göre yüksek olması
- Bölgenin ülke geneli sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi sıralamasında 4. sırada yer alması
- Bölgenin ülke geneli eğitim sektörü gelişmişlik sıralamasında 4. sırada yer alması
- Bölgenin ülke geneli sağlık sektörü gelişmişlik sıralamasında 6. sırada yer alması

### ZAYIF YÖNLERİ

- Genç işsizlerin fazla olması
- Kadınların işgücüne katılma oranının düşük olması
- Bölgedeki iş olanaklarının genel olarak yetersiz kalması
- Mesleki eğitim almış nitelikli ara eleman eksikliği
- Eğitim sisteminin özellikle mesleki ve teknik eğitim konusunda özel sektörün ihtiyaçlarına yeterince cevap verememesi
- Eğitim-öğretimde staj ve uygulama eğitimleri konusundaki eksiklikler
- Değişen teknolojik gelişmelere yeterince uyum sağlanamaması
- Mesleki rehberlik ve danışmanlık hizmetlerindeki eksiklikler
- İş piyasası şeffaflığının az olması
- Kayıt dışı istihdam ile mücadele ve iş etiği eksiklikleri
- Ortak işgücü ve iş envanterinin olmaması
- Yaygın meslekî eğitim kurumlarının yetersiz olması
- Kent nüfusundaki artışın fazla olması; göçle işsizlik ve nitelsiz işgücünün çoğalması
- Nüfus yoğunluğu dolayısıyla eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerinde ortaya çıkan yetersizlik
- Sosyal yardımlara ilişkin bir veri tabanının olmaması ve bu yardımların tek bir çatı altında toplanmamış olması
- Yaygın eğitim kurumlarının yeterince etkin olmaması
- Herkesin imkanlardan eşit olarak yararlanamaması (kırsal kesimde yaşayan vatandaşlar, engelliler gibi)

## SOSYAL KALKINMA VE İSTİHDAM

### GÜÇLÜ YÖNLERİ

- Gençliğe yönelik faaliyetlerde bölge belediyelerinin etkin olması
- Kent konseylerinin varlığı
- Ölüm hızlarının (Bebek, anne ve neonatal) ülke ortalamasından daha düşük olması
- Yaygın eğitim kuruluşlarının varlığı
- Genç üniversiteli nüfusun yoğun olması
- Güçlü STK'lann varlığı
- Toplumsal dayanışma ve kentleşme bilincinin artması
- Eğitim ve mesleki eğitim hizmetinin iyi düzeyde olması
- Yerel yönetimler ve STK'lann sosyal projelerde işbirliğine istekli olmaları
- Üniversitelerin sosyal konulardaki desteği
- Sağlık ve eğitim alanında merkez olma avantajı
- Bölgede sağlık hizmetleri altyapısının güçlü olması
- Taşınmalı eğitimin başarısı
- Engellilere (görme, işitme, spastik ve zihinsel) yönelik eğitim kurumlarının varlığı
- Kamu, üniversite ve özel sektörün sağlık hizmetleri girişimlerinin artması
- Sosyal nitelikli hizmet veren kamu kurumlarının varlığı

### ZAYIF YÖNLERİ

- Büyükşehirlerde yaşam maliyetinin yüksekliği
- Gelir dağılımındaki adaletsizlik
- Barınma ve konut konularında yeterli düzeye erişilememesi ve gecekondulaşma
- Dezavantajlı grupların eğitime erişimindeki yetersizlikler
- Göçle gelen gruplara yönelik mesleki eğitimin yetersizliği
- Dezavantajlı grupların örgütsüz olmaları, bu gruplarla iletişim eksikliği ve yönetişime dahil edilememeleri
- Sosyal hizmetlerde hedef kitle ve hizmet veren kuruluşlar hakkında bilgi eksikliği
- Bütçe sınıflamalarının dezavantajlı gruplara yönelik olmaması
- Mesleki ve teknik okullara ilginin istenen düzeyde olmaması
- Büyükşehirlerin gecekondü semtlerinde yaşam standartlarının şehrin diğer bölgelerine oranla düşük olması
- Kırsal kesimde yaşam standartlarının ve eğitim fırsatlarının merkeze oranla düşük olması
- Engelli vatandaşların gündelik hayata katılımını sağlayacak yeterli altyapının olmaması
- Sokakta yaşayan, çalışan çocukların sayısının ve madde bağımlılığının artması
- Bölge içi sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerinde ciddi farklılıklar olması
- Kurumlar arası yetki ve görev karmaşası
- Hemşeri derneklerinin mikro milliyetçilik, ayrımcılık ve muhafazakârlaşma eğilimleri



## SOSYAL KALKINMA VE İSTİHDAM

### FIRSATLAR

- İşsizlik sigortası, aktif istihdam politikaları gibi uygulamaların yürürlüğe girmesi
- AB uyum sürecinde yürütülen işgücü piyasası iyileştirme çalışmaları, mevzuat değişiklikleri ve uygulamaya konan yeni kanunlar
- Yaşanan küresel ekonomik krizin ardından piyasaların toparlanmaya başlaması
- Yeni teşvik yasası ile bölge içindeki yatırımların artması
- Yabancı yatırımların devam ediyor olması
- Bursa'da teknik üniversitenin açılacak olması
- Bölgeye yapılan göçün genç nüfus ağırlıklı olması
- Sosyal içerme konusunda AB uyum yasaları
- Eğitime %100 destek kampanyası ve vergi indirimi
- Sağlık hizmetlerinin tek çatı altında toplanmasıyla ilgili çalışmalar

### TEHDİTLER

- Ekonomik gelişmenin yüksek istihdam yaratmak için yeterli olmaması
- Teşvik yasası ile ilgili problemler (Bilecik ili örneği)
- İşgücü istihdam maliyetlerinin ve vergilerin yüksek olması
- Bölge dışından hızlı ve kontrolsüz göçün devam ediyor olması; buna bağlı nüfus artış oranının yüksek olması
- Yeni ekonomik kriz ve dalgalanmaların sosyal etkileri
- İletişim teknolojilerinin aile ve toplum yapısına zararlı etkileri

# TURİZM

## GÜÇLÜ YÖNLERİ

- İklim ve doğal kaynaklar ile tarihi ve kültürel değerlerin varlığı; henüz büyük oranda bozulmamış çevrenin mevcut olması
- Kamu, özel kesim ve toplumda turizm sektörünün önemi konusunda ciddi bir bilinç oluşması, konuyla ilgili önemli çalışmalar yapılması
- Dünya genelinde önemi artmakta olan sağlık ve termal turizm talebine cevap verebilecek doğal kaynakların olması
- Bölgenin yöresel el sanatları ve zengin mutfağı
- Alternatif turizm ürünlerinin olması (termal-sağlık turizmi, doğa turizmi, kongre turizmi, inanç turizmi, spor turizmi, kış turizmi, su kayağı, çim kayağı)
- Turizmin çeşitlenmesine olanak veren coğrafi yapı ve ulaşım olanakları
- Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulduğu bölge olması nedeniyle sahip olunan zengin tarihî ve kültürel miras; Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Şenliklerinin bölgede yapılması
- Bölgede Frigya medeniyetine ait zengin arkeolojik kalıntıların bulunması
- Türkiye'nin en büyük kongre merkezi olan Merinos Atatürk Kültür ve Kongre Merkezinin bölgede bulunması
- Bölgeye yeni ve modern konaklama tesislerinin yapılması
- Kış turizmi merkezi Uludağ'ın bölgede bulunması
- Bölgeye gelen yabancı turistlerin en çok harcama yapan grup olması
- Jeotermal turizm alanında yapılan altyapı çalışmaları
- Bölgenin yeni turistler için henüz keşfedilmemiş bir varış noktası olması
- Türkiye'nin en önemli havacılık eğitim merkezinin bölgede bulunması ve burada uluslararası standartta eğitim verilmesi
- El sanatları ve lületaş kültürünün güçlü varlığı
- Gölpazarı'nda agro-eko turizm imkanı

## ZAYIF YÖNLERİ

- Konaklama, tesis ve yatak kapasitesinin yetersiz olması
- Kitle turizminin temel unsurları olan deniz-kum-güneş üçlüsünün bölgede bulunmaması
- Bölge turizmi için profesyonel nitelikte tek elden etkin tanıtım yapılamaması
- Altyapı ve hizmet kalitesinin yetersiz olması
- Bölgesel ölçekte bütünlüklü stratejik planlama eksikliği
- Turizm çekim noktalarına yatırım yapacak yatırımcı eksikliği
- Turizm sektöründe çalışan personelin eğitim eksikliği
- Restorasyon konusunda uzman işgücü eksikliği
- Yat turizmi için liman ve marina eksikliği
- Bölgedeki güçlü sanayinin bölgenin turizm potansiyelini geri plana itmesi
- Kış turizmi için mevcut altyapının yetersizliği ve modern tesislerin olmaması
- Kış sporlarına uygun modern tesislerin olmaması
- Uluslar arası spor karşılaşmalarının yapılabileceği nitelikte spor tesislerinin olmayışı
- Doğal kaynakların yeterince korunamaması
- Turizm değerleri ve ürünleri konusunda markalaşma olmaması
- Bölgede "old city" konseptine uygun mekanın veya düzenlemenin olmaması
- Bilgi toplama sistemindeki eksiklikler nedeniyle bölgeye gelen turist profilinin tam olarak analiz edilememesi
- Uludağ'daki tesislerin altyapı yetersizliği ve düzensiz yerleşimi nedeniyle Uludağ ekosistemini tehdit etmesi



# TURİZM

## FIRSATLAR

- İç turizmdeki hareketlenme
- Bölgeye hava, kara ve deniz yoluyla ulaşımın kolaylaşması
- Uluslararası turizmdeki talep yapısının değişmesi ve alternatif turizme olan talebin artması
- Uluslararası otel zincirlerinin Bursa'ya ilgi göstermesi ve yatırım yapmaya başlaması
- Ankara-Bursa-İstanbul hızlı tren projesinin başlaması
- Fuar, kültür ve kongre merkezlerine artan ilgi
- Jeotermal enerjinin tedavi ve şifa turizmine imkan vermesi
- Turizmde bölgeye ve bölgedeki turizm çeşitlerine olan ilginin artması(kış, inanç, dağ turizmi)
- Dünyada öne çıkan alternatif turizm çeşitlerinin bölgede var olması

## TEHDİTLER

- Değişen iklim yapısı ve kuraklık riski nedeniyle bölgenin en güçlü turizm ürünlerini kaybetme riski
- AB üyelik sürecinin uzaması, üyelikle elde edilecek olanakların sektöre geç yansımaları
- Ülkemize alt gelir grubuna mensup turistlerin gelmesi ve turist başına ortalama harcama tutarının düşmesi, bu durumun bölgemize de yansımaları riski
- Çok sayıda günübirlikçi turistin gelmesi ve bunların konaklama yapmadan, bölgeye ekonomik girdi sağlamadan ayrılmaları
- Ülkemizin farklı bölgelerinde nitelikli kış sporları merkezlerinin yapılması nedeniyle bölgeye kış sporları için gelecek turist sayısının azalma riski
- Sektördeki yatırımcı ve işletmeciler kuruluşların kamuda ayrı bakanlık ve müsteşarlıklar altında örgütlenmiş olması
- Kamu finansmanındaki yetersizlikler
- Ulaştırımda, alt sistemlerin birbirini tamamlayıcı nitelikte olmaması

## SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE VE ENERJİ

### GÜÇLÜ YÖNLERİ

- Bölgenin flora ve fauna açısından yüksek bir potansiyele sahip olması
- Bölgenin doğal zenginlik ve çeşitliliğe sahip olması, su ve toprak kaynakları yönünden zengin olması
- Bölgede çok yüksek rezervlere sahip madenlerin (mermer, boraks, kil, magnezit) olması
- Bölgede Uludağ Milli Parkı, 8 tabiat anıtı ve 3 adet yaban hayatı geliştirme sahasının bulunması
- Bölgemizde belediye sınırları içindeki nüfusun tamamına içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilmesi
- Bölgemizde içme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfus oranının (%73) bakımından ülke ortalamasının (%50) üzerinde olması
- Bursa'da modern bir tıbbi atık sterilizasyon tesisi kurulmuş olması
- Bursa'daki Uluabat Gölü ve Eskişehir'deki Balıkdamı'nın uluslararası öneme sahip sulak alanlar olması
- Dağ-deniz-ova üçgenine sahip olması
- Doğalgaz kullanımının yüksek seviyede olması nedeniyle çevreye dost bir bölge olması
- Ekolojik sistemlere ve koridorlar arası geçişlere sahip olması
- Eskişehir'de modern bir katı atık ayırma geri dönüşüm ve sağlıklı çöp depolama tesisi inşaatının başlamış olması

### ZAYIF YÖNLERİ

- Alınan göçe ve sonucunda oluşan nüfus artışına özgü bir şehir planlamasının olmaması
- Arıtma tesislerinin işletme maliyetinin yüksekliği
- Biyoçeşitlilikte envanter eksikliği
- Bölgedeki toprak kirliliğinin devam ediyor oluşu
- Çevre kirliliğine karşı alınan tedbirlerin yetersiz olması
- Çevre yatırımları ile altyapı yatırımlarının paralel yürütülememesi
- Çevreye ilişkin yatırım maliyetlerinin yüksekliği
- Deprem ve sel gibi doğal afetlere karşı yeterince önlem alınmaması
- Doğal kaynak suları envanterinin yetersizliği
- Doğal zenginliklerimizin yeterince korunamaması
- Enerji maliyetlerinin yüksek olması
- Enerji yöneticiliği konusunda pratik eğitim alınabilecek bir laboratuvarın olmaması
- Göçten kaynaklanan çarpık yapılaşma ve çarpık kentleşmenin olması
- İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfus oranı bakımından bölge içi farklılıkların belirgin olması
- İthal doğalgaz odaklı elektrik üretiminin gittikçe yaygınlaşması
- Jeotermal kaynakların tam anlamıyla kullanılamaması
- Kamu, özel kesim ve STK'lar ortaklığında çevresel proje üretilmemesi



## SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE VE ENERJİ

### GÜÇLÜ YÖNLERİ

- Hava kalitesi bakımından bölgede kükürt dioksit ve partikül madde yoğunluğunun sınır değerlerin altında olması
- Jeotermal potansiyelin olması ve bu potansiyelin harekete geçirilmesi konusunda kamu yöneticilerinin yoğun destek vermesi
- Elektrik kullanımında kayıp-kaçak oranının ülkeye göre düşük seyretmesi
- Son yıllarda yenilenebilir enerji konusunda faaliyet gösteren özel sektör firmalarının artması
- Ülkemiz orman varlığının %5'inin TR41 Bölgesi'nde yer alması
- Ülkemiz su varlığının %5,23'ünün TR41 Bölgesi'nde yer alması

### ZAYIF YÖNLERİ

- Planların gerçekleştirilmesi ile ilgili yönetsel zayıflıklar ve kurumsal kapasite zayıflıkları; izlenebilirliğin ve ölçülebilirliğin eksikliği
- Su kirliliğinin yoğun olması
- MTA Bölge Müdürlükleri'nin farklı illerde olmasının iletişimi zayıflatması
- Su ve toprak kaynaklarının etkin kullanılamaması
- Tüm sektörlerde sürdürülebilirliğin uygulanmaması
- Vatandaşın yeterli çevre bilincine sahip olamaması
- Yenilenebilir enerji potansiyellerinin net olarak envantere dökülmemiş olması
- Tarımsal kaynaklı kirleticilerin artışı

### FIRSATLAR

- Baraj ve gölet varlığı ile arıtma imkanları
- Bölgedeki kaynaklara (mermer, boraks, kil, magnezit) dünyadaki talebin artması
- Çevre Faslı'nın müzakerelere açılması ile AB mevzuatına uyum konusunda artan çalışmalar
- Çevrenin uluslararası kaynaklı fonların ilgi gösterdiği bir sektör olması
- Devletin yerel ve yenilenebilir enerji kullanımını politika haline getirmesi
- Enerji maliyetlerinin artması, yeni düzenlemelerin insanları temiz ve ucuz enerjiye sevk etmesi
- Enerji verimliliği konusunda kamuoyunun oluşmaya başlaması ve halkı bilinçlendirme çalışmalarının yapılması

### TEHDİTLER

- Bölgenin deprem kuşağında olması, orman yangını ve erozyon gibi doğal afetler
- Çarpık kentleşme ve sanayileşmenin sürmesi; bu nedenle doğal, kültürel ve tarihî mirasın korunamaması
- Çevre altyapı yatırımları için özel sektörü özendirecek ve teşvik edecek politikaların eksikliği
- Endüstriyel kimyasallarda artış ve denetimsizlik
- Enerji maliyetlerinin yüksekliği ve enerjide mevcut potansiyelin kullanılamaması ve dışa bağımlılık
- GDO'ların beklenmeyen ve istenmeyen yan etkilerinin bilinmemesi ve denetlenmemesi
- İklim değişiklikleri, küresel ısınma, kuraklık gibi çevre sorunları
- Kırsal alanda katı atık ve atık suların çevreye duyarlı bir şekilde bertaraf edilemeyişi
- Milli servet niteliğindeki doğal kaynaklar ile orman ve mera arazilerinin çevre aleyhine tahsisi ve amaç dışı kullanımı

## ULAŞIM, ALTYAPI VE LOJİSTİK

### GÜÇLÜ YÖNLER

- Bölgedeki liman varlığı ile bölgenin havacılıkta ve denizcilikte güçlü olması
- Coğrafi konum itibarıyla Avrupa pazarına yakın olması ve Ege, Marmara ve Akdeniz'i birbirine bağlayan kavşak noktasında iç pazarlara yakın olması
- Deniz, kara, hava ve demiryolu taşımacılığına uygun coğrafi yapı
- Eskişehir'in İstanbul-Ankara hızlı tren hattı üzerinde olması
- İletişim teknolojilerinin yaygın ve kaliteli olması
- Kara taşımacılığının gelişmiş olması ve bu alanda önemli bir filoya sahip olması
- Kent merkezlerinde altyapının büyük ölçüde tamamlanmış olması
- Bölgenin raylı sistemlerde güçlü olması
- Dünyada öne çıkan hava ve demir yolu kargoculuğunun bölgede potansiyele sahip olması
- Bölgenin lojistik açısından imkanlara sahip olması ve bu imkanların son yıllarda gelişmesi

### ZAYIF YÖNLER

- Topografik yapı ve tarihi kültürel dokunun ulaşım engel oluşturması
- Ulaşım problemlerinin tam anlamıyla çözümlenmemiş olması
- İlçeler arası bağlantı eksiklikleri
- Demiryolu, denizyolu ve havayolu entegrasyonunun olmaması veya yetersiz olması
- Yoğun göç ve nüfus artışı karşısında altyapının yetersiz kalması
- Kargo taşımacılığının yetersiz olması
- Hava ve demiryolu ulaşımının eksik veya yetersiz olması
- Eğitimli/kalifiye personel yetersizliği
- Teknolojik altyapı eksikliği
- Kombinle taşımacılıktaki yetersizlikler
- Taşıt filolarının yaşlı olması
- Mevcut tesis stoğunun çoğunun kalitesiz olması
- Karayolu Taşıma Kanunu ve Yönetmeliğinin getirdiği mali yükler
- Liman ve havalimanları ile sınır kapılarının altyapı sorunları



## ULAŞIM, ALTYAPI VE LOJİSTİK

### FIRSATLAR

- Önemli merkezlere ulaşım açısından daha çok entegre olması (İstanbul, Ankara)
- Artan ulaşım ağları ile küresel pazarlara açılma imkanı
- Sivil havacılık ve havaalanı için uygun altyapının olması
- Yeni küresel açılım olanakları (Yenişehir Havalimanı, Gemlik ve Karasu limanları)
- Demiryolu taşımacılığının önem kazanması
- Ulaşım ağlarının bölgemizden geçmesi ve ulaşım da yeni yatırım projeleri (otoyol, tren vb.)
- Yabancı firmaların sektöre girişi
- Ulaşım ve lojistik sektörünün dinamik yapısı ve gelişme göstermesi
- Liman inşaatına elverişli bir coğrafi altyapı

### TEHDİTLER

- Taşıma ile ilgili bir takım projelerin tamamlanmama riski
- Artan altyapı ve ulaşım maliyetleri
- Ekonomideki belirsizlik ve dalgalanmalar

# referanslar

- Balat, H., (2007). "A Renewable Perspective for Sustainable Energy Development in Turkey: The Case of Small Hydropower Plants", Renewable & Sustainable Energy Reviews, Vol.11:2152-2165.
- Bilecik Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği, "Esnaf ve Sanatkârlar Odaları ve Üye Sayıları", 05.08.2010.
- Bilecik İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, <http://www.bilecikkulturturizm.gov.tr/>
- Bilecik İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü, 2008-2009 Gerçekleşen Kamu Yatırım Verileri.
- Bilecik İl Tarım Müdürlüğü, 2009 Yılı Çalışma Raporu.
- Bilecik TSO, Bilecik Ticaret ve Sanayi Odası, Haziran 2010.
- Bilecik Ticaret ve Sanayi Odası, "Kayıtlı Faal Üye Sayısı", 05.08.2010.
- BODTO, (2010). "Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi" Basın Bilgi Notu, [http://www.bodto.org.tr/images/other/kumelenme\\_kapanis\\_etkinligi\\_basin\\_%20bilgi\\_%20notu.pdf](http://www.bodto.org.tr/images/other/kumelenme_kapanis_etkinligi_basin_%20bilgi_%20notu.pdf), 04.08.2010.
- Bozüyük TSO, Bozüyük Ticaret ve Sanayi Odası, Haziran 2010.
- BTSO, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, Haziran 2010.
- BTSO, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, "Bursa'da Sektörlerin Durumu", <http://www.btso.org.tr/?page=bursaeconomy/sectorstructure.asp>, 05.08.2010.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi, <http://bursakultur.com/gp/bursakultur-com/kultur-merkezleri>.
- Bursa Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği, "Esnaf ve Sanatkârlar Odaları ve Üye Sayıları", 05.08.2010.
- Bursa Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü (2010a). Bursa, GDA Servisi.
- Bursa Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü (2010b). <http://www.bursagumruk.gov.tr/v2/index.php?m=0&p=2000000012>.
- Bursa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, <http://www.bursakulturturizm.gov.tr/>



- Bursa İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü, 2008-2009 Gerçekleşen Kamu Yatırım Verileri.
- Bursa İl Tarım Müdürlüğü, 2009 Yılı Çalışma Raporu.
- Burt, J. E., G. M. Barber, D. L. Rigby, (2009). "Elementary Statistics for Geographers", Third Edition, The Guilford Press, New York.
- ClusterTurkey, "Küme Haritası" <http://www.clusterturkey.com/TR/Map/ClusterMap.aspx>, 04.08.2010.
- Çevre ve Orman Bakanlığı, (2006). "Türkiye Çevre Atlası", Ankara: T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Yayını.
- Çevre ve Orman Bakanlığı, (2008). "Bursa İl Çevre Durum Raporu", Ankara: T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Yayını.
- Çevre ve Orman Bakanlığı, (2008). "Orman Varlığı İstatistikleri", <http://web.ogm.gov.tr/Sayfalar/solmenuicerik/istatistikler/istatistikler.aspx>, 26.07.2010.
- Çevre ve Orman Bakanlığı, (2010). "Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanteri Değerlendirme Raporu 2007-2008", Ankara: T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Yayını.
- Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü, <http://www.dhmi.gov.tr/havaalanlari.aspx?hv=18>.
- Devlet Su İşleri, [www.dsi.gov.tr](http://www.dsi.gov.tr).
- Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Türkiye'nin Yürürlükteki Serbest Ticaret Anlaşmaları", <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=341&icerikID=363&dil=TR>, 05.08.2010.
- DPT, (2007). "Çevre Özel İhtisas Komisyonu Raporu", Ankara: T.C. Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- DPT, "Dokuzuncu Kalkınma Planı Ana Metal Sanayi Özel İhtisas Komisyon Raporu", Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- DPT, (2004). "İlçelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması", Ankara.
- DPT, (2003). "İllerin ve Bölgelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması 2003", Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- DPT, (2010). "Bölgesel Gelişme Planı Hazırlama Kılavuzu", Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- DPT, "Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu: Türkiye 2010", Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- DPT, "Ulusal Orta Vadeli Program 2010-2012", Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT, (2006). "Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013", Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu [www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3175/oik670.pdf](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3175/oik670.pdf), Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- DPT, (2007). "İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu", Dokuzuncu Kalkınma Planı, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

- DPT, 2006-2010 Tarım Strateji Belgesi, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- Dünya Bankası, (2010). “Lojistik Performans Endeksi Raporu”, [www.worldbank.org/lpi](http://www.worldbank.org/lpi).
- EİE, (2010).“REPA-İl Bazlı Rüzgâr Enerjisi Potansiyeli Atlası” [http://www.eie.gov.tr/duyurular/YEK/YEKrepa/REPA-duyuru\\_01.html](http://www.eie.gov.tr/duyurular/YEK/YEKrepa/REPA-duyuru_01.html) , 05.08.2010.
- EİE, (2007).“EİE Tarafından Gerçekleştirilen Hidroelektrik Santral Projeleri” [http://www.eie.gov.tr/turkce/YEK/HES/proje/EIE\\_HES\\_PROJE\\_LISTESI\\_2007.pdf](http://www.eie.gov.tr/turkce/YEK/HES/proje/EIE_HES_PROJE_LISTESI_2007.pdf), 05.08.2010.
- Eraydın, Ayda (2010), Küreselleşme Sürecinin Yeni Evresinde Değişen Bölgesel Gelişme Paradigması, Bölgesel Gelişme ve Bölge Planlamada Yeni Yaklaşımlar.
- Eskişehir Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, “Esnaf ve Sanatkarlar Odaları ve Üye Sayıları”, 05.08.2010.
- Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, <http://www.eskisehirkulturturizm.gov.tr/>
- Eskişehir İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü, 2008-2009 Gerçekleşen Kamu Yatırım Verileri.
- Eskişehir İl Tarım Müdürlüğü, 2009 Yılı Çalışma Raporu.
- Eskişehir Teknoloji Geliştirme Bölgesi, “Hakkımızda” <http://www.atap.com.tr/>, 04.08.2010.
- EskişehirValiliği, “Ekonomi”, [http://www.eskisehir.gov.tr/index.php?option=com\\_content&view=article&id=195&Itemid=119](http://www.eskisehir.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=195&Itemid=119), 05.08.2010.
- ESO, Eskişehir Sanayi Odası, Haziran 2010.
- EPDK, (2010). “2009 Doğalgaz Sektör Raporu” [http://www.epdk.gov.tr/yayin\\_rapor/dogalgaz/yayin\\_rapor.htm](http://www.epdk.gov.tr/yayin_rapor/dogalgaz/yayin_rapor.htm) ,05.08.2010.
- ETKB, (2009). “2010-2014 Dönemi Stratejik Planı” [http://www.enerji.gov.tr/yayinlar\\_raporlar/ETKB\\_2010\\_2014\\_Stratejik\\_Planı.pdf](http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/ETKB_2010_2014_Stratejik_Planı.pdf), 05.08.2010.
- EÜAŞ, (2009), “Elektrik Üretim Sektör Raporu 2009”, [http://www.euas.gov.tr/\\_EUAS/Images/Birimler/apk/EUAS-Sektor\\_Raporu2009.pdf](http://www.euas.gov.tr/_EUAS/Images/Birimler/apk/EUAS-Sektor_Raporu2009.pdf), 05.08.2010.
- Genel Tarım Sayımı, (2004). “Tarımsal İşletmeler”, TÜİK, Ankara.
- GSGM, (2009). “Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü 2010-2014 Stratejik Planı”, Ankara.



- GTSO, Gemlik Ticaret ve Sanayi Odası, Haziran 2010.
- Hazine Müsteşarlığı, (2010). “Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2009 Raporu”, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara: Hazine Müsteşarlığı Yayını.
- Hazine Müsteşarlığı, Yatırım Teşvikleri Verileri, 15.07.2010.
- İGEP, (2010). “Bursa’da Sosyal Hizmetler ve Dezavantajlılar: Arz, Talep ve İhtiyaç; Sosyal, Ekonomik ve Mekânsal Boyutlar”, Bursa.
- İŞKUR, (2009). “İşgücü Piyasası Araştırması Sonuç Raporu (Bursa-Eskişehir-Bilecik)”, <http://www.iskur.gov.tr/LoadExternalPage.aspx?uicode=statikistatistikindex>, 03.08.2010.
- İTSO, İnegöl Ticaret ve Sanayi Odası, Haziran 2010.
- İznik TSO, İznik Ticaret ve Sanayi Odası, Haziran 2010.
- Karacabey TSO, Karacabey Ticaret ve Sanayi Odası, Haziran 2010
- KOSGEB (2006). “TR41 Bursa Alt Bölgesi (Bursa-Eskişehir-Bilecik) Bölgesel Kalkınma Araştırma Raporu”,
- KOSGEB Yayını, <http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Yayinlar.aspx?ref=6&refContent=68>, 04.08.2010.
- Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, [www.khgm.gov.tr](http://www.khgm.gov.tr), 27.06.2010.
- MEB, (2010). “Millî Eğitim İstatistikleri 2009-2010”, Ankara.
- MEB, (2009). “Millî Eğitim Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planı”, Ankara.
- MKPTSO, Mustafakemalpaşa Ticaret ve Sanayi Odası, Haziran 2010.
- MTA, (2009). “İl Maden Haritaları” [http://www.mta.gov.tr/v2.0/default.php?id=il\\_maden\\_haritalari&m=5](http://www.mta.gov.tr/v2.0/default.php?id=il_maden_haritalari&m=5), 05.08.2010.
- Porter, (1990). “The Competitive Advantage of Nations”, Free Press, New York.
- Sağlık Bakanlığı, (2009). “Sağlık Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planı”, Ankara.
- SAM, (2010). “SAM A.Ş. Hakkında” [http://www.seramikarastirma.com.tr/tr/sam\\_hakkinda/3006.html](http://www.seramikarastirma.com.tr/tr/sam_hakkinda/3006.html), 04.08.2010.
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, (2010). “ARGE Merkezlerinin Bulunduğu İllere Göre Dağılımı”, <http://www.sanayi.gov.tr/Pages.aspx?pageID=543&lng=tr>, 04.08.2010.
- Schumpeter, J. A. (1961). “The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle”, New York: Oxford University Press.

- SHÇEK, (2009). “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu 2010-2014 Stratejik Planı”, Ankara.
- Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013.
- Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı (2007), Doğu Marmara Tarım Master Planı, [www.tarim.gov.tr/.../master\\_plan/TR4\\_Dogu\\_Marmara\\_Tarim\\_Master\\_Plani.pdf](http://www.tarim.gov.tr/.../master_plan/TR4_Dogu_Marmara_Tarim_Master_Plani.pdf).
- Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Stratejik Plan (2010-2014).
- T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı (2010). <http://www.denizcilik.gov.tr/tr/istatistik/istatistik.asp>.
- T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı (2010).  
<http://www.gumruk.gov.tr/tr-TR/istatistikler/Sayfalar/default.aspx>.
- T.C Çevre ve Orman Bakanlığı, [http://www.cedgm.gov.tr/icd\\_raporlari/bursaicd2008.pdf](http://www.cedgm.gov.tr/icd_raporlari/bursaicd2008.pdf).
- T.C. Karayolları Genel Müdürlüğü,  
<http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Istatistikler/TrafikveUlasimBilgileri/09TrafikUlasimBilgileri.pdf>.
- T.C. Karayolları Genel Müdürlüğü, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ulaşım ve Maliyet Etütleri Şube Müdürlüğü,  
<http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Yayinlar/Yayinlar.aspx>.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, “Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ve Eylem Planı 2007-2013” Ankara.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://www.kulturturizm.gov.tr/>.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://www.kulturvarliklari.org/kve/index.php>.
- T.C. Ulaştırma Bakanlığı, (2010). Kara Ulaştırması Genel Müdürlüğü, Bursa Bölge Müdürlüğü.
- TCDD,(2010a). <http://www.tcdd.gov.tr/Upload/Files/ContentFiles/2010/yurticibilgi/lojistikloy.pdf>.
- TCDD (2010b). T.C. Devlet Demiryolları İstatistiki Yıllığı (2005-2009), Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları Yayını.
- TEDAŞ, (2008). “2008 Türkiye Elektrik Dağıtım ve Tüketim İstatistikleri”  
[http://www.tedas.gov.tr/29,Istatistiki\\_Bilgiler.html](http://www.tedas.gov.tr/29,Istatistiki_Bilgiler.html), 05.08.2010.
- TİM, [www.tim.org.tr/index.php?option=com\\_content&view=article&id=625&Itemid=135](http://www.tim.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=625&Itemid=135), 28.07.2010.
- TİM, (2009). “İhracat Verileri”, [www.tim.org.tr](http://www.tim.org.tr).
- TKİ, (2009) “Kömür Sektör Raporu, 2009”,  
<http://www.tki.gov.tr/dosyalar/K%C3%B6m%C3%BCrSektorRaporu2008.pdf>,05.08.2010.



- TOBB, (2010). Sanayi Veritabanı, 10.06.2010, <http://sanayi.tobb.org.tr>.
- TÜBİTAK, (2010a). "Önerilen Proje Başvurularının İllere Göre Dağılımı (İlk 20 İl / 1995-2009 Birikimli)", [http://www.tubitak.gov.tr/tubitak\\_content\\_files/BTYPD/istatistikler/TEYDEB09.pdf](http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/istatistikler/TEYDEB09.pdf), 04.08.2010.
- TÜBİTAK, (2010b). "Firmalara Verilen Hibe Destek Tutarının ( TÜBİTAK+ DTM ) İllere Göre Dağılımı (İlk 20 İl / 1995-2009 Birikimli)", [http://www.tubitak.gov.tr/tubitak\\_content\\_files/BTYPD/istatistikler/TEYDEB01\\_1.pdf](http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/istatistikler/TEYDEB01_1.pdf), 04.08.2010.
- Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (2009). İstanbul, Lojistik Sektör Raporu.
- TÜİK, Bölgesel İstatistikler, [www.tuik.gov.tr](http://www.tuik.gov.tr), 26.07.2010.
- TÜİK, Çevre İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr/cevredagitimapp/cevreselharcama.zul>, 23.07.2010.
- TÜİK, Hava Kalitesi Veritabanı, <http://www.tuik.gov.tr/cevredagitimapp/hava.zul>, 19.07.2010.
- TÜİK, İstatistik Araştırma Sempozyumu, Nüfus Projeksiyonları, [http://www.tuik.gov.tr/ias/ias10/ias10\\_oturum6.html](http://www.tuik.gov.tr/ias/ias10/ias10_oturum6.html)
- TÜİK, İşgücü İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul>, 28.07.2010.
- TÜİK, Yıllık İş İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr/sanayitanimapp/sanayitanim.zul>, 28.07.2010.
- TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, [http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb\\_id=30&ust\\_id=9](http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=30&ust_id=9), 21.07.2010.
- TÜİK, Bölgesel Göstergeler TR41 Bursa-Eskişehir-Bilecik 2009, Ankara: TÜİK Yayını.
- TÜİK, Kültür İstatistikleri 2008, Ankara: TÜİK Yayını.
- TÜİK, Hayvancılık İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr>, <http://www.tuik.gov.tr/hayvancilikapp/hayvancilik.zul>, 29.06.2010.
- Türk Patent Enstitüsü(2010). "Patent Başvurularının İllere Göre Dağılımı", [http://www.turkpatent.gov.tr/dosyalar/istatistik/patent/Patent\\_basvuru\\_illere\\_gore\\_dagilim.pdf](http://www.turkpatent.gov.tr/dosyalar/istatistik/patent/Patent_basvuru_illere_gore_dagilim.pdf), 04.08.2010.
- Türkiye Bankalar Birliği, [http://www.tbb.org.tr/tr/Banka\\_ve\\_Sektor\\_Bilgileri/Istatistiki\\_Raporlar.aspx](http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Istatistiki_Raporlar.aspx), 12.07.2010
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği, "Katılım Bankaları Şube ve Personel Sayıları, 1985-2009", [http://www.tkbb.org.tr/index.php?option=com\\_content&task=blogsection&id=30&Itemid=382](http://www.tkbb.org.tr/index.php?option=com_content&task=blogsection&id=30&Itemid=382), 05.08.2010
- Ulutek Teknoloji Geliştirme Bölgesi (2010). "Genel Bilgi", <http://ulutek.uludag.edu.tr/tanitim.php>, 04.08.2010.
- Us, V., (2004). "Kayırt dışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği", Türkiye Ekonomi Kurumu.
- Utku, M., (2006). "Gürültü Kirliliği ve İnsan Sağlığına Etkileri", Bursa: Uludağ Üniversitesi Halk Sağlığı Seminerleri.

- WTO Dünya Turizm Örgütü, "Turizm 2020 Yılı Vizyonu", <http://www.unwto.org/index.php>
- Yükseköğretim Kurulu, (2010). " 2008 Yılı Yayınlarının Üniversitelere Göre Alfabetik Sıralaması", "2008 Yılı Yayınlarının Yayın Sayısına Göre Sıralaması 2008 Yılı Yayınlarının Yayın Sayısına Göre Sıralaması", <http://www.yok.gov.tr/content/view/320/118/>, 04.08.2010.
- 4875 No.lu Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu.
- 5763 No.lu İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.







# BEBKA

[www.bebka.org.tr](http://www.bebka.org.tr)





Yeni Yalova Yolu 4. km.

Buttim Plaza 6. Kat

Osmangazi / Bursa

Türkiye

Telefon: 0224 211 13 27

Faks: 0224 211 13 29

bebka@bebka.org.tr | www.bebka.org.tr